

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ЛУГАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ**

**СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ДИСЦИПЛІНИ
У ТВОРЧОМУ ВНЗ: ПРОБЛЕМИ
МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ
У СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ**

**МАТЕРІАЛИ
II МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

16 – 17 лютого 2012 р.

Луганськ

УДК 378.147
ББК 74.584
С69

Соціально-гуманітарні дисципліни у творчому ВНЗ: проблеми
С69 міждисциплінарних зв'язків у сучасному науковому дискурсі : матеріали
II Міжнар. наук.-практ. конф. (Луганськ, 16 – 17 лют. 2012 р.). – Луганськ :
Вид-во ЛДІКМ, 2012. – 300 с.

Збірник містить тези доповідей міжнародної конференції «Соціально-гуманітарні дисципліни у творчому ВНЗ: проблеми міждисциплінарних зв'язків у сучасному науковому дискурсі», що відбулася 16 – 17 лютого 2012 р. в Луганському державному інституті культури і мистецтв (Луганськ, Україна). Матеріали присвячено актуальним питанням суспільствознавчих наук та різноманітним проблемам викладання соціально-гуманітарних дисциплін, з якими стикаються викладачі ВНЗ культури і мистецтва на сучасному етапі розвитку вищої освіти.

Видання розраховано на науковців, викладачів, докторантів, аспірантів, магістрантів та студентів вищих мистецьких та педагогічних навчальних закладів, слухачів закладів післядипломної освіти.

УДК 378.147
ББК 74.584

Социально-гуманитарные дисциплины в творческом вузе: проблемы
С69 междисциплинарных связей в современном научном дискурсе : материалы
II Междунар. науч.-практ. конф. (Луганск, 16 – 17 февр. 2012 г.). – Луганск :
Изд-во ЛГИКИ, 2012. – 300 с.

Сборник содержит тезисы докладов международной конференции «Социально-гуманитарные дисциплины в творческом вузе: проблемы междисциплинарных связей в современном научном дискурсе», состоявшейся 16 – 17 февраля 2012 г. в Луганском государственном институте культуры и искусств (Луганск, Украина). Материалы посвящены актуальным вопросам обществоведческих наук и разнообразным проблемам преподавания социально-гуманитарных дисциплин, с которыми сталкиваются преподаватели вузов культуры и искусства на современном этапе развития высшего образования.

Издание рассчитано на научных работников, преподавателей, докторантов, аспирантов, магистрантов и студентов высших творческих и педагогических учебных заведений, слушателей учреждений последипломного образования.

УДК 378.147
ББК 74.584

Відповідальний редактор:

В. Л. Філіппов

Редакційна колегія:

І. М. Цой,
Н. В. Колотовкіна,
К. В. Токар

Рекомендовано до друку Вченою радою
Луганського державного інституту культури і мистецтв
(протокол № 4 від 28 грудня 2011 р.)

Матеріали доповідей та повідомлень, уміщені до збірника,
друкуються мовою оригіналу.

Відповідальний за випуск:

І. М. Цой

© Луганський державний інститут
культури і мистецтв, 2012

ЗМІСТ

ПЛЕНАРНІ ДОПОВІДІ

<i>Алиева С.</i> Художественная культура в трансформациях постмодерна (Из наследия азербайджанского живописца Джавада Мирджавадова).....	8
<i>Кретов А. І.</i> Проблема взаємодії філософії та мистецтва в контексті самовизначення митця в сучасному соціокультурному середовищі	11
<i>Шахгусейнова С. А.</i> Философско-исторические основы эстетической культуры.....	14

*ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ
ДИСЦИПЛІН: МІЖПРЕДМЕТНИЙ АСПЕКТ*

<i>Азеева И. В.</i> Социально-гуманитарные дисциплины в учебном процессе российской высшей театральной школы.....	18
<i>Бондар Н. О., Роджеро О. М., Стьопін А. О.</i> Роль суспільно-гуманітарних дисциплін у підготовці музикантів.....	21
<i>Гурская С. М.</i> Организация учебно-коммуникативного пространства в преподавании: психологический ассесмент.....	24
<i>Доброносова Ю. Д.</i> Екзистенціальні аспекти впливу сучасних цифрових медіа.....	26
<i>Ибрагимов А. И.</i> Нравственное воспитание учащихся средствами изобразительного искусства.....	29
<i>Игнатова В. С., Паршина И. Г.</i> Принципы социального проектирования в исследовательской деятельности творческого вуза.....	32
<i>Кашпур Т. О., Булгаков С. І., Клименко О. Ю.</i> Виховні завдання системи професійно-технічної освіти.....	34
<i>Кірдан О. Л.</i> Педагогічні особливості викладання соціально-гуманітарних дисциплін у ВНЗ: управлінський контекст.....	37
<i>Кириченко Л. Г.</i> Педагогічні технології в процесі формування естетичних якостей у майбутніх менеджерів культури.....	40
<i>Кот А. А.</i> Композиторська зрілість як предмет міждисциплінарного дослідження.....	42
<i>Кривошеев В. А.</i> Этническая психология как учебная дисциплина в вузах Республики Беларусь.....	45
<i>Лук'янченко Л. В.</i> Розвиток творчої особистості в процесі викладання гуманітарних дисциплін.....	48
<i>Маліцька М. В.</i> Інтерактивні технології навчання на заняттях з історії образотворчого мистецтва як засіб розвитку комунікативних навичок.....	50
<i>Меркулов О. О.</i> До проблеми міждисциплінарних зв'язків у підготовці майбутніх соціальних педагогів.....	53
<i>Поликарпова О. Ю.</i> Становление художественного образования в Приднестровье.....	55
<i>Савченко Н. С.</i> Літературні та декламаторські вечори як форма масової виховної роботи.....	58

<i>Сафарова И. Г.</i> Междисциплинарные связи в архивоведении.....	61
<i>Смоляк С. Г.</i> Междисциплинарный подход в образовании в контексте стратегии инновационного развития.....	63
<i>Сич М. О.</i> Пропозиції щодо підвищення ефективності викладання курсу «Історія мистецтв» для дизайнерів архітектурного середовища.....	66
<i>Хуснуллина А. А.</i> История мировой культуры как учебная дисциплина.....	67
<i>Шегута М. А.</i> Формування світогляду творчої особистості в процесі викладання філософії.....	70
<i>Шпакова Н. Г.</i> Основні принципи методики діалогу культур у підготовці майбутнього фахівця.....	72

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧИХ НАУК

<i>Бабушка Л. Д.</i> До питання формування естетичних смаків молоді в сучасному суспільстві споживання.....	76
<i>Балацька О. Б.</i> Елітотворення в сучасній Україні: модернізаційний аспект..	78
<i>Голуб Н. П., Голуб В. М.</i> Психолого-педагогічні засади формування здорового способу життя в студентів вищих навчальних закладів.....	80
<i>Гончарова Н. О.</i> Здоров'я як психосоціальна проблема.....	84
<i>Гречко Т. І.</i> Методичні рекомендації до розробки навчальних програм за модульною технологією.....	87
<i>Гурская С. М.</i> Проблема организации психологически безопасной среды в преподавании.....	90
<i>Денисовець Т. М.</i> Роль сім'ї у формуванні настанов на зміцнення фізичного здоров'я молоді.....	92
<i>Дрешер Ю. Н.</i> Актуальные вопросы оценки качества подготовки специалистов в социокультурной сфере.....	94
<i>Иванченко Ю. Н., Плевакова Е. В.</i> Формирование основ здорового образа жизни у студентов средствами черлидинга.....	109
<i>Ігнатова Т. О.</i> Емоційно-естетичний чинник та сучасні тенденції педагогічного впливу на заняттях з фізичної культури.....	111
<i>Коломійцева О. М.</i> Оптимизация здорового образа жизни студенческой молодежи с помощью физической культуры.....	113
<i>Кучер А. В.</i> Професійне спілкування економіста: міждисциплінарний аспект.....	116
<i>Лаикул В. А.</i> Професіоналізм викладачів як один з чинників формування професійно-етичної компетентності майбутніх ветеринарів.....	119
<i>Лісовець О. В., Мосейчук Я. П.</i> Потенціал фітнес-культури у формуванні здорового способу життя сучасної молоді.....	122
<i>Острианська О. А.</i> Нормативно-правове забезпечення діяльності регіонального науково-освітньо-виховного комплексу.....	124
<i>Плевакова Е. В., Иванченко Ю. Н.</i> Черлидинг как способ взаимодействия физического и нравственного воспитания студенческой молодежи.....	128
<i>Тихомирова Н. Ф.</i> Технологический подход к учебному процессу.....	130

в современном образовании.....	
<i>Топольський В. О.</i> Організація інформаційно-освітнього середовища при викладанні соціальної педагогіки.....	132
<i>Харченко А. С.</i> Навчальна дисципліна «Психологія здоров'я» в системі підготовки магістрів психології.....	135
<i>Хоменко П. В.</i> Індивідуальна та самостійна робота в системі формування природничо-наукових компетенцій майбутнього фахівця фізичної культури.....	138
<i>Цой И. Н.</i> Искусство как способ изучения истории культуры (на примере дисциплины «История зарубежной культуры»).....	141
<i>Эйвазова Е. М.</i> Памятниковедение как социально-гуманитарная дисциплина.....	143
<i>Яковенко Т. В., Боса О. О.</i> Застосування ігрового проектування у вищій школі.....	145
<i>Яновська Т. А.</i> Формування світогляду майбутнього практичного психолога у вищому навчальному закладі.....	149

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

<i>Алексеева Н. С.</i> «Мастер и Маргарита» М. Булгакова и «Доктор Живаго» Б. Пастернака: психологизм и символика.....	152
<i>Алиева Г. Т.</i> Процесс обучения литературе как основа обучения искусству... ..	153
<i>Булкова О. В., Мухіна Ю. В.</i> Патріотичне виховання молоді на бінарних заняттях з української літератури та історії.....	156
<i>Вакуленко В. Ф.</i> Шляхи запозичень із грецької і латинської мов у тексти українського фольклору.....	159
<i>Вікторова Л. В.</i> Використання зіставного методу при вивченні румунської мови.....	162
<i>Возник І. С.</i> Ефективність форм та методів розвитку культури мовлення майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.....	164
<i>Дішук В. Г.</i> Удосконалення мовної культури студентів.....	167
<i>Коденко Ю. В.</i> Проблеми викладання української мови і літератури в школах Донбасу 1960 – 80-х років.....	169
<i>Корнієнко Н. В.</i> Викладання української мови за професійним спрямуванням в умовах модернізації сучасної освіти.....	174
<i>Литвинова Н. Б.</i> Екзистенціально-діалогічна парадигма в контексті проблем викладання української літератури у ВНЗ.....	176
<i>Нестерук В. В.</i> Инновационные технологии в преподавании дисциплины «Зарубежная литература» для студентов творческих специальностей (из опыта работы).....	178
<i>Першина О. В.</i> Культура мовлення як неодмінна складова частина гармонійно розвиненої особистості.....	181
<i>Сікорська З. С.</i> Про анотування та реферування наукових праць.....	182
<i>Соловійова О. С.</i> Функціонально-стилістичні можливості фразеологічних.....	184

одиниць у газетно-публіцистичному дискурсі.....	
<i>Томенко О. М.</i> Мова як засіб мистецького культурного пізнання світу.....	188
<i>Шевченко Л. П.</i> Формування творчої особистості в процесі викладання літератури.....	189
<i>Шкуран О. В.</i> Дослідження компаративної фразеології як засіб формування лінгвокультурної компетентності.....	192

**ФІЛОСОФСЬКО-ЕСТЕТИЧНІ АСПЕКТИ
СУЧАСНОГО КУЛЬТУРОТВОРЕННЯ**

<i>Ализаде А.</i> Структура межкультурних комунікацій.....	195
<i>Амирханов С. А.</i> Взаємозв'язки та закономірності в музейній діяльності в азербайджанському музеєзнавстві.....	196
<i>Ахмедова Т. Х.</i> Сучасна західна культурологія. Про стагнації мас як джерело кризи культури.....	204
<i>Багіров Ч. Г.</i> Культурна дипломатія в системі міжнародних відносин (на прикладі Росії та Азербайджану).....	205
<i>Гамідова Г. К.</i> Еволюція драматургічних жанрів.....	215
<i>Гусейнов І.</i> Туризм як сфера міжкультурних комунікацій.....	217
<i>Д'якова Т. О.</i> Етнокультурна символіка традиційних українських жіночих прикрас.....	218
<i>Ерміна О. Е.</i> Формування базових моральних цінностей у студентів університету як основи розвитку моральності.....	221
<i>Ермолович Ю. Н.</i> Глобальна міграція в контексті політики мультикультуралізму.....	224
<i>Єрміна О. А.</i> Естетичне виробництво суб'єктивності.....	228
<i>Захарова О. В.</i> «Нове розуміння освіти» за К. Денком як засіб збереження наукових традицій.....	231
<i>Ігнатова Т. О., Халапурдін В. О.</i> Взаємозв'язок фізичного та психолого-педагогічного виховання на заняттях з фізичної культури.....	233
<i>Карчевська Н. В., Божкевич Я. Б.</i> Теоретичні основи індивідуалізації процесу навчання.....	235
<i>Клевака Л. П.</i> Використання надбань жіночих навчальних закладів Полтавської губернії (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) у сучасному творчому ВНЗ.....	237
<i>Литвиненко А. В.</i> Різні види організаційної культури: особливості реалізації в Україні.....	241
<i>Мартинюк Д. А.</i> Українська альтернатива «прагматичної моделі» вищої школи (1920-е гг.).....	243
<i>Найдюк С. В.</i> Збереження етнокультурних традицій у сучасній лялькотанці.....	246
<i>Немцова Л. О.</i> Філософські засади культуротворчості українського хорого мистецтва.....	249
<i>Петінова О. Б., Післар В. Ю.</i> Корупція в освіті як соціальний феномен.....	251
<i>Ремішевський К. І.</i> Нова споживачська ситуація в екранній культурі: триумф цифрових технологій дистрибуції результатів.....	254

аудиовізуального творчества.....	
Савич Л. Е. Библиотечно-информационная деятельность как инструмент формирования социального здоровья.....	262
Сергеева І. В. Міжкультурна комунікація менеджерів в Україні.....	268
Стоян С. П. Трансформаційні процеси у сфері сучасного мистецтва: «швидкість» як втрата символічної цінності твору.....	270
Строева Л. Г. Вкус в системе субъектных ценностей культуры личности и общества.....	273
Томаченко О. В. Нормативно-правові акти, що вплинули на оновлення змісту шкільної історії (1990 – 2010 рр.).....	276
Троцька М. С. Роль корпоративної культури в реалізації цілей підприємства.....	279
Фетісова О. С. Культура модерну в постмодерністських творах Лади Лузіної.....	280
Филиппов В. Л. Репрезентация идей экзистенциализма в живописи XX века.....	283
Філоненко О. Б. Специфіка створення художнього образу природи засобами батику в сучасному декоративно-прикладному мистецтві України.....	286
Шмелькова Г. М. Мета і зміст виховання майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі	289
Відомості про авторів	292

ПЛЕНАРНІ ДОПОВІДІ

УДК 7.01

*С. А. Алиева,
г. Баку, Азербайджан*

**ХУДОЖЕСТВЕННАЯ КУЛЬТУРА В ТРАНСФОРМАЦИЯХ ПОСТМОДЕРНА
(Из наследия азербайджанского живописца Джавада Мирджавадова)**

Культурологические процессы конца XX – начала XXI в. существенно преобразили картину мира. Вследствие глобализации экономики возросло воздействие СМИ на политическую, научную и художественную жизнь общества, пронизанного информационными потоками, формирующего содержание и ориентации как индивидуального, так и массового сознания. Развитие информационного общества, ИКТ, Интернет-паутина изменили картину мира, что нашло свое отражение в теоретических работах и художественной практике постмодернизма. Постмодернизм — реальный и незавершенный процесс современной культуры. Философская теория постмодернизма имеет устойчивую интенцию к расширению поля исследования, характеризуется семантическим и категориальным многообразием, обусловленным принципиальным отказом от концептуальной завершенности. В 1979 г. в своем труде «Состояние постмодерна» Ж.-Ф. Лиотар утверждает постмодернизм как теорию, отражающую общее состояние культуры второй половины XX – начала XXI в.

Постмодернизм представляет новую модель познания и понимания мира, соединяющую реальные подходы к познанию явлений культуры, постулирует принципиально плюралистическую и нелинейную картину мира, преодолевает противостояние западного и восточного интеллектуального опыта. Теоретическая модель нелинейных динамик создается в современной культуре во встречном движении гуманитарного и естественнонаучного познания [8, с. 286].

Постмодернизм как общекультурный феномен стал специфическим направлением в социогуманитарных науках. Необходимость в исследовании процессов, происходящих в художественной культуре постмодернизма, их теоретическое осмысление важны для перспектив философского и культурологического прогнозирования дальнейшего развития. Возможно, постмодернистские процессы являются отражением переходных периодов всех культур, называясь по-разному, но сохраняя сходные черты общего духовного плюрализма и активной переоценки ценностей. И. Хасан утверждает, что «в то время как модернизм – за исключением дадаизма и сюрреализма – создавал свои собственные формы художественного авторитета именно потому, что центра больше нет, постмодернизм развивался в сторону художественной анархии – в соответствии с глубинным процессом распада мира вещей – или поп-искусства» [1, с. 59]. Следовательно, изучение проявлений постмодернистских трансформаций художественной культуры становится одним из первоочередных направлений культурологической мысли. Художественная культура постмодернизма принципиально неоднородна и множественна по формам и способам своих проявлений. Из этого также следует неразрешенная проблема границ постмодернизма и пределов его экспансии. Индетерминизм и неопределенность предполагают безграничность, однако границы у постмодернизма существуют, и не только исторические. Постмодернизм соединяет диахронность и синхронность теоретической мысли. И. Ильин пишет, что в «модернизме в узком смысле» заметны признаки «определенного «эпистемологического разрыва» с мировоззренческими концепциями, традиционно характеризуемыми как модернистские», под воздействием которого

оформился постмодернизм [7, с. 201].

Природа и проблематика постмодернизма заключается в его принципиальной диалогичности, которая проявляется в направленности культуры Запада к культуре Востока. Такая направленность дает шанс диалогическому взаимопониманию и дополнению, а также преодолению самоизоляции западной и восточной культур. Л. К. Гречко определяет постмодернизм как переходный период, характерный для всех эпох: «...постмодернизм следует располагать в будущем, а также на переходе от настоящего к будущему. Переход здесь даже предпочтителен, поскольку это отвечает некоей общей установке постмодернизма – на переломы, просветы, вырезы, края, трещины, обрывы. Постмодернизм в высшей степени современен. В высшей – потому что намеренно забегаает вперед, опережает время, потому что высота, пик его в будущем» [6, с. 167]. Философии и искусству постмодернизма свойственно обращение к архаике, мифу, т. е. к тексту в его первоначальном значении, но также к постижению эпистемологических феноменов и различных типов ментальности. Для достижения этой цели осуществляется переосмысление классической картины мира и сведение ее к мозаичному переплетению смыслов и ценностей. В качестве примера постмодернистских трансформаций в искусстве XX века можно привести наследие азербайджанского живописца Джавада Мирджавадова.

Культурный и психический тип личности Мирджавадова сформирован на основе мифов и архетипов, выработанных и западной и восточной цивилизацией от ее появления до XX столетия. Являясь по своему происхождению азербайджанцем, Мирджавадов, тем не менее, был ориентирован на мировую цивилизацию, хотя и ценности мусульманской культуры и искусства ему не были чужды.

«Восточные» и этнические архетипы восприятия мира Мирджавадова проявляются в большей степени в его цветоощущении, «недосказанности», ритмическом художественном повторе и поэтизации образов, ощутимо эмоциональных, но в то же время достаточно отстраненных во времени и пространстве [3, с. 10].

Мирджавадова влечет к архаике, к тому времени, когда еще помнилось, что Афродита рождена из семени-пены Урана и является не только богиней красоты, но и хтонической богиней плодородия. К архаике, где все образы и смыслы, боги и демоны еще прорастали друг в друга, погруженные в непрерывную жизнотворческую динамику мифа.

Джавад Мирджавадов приблизил древние легенды к современному духовному опыту. В этом фантастическом сплаве он воплощал и утверждал непреходящие человеческие ценности. Его творчество разворачивается под знаком древнего мифа – переосмысленного и превращенного в миф современный, миф XX века.

Начиная с XX столетия «конструирование» современных коллизий на основе древней мифологии стало распространенным явлением в изобразительном искусстве и в литературе. Таковы работы Ануэля, Сартра, Мерля и Апдайка. Физио- и идеопластические элементы доисламской и исламской визуальной практики, пропущенные сквозь призму холодной аналитики концептуализма и «приправленные» острым соусом постмодернистской стилистики, в результате давали живую эклектическую смесь из разнообразных идей, ценностных парадигм и моделей [2]. Целая плеяда художников-нонкомформистов, активно работавших в 1970 – 80-е годы (к ним можно отнести Джавада Мирджавадова, Кямала Ахмедова, Расима Бабаева, Муслима Абасова, Мир-надира Зейналова, Назима Рахманова, Горхмаза Эфендиева и др.), подспудно готовили «переворот» в азербайджанском искусстве, наступивший после 1985 года, в период агонии коммунистического режима [Там же]. Но

Мирджавадову удалось создать не притчу на материале мифологии, а действительно новую неомифологию. Он подошел к мифу с небывалой свободой, насытив свои циклы ассоциациями, и ввел в обиход новый круг мотивов и персонажей. Поражает широта его творческого диапазона: в своих картинах он обращается к таким темам, как сотворение мира, жертвоприношение, восточные миниатюры, материнство, суры из Корана и библейские истории, жизнь и смерть. Простейшие образы и аллегории, известные и понятные людям с давних времен, насыщают его картины: образ зла (дьявол, смерть, гидра) и образ победителя этого зла (Гильгамеш, Геракл, Персей, св. Георгий и т. д.). Здесь присутствуют ужас гибели и радость жизни, ночь и день.

В мифологическом мышлении актуальная картина мира связывается с космологическими схемами и с «историческими» преданиями. «Исторические» предания вместе с генеалогическими схемами родства и брачных отношений образуют как бы временной диапазон данного социума, выраженный в терминах поколений – от предков в прошлом до потомков в будущем. Мифологическая картина мира часто предполагает тождество или особую связь макрокосмоса с микрокосмосом, природы и человека. Само понятие «миф», модель которого описывается, целесообразно понимать как человека и среду в их взаимодействии. Такое тождество определяет антропоморфное моделирование не только космического пространства, но и земли в целом. Джавада Мирджавадова привлекало в мифотворчестве сближение мифа с историческим преданием, сочетание циклического элемента с линейным, т. е. исторически направленным, а также отказ от богов природы в пользу общего духовного начала. При этом многие его произведения обладают ярко выраженным эсхатологическим началом. Его неомифология является связующим звеном между архаическими мифологиями древнего Востока (с их центральным мифом умирающего и воскресающего бога) с античной и христианской мифологией. Вместе с тем у Мирджавадова сквозь различные слои мировых мифологем хорошо просвечивают общие контуры мифологического сознания, дается его глубокий художественный анализ [3, с. 61]. Если героями ряда циклов являются отрицательные демоны-дивы, то в картинах из циклов «Феерия» и «Гимн веков» художник через контаминацию положительных образов и сюжетов мировой мифологии показал картину мира в чувственно-конкретной форме, присущей его художественному мифотворчеству. Под его кистью рождается целое поколение монстров – квазичеловеческих существ. Вся эта бесовщина по-своему не менее органична, чем средневековые химеры, и чудища Иеронимуса Босха, составленные из разнородных элементов флоры и фауны [Там же, с. 23].

Так громоздятся все новые и новые мифологические системы и подсистемы, словно плоды своеобразной «порождающей семантики», как следствие бесконечных трансформаций, создающих между мифами сложные иерархические отношения [4, с. 108]. Природа, как в искусстве, так и в мифологии, служит художественным идеалом, человек же как часть ее не борется с природой, не стремится подчинить или навязать свою волю, а составляет с ней и с Космосом одно целое. Отражается не просто чувственный образ мира, а специфическое для национальной культуры представление о мире, закрепленное в ментальности.

Мифология говорит об истоках, а точнее об изначальном. Таким образом, основой всякой мифологии является ее возвращение к истокам, к общераспространенным «изначальным» образам, которые принадлежат к тайнам истории человеческого духа и не относятся к сфере личных воспоминаний [5, с. 57 – 58].

Постмодернизм затрагивает сферу, глобальную по своему масштабу, поскольку касается вопросов не столько мировоззрения, сколько мироощущения, т. е. ту область,

где на первый план выходит не рациональная, логически оформленная философская рефлексия, а глубоко эмоциональная, внутренне прочувствованная реакция современного человека на окружающий его мир.

ЛИТЕРАТУРА

1. Hassan I. Paracriticism: Seven speculations of the times / I. Hassan. – Urbana, 2000. – 184 p.
2. Теймур Даими. Изобразительное искусство Азербайджана конца II – начала III тысячелетия. 1980 – 2000 гг. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.facebook.com/note.php?note_id=122500131109031
3. Гаджиева Н. С. Архетипы и мифологические образы в творчестве Джавада Мирджавадова : дис. ... д-ра философии в области искусствоведения / Н. С. Гаджиева. – Баку, 2011.
4. Гаджиева Н. С. Архетипы в изобразительном искусстве XX века / Н. С. Гаджиева // Musiqi dünyası. Dekorativ tadbiri və təsviri sənət problemləri. (Мир музыки. Обзорение. Раздел живописи и декоративно-прикладного искусства).
5. Гаджиева Н. С. Образы дивов в творчестве заслуженного деятеля искусств Азербайджана Джавада Мирджавадова / Н. С. Гаджиева // Материалы III Междунар. науч.-метод. конф. 14 – 16 апр. 2010 г. – Пятигорск, 2010.
6. Гречко Л. К. Интеллектуальный импорт, или О постмодернизме / Л. К. Гречко // Общественные науки и современность. – 2000. – № 2. – С. 166 – 179.
7. Ильин И. П. Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм / И. П. Ильин. – М. : Интрада, 2006. – 255 с.
8. Каган М. С. Введение в историю мировой культуры / М. С. Каган. – Кн. 2. – СПб.: Петрополис, 2003. – 383 с.

УДК 7.011.3”19”

*А. І. Кретов,
м. Київ, Україна*

ПРОБЛЕМА ВЗАЄМОДІЇ ФІЛОСОФІЇ ТА МИСТЕЦТВА В КОНТЕКСТІ САМОВИЗНАЧЕННЯ МИТЦЯ В СУЧАСНОМУ СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Проблема взаємодії філософії і мистецтва у європейській традиції зароджується в античні часи. Адже два класики античної філософії – Платон і Аристотель – суттєво розійшлися у своєму визначенні сутності мистецтва та його можливостей у пізнанні істини.

Платон бачив у мистецтві, яке відображує дійсність, суперника філософії у справі впливу на людей, небезпечний засіб створення ілюзій та збудження суперечливих почуттів. Саме тому воно було для нього важливим об'єктом маніпулювання, нагляду та заборон з боку володарів – філософів. Аристотель намагався виявити закони, за якими мистецтво існує, впорядкувати систему цінностей, яка б виходила з самої його природи. Але використовуючи поняття «мистецтво», не варто забувати про те, що, як писав Г. Гадамер, найвеличніші епохи розквіту мистецтва не знали ще самого слова «мистецтво». І дійсно, те, що означало давньогрецьке слово «техне», виходило далеко за межі мистецтва, поширюючись на будь-яку вмільсть. Водночас серед значень слова «софія» є не тільки «мудрість», але також і «майстерність» [1]. Навіть ті, хто, як Платон, звинувачували певні види та жанри мистецтва в продукуванні «ілюзорної реальності», інтуїтивно відчували спорідненість філософії і мистецтва, роботи думки та творення образів. Вправність філософа могла бути порівняною з майстерністю кормчого, який веде корабель, гончара, який виготовляє горщики, будівничого, який мурує дім. Прагнення філософії до досягнення всезагальних основ людського мислення, оцінки, практичної діяльності завжди ставили проблему визначеності її предмета та мови. У давньогрецькому епосі вже проглядали паростки філософського мислення.

Твори ранніх представників античної філософії вміщують образно-поетичний елемент, вони часто викладалися у формі поем. У вченні Платона наочні образи виконують важливу функцію.

Прагнення філософії наблизитися у своїй безперечності, системності та доказовості до науки викликало врешті – решт як реакцію повертання до мови образів й усвідомлення того факту, що раціональні поняття є занадто вузькими для осягнення глибин людського буття та екзистенційних істин. Висока оцінка пізнавального значення мистецтва у німецькій класиці перетворюється пізніше у А.Шопенгауера та Ф.Ніцше у ствердженні переваги мистецтва над наукою в розумінні людського світу. Воно в змозі «загоїти ті рани, які сократівська підступність раціональності нанесла нашим формам життя» [4, с. 16]. Можливості мистецтва відповідають тенденціям антисцієнтизму у філософії, реаліям протистяння «двох культур» (Ч.П. Сноу). Мистецтво допомагає в тому, щоб протиставити науці з її намаганням функціоналізувати та раціоналізувати світ та людину – боротьбу за людську цінність поруч з гуманітарним знанням.

У нинішню епоху ставлення до філософії митців та теоретиків мистецтва досить різноманітне та суперечливе. З одного боку, наявною є недооцінка потенціалу філософії у сприянні аналізу та творенню мистецтва, навіть своєрідне побоювання її як сили, категоріальний апарат якої заважає неупередженому погляду на мистецьку творчість, її процес та результат. Про це зазначає, зокрема, відомий німецький мистецтвознавець Макс Імдаль [3, с. 12]. До того ж, надто свіжими є спогади про те, як монополія на філософію одного «єдино вірного вчення» перетворювалася на конкретну політику утисків митця.

Водночас не слід перебільшувати іраціональний вимір художньої творчості. Ми не можемо вже сприймати за «чисту монету», вважає Г. Гадамер, розмови про сновидчу суть геніального осягнення. Сьогодні відомо те, з якою тверезістю і внутрішньою ясністю митець здійснює свої пошуки на полотні, користуючись фарбою й пензлем, хоча й робить це шляхом напруження всієї своєї душі [2, с. 21]. Отже, якщо творчість не є настільки безпосередньою і спонтанною, як намагаються показати ті, хто творить сучасний «міф митця» (зокрема у просторі ЗМІ), тоді вона потребує розвитку аналітичних здібностей людини, врешті решт – звертання до філософії.

З іншого боку, дійсно триває процес звертання митців та організаторів мистецької освіти на Заході по допомогу до філософії, але він набуває спотворених форм. Роль майстерності як критерію, за допомогою якого оцінюється творча діяльність, зменшується. Майстерність потребує школи, але з середини ХІХ століття поширюються тенденції вважати чеснотами митця не стільки техніку та тверду руку, скільки радикалізм у саморепрезентації. Навчити геніальності неможливо. Однак у багатьох митців є потреба усвідомлювати себе «генієм» й навіювати це відчуття своєму оточенню. Внаслідок цього, наприклад, в університетах США, де традиційно навчали мистецтвам, курси фундаментальних дисциплін, таких як рисунок, живопис, різні техніки, усе більше витісняються викладанням основ історії філософії, соціології, сучасної структуралістської критики. Таким чином, у митця виховують здатність критично оцінювати та науково або філософськи інтерпретувати будь-який факт буденного життя. Дослідниця Лорі Фендліх дотепно вказує на те, що художник за жанром своєї творчості все більше наближається до придворного блазня, але замість двору він уже орієнтується на досить невизначену референтну групу знавців, яка могла б підтримати його «революційний» радикалізм, спонукала б змиритися з його надмірною відвертістю та епатажністю. Таким чином, елементи гуманітарної освіти дозволяють митцю, користуючись науковим та філософським апаратом, судити помалу

про все, конструювати жарти на потребу публіки, претендуючи на певний ґрунтовний підтекст, «серйозну фактуру» [5]. Контактуючи з сучасною рекламою та арт-бізнесом, митець втрачає професіоналізм як ремісник, але й не набуває його як філософ або вчений.

У чому в контексті такої неоднозначної ситуації, яка характеризує сучасне художнє життя на Заході та впливає й на наш соціокультурний простір, полягає завдання викладача філософських дисциплін у вітчизняному мистецькому ВНЗ, як вони можуть сприяти становленню митця? На нашу думку, він може це здійснити шляхом виявлення альтернатив, у просторі яких у сучасну епоху знаходиться як філософія, так і мистецтво. Ідеал науковості філософії у тих межах, у яких він існував століття тому, зараз уже не існує. Навіть у таких науках, як фізика, вбачають «розмитість» значення основних понять, їх метафоричність. Саме поняття науковості стає більш складним та неоднозначним. Але це не привід відкидати науковість як таку, в тому числі й у сфері аналізу мистецтва. Теорія мистецтва є вкрай необхідною, але вона не може перетворюватися на сурогат мистецтва, живлячі претензії митця на крайні форми індивідуалізму. Зразки філософії, яка стверджує ірраціоналізм (наприклад, популярна серед митців філософія Ф. Ніцше), має бути сприйнятою в контексті свого часу, як «репліка» у певному діалозі (сама сповнена протиріч), але не як остаточне слово та абсолютна істина. Тому, хто займається мистецтвом, варто усвідомити, що наслідки радикалізму та нігілізму можуть бути значно серйознішими, ніж це може передбачити сам носій екстремальних ідей. Є певна логіка розвитку індивідуалізму. Коли митець уже не зосереджує увагу на майстерності виконання своєї роботи, намагається лише ствердити власну особистість, жертвуючи досконалістю художнього твору, то доба геніїв та шедеврів відходить на задній план, поступаючись часу зірок та сенсацій.

Таким чином, філософія не повинна сприйматися митцем як набір раціональних схем, які збіднюють погляд на реальність, але водночас вона не може розглядатися лише як засіб виправдання необмеженого особистого самоствердження. Наочна образність знаходить собі місце і в філософії, але вона слугує завданню досягнення певної інтелектуальної ясності. Інакше для митця природним стане віддати перевагу над філософією будь-якій формі релігії, відмовившись від спроб аналізу взагалі, як наукового, так і філософського. Адже раціональний аналіз тільки у своєму поверховому розумінні може розглядатися як такий, що протистоїть осягненню сенсу життя та самовизначенню людини. Про це дуже переконливо писав майже століття тому Макс Вебер, завдяки чому його промова «Наука як покликання та професія» є зараз актуальною, як ніколи. Звичайно, тут він згадує перш за все науку, але стаття стосується й філософії, яка прагне бути інструментом самовизначення людини. М. Вебер зазначав, що раціональний аналіз дійсності не може звільнити особистість від драматизму протиріч, які супроводжують її вибір (у тому числі і вибір у мистецькому самовизначенні). Годі шукати у філософії чи взагалі науці однозначних рецептів і прямих «дорогоказів». Але водночас володіння методами раціонального аналізу може застерегти від помилок, що супроводжують цей вибір за рахунок того, що людина чітко осягає альтернативи, у межах яких вона знаходиться, розуміє, що вона втрачає і що здобуває, становлячись на ту чи іншу позицію.

Парадоксальність ситуації митця у сучасному суспільстві полягає в тому, що він перетворюється водночас на трагічного героя та блазня. З одного боку, як засоби масової інформації, так і масова свідомість плекають у ньому якості індивідуаліста та оригінала. Його ексцентричність зазнає надмірного вихваляння та захочення. З іншого боку, він підлягає жорсткому тиску та переформатуванню з боку ринкових структур, які диктують йому правила боротьби за славу, гроші та успіх [5]. Саме в допомозі

тверезого усвідомлення протиріч власного самовизначення, їх розв'язання на користь творчості та морально-естетичної гідності полягає одне з важливих завдань філософських дисциплін у мистецькій освіті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аверинцев С. С. София // Аверинцев С. С. София – логос : словарь / С. С. Аверинцев. – Киев : Дух і літера, 2001. – 460 с.
2. Гадамер Г. Г. Мистецтво і наслідування // Гадамер Г. Г. Герменевтика і поетика / Г. Г. Гадамер. – К. : Юніверс, 2001. – 288 с.
3. Имдаль М. Опыт другого видения. Статьи об искусстве X – XX веков / М. Имдаль. – Киев : Дух и літера, 2011. – 488 с.
4. Лиссман К. П. Философия современного искусства. Введение / К. П. Лиссман. – СПб. : Гиперион, 2011. – 248 с.
5. Раппапорт А. Г. Еще раз об академичности [Электронный ресурс] / А. Г. Раппапорт // Раппапорт А. Г. Башня и лабиринт. Блог. пятница, 21 авг. 2009 г. – Режим доступа : http://papardes.blogspot.com/2009/08/blog-post_21.html

УДК 008 (091)

*С. А. Шахгусейнова,
г. Баку, Азербайджан*

ФИЛОСОФСКО-ИСТОРИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ЭСТЕТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Попытки определить корни эстетической культуры непременно приводят к изучению основных проблем ряда наук, таких как история, археология, этнография, культурология, эстетика, мифология, даже религия и психология, которые по мере возможности включают в учебные планы творческих вузов как вспомогательные дисциплины.

Поскольку ядром эстетической культуры является искусство, то нам необходимо использовать вышеперечисленные науки именно в этом направлении. Искусство также составляет главный предмет в творческих вузах. В зависимости от своего профиля искусствоведческие факультеты по-разному изучают предметы, связанные с тем или иным видом искусства, например, театроведы в первую очередь изучают историю театра – как отечественного, так и мирового. Помимо спецдисциплин, они также изучают художественную литературу, историю музыки, изобразительных искусств и т. д. Но, кроме предметов по искусству, студентам необходимы и всесторонние знания. Изучив в вузах основы разных наук, студенты приобретают навыки исследовательской работы, самостоятельного ориентирования в науке. Социально-гуманитарные дисциплины в творческих вузах служат именно всестороннему развитию студентов – будущих деятелей культуры, в том числе творцов эстетической культуры.

Искусство сегодня не только главный предмет в творческих вузах, оно также исторически сложившаяся форма общественного сознания, один из способов освоения мира. На конкретно-исторической основе различные формы общественного сознания – политика, право, религия, философия, наука, мораль и искусство – взаимодействуют друг с другом. Взаимосвязь форм общественного сознания детерминруется свойственной им общностью способа духовно-практического освоения мира. Стремление к совершенствованию и развитию является первоосновой для каждой из форм общественного сознания. Общность истоков искусства, философии, науки, религии, морали заключается в их природе (специфичной для каждой из этих сфер сознания), позволяющей человеку определить своё место в мире, жизни, познать смысл бытия.

Формы общественного сознания, в том числе искусство как образное освоение

дійсності, беруть своє початок від міфологічного світогляду давності, який, в свою чергу, породив синкретичний характер первісної культури.

Одна з причин, породивших міфологічні уявлення первісного людини, полягає в його незрозумілій практиці. Синкретизм первісної культури відображається в єдинстві виробничої, релігійної та мистецької діяльності.

Первісна культура формувалася на протязі сотень тисяч років в ході становлення людського суспільства (повсякденна господарська діяльність, найпростіші знаряддя праці, а також перші зразки мистецького творчості). Виробництво знарядь праці мало найважливіше значення для становлення мистецької культури. Освоєння прийомів обробки каменю дозволяло в подальшому перейти до його мистецької обробки. «До нас не дійшли зображень, імен, біографій, свідчень людей того часу, названь людських спільнот, описань їх судиб та взаємовідносин. У первісних людях не було писемності. Рання та найбільш тривала епоха людського минулого безмовна. Від неї до нас дійшли тільки камені, кістки, зола, зображення на скелях... Серед усіх епох та етапів розвитку первісної культури особливе місце займає верхній (пізній) палеоліт. Тільки применливо до цього етапу ми можемо певно говорити про людську культуру, як матеріальну, так і духовну. В цей час були створені перші пам'ятники зобразливої діяльності. Історичною наукою доведено, що в початку пізнього палеоліту народилися майже всі види мистецької діяльності: розписи на стінах та стелі печер, рельєф та об'ємна скульптура, гравіюваний малюнок на камені, кістки, роги. Натурально, ці малюнки далеко від досконалості, але їх цінність полягає в тому, що вони представляють собою перші спроби людини відобразити оточуючий світ у формі мистецьких образів» [6, с. 13].

Здатність мистецько-образно сприйняти та відобразити дійсність формується разом з виникненням міфології, яка є історично першою формою світогляду та виникає на найранній стадії суспільного розвитку. Отже, первісне суспільство – це історична батьківщина естетичної культури.

Міфологічне свідомість, характерне для первісного суспільства, є раннім етапом у розвитку історичного, а отже, суспільного свідомості. Міфологічне свідомість слід розуміти як «специфічне ірраціональне відображення світу», міф – як «об'єктивізацію міфологічного свідомості в вербальних (словесних) або інших знакових формах (танець, жест, зображення, музика), в обрядах» [5, с. 10]. Першою такою об'єктивізацією міфа як суспільного свідомості давнього людства стає його форма. Історико-філософське напрямлення (С. С. Аверинцев, Ф. Х. Кессиди та ін.) вивчає цей міф в еволюційно-генетичному аспекті. По С. С. Аверинцеву, «міфи – це створення колективної суспільної фантазії, загальною відображення дійсності у вигляді емоційно-конкретних персоніфікацій та одушевлених істот, які мисляться первісним свідомістю повністю реальними» [1, с. 876]. По Ф. Х. Кессиди, «міф... – особливий вид світоощущення, специфічне образне, емоційне, синкретичне уявлення про явища природи та суспільного життя, найдавніша форма суспільного свідомості» [2, с. 41].

Класове розшарування суспільства та розподіл праці на умовний та фізичний впливали на внутрішню диференціацію суспільного свідомості, в тому числі мистецтва, що і привело до формування естетичної культури.

В период господства мифологического мышления еще не возникла потребность в получении специальных знаний. Задача мифа состоит не в том, чтобы дать человеку какое-то знание или объяснение, миф служит для оправдания определенных общественных установок, для санкционирования определенного типа верований и поведения. Миф – это не первоначальная форма знания, а особый вид мировоззрения, специфическое синкретическое представление о явлениях природы и коллективной жизни. В мифе как наиболее ранней форме человеческой культуры объединялись зачатки знаний, религиозных верований, нравственная, эстетическая и эмоциональная оценка ситуации. Компоненты мифологического мировоззрения, предшествующие формам общественного сознания, являются зародышами науки, религии, политики, юриспруденции, философии, морали и искусства. Потому что мифы в своеобразной, очень конкретной форме устанавливают связь между прошлым, настоящим и будущим человечества. Они являются каналом, по которому одно поколение передает другому накопленный опыт, знания, ценности, культурные блага.

В те времена человечество пыталось дать ответы на такие глобальные философские вопросы, как происхождение и устройство мироздания в целом, возникновение наиболее важных явлений природы, животных и людей, именно в форме мифов. Значительную часть мифологии составляли космологические мифы, посвященные устройству природы. Вместе с тем большое внимание в мифах уделялось различным стадиям жизни людей, тайнам рождения и смерти, всевозможным испытаниям, которые подстерегают человека на его жизненном пути.

Среди разнообразных функций (в том числе познавательной) мифа привлекает внимание также эстетическая. «Как особый способ эстетического отношения к реальности миф является дорефлективной эстетизацией природной сути человека. Искусство черпает из мифа содержательные образы, начиная по-новому раскрывать все богатство человеческих отношений. Литература создает особый литературно-мифологический дискурс (Т. Манн, Дж. Джойс, М. Пруст, Ф. Кафка, Х. Борхес и т. д.), обращаясь к различным формам ложной рациональности языка, добиваясь осознания его ирреальности как чисто эстетического феномена. Мифология становится особым способом эстетического отношения к реальности. Наиболее распространенная мифологема – "путь героя" – эстетизации насилия и непристойности, является неотъемлемой в мифологизируемом пространстве искусства. Мифосимволические и эстетические тенденции захватывают в первую очередь молодое поколение и играют важную роль в самоутверждении собственного образа и образа группы, в эмоционально-эстетическом самоутверждении человека» [4, с. 18].

Таким образом, миф ещё больше, чем пространственные виды искусства, является как исторической, так и философской основой эстетической культуры.

Пространственные же виды искусства, по мере своих возможностей отражая историю своего времени, своеобразно и символически выражали подобные идеи мироздания. Как говорится, архитектура – это «застывшая музыка», «немая поэзия».

Современное изучение эстетической культуры того или иного периода или региона требует основательного анализа еще многих проблем, чему способствует междисциплинарная связь современных наук в социогуманитарных вузах.

ЛИТЕРАТУРА

1. Аверинцев С. С. Мифы / С. С. Аверинцев // Краткая литературная энциклопедия. – М. : Сов. энцикл., 1967. – С. 119 – 127.
2. Кессиди Ф. Х. От мифа к логосу: Становление греческой философии / Ф. Х. Кессиди. – М. : Мысль, 1972. – 312 с.
3. Культурология. История мировой культуры : учебник / под ред. А. Н. Марковой. – М. :

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ДИСЦИПЛІНИ У ТВОРЧОМУ ВНЗ: ПРОБЛЕМИ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

ЮНИТИ, 2000. – 600 с.

4. Мишучков А. А. Специфика и функции мифологического сознания / А. А. Мишучков // Восток. – 2004. – Вып. 7 (19), июль. – С. 87 – 101.

5. Пивоев В. М. Мифологическое сознание как способ освоения мира / В. М. Пивоев. – Петрозаводск : Карелия, 1991. – 113 с.

6. Садохин А. П. Мировая художественная культура : учеб пособ. / А. П. Садохин, Т. Г. Грушевицкая. – М. : ЮНИТИ, 2000. – 559 с.

7. <http://www.situation.ru>

*ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ
ДИСЦИПЛІН: МІЖПРЕДМЕТНИЙ АСПЕКТ*

УДК 378

*И. В. Азеева,
г. Ярославль, Российская Федерация*

**СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫЕ ДИСЦИПЛИНЫ В УЧЕБНОМ
ПРОЦЕССЕ РОССИЙСКОЙ ВЫСШЕЙ ТЕАТРАЛЬНОЙ ШКОЛЫ**

Российское высшее образование, и художественное в частности, второе десятилетие живет под знаком реформ, направленных на его модернизацию. Ситуация в украинском образовательном пространстве в достаточной степени сходная, поэтому проблемы, выносимые на обсуждение в данном сообщении, актуальны и интересны как российскому педагогическому сообществу, так и украинскому.

Реформа системы современного российского высшего образования спровоцировала жизнеопасную ситуацию в театральных школах, а также, учитывая теснейшую связь школы и театра, форсировала развитие кризиса театрального искусства.

Высшая театральная школа с большим трудом укладывается в прокрустово ложе реформаторских процессов. Индивидуальная, авторская по своей природе, глубоко и органично оправданная сценической практикой, не порвавшая окончательно связи с традицией, театральная школа в своей состоятельности сопротивляется самому понятию реформирования. Ее сущность, живущая в атмосфере вузовских мастерских, обнаруживающая себя при чтении книг великих театральных педагогов и в профессиональном мастерстве актера, режиссера и того же театрального педагога, не находит полного выражения и перспективы развития в прагматичной и утилитарной направленности реформы.

В российском образовательном пространстве дважды за последние десять лет меняется государственный образовательный стандарт. Введение нового стандарта сложно отзывается в жизнедеятельности театральной школы, не склонной по своей природе, как уже отмечалось выше, к интенсивным нововведениям, к строгому регламентированию учебного процесса, к установлению жестких компетентностных требований.

Понимание места и роли социально-гуманитарных дисциплин в учебном процессе театральной школы – одна из наиболее проблематичных зон их образовательной деятельности. Возникновение проблем в ходе освоения цикла социально-гуманитарных дисциплин объясняется прежде всего тем, что в основе театральной школы (впрочем, как и любой другой творческой) находится передача профессиональных умений и навыков непосредственно от учителя к ученику, т.е. научные знания, интеллектуальный опыт играют в творческо-образовательном процессе, выражаясь театральным языком, роли второго плана.

Как известно, в театре распределение ролей обычно осуществляется режиссером. В организации образовательного процесса эту функцию выполняет... государственный образовательный стандарт (ГОС), строго регламентирующий реализацию той или иной образовательной программы. Однако ГОС, а точнее – его составители не видят «второплановости» социально-гуманитарных дисциплин, в отличие от самой театральной школы, реализующей себя в приоритетной опоре на практический творческо-педагогический процесс, осуществляющей передачу профессиональных умений и навыков внутри авторских творческих мастерских, возглавляемых, как

правило, режиссерами-педагогами.

Театральная школа, оказываясь в ситуации необходимости организовывать учебный процесс по установленному государством стандарту, вынуждена, в целях сохранения своей сущности, вести, по сути, двойную жизнь. Ректор Школы-студии (института) им. Вл. И. Немировича-Данченко при МХАТ им. А. П. Чехова А.М. Смелянский в одном из последних публичных выступлений сетует на то, что существующая система российского высшего образования, построенная «на чисто чиновничьем, советском, госплановом подходе», вынуждает театральную школу работать по учебному плану, в который включены «45 предметов, извольте соответствующие курсы прочитать. Нужны они конкретному режиссеру, не нужны – не важно. Включено в план – должно быть прочитано. Это совершенно маразматическая трата энергии, денег, средств государства на отопливание пустоты» [2].

Речь идет о том самом гуманитарном, социально-экономическом цикле учебных дисциплин. И 45 предметов – это, конечно, метафора. История, философия, иностранный язык, психология, социология, русский язык и культура речи, организация театрального дела – вот дисциплины, предусмотренные в вышеназванном цикле последним ГОС, по которому начала работать российская высшая театральная школа с сентября 2011 г. [3]. Однако занимают данные дисциплины в учебном процессе времени достаточно много, а в логике жизнедеятельности творческого вуза это значит – отнимают время от непосредственного освоения выбранной профессии. «В творческом вузе, – полагает А.М. Смелянский, – надо просто дать возможность и актерам, и режиссерам, и всем, кто тут учится, встретиться с определенным набором разных людей и самим выбрать то, что вам по-настоящему интересно» [2].

К сожалению, и в настоящее время («в эпоху» вхождения в жизнь театральных школ нового образовательного стандарта) широким спектром дисциплин по выбору студент творческого вуза не избалован. Практика свидетельствует, что студент, получивший возможность «выбрать то, что по-настоящему интересно», отдает предпочтение, как правило, не учебной дисциплине, а педагогу. Что касается именно дисциплин гуманитарного, социального и экономического цикла, то здесь с выбором (причем как педагога, так и дисциплины) у студента ситуация обстоит крайне сложно – его (выбора) практически нет. Остается только возлагать надежду на то, что вузу в буквальном смысле сильно повезло – эти дисциплины читаются педагогами, пользующимися авторитетом у коллег и студентов. Но практика словами известного российского театрального критика Марины Давыдовой свидетельствует о другом: «...система образования – не как система опций, а как система предписаний ... – ведет еще и к засилью в вузах серости. Надо прочитать историю античного театра студентам, а хорошего античника что-то рядом нет. Ну давайте пусть Пупкин почитает. И этот Пупкин потом становится неотъемлемой частью системы, и его уже не сдвинешь никаким танком. Но куда правильнее, по-моему, не под тему искать педагога, а искать самих педагогов, ярких лекторов с какой-то своей нестандартной темой, необычным поворотом. Три спецкурса, прочитанные яркими людьми, дадут студентам больше, чем история театра, прочитанная «от и до» скучными начетчиками» [Там же].

Ярославский театральный институт, выстраивая в этих сложных условиях современную концепцию преподавания общих гуманитарных и социальных дисциплин, опирается на сформировавшуюся в течение более чем тридцатилетней истории вуза традицию, в основе которой лежит ориентация на педагога, не только обладающего ярким личностным и профессиональным потенциалом, но и отчетливо осознающего то, в каком вузе он себя реализует.

Ключевой дисциплиной гуманитарного, социального и экономического цикла

(ГСЭ) вуз полагает философию. При создании программы по данной дисциплине учитывались эволюция и опыт аналогичных работ в ведущих театральных вузах России (Российском университете театрального искусства (ГИТИС) и Санкт-Петербургской государственной академии театрального искусства). Модель предполагает возможность модификации в зависимости от формы обучения (очная, заочная) и конкретной специализации студентов (артисты, режиссеры, художники-технологи, театроведы), а также в связи со своеобразным «специальным заказом» художественных руководителей курсов (творческих мастерских) с целью более подробного знакомства с духовным обликом времени, страны, социальной группы и т.д. при подготовке дипломного материала (дипломного спектакля, творческого проекта).

Программа курса философии в Ярославском театральном институте полагает своей главной задачей «постижение культуры в ее развитии с точки зрения саморефлексии, освоения происходящего в духовном и интеллектуальном горизонтах, своеобразное “вписывание” человека в окружающий мир» [1, с. 5]. Не претендуя на полноту охвата всего мирового философского процесса, программа, однако, в достаточной степени обеспечивает необходимую глубину освоения материала данной дисциплины, о чем свидетельствуют высокие результаты тестирования по философии, которое проводилось в ходе самообследования вуза в период подготовки к очередной государственной аккредитации (декабрь, 2011 г.). Отмечу, что тестовые испытания и по другим дисциплинам цикла ГСЭ (история, русский язык и культура речи, психология) не стали для студентов вуза непреодолимым препятствием, их результаты были также достаточно высоки. Это свидетельствует о том, что путь преподавания общих гуманитарных и социальных дисциплин вузом выбран верно.

В творческом вузе определяющую роль в освоении не только специальных и общих профессиональных дисциплин, но и в постижении общих гуманитарных наук играет личность педагога. Однако, процесс «собирания» на кафедре общих гуманитарных и театроведческих дисциплин людей одной с педагогами творческих кафедр «группы крови» был не прост и в период становления вуза, и остается таковым на современной стадии его жизни. Подводя итоги двадцатипятилетней деятельности вуза (2005 г.), тогдашний его ректор профессор В.С. Шалимов пишет: «...не все гуманитарии, пришедшие из других учебных заведений, владели спецификой преподавания в театральном вузе. ...Не найдя контакта с нашей специфической аудиторией, некоторые высококвалифицированные педагоги от нас уходили. Оставались только те, кто смогли работать с будущими артистами во взаимодействии, в диалоге, в общении» [Там же, с. 22].

В настоящее время, начиная работу в рамках нового образовательного стандарта и испытывая определенную его жесткость в цикле ГСЭ, Ярославская театральная школа намерена продолжить сложившуюся традицию преподавания дисциплин вышеназванного цикла. Разрабатываемые сегодня учебные программы, предусматривающие использование современных образовательных методик и технологий, не меняют ни своих целей, ни ценностных ориентиров. Понимая сущностную необходимость общей гуманитарной и социальной составляющей высшего образования, вуз выстраивает свою образовательную политику так, чтобы, как сказал в упоминаемой выше статье профессор В.С. Шалимов, «не потерять “чистую профессиональность”, остаться институтом театра и людьми театра» [4, с. 24].

ЛИТЕРАТУРА

1. Комплект учебных программ к Государственному образовательному стандарту высшего профессионального образования по специальности «Актерское искусство». – Ярославль : Ремдер, 2002.
2. Русский театр как родовая травма. Эффективна ли нынешняя система режиссерского образования и можно ли вообще передать секреты режиссерского мастерства из рук в руки: дискуссия на «Винзаводе». 28.12.2011 г. [Электронный ресурс] – Проект OPENSPACE.RU. – Режим доступа : <http://www.openspace.ru/theatre/events/details/33204/>, свободный.
3. Федеральный государственный образовательный стандарт высшего профессионального образования по направлению подготовки (специальности) 070301 Актерское искусство (квалификация (степень) «специалист»). Утвержден Приказом Министерства образования и науки Российской Федерации от 24.12.2010 г. №2058. [Электронный ресурс] – Информационно-правовой портал «Гарант». – Режим доступа : <http://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/55070616/>, свободный.
4. Шалимов В.С. Несколько слов о становлении и развитии высшей театральной школы в Ярославле // Ярославская высшая театральная школа: истоки, традиции, личности. Материалы научной конференции (Ярославль, 25 октября 2005 года). – Ярославль : Ярослав. гос. театр. ин-т, 2006.

УДК 378. 781. 30

*Н. О. Бондарь, О. М. Роджеро, А. О. Стьопін,
м. Одеса, Україна*

**РОЛЬ СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН
У ПІДГОТОВЦІ МУЗИКАНТІВ**

Суспільно-гуманітарні дисципліни посідають цілком особливе і надто важливе місце в освіті в цілому і в підготовці фахівців-музикантів. Зокрема в Одеській державній музичній академії ім. А.В. Нежданової гуманітарні дисципліни в навчанні музикантів розглядаються як певне і природне продовження спеціальної підготовки. Адже сьогодні не можна уявити себе талановитого інструменталіста чи вокаліста, композитора чи музикознавця без серйозних гуманітарних знань, високого рівня загальної культури, глибокої духовності, високих моральних принципів і життєвих цінностей. Саме викладання філософії, естетики, історії України, соціології, політології, економічної теорії та релігієзнавства на міцній основі міждисциплінарних зв'язків сприяє формуванню повноцінної особистості молодого людини, її багатого духовного світу і громадянської гідності. Не випадково, говорячи про перспективи освіти у XXI ст., сучасні науковці так багато уваги приділяють поширенню саме суспільно-гуманітарних знань [5, с. 5].

За роки незалежності вивчення гуманітарних і соціально-політичних наук в нашій академії, як і у вищих навчальних закладах всієї України, зазнало суттєвих, іноді докорінних змін. Відбувся перехід від застарілих партійно-класових підходів до загальнолюдських цінностей, викладачі і студенти долучилися до здобутків передової культури і освіти, досягнень європейської практики. Вводилися нові навчальні курси, затверджувалися сучасні методологічні підходи. Особливо це стосується політичних, економічних і правових наук, які за радянські часи в сучасному вигляді практично не існували і не викладались. Як відомо, раніше всі філософські і соціально-політичні курси обмежувалися такими заідеологізованими дисциплінами, як «Історія КПРС», «Науковий комунізм», «Марксистсько-ленінська філософія», «Політична економія» тощо.

До оновлення змісту гуманітарних курсів викладачів спонукала також нова хвиля науково-дослідної інформації, численні монографічні дослідження, вихід сучасних цікавих наукових часописів, нове покоління підручників і навчальних посібників, підготовлених українськими авторами, зміцнення і взаємозбагачення міжпредметних

зв'язків тощо. В цьому інформаційному бумі все більш зростаючу роль відіграє Інтернет. Зрозуміло, що «світове павутиння», враховуючи зміст деяких його розважальних сайтів, справляє іноді неоднозначний вплив на молодих людей, які багато часу проводять за комп'ютером. Втім на розвиток науки, поширення інформації і сучасних технологій Інтернет без сумнівів справляє важливий позитивний вплив. Викладачу-гуманітарію він надає колосальні переваги в пошуку і використанні найновішої інформації, значно допомагає в науково-дослідній і науково-методичній роботі.

Враховуючи ці зміни і досвід викладацької роботи, нагромаджений в процесі творчого спілкування з викладачами-колегами на міжкафедральних конференціях і семінарах, ми в минулому році видали збірник наукових праць **«Гуманітарні науки в освіті музикантів»**, авторами якої стали представники не тільки гуманітарних кафедр одеських вишів, але й викладачі-музикознавці нашої академії [2]. Вироблені висновки і рекомендації значно збагатили наш спільний досвід, сприяли зміцненню міждисциплінарних зв'язків, удосконаленню нашої спільної роботи з підготовки молодих фахівців-музикантів. При цьому слід зауважити, що кафедра у своїй педагогічній і науково-дослідній діяльності постійно спирається на сучасний синергетичний підхід, ці питання обговорюються на засіданнях кафедри, методологічних семінарах і конференціях, висвітлюються в підготовлених наукових працях. Так, проф. А. О. Стьопін не так давно видав присвячену цій проблемі монографію **«Синергетичні виміри розвитку України: історія і сучасність»** [3].

Названа подія сприяла активізації науково-методичної діяльності на кафедрі, підвищенню її змістовного і методичного рівня, виходили нові методичні розробки і навчальні посібники. Так, на кафедрі філософії і гуманітарних наук ОДМА був підготовлений і неодноразово перевидавався навчально-методичний посібник проф. А. О. Стьопіна **«Історія України: конспект лекцій»**, який побудовано на основі новітніх публікацій і з урахуванням музичного профілю навчального закладу. Останнім часом набагато оновився зміст викладання курсу **«Політологія»**. Якщо в перші роки незалежності підручники з цієї дисципліни в основному не торкалися політичних проблем України, то тепер з'явилося чимало книг українських авторів, які більше уваги приділяють аналізу різних аспектів і особливостей політики нашої країни. На їх основі на кафедрі підготовлено і видано відповідний навчально-методичний посібник, особливість якого полягає в тому, що тут, наскільки це можливо, аналізуються політичні процеси і явища, які відбуваються в сучасній Україні, в тому числі проблеми розбудови держави, розвитку демократії, формування нової політичної еліти, різні проблеми внутрішньої і зовнішньої політики тощо [4]. Підготовлені і видані навчально-методичні розробки для викладання історичних і політологічних курсів студентам-іноземцям. Все це надає навчальному процесу більш прагматичного звучання, сприяє підвищенню у студентів Академії загального рівня історико-політологічних знань.

Не менш активно оновлювалися філософські курси, насамперед **«Естетика»**, яку можна вважати майже базовою, профільною дисципліною для нашого музичного навчального закладу. Про це свідчать не тільки нові програми, які були розроблені на кафедрі, але й впровадження нових методологічних підходів, збагачення змісту лекцій, видання навчально-методичних посібників. Професор Н. О. Бондар і доцент В. Л. Левченко підготували і опублікували дві книги: **„История эстетической мысли. Античность. Средние века. Возрождение: Хрестоматія”** (Уч. пособ. с грифом МОН України. – Одесса: ОГМА, 2011); **История эстетической мысли. XVII-XVIII века. Хрестоматія** (Уч. пособ. з грифом МОН України. – Одесса: ОГМА, 2009) [1]. Зараз Н. О. Бондар підготувала і здала до друку свою нову навчально-методичну розробку з

вивчення курсу „Естетика”.

У курсі «Релігієзнавство», який був розроблений та читається ст. викладачем кафедри А. Ю. Лінтварьовою, феномен релігії постає як складне та важливе соціально-культурне явище, що має великий духовний, пізнавальний та етичний сенс. Завдяки цьому курсу у студентів-музикантів формується уява про місце феномену релігії у складних процесах розвитку народів, виробляється толерантне ставлення до представників різних релігійних конфесій.

Філософська освіта музикантів здійснюється на декількох рівнях викладання. По-перше, це загальний курс «Філософії», який вивчається всіма студентами; по-друге, це спеціальний курс з питань філософії та методології наукового пізнання і художньої творчості, який є складовою частиною програми підготовки магістрів та спеціалістів; і, нарешті, це курс філософії, що вивчається аспірантами та здобувачами у рамках підготовки до кандидатського іспиту. Всі ці курси викладаються професором нашої кафедри О. М. Роджеро, який ставить за мету – формування у студентів-музикантів і аспірантів культури мислення, широкого цивілізованого світосприйняття та методологічної обізнаності, що сприяє підвищенню науково-дослідницької культури майбутніх фахівців у сфері музикознавства. В цих курсах філософські питання розглядаються у тісному взаємозв'язку з музично-естетичною проблематикою.

На підвищення рівня філософської та гуманітарної освіти в тісному зв'язку з музичним профілем нашої академії значний вплив справляє робота постійно діючого філософсько-культурологічного семінару, що діє при кафедрі і набув загальноміського статусу під головуванням його незмінного керівника проф. О. М. Роджеро. На основі цього семінару, що об'єднує не тільки філософів, але й викладачів музичних дисциплін, наукових співробітників, аспірантів та студентів багатьох одеських вишів, у 1996 р. при Одеській консерваторії (сьогоднішній Академії) було створено науково-просвітницьке товариство «Одеська гуманітарна традиція». За результатами діяльності семінару було видано вже чимало наукових праць. Спочатку вони виходили спеціальною окремою збіркою – «Труди семінару по герменевтике (Герменеус)» (Вып. 1. – Одеса, 1999. – 320 с.). Згодом Товариство «Одеська гуманітарна традиція» разом з ОНУ ім. І. І. Мечникова утворили фаховий часопис „Δόξα / Докса. Збірник наукових праць з філософії та філології», в якому друкуються здебільшого статті слухачів нашого герменевтичного семінару. Один з останніх його випусків, який нещодавно вийшов друком, має назву «Методологічні проблеми сучасного гуманітарного знання», тобто безпосередньо торкається порушених на сьогоднішній конференції проблем.

Значного змістовного, методологічного оновлення зазнала економічна наука – замість колишнього навчального курсу, який був присвячений аналізу і популяризації планової («соціалістичної») економіки, зараз читається новий для нашої освіти курс «Основи економічної теорії», що побудований на принципово іншій методологічній і фактологічній основі, розглядає особливості і закономірності ринкових відносин, роль приватної власності та підприємницької ініціативи. Останнім часом в Україні вийшло друком вже чимало підручників з даної навчальної дисципліни. Не відстає від життя і кафедра гуманітарних наук нашої Академії, викладачі якої підготували і видали сучасний навчальний посібник (Доброва Т. Г., Михайлюк В. Б. Основи економічної теорії. Навч. посібник. – Одеса: ОДМА, 2008. – 240 с.).

Втім, доречно наголосити, що робота з оновлення гуманітарних курсів і зміцнення міждисциплінарних зв'язків з урахуванням практики підготовки музикантів – це тільки один з важливих напрямків діяльності професорсько-викладацького складу Академії. Він сприяє творчому спілкуванню різних фахівців на основі міждисциплінарних зв'язків, процесу розвитку нової сучасної гуманітаристики, формування дієвих методів

викладання гуманітарної освіти, які сьогодні притаманні передовим європейським країнам.

Отже, для всіх нас, викладачів-гуманітаріїв, попереду ще дуже багато непростой, але корисної і цікавої роботи, яка пов'язана, насамперед, із творчим опануванням і розвитком кращих здобутків світового досвіду. Все це дає нам додаткову наснагу і надихає на нові зусилля щодо розробки різних українських гуманітарних проблем, а в спілкуванні зі студентами – представниками нового покоління – викликає приємне відчуття причетності до творчої розбудови в нашій країні нового, цивілізованого, освіченого і культурного суспільства. Названі чинники, без сумніву, мають позитивно позначитись і на стані нашої найголовнішої справи – підготовки висококваліфікованих музикантів з числа сьогоднішньої молоді, талановитих представників якої так багато в класах нашої нинішньої оновленої Академії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарь Н.А., Левченко В.Л. История эстетической мысли: XVII-XVIII века. Хрестоматия. – Одесса : ОГМА, 2011.
2. Гуманітарні науки в освіті музикантів. Зб. наук. праць до ювілею Н.О.Бондар / відп. ред. А.О. Стьопін. – Одеса: Фенікс, 2011. – 368 с.
3. Стьопін А.О. Синергетичні виміри розвитку України: історія і сучасність : монографія. – Одеса: Астропринт, 2006. – 156 с.
4. Стьопін А. О. Політологія: конспект лекцій. навч.-метод. посібник. – Одеса: ОДМА, 2009. – 74 с.
5. Якісна освіта XXI століття: проблеми і пошуки: зб. матеріалів Всеукр. наук.-метод. конф., 14 березня 2009 р.: у 2 т. – Т. 2: Гуманітарні науки. — Донецьк : Вид-во ДонНУ, 2009. — 378 с.

УДК 37. 015.33

*С. М. Гурская,
г. Могилев, Республика Беларусь*

ОРГАНИЗАЦИЯ УЧЕБНО-КОММУНИКАТИВНОГО ПРОСТРАНСТВА В ПРЕПОДАВАНИИ: ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ АССЕСМЕНТ

Деятельность педагога во многом зависит от того, каковы его представления о пространстве своего профессионального бытия, о механизмах педагогического общения, природе психологических особенностей учащихся и т. д. Вместе с тем общеизвестно, что инструментальность и практичность получаемых в вузе теоретических знаний не высока. Это объясняется тем, что студентам передаются преимущественно готовые знания, те или иные теоретические конструкции, которые сами по себе существенно не влияют на реальную практику педагогической деятельности.

Противоречия между требованиями, особенностями и условиями учебной деятельности студента и его будущей профессиональной деятельностью выглядят следующим образом:

- между абстрактным предметом учебно-познавательной деятельности и реальным предметом усваиваемой профессиональной деятельности;
- между целостностью содержания профессиональной деятельности и овладением ею студентами через множество предметных областей;
- между способом существования профессиональной деятельности как процесса и ее представленностью в обучении в виде статических систем готовых знаний и алгоритмов действий, подлежащих запоминанию и усвоению;
- между общественной формой существования профессиональной деятельности, коллективным характером труда и индивидуальной формой ее присвоения студентами;

- между вовлеченностью в процессы труда всей личности специалиста на уровне творческого мышления и социальной активности и опорой в обучении на процессы внимания, памяти, восприятия;

- между «ответной» позицией студента и инициативной позицией специалиста;

- между обращенностью содержания учебной деятельности к прошлому социальному опыту и ориентацией студента на будущее содержание профессиональной деятельности.

Предложенная на основании этих противоречий технология психологического ассесмента обеспечивает последовательную трансформацию учебной деятельности студента в профессиональную деятельность молодого специалиста.

Психологический ассесмент – это форма работы, используемая в профессиональном консультировании. Отличительной особенностью этой технологии является то, что ее применение позволяет решить такие задачи, как выявление оптимальных кандидатур на руководящие должности, разработка рекомендаций по совершенствованию стиля руководства. Главная же идея заключается в том, чтобы организовать «пробу» деятельности для претендентов на нее. Создаются имитационные ситуации или задаются упражнения, в процессе которых выявляются необходимые для данной должности когнитивные, личностные особенности и уровень профессиональной компетентности.

Технология психологического ассесмента при проведении семинарских занятий организуется следующим образом. К первому занятию студенты получают задание самостоятельно подобрать формы проведения занятий уместные, по их мнению, для данного курса. Непосредственно на занятии они знакомятся с технологией. Обсуждают ее в ходе дискуссии. После этого проводится «мозговой штурм» по поиску дополнительных форм проведения занятий. В результате, составляется перечень форм, которые студенты смогут использовать в процессе подготовки к занятию, на котором будут выполнять руководящую функцию.

В дальнейшем группа делится по 3 – 4 человека и каждой подгруппе дается тема занятия и примерные сроки его проведения. В ходе подготовки преподаватель консультирует студентов, проверяет все подготовленные ими материалы занятия.

Непосредственно на занятии работа студентов выступающих в роли преподавателя выглядит так: каждый из ребят по очереди осуществляет непосредственно руководящую функцию в отведенный ему промежуток времени, остальные члены подгруппы помогают, осуществляя контроль и текущую оценку знаний. В конце занятия преподаватель проводит обсуждение качества проведения, для того чтобы в дальнейшем использовать понравившееся и наиболее эффективные формы и методы.

Оценивание работы группы на занятии осуществляется студентами, выступающими в роли преподавателя. При необходимости оценка корректируется преподавателем. А вот студентов выполняющих руководящую функцию оценивает только сам преподаватель.

Опыт применения технологии психологического ассесмента в ходе проведения семинарских занятий показывает, что она обеспечивает решение образовательных задач, труднодостижимых в традиционном обучении, таких, как:

- воспитание исследовательского отношения к реальности;

- формирование не только познавательных, но и профессиональных мотивов и интересов;

- воспитание системного мышления специалиста;

- обучение коллективной мыслительной работе, «должностному» взаимодействию

и общению, индивидуальному и совместному принятию решений, ответственному отношению к делу и другим людям, творческой инициативе.

УДК 141.312

*Ю. Д. Доброносова,
м. Київ, Україна*

ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ СУЧАСНИХ ЦИФРОВИХ МЕДІА

Сучасні цифрові медіа репрезентують світ як можливість і творять простір, базовою характеристикою якого є модальність мультиможливостей, і порівняно із медіа попередніх століть розгортають свій онтологічний потенціал більш повно. Тому актуальними для їх філософського осягнення є не тільки питання світоглядного та ідеологічного впливу медіа як мас-медіа на культуру загалом і освіту зокрема, використання медіа-технологій у більшості сфер життєдіяльності суспільства, виникнення нових форм і стратегій управління у зв'язку із розвитком мультимедійних технологій, але й проблема розуміння медіа як потужного фактору формування конструктивів дійсності, появи змін у пізнавальних структурах особистості, впливу на свідомість, самосвідомість і самоідентифікацію людини, що спричиняє в тому числі і трансформації сучасної освіти. Нині потрібно говорити про актуальність осмислення новітніх медіа як потужного фактору змін в людському існуванні, а саме, про осягнення смислу їх екзистенціальних підстав. Актуальним для філософської антропології початку ХХІ століття стає запитання про те, яким є екзистенціальний смисл медіа і якими є екзистенціальні підстави новітніх цифрових медіа. Предметом нашого аналізу виступає специфіка екзистенціальних підстав впливу новітніх цифрових медіа на існування сучасної людини, метою – філософсько-антропологічний аналіз специфіки екзистенціальних підстав впливу сучасних медіа на існування сучасної людини. Проблеми суспільного, культурного та антропологічного значення медіа постають у дослідженнях Н. Лумана, М. Мак-Люена, П. Вірілію, В. Флюссера, Л. Візінга, Д. Кампера, Л. Мановича, які підкреслюють пізнавальний потенціал медіа, роль їх впливу на формування перцептивних структур, форм споглядання, самоідентифікацію. У працях представників медіафілософії В. Савчука, К. Шевцова, С. Лішаєва, М. Степанова постають питання пізнавального та онтологічного потенціалу медіа, у роботах Л. Нургалеєвої – сутність впливу медіа на процеси трансформації сучасної освіти. Однак питання екзистенціального смислу медіа все ще залишається відкритою і недостатньо розробленою проблемою.

Для осмислення того, як нині впливають новітні цифрові медіа на пізнавальні структури буття людини, її самоідентифікацію, потрібне широке розуміння медіа як того фактора, що супроводжує розвиток культури від початку історії людства і на початку ХХІ століття виходить на радикально новий рівень. За традицією органопроекції (поширеною спочатку у філософії техніки, і пізніше – у філософському осмисленні медіа, зокрема, у М. Мак-Люена [2, с. 55]) медіа є своєрідними «протезами» – розширенням, проекціями органів людини, але така позиція виключає зі стосунків людини та медіа суттєві аспекти людської тілесності, бо бере людське тіло не як цілісність, а як дещо функціональне, розділене на певні частини. Російський дослідник М. Степанов [3, с. 123 – 137] вказує, що сучасні медіа (цифрові) вже не можна розуміти як варіанти «протезування», вони стають онтологічною умовою існування. Пізнання та екзистенціальність людини отілеснені, тому розмаїття сучасних медіа можливе завдяки гетерогенній тілесності, яка є інтермедіальним засновком медіальності людського існування взагалі, а сутнісною рисою людини, за словами Дітмара Кампера, є саме

відкритість всім можливим медіа. Медіа, техніка і технології в форматі операціональності «протезування» закінчуються саме на цифрових медіа, в яких головним стає те, що вони можуть *понад своїми функціями*. М. Степанов, спираючись на ідеї Д. Кампера, пропонує називати медіа *машинами абстракцій*, що є онтологічними машинами і виробляють можливі універсуми. Отже, медіа не посилаються на деяку першу істинну реальність, а відсилають до величезної кількості можливих реальностей. Однак саме сучасні медіа підкреслюють те, що вони потребують оператора, без уявлень якого вони не можуть існувати. У сучасному культурному просторі маємо справу і з потужними медіаканалами (і традиційні вже мас-медіа, і мережева культура у її розмаїтті) великого радіусу дії, і з медіа малого радіусу дії або медіамашинами, які проникли у щоденний вжиток (різноманітна персональна комп'ютерна цифрова техніка), причому часто межу переходу між впливами перших та других помітити важко. Медіа у формі «мас» творять середовище тотальної комунікації, в якому формується медіасуб'єкт. Натомість сучасні мас-медіа та медіа великого радіусу дії представляють певні образи людини, розігрують перед глядачами варіанти самореалізації, залишаючись, у термінології Нікласа Лумана [1, с. 25], аутопоетичними системами, і водночас породжують у всьому суспільстві соціальну надлишковість комунікації, потребу у новій інформації, причому комунікація ця надає фактам значення, і перехід від однієї комунікації до іншої не повинен залежати від того, чи повна ця інформація і чи відповідає вона дійсності. Основоположним завданням мас-медіа виступає не надання адекватних інформацій про світ, а формування системної пам'яті – вони звертають увагу на зрозумілість, породжують пам'ять як наявність певних загальновідомих припущень про реальність, які немає необхідності обговорювати, тобто виступають медіаторами, посередниками скоріше не тому, що вони передають інформацію від тих, хто знає, до тих, хто не знає, а в тому, що надають і розвивають фонові знання, на які можна спиратися в комунікації.

Під час осмислення екзистенціальних аспектів новітніх цифрових медіа варто звернути увагу на те, що людське існування у засновку пов'язане із медіальністю як екзистенціальним відношенням / ставленням до чогось / когось – смисл виникає там, де дещо відсилає до дечого іншого, завдяки своєрідному вторгненню небуття до існування – для того, щоб смисл з'явився, потрібно, щоб дещо наявне припинило існувати як наявне та звільнило місце деякому іншому, котрого тут як наявного немає або поки що немає. Таким чином, екзистенціальність пов'язана із тим, що дещо йде в небуття, проминається, тому саме «стати» залежить від відбуття в небуття дечого. Цифрові медіа виводять на поверхню цю гру, що є своєрідною перед-установкою екзистенціальних вимірів існування людини, і водночас вони працюють із модифікацією людських здатностей сприйняття, виводячи внутрішнє назовні, уможливаючи це і розширюючи не лише можливості абстрагування, але й можливості роботи з емпіричним досвідом. Медіа як апарати утворюють новий світ, де в кожному повідомленні вже містяться сліди повідомлень, причому ці сліди класифікуються як зрізи між матеріальністю медіа і значенням опосередкованого ними змісту – сліди, залишені медіа, не завжди можуть бути пояснені, проте розкриваються вже як чуттєві сприйняття, тобто комп'ютер як надлишковий у своїй функціональності апарат може відкривати такі пласти і простори досвіду, які без медіатехніки навряд чи могли б бути можливими.

Новітні цифрові медіа уможливають те, що раніше могло поставати лише в уяві, виступають екзистенціальними посередниками між людиною та її екзистенціальністю на шляху до втілення уявленого (прикладом цього можуть слугувати зразки сучасної електронної музики та саунд-арту, базовані не на імітації звучання традиційних

музичних інструментів, а на синтезуванні нових звуків, – наприклад, роботи вітчизняних саунд-артистів і композиторів Д. Федоренка, К. Заволоки, А. Загайкевич). Продовжуючи такі міркування, можна вказати, що смисл сприйняття проступає у точці перетину екзистенціальності й культури та тілесного доступу специфічного тіла людської істоти, сучасні цифрові медіа роблять таке перехрестя досяжним для різноманітних проєкцій. Якщо обернути на сто вісімдесят градусів класичне положення негативної філософської антропології про недостатність людської істоти як істоти тілесної, то це тягне за собою і зміну установки на розуміння людського та розуміння смислу медіа. Отже, тіло людини не просто філогенетично надлишкове, воно неспеціалізоване і відкрите, тому і мислення тіла, і екзистенціальність втіленого людського існування базується на здатності виходити за власні межі, а не просто розширювати їх. Саме новітні цифрові медіа виступають не лише машинами абстракції, але й *екзистенціальними посередниками*, тому що їх медіальність пов'язана з екзистенціальними підставами медіальності людського існування. Новітні медіа проявляють у радикальній формі свою природу як потенційно надлишкову саме завдяки тому, що екзистенціальні підстави їх функціонування співмірні з надлишковістю людської істоти як самосвідомої, втіленої та екзистуючої.

Тілесність виступає тим, що створює ніби ігровий простір між тілом та розумом, тому її важко визначити як таку, а можна – через те, чого вона набуває, тобто через її медіальність. (Незайве наголосити на тому, що ця медіальність є екзистенційною). Звідси постає ідея того, що розмаїття медіа (в тому числі і їх цифрового покоління) стає можливим саме завдяки гетерогенній тілесності, котра набуває різних режимів медіа і виступає інтермедіальним засновком медіальності як такої (Д. Кампер, М. Степанов). Медіа новітнього покоління кінця ХХ – початку ХХІ століття виходять на радикальний рівень екзистенційного посередництва, і розмаїття технологій, гібридизація перформансу в сучасному медіа-мистецтві саме завдяки їх онтологічному статусу торкаються нових режимів сприйняття і свідомості. Незважаючи на спадкоємність між поколіннями медіатехніки впродовж всього ХХ століття (на це, зокрема, звертає увагу медіаархеологія), вплив новітніх електронних цифрових медіа має свою розмаїту специфіку. Вони діють в умовах, коли різноманітні технології фрагментують тіло, абстрагуються від нього, інструменталізують його або прагнуть розширити біологічну природу людини, що у принципі продовжує новочасну лінію розділення тіла та розуму, свідомості. Водночас ставлення до тіла як до протезу із різноманітними його протезами (наслідок інструменталізації тіла та мислення) уточнюється у ставленні до людини як до її власного тіла із додатком тіла машин плюс програми розуму. Подібний підхід ніби навмисне уникає вкоріненості екзистенційності у втіленості людської істоти, ігноруючи потенціал медіа як екзистенційних посередників. Однак саме новітні цифрові медіа містять у собі не лише сценарій розвитку, співмірний із зовнішніми розширеннями та протезуванням / компенсуванням недостатності людського існування, поширеної впродовж ХХ століття у філософсько-антропологічному розмислі. Амбівалентність новітніх цифрових медіа проявляється в тому, що вони можуть бути одночасно і тим, що підкреслює і розвиває притаманну людському існуванню, екзистенційну за специфікою медіальність, яка є передусім втіленою отілесненою медіальністю, і тим, що може поглиблювати прірву між тілесним та екзистенційним. Новітні цифрові медіа містять потенціал остаточної переправи у фантазію та переправи через фантазію, причому тут вирішальну роль відіграє зустріч з отілесненою екзистенційністю власного існування або остаточне відкидання її в дусі «перезавантаження» новочасного розриву між тілом і духом, розумом, екзистенційним прагненням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Луман Н. Реальність мас-медіа / Н. Луман. – К. : ЦВП, 2010. – 158 с.
2. Маклюен М. Понимание Медиа : внешние расширения человека / М. Маклюен. – М. ; Жуковский : КАНОН – Пресс – Ц, Куликово поле, 2003. – 464 с.
3. Степанов М. А. Машины абстракций и конец протезирования // Медиафилософия II. Границы дисциплины / под ред. В. В. Савчука, М. А. Степанова. – СПб. : Изд-во Санкт-Петербургского философского общества, 2009. – С. 123 – 137.

УДК 373.1.02:37.034:372.874

*А. И. Ибрагимов,
г. Алматы, Казахстан*

**ПРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ УЧАЩИХСЯ СРЕДСТВАМИ
ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА**

В данное время казахстанское общество стремится к организации системы образования мирового класса. Намечились новые перспективы для совершенствования его качества. В этом контексте актуализируется проблема усиления ценностного смысла образования как ведущего фактора прогресса общества. Данная линия четко обозначена в основополагающих государственных документах нашей республики. В связи с этим перед современной школой ставится задача воспитания ответственного гражданина, способного самостоятельно оценивать действительность и строить свою деятельность в соответствии с интересами окружающих его людей. Решение этих задач связано, прежде всего, с формированием устойчивых нравственных и трудовых качеств личности школьника.

Динамичная и порой непредсказуемая социально-политическая обстановка в стране значительно усложнила характер и тенденции образования и, предъявляя к нему новые требования, выдвигает на одно из первых мест проблемы нравственного воспитания. В условиях рыночных отношений нужны не только самостоятельность, гибкость, деловитость каждого члена общества, но и воспитание новой личности, ориентированной на общечеловеческие нравственные ценности. Все это позволяет рассматривать два ведущих направления воспитания взаимодополняющими друг друга, целостно, способствующими успешному развитию личности. В то же время изучение передового опыта и соответствующей литературы показало, что осуществление этого двустороннего процесса наиболее эффективно в школьном возрасте через приобщение детей к изобразительному и прикладному искусству. Именно целенаправленная учебно-воспитательная работа в школе создает уникальную возможность расширить познавательные качества, кругозор через уроки ИЗО и технологии, проявить интерес к изобразительному и декоративно-прикладному искусству.

Социально-нравственные аспекты формирования всесторонне развитой личности освещаются в работах прогрессивных казахских просветителей и педагогов: Абая Кунанбаева, Ыбрая Алтынсарина, Чокана Валиханова, Жусупбека Аймауытова, Ахмета Байтурсынова. Всех их объединяет мысль о том, что нравственное воспитание – это целенаправленное формирование морального сознания, развитие нравственных качеств и трудовых навыков, необходимых для совершенствования и полноценного роста личности.

При характеристике нравственности человека или тех требований, которые общество предъявляет к человеку и его поведению, употребляются понятия: «нравственность», «мораль», «этика», «эстетика». Моральные (нравственные) нормы,

правила и требования к поведению личности есть не что иное, как выражение определенных отношений, предписываемых моралью общества к поведению и деятельности личности в различных сферах общественной и личной жизни, а также в общении и контактах с другими людьми. Прогнозируя развитие определенных моральных качеств детей, педагоги-воспитатели организуют их разнообразную деятельность, в которой происходит освоение конкретного морального содержания (нравственных знаний, умений, способов поведения), формируются моральные мотивы и социальная активность, а также преодолеваются отрицательные черты в характере.

В процессе исследования вопроса воспитания нравственности посредством изобразительного искусства мы пришли к выводу, что данный вид воспитания у учащихся средствами декоративно-прикладного и изобразительного искусства через развитие художественной индивидуальности, приобщение к истории изобразительного искусства и культуре в целом способствует воспитанию разносторонне развитой личности.

Анализ учебных программ по технологии и изобразительному искусству показал, что учебная программа, предшествовавшая современным, предусматривала четыре вида занятий: рисование с натуры, декоративное рисование, рисование на темы и беседы об искусстве. Школьные программы настоящего времени по изобразительному искусству и трудовому обучению в некоторой степени не осознают последовательности тематик и количества выделенных часов на каждую тему. Задачей преподавания изобразительного искусства в общеобразовательной школе на сегодняшний день является формирование художественной культуры учащихся как неотъемлемой части культуры духовной. Как положительный момент надо отметить, что в действующих учебных программах содержится большое количество нового материала по воспитанию у учащихся нравственности, патриотизма, художественного вкуса, традиций и культурных ценностей казахского народа. После приобретения независимости нашего государства появились новые программы по изобразительному искусству и технологии, в которых нашла отражение специфика нашего государства и истории, в них включены темы, связанные с историческими аспектами изобразительного и прикладного искусства Казахстана, что дает возможность учащимся больше узнать о своем государстве и уделить внимание прикладному творчеству.

Уроки изобразительного искусства способствуют общему духовному развитию учащихся, так как дают для работы и осмысливания огромный чувственный материал. «Все, что только возможно предоставлять для восприятия чувствами: видимое – для восприятия зрением, слышимое – слухом, запахи – обонянием, подлежащее вкусу – вкусом, доступное осязанию – путем осязания. Так как познание начинается с ощущения, ощущение удостоверяет и передает памяти», – писал Я. А. Коменский в «Великой дидактике».

Как показали результаты работы в школе, развитие учащихся будет наиболее эффективным, если практическую работу подбирать индивидуально и подкреплять ее теоретическим материалом. Воспитательный и развивающий потенциал занятий по изобразительному искусству снижается, если учащийся не имеет возможности проявлять свое воображение, выразить в работе свои мысли и чувства. При изготовлении или изображении какого-либо изделия ребенок учится устанавливать последовательность выполнения действий, соединяя теоретические знания с работой руками. Для облегчения работы ученика возможна подражательная деятельность, но только на первых этапах сложной работы, так как чрезмерное ее использование снижает уровень интеллектуальной деятельности учащихся.

Традиционная система обучения на уроках изобразительного искусства и

технологии предполагает прежде всего развитие учебно-познавательных умений и воображения школьников среднего звена. Но мы считаем, что современные уроки изобразительного и декоративно-прикладного искусства и технологии могут стать настоящими уроками творчества. Именно такая творческая деятельность в значительной степени будет способствовать воспитанию у учащихся «зерна нравственности», уважения и любви к труду, других морально-нравственных качеств, вызвав у учащихся стремление овладеть знаниями.

Мы определили уровень развития нравственного воспитания учащихся. Результаты проведенного исследования доказали эффективность организации учебно-воспитательного процесса на основе использования средств изобразительного и прикладного искусства. Итак, мы сформулировали это следующим образом:

1. Посещая уроки изобразительного искусства или труда, учащиеся работают творчески, что позволяет им лучше раскрывать свои творческие возможности и воплощать свои фантазии, так как эти занятия проходят в игровой форме.

2. Занятия по изобразительному искусству связаны с другими предметами, так что, изучив тот или иной материал (по истории, литературе, биологии и т. д.), ученик может его подкрепить своими рисунками.

3. Работая практически, учащиеся воспитывают в себе аккуратность, взаимопомощь; учатся отличать хорошее от плохого, красивое от безобразного; узнают традиции и культуру своего народа.

Исследование в рамках нашей методики по формированию нравственности способствовало повышению уровня знаний и умений школьников, бережному отношению к природным ресурсам, истории и культуре разных народов. Обобщение материалов исследования позволило получить ряд объективных данных, характеризующих состояние, тенденции, перспективы формирования нравственности среди молодежи и сформулировать следующий вывод. Для достижения целей воспитания в практической деятельности необходимо сближение воспитания с жизнью. Формирование нравственных качеств в эпоху рыночных отношений требует нестандартных подходов. Через нравственное воспитание учащихся на уроках изобразительного искусства, технологии и во внеурочное время возможно проведение патриотического, умственного, эстетического, трудового, экологического и других видов воспитания.

Таким образом, нравственное воспитание – это целенаправленное формирование морального сознания, развитие нравственных чувств, усвоение правил, норм и требований к поведению личности. Это одна из немаловажных составляющих структуры личности в целостном педагогическом процессе школьного воспитания. В свою очередь, формирование нравственности – это проникновение в духовный мир воспитанника, понимание его и влияние на него тончайшими средствами воздействия – словом и красотой; осознание этических норм, принципов и моральных ценностей; способность личности к положительным или отрицательным переживаниям, то есть внутреннее отношение личности ко всему перечисленному.

В условиях обновления политической, социальной и духовной сфер жизни нашего общества огромная роль принадлежит образованию и воспитанию подрастающего поколения. Повышение роли нравственного и культурного воспитания людей всегда выдвигалось в качестве задачи государственной значимости, становилось объектом исследования деятелей культуры, литературы, искусствоведов, педагогов и психологов.

ЛИТЕРАТУРА

1. Оконь В. Введение в общую дидактику / В. Оконь. – М. : Высш. шк., 1990. – 382 с.
2. Мир профессий : человек – художественный образ / сост. А. Смирнов ; предисл. В. Рябова, А.

Смирнова. – М. : Мол. гвардия, 1987. – 383 с.

3. Педагогика и психология : учеб. пособие. – М. : Гардарики, 2004. – 486 с.

УДК 37.013.78

*В. С. Игнатова, И. Г. Паршина,
г. Белгород, Российская Федерация*

ПРИНЦИПЫ СОЦИАЛЬНОГО ПРОЕКТИРОВАНИЯ В ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ТВОРЧЕСКОГО ВУЗА

Современный этап общественного развития предъявляет новые требования к интеллектуальному творчеству, раскрывающему свой потенциал в условиях инновационного преобразования социального мира. С одной стороны, серьезные изменения претерпевают социальные взаимодействия в сфере культуры и духовной жизни, а также – условия создания, трансляции и воспроизводства результатов интеллектуальной деятельности. Социальный контекст современного научного знания, ускорение процессов глобализации и информатизации предполагают пересмотр ценностно-смысловых приоритетов науки и интеллектуального творчества.

Основная цель социального проектирования как специфической управленческой деятельности – создание с помощью информационного массива социальных проектов. Социальный проект как источник информации представляет собой связанные определенной зависимостью сознательно разработанные научно обоснованные характеристики, дающие конкретные знания о будущем желаемом состоянии социальной системы или процесса [1]. Нужно отметить, что социальный проект представляет собой предписывающую модель. В проекте отражено будущее желаемое состояние системы, которое возникает при определенных действиях людей, наличии определенных финансовых, трудовых, материальных, топливно-энергетических и других ресурсов, в том числе интеллектуальных, познавательных, эвристических, ценностных.

Наиболее общепринятой является следующая схема социального проектирования: уяснение проблемы (проблемная ситуация) – социальный заказ – социальный паспорт – цели проекта – задачи проекта – изыскательский прогноз – нормативный прогноз – верификация и корректировка – модель – конструкт – проект [2].

1. Уяснение проблемы. Предметная проблемная ситуация (организационная, социальная) – некое социальное противоречие, требующее организации целенаправленных действий для его устранения или выбора одной из возможных альтернатив социального развития.

2. Социальный заказ. Социальный заказ формируется на осознании необходимости решения возникшей социальной проблемы, без чего невозможно дальнейшее эффективное функционирование и развитие общности, успешное продвижение вперед.

3. Паспортизация объекта – получение точных данных о системе, процессе или явлениях, описание их состояний, функционирования и развития. В социальном паспорте должны содержаться основные сведения об изменениях социальной структуры, условий, охраны и оплаты труда, жилищных и культурно-бытовых условий и т. п.

4. Цели. Цель является поводом для начала любой человеческой деятельности. Истинное понимание субъектами цели – залог успеха.

5. После определения целей, опираясь на них, важно установить главные задачи, стоящие перед социальной системой. Задачи проектирования формируются на основе

тщательного изучения состояния системы, ее материальных, трудовых, финансовых ресурсов, норм и нормативов, удовлетворения определенных социальных потребностей.

6. Прогнозирование – один из важнейших этапов проектной деятельности. Главная задача прогнозирования – научная разработка прогнозов. Прогноз описывает будущее состояние системы.

7. Конструкт – это формирование теоретического знания. Из многообразия моделей очень важно выбрать наиболее эффективную при имеющихся ресурсах, обеспечивающую наименьшие затраты при достижении запланированного эффекта, – конструкт социальной системы.

9. Проект системы. На этом этапе идеальная модель выражается в системе знаков, определяются проективные особенности системы, параметры как блоков, так и отдельных элементов, уточняются связи, наличествующие в ней.

Результаты социального проектирования в исследовательской деятельности творческого вуза должны носить практический характер – воплощаться в конкретных проектах. Таким примером может служить созданное с учётом принципов социального проектирования на базе Белгородского государственного института искусств и культуры кадровое агентство по трудоустройству выпускников БГИИК. Цели агентства:

- развития кадровой политики Белгородской области;
- адаптация молодого специалиста к трудовой деятельности посредством проведения тренингов, психологических и методических семинаров;
- поиск работы для инвалидов трудоспособного возраста;
- трудоустройство выпускников БГИКИ в течение 3-х месяцев после окончания вуза, через создание банка вакансий с помощью интерактивных технологий, мониторинг рынка труда сферы культуры и услуг на предмет востребованности выпускников творческого вуза и мониторинг удовлетворенности работодателей качеством подготовки выпускников вуза;
- оказание помощи выпускникам в трудоустройстве, профессиональной адаптации и социализации;
- консультации юриста по защите прав и трудоустройству
- лизинг персонала (агентство передает на определенный срок одного или нескольких своих сотрудников);
- комплектация команд под проекты в сфере культуры и искусств;
- поиск эксклюзивных специалистов для сферы культуры и искусств.

Эта деятельность своей инновационностью интенсифицирует динамику развития всех направлений в сфере культуры и искусств и увеличивает потенциал культуры в инновационном развитии Белгородской области.

Основаниями для открытия проекта послужили областные целевые программы:

- Долгосрочная целевая программа «Формирование и развитие системы региональной кадровой политики» на 2011-2015 годы;
- Долгосрочная целевая программа «Привлечение талантливой молодежи к реализации Стратегии социально-экономического развития области» на 2011-2015 годы;
- Областная целевая программа «Развитие сельской культуры в Белгородской области на 2009-2014 годы»;
- Областная целевая программа «Социальная поддержка инвалидов и ветеранов боевых действий, а также семей военнослужащих (сотрудников), погибших в локальных военных конфликтах» на 2011-2013 годы.

В основе деятельности этого предприятия лежит принцип культуроцентричности, согласно которому все виды инноваций в различных сферах, в том числе в культуре и искусстве, являются результатом развития и трансформации накопленных знаний и традиций. Таким образом, в БГИКИ осуществляется интеграция образования, науки и производства. Этот принцип лёг в основу концепции развития БГИКИ на 2011-2016 гг., в соответствии с которой основными целями развития вуза являются обеспечение высококвалифицированными кадрами учреждений, организаций и хозяйствующих субъектов региона в сфере культуры и искусств, осуществление научной, инновационной и кадровой поддержки региональных программ развития, то есть выполнение институтом функций ведущего образовательного, научно-инновационного и творческого ядра культурно-образовательной кластерной модели Белгородской области.

Таким образом, реализация социального проектирования в инновационной деятельности творческого вуза имеет свои особенности и включает исследовательскую, организационную и конструктивную составляющие, реализацию проектной концепции и планирование деятельности. Формирование принципов социального проектирования в вузе подразумевает последовательное осуществление диагностики спроса на образовательные нововведения, анализ рыночных возможностей вуза по удовлетворению этого спроса, а также планированию.

ЛИТЕРАТУРА

1. Курбатов В. И. Социальное проектирование : учеб. пособие / В.И. Курбатов, О.В. Курбатова. – Ростов н/Д. : Феникс, 2001. – 416 с.
2. Лукс Г. А. Социальное инновационное проектирование в региональной молодежной политике / Г.А. Лукс. – Самара : Изд-во «Самар. ун-т», 2003. – 278 с.

УДК 371.4

*Т. О. Каптур, С. І. Булгаков, О. Ю. Клименко,
м. Стаханов, Україна*

ВИХОВНІ ЗАВДАННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

Система професійно-технічної освіти (ПТО) стала невіддільною частиною народної освіти в країні, потужним джерелом, із якого Україна черпає молоді кадри кваліфікованих робітників, але при цьому на сьогодні акцент зроблений саме на вихованні професійно необхідних якостей особистості молодого фахівця, тоді як проблеми виховання громадянських якостей, працьовитості, патріотизму нерідко відходять на другий план.

У наш час ПТО щільно інтегрована в ринкову економіку. Із усіх ланок освіти вона найбільше пов'язана з матеріальним виробництвом, і випускники професійно-технічних навчальних закладів відразу беруть участь у виробничих відносинах. Зрозуміло: що більше висококваліфікованих, якісно підготовлених робітників у країні, то швидше розвивається її економіка.

Професійно-технічну освіту в Україні продовжують розглядати лише як проблему освітньої сфери. А її, на наш погляд, слід розглядати як один з головних чинників, що забезпечують відродження економіки й національну безпеку держави й у цьому зв'язку потрібні нові підходи до професійної освіти кваліфікованих робітників.

На сьогодні за даними української статистики середній вік працівників на виробництві дорівнює 45 рокам. До того ж частка робітників високої кваліфікації серед них доволі невисока – до 10 %, що викликає потребу підготовки робочих кадрів для промисловості в українській системі ПТО.

Таким чином, методичні засади виховання майбутніх кваліфікованих робітників

мають чітко виражені цілі – сформувати професійно компетентну особистість. Але на сьогодні в професійно-технічній освіті спостерігаємо ряд недоліків і проблем, серед яких можна відзначити такі: недостатня увага до проблем цивільного виховання учнів, ігнорування радянського позитивного досвіду виховної роботи в професійно-технічних училищах швейного профілю, відсутність чіткого планування у формуванні кадрового резерву для швейної промисловості України.

Усі ці проблеми безпосередньо стосуються виховної й освітньої роботи в професійно-технічних училищах України й вимагають якісно нових підходів до професійного виховання майбутніх кваліфікованих робітників України.

Із розвитком нових економічних відносин профтехучилища все більше орієнтуються на пошук нових форм виховної роботи, відшуковують додаткові можливості формування високої мотивації до професії, розвитку прагнення учнів до підвищення професійної майстерності.

Виховні завдання системи професійно-технічної освіти в Україні доцільно визначити, виходячи з положення Закону України “Про освіту”, у якому сказано, що метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими працівниками, спеціалістами.

Професійно-технічна освіта громадян здійснюється за навчальними спеціальностями (професіями), зумовленими переліком навчальних спеціальностей і одиничних кваліфікацій (професій) для установ, що забезпечують одержання професійно-технічної освіти.

Перелік навчальних спеціальностей і одиничних кваліфікацій (професій) для установ, що забезпечують одержання професійно-технічної освіти, розробляють і затверджують Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України, за яким здійснюють навчання, визначають установи, які забезпечують одержання професійно-технічної освіти, разом з організаціями – замовниками кадрів, службами зайнятості за узгодженням із державним органом управління освіти.

Освітній процес в установах, що забезпечують одержання професійно-технічної освіти, включає теоретичне навчання, виробниче навчання, у тому числі виробничу практику, і виховну роботу з учнями ПТНЗ.

Отже, система виховання майбутнього кваліфікованого фахівця в системі професійно-технічної освіти, на нашу думку, доцільно розглядати як синтез освіти та виховання.

Зауважимо, викладання – це вид діяльності, спрямований на керування пізнавальною діяльністю. Викладанням займається переважно викладач теоретичного навчання як у процесі навчання, так і в позаурочний час. Викладання здійснюють в рамках будь-якої організаційної форми за твердих часових обмежень, строго певну мету й варіанти способів її досягнення. Логіку викладання можна жорстко запрограмувати. Майстер виробничого навчання вирішує завдання озброєння учнів знаннями, уміннями й навичками раціонально виконувати різні операції, дотримуючи всіх вимог сучасної технології виробництва й організації праці.

Виховна робота – це педагогічна діяльність, спрямована на організацію виховного середовища й керування різноманітними видами діяльності вихованців з метою рішення завдань професійного розвитку. Логіку виховного процесу не можна визначити заздалегідь. У виховній роботі можна передбачити лише послідовне рішення конкретних завдань, орієнтованих на мету. Виховання й викладання невіддільні одне

від одного.

Гарний майстер виробничого навчання не тільки передає свої знання учням, але й направляє їх на цивільне й професійне становлення. У цьому полягає суть професійного становлення молоді. Тільки майстер, що знає й любить свою справу, може прищепити учням почуття професійної честі й викликати потребу в досконалому оволодінні спеціальністю.

Методична робота спрямована на підготовку, забезпечення й аналіз навчально-виховного процесу. Педагоги, які здійснюють професійне навчання, повинні самостійно відбирати науково-технічну інформацію, методично її переробляти, трансформувати в навчальний матеріал, планувати її, вибирати ефективні засоби навчання. Багато викладачів і майстрів є проектувальниками навчального процесу у своїм предметі. Методична робота породжує в педагогів постійне прагнення вдосконалювати професійну діяльність.

Освітньо-виховний процес у ПТНЗ здійснюють поетапно. Етапи визначають за відповідними рівнями кваліфікації й складністю навчальної спеціальності. Кожний етап навчання має теоретичну і практичну завершеність і підтверджується перебігом поетапної атестації присвоєнням учням відповідної кваліфікації. За заявками організацій – замовників кадрів, за бажанням учнів, що опановують основні освітні програми професійно-технічної освіти, закладом, що забезпечує одержання професійно-технічної освіти, створюються умови для підвищення рівня загальноосвітньої підготовки в рамках навчального плану професійно-технічної освіти, а також за рахунок додаткових освітніх програм [1, с. 7 – 10].

Під вихованням у системі професійно-технічної освіти майбутніх робочих варто розуміти цілеспрямований процес, реалізований виховною системою ПТНЗ, з формування в учнів певної сукупності цінностей, поглядів, переконань, якостей і відносин, що забезпечують успішну соціалізацію й професійно-особистісний розвиток.

Навчально-виховний процес у профтехшколі має забезпечувати умови для повнішого задоволення національно-культурних потреб особистості. Навчання учнів у ПТНЗ виступає важливим чинником оволодіння культурно-історичними і національно-культурними традиціями, збагачення їх загальнолюдським змістом.

Майстер виробничого навчання, як інші інженерно-педагогічні працівники училища, мусить урахувати, що виховний процес базується на принципах учнівського самоврядування, передбачає взаємне довір'я і повагу викладача, майстра та учнів, їхню спільну відповідальність за справи колективу, за долю кожного його члена. Учнівські самодіяльні організації функціують на демократичних засадах, на основі громадянських прав і свобод, загальнолюдських цінностей та моралі.

Успішне педагогічне керівництво вихованням майбутніх робітників передбачає поєднання зовнішніх і внутрішніх стимулів. Зовнішні стимули – це вимоги, які виходять від майстра і спонукають учнів до певних дій. До цих стимулів належать також умови й обставини, у яких відбувається педагогічний процес.

Виховання в учнів любові й поваги до праці як першої життєвої потреби пов'язане з такою організацією навчального процесу, яка забезпечує свідоме засвоєння учнями знань, формування у них навичок, розвиток пізнавальних здібностей, вироблення навичок самоосвіти.

Важливе завдання полягає в тому, щоб систематично навчати учнів усьому новому, передовому, що впроваджують у виробництво: організація, норми, технологічні процеси. Робочий інструмент, пристрої. Із самого початку навчання учні мають добре уявляти собі свою професію в розвитку, знати, якими знаннями і виробничими вміннями їм доведеться оволодіти для кваліфікованого виконання робіт.

Виховна робота майстра має спрямовуватися на розвиток в учнів свідомого ставлення до навчання, підвищення рівня своїх знань, удосконалення навичок, оволодіння передовими методами праці. У нього завжди є можливість показати учням значення їхньої загальноосвітньої підготовки. Особливо важливо це для тих вихованців, які недооцінюють теоретичні знання [3, с. 131 – 134].

Треба залучати учнів не тільки до виробничого, а й до активного громадського життя. Важливе виховне значення має участь учнів на заключній стадії навчання в діяльності комплексних бригад робітників.

Необхідною умовою ефективності виховних зусиль майстра є його особистий приклад, ділова кваліфікація, глибоке знання справи, моральні якості, суворі вимогливість до себе, доброзичливе ставлення до учнів, тактовність, невимушеність поведінки. Майстер мусить бути в очах учнів зразком витримки, принциповості і справедливості. Його особистий приклад допомагає формувати в учнів дбайливе ставлення до суспільної власності. Завдання полягає в тому, щоб зробити бережливість потребою учня, невіддільним складником його виробничої діяльності [2, с. 2 – 5].

Навчання й виховання учнів в ПТНЗ забезпечує педагогічний колектив у взаємодії з батьками, організаціями-замовниками кадрів, іншими організаціями.

Таким чином, професійна виховна робота в системі професійно-технічної освіти майбутніх робочих, є найважливішим складником професійної підготовки, оскільки саме вона забезпечує успішну соціалізацію випускника в трудовому колективі, сприяє успішному професійному становленню майстра-швейника.

При цьому така робота має поєднувати в собі елементи як навчання, так і виховання, що дозволить сформувати гармонійно розвинуту особистість майбутнього кваліфікованого робітника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головка Л. С. Професійно-технічна освіта України: вимоги до нової моделі Л. С. Головка // Проф. освіта: теорія і практика. – 1997. – № 1/2. – С. 7 – 10.
2. Зайчук В. Шляхи оновлення системи професійно-технічної освіти України / В. Зайчук // Проф.-техн. освіта. – 2002. – № 1. – С. 2 – 5.
3. Шевчук Л. І. Шляхи вдосконалення виховної роботи з учнями професійних навчально-виховних закладів / Л. І. Шевчук // Науково-методичне забезпечення діяльності сучасної професійної школи : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (11 – 14 трав. 1994 р.), м. Львів : у 2 ч. – К., 1994. – Ч. 2. – С. 131 – 134. – У надзаг.: Ін-т систем. дослідж. освіти України.

УДК 378.091

*О. Л. Кірдан,
м. Умань, Україна*

ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ СОЦІАЛЬНО- ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ВНЗ: УПРАВЛІНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Загальновідомо, що розвиток якості життя забезпечує освіта. Зростаюча кількість вищих навчальних закладів (державних та приватних) створює конкуренцію на ринку освітніх послуг. Це, в свою чергу, вимагає від вищих навчальних закладів постійного пошуку способів і методів удосконалення навчального процесу. Основне питання, якому викладачі дедалі більше надають уваги, полягає в тому щоб наблизити освіту до потреб ринку. Саме це слід покласти в основу навчальних програм з циклів соціально-гуманітарних та професійно орієнтованих дисциплін, що дасть змогу всебічно розвивати та формувати особистість фахівця.

У контексті досліджуваної проблеми, доцільно виділити певні педагогічні особливості викладання соціально-гуманітарних дисциплін з позицій управлінської взаємодії. Викладач (як суб'єкт управління) у цьому випадку повинен бути не лише

ретранслятором теоретичних знань, що спрямовує студента тільки на виконавчі процеси, а і володіти вмінням залучати студентів до наукових досліджень та творчих процесів, які максимально наблизять його до чіткої професійної орієнтації та вироблять у студента проектне мислення. Тобто, в основу викладання сьогодні потрібно покласти принцип «суб'єкт - суб'єкт», а саме: з одного боку суб'єкт – це висококваліфікований викладач із практичними навичками та здатністю спонукати студентів до творчого та проектного мислення, з іншого боку, суб'єкт – це студент, який не лише повинен засвоїти теоретичні навички, а і вміння практичного їх застосування у тій чи іншій сфері бізнесу, а також запропонувати алгоритм розв'язку проблем та можливість їх уникнення у майбутньому. Для реалізації цього принципу слід удосконалити співпрацю викладача і студента, яка буде полягати у індивідуальному підході до навчання студента, що дозволить підготувати фахівця найвищого рівня. У свою чергу викладач повинен пам'ятати, що готує фахівця не свого минулого, а його майбутнього.

Друга особливість викладання зумовлена тією обставиною, що на сьогоднішній день більшість роботодавців хочуть отримати фахівця не лише з вищою освітою, а і стажем роботи за спеціальністю. З цією метою слід тісніше налагодити співпрацю із підприємствами, організаціями, освітніми установами, які вже під час навчання студентів створювали б свій власний резерв з їх складу для розширення або ж заміни власного кадрового потенціалу. Тому, з нашої точки зору, доцільним бачиться потреба тіснішого «виходу на спеціальність» під час викладання дисциплін.

Важливим чинником ефективності вищої освіти є рівень організації навчального процесу, запровадження новітніх технологій і методів навчання. Завдання, визначені державною національною програмою «Освіта» («Україна ХХІ століття») та Національною доктриною розвитку освіти, орієнтують ... на запровадження таких методів навчання, які розвивають «уміння самостійно вчитися, критично мислити..., здатність до самопізнання і самореалізації особистості у різних видах творчої діяльності» [1; 3, с. 6]. Саме такими є активні й інтерактивні методи навчання, які викликають інтерес до пізнавального процесу, розвивають творчий потенціал особистості, розумову та емоційну сфери. З нашої точки зору, саме впровадження та активне використання інтерактивних методів навчання забезпечить належний рівень викладання соціально-гуманітарних дисциплін.

У процесі навчання, за умови використання широкого арсеналу методів студент проявляє власну ініціативу, нестандартність у прийнятті рішень. Нові форми організації занять надають змогу нівелювати збудженість, зменшити хвилювання, стомлювання, байдужість, повільність, інертність студентів. Активне використання таких форм занять забезпечують результативність навчального процесу з високим рівнем когнітивного розвитку, розширення керованої академічної самостійності студентів, уведення учасників навчання в єдиний процес здобуття та засвоєння знань, комунікативну активність, вчать мислити, відстоювати та захищати свою думку, прищеплюють уміння слухати інших і взаємодіяти з ними, сприяє співпраці, стимулює пізнавальну діяльність, спонукає студента до самостійності, дає можливість реалізувати творчий потенціал, а також формувати такі важливі для майбутньої професійної діяльності якості, як професійне мислення, організаційні здібності.

З позицій управління навчально-виховним процесом при викладанні соціально-гуманітарних дисциплін доцільно використовувати ряд інтерактивних методів навчання. Охарактеризуємо деякі із них.

Метод мозкової атаки – спрямований на активізацію творчої думки студентів, вихід за межі стандартного мислення. Це метод розв'язання проблем шляхом пошуку великої кількості різноманітних рішень. ММА функціонує на засадах вільного, нічим

не обмеженого генерування ідей у групі спеціально підібраних студентів («генераторів ідей»), котрі ознайомлені з проблемою. На першому етапі «генератори ідей» отримують і фіксують будь-які ідеї; на другому – аналізують отримані ідеї з іншою групою студентів («експертами»), що відбирають найбільш цінні ідеї і розробляють їх на основі остаточного рішення. Сама атмосфера застосування «мозкової атаки» народжує появу нових ідей, створює сприятливий соціально-психологічний клімат та сприяє формуванню ряду позитивних рис особистості студента: доброзичливості, самокритичності, взаємопідтримки.

Метод проєктів. В основу цього методу покладено ідею побудови навчання на активній основі, через самостійну і практичну діяльність студентів, з урахуванням їхніх особистих інтересів. МП сприяє формуванню самостійної, творчої особистості. Характерною ознакою Метод проєктів є методом пошуку. Він спрямований на розвиток наукового мислення. Результати такої діяльності можуть бути представлені в доповідях, наукових статтях, індивідуальних навчально-дослідних завданнях, курсових роботах та ін.

Метод інверсії – орієнтований на пошук ідей в нових, неочікуваних напрямках, частіше всього в напрямках, протилежних традиційним поглядам та переконанням. Метод базується на принципі дуалізму: «Кожній ідеї шукайте контрідію!» Метод інверсії розвиває діалектику мислення студентів і впливає на рівень їх творчих здібностей.

Метод «Прес» дає можливість навчитися формулювати й висловлювати власну думку з дискусійного питання аргументовано, в стислій формі, а також впливати на думку співрозмовників.

Метод «акваріуму» (акваріумне обговорення) – спрямований на активізацію розумової діяльності студентів, удосконалення вміння дискутувати й аргументувати свою думку. Метод доцільно застосовувати тоді, коли студенти мають певні навички групової роботи.

Звісно, перелік педагогічних особливостей викладання соціально-гуманітарних дисциплін може бути суттєво доповнений. Оптимізація педагогічного процесу з позицій управління навчально-виховною взаємодією викладача і студентів безпосередньо залежить від оптимального вибору методів навчання, які повинні визначатися такими вимогами: дидактичними принципами; цілями і завданнями навчання; змістом і методами цієї галузі знань; пізнавальними можливостями студентів за рівнем освіти; особливостями зовнішніх умов; досвідом, рівнем теоретичної і практичної підготовки викладачів [2].

Таким чином, принцип «суб'єкт-суб'єктної» взаємодії, поєднання теорії та практики застосування набутих знань та використання інтерактивних методів навчання, є, з нашого погляду, основними педагогічними особливостями, котрі необхідно враховувати при викладанні соціально-гуманітарних дисциплін у чесаному вищому навчальному закладі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). – К., 1994. – 61 с.
2. Нагаєв В. Методика викладання у вищій школі : навч. посібник / В. Нагаєв. – К., 2007. – 232 с.
3. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. – 2002. – № 33. – С. 4 – 6.

УДК 378.147

*Л. Г. Кириченко,
м. Луганськ, Україна*

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ЯКОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ КУЛЬТУРИ

**МАТЕРІАЛИ ІІ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

З урахуванням сучасної соціокультурної ситуації в суспільстві, необхідності формування нового покоління української культурної еліти, її світогляду, морально-духовних, національно-історичних цінностей, сучасний управлінець у галузі культури має бути творцем духовних цінностей і виконувати свою роль у суспільстві, реалізуючи духовний та професійний потенціал особистісних якостей.

Учені доводять, що проблеми сучасності – це наслідок непробудження природного прагнення до краси й естетичних почуттів, відсутність у наших душах віри в добрі, добродесні й благодієльні починання, без чого не може бути людини-творця. Адже естетичне почуття розвивається в процесі набуття людиною естетичного досвіду: навчання й виховання до рівня з розвиненим естетичним смаком. Російська дослідниця Н. Киященко переконує, що головна людинотворча функція відгукуватися на красу має величезну енергію творіння [2].

Основною вимогою до сучасного менеджера культури є сформованість творчої особистості з розвиненими естетичними якостями, що сприятиме формуванню естетичного відношення до професійної діяльності, до об'єктів діяльності, формуванню всебічно розвиненої особистості конкурентоздатного фахівця.

За результатами проведеного опитування у вересні-жовтні 2011 року серед студентів-менеджерів Луганського державного інституту культури і мистецтв III, IV і V курсів було з'ясовано, що більшість із них уже мають досвід роботи або прагнуть пов'язати свою професійну діяльність із сферою культури. Мотивацією даного вибору опитувані студенти назвали: «цікаво працювати у цій галузі», «робота в галузі культури вимагає креативного підходу, не нудна, не стереотипна», «мені цікаво займатися організацією розважальних заходів».

Метою дослідження є аналіз педагогічних технологій, застосовуваних в процесі підготовки майбутніх менеджерів для сфери культури, спрямованих на формування естетичних якостей.

Проблема підготовки менеджерів для галузі культури є об'єктом досліджень психологів, управлінців (В. Бурега, Р. Льюїс, В. Немцов, М. Поплавський, Г. Тульчинський та ін.). Філософами, педагогами розроблено різні аспекти естетичного виховання. Для з'ясування нашої проблеми найбільш значущими виявилися дослідження Н. Киященко, Х. Джабер, Г. Шевченко, А. Щербо та ін.

Аналіз психолого-педагогічних джерел щодо проблеми педагогічних технологій (А. Нісімчук, А. Панфілова, О. Пехота, О. Пометун, І. Прокопенко, С. Сисоєва, В. Сластьонін та ін.) [3 – 7; 9; 10] доводить, що в сучасній педагогіці у зв'язку із пошуками й розробками наукових підходів до організації ефективного навчального процесу педагогічна технологія набуває все більш широкого використання.

Проведений аналіз джерел, присвячених педагогічним технологіям, дозволив визначити поняття «педагогічна технологія» в контексті нашого дослідження як педагогічний комплекс засобів, способів, методів, форм, прийомів навчання студентів із метою досягнення очікуваних результатів за сприятливих умов педагогічного процесу. Однією з теоретично обґрунтованих педагогічних умов формування естетичних якостей у студентів-менеджерів було визначено інтеграцію естетичних та управлінських знань в процесі підготовки студентів.

Основним способом інтеграції було введення інтегрованого спецкурсу «Формування естетичних якостей у підготовці майбутніх менеджерів культури». Серед основних завдань спецкурсу було визначено:

- сформувати здатність до естетичних суджень;
- розкрити професійну та особистісну значимість естетичних якостей;
- розвинути естетичні уміння;

– сформувати здатність до естетичного саморозвитку особистості.

У процесі впровадження спецкурсу було застосовано такі види методів (прийомів):

- навчально-творчі завдання і навчальний діалог;
- фестивалі, конференції;
- конкурси, концерти, олімпіади;
- індивідуально-творчі завдання під час виробничої практики;
- виставки творчих робіт, їх презентації;
- зустрічі з відомими менеджерами;
- стратегічні та ділові ігри; проектування;
- рефлексивні технології, технології самоменеджменту.

Особливу увагу ми приділили визначенню самостійної роботи студентів щодо формування естетичних якостей для майбутньої професійної діяльності, для якої адаптували прийоми й технології самореалізації й саморозвитку творчого потенціалу відповідно до концепцій самоменеджменту.

Особливу роль в естетичному вихованні студентів-менеджерів ЛДІКМ відіграє практична діяльність, пов'язана з організацією та проведенням концертів, рекламної діяльності, різних загальноінститутських заходів, аналізом та вивченням діяльності організацій та підприємств культури області, що також сприяє формуванню у студентів власних естетичних смаків, орієнтацій, цінностей та переконань, надає можливість розвинути естетично-оцінювальні та загалом творчі здібності.

Серед сучасних педагогічних технологій особливе місце посідають інтерактивні технології, тобто співнавчання, взаємонавчання.

Відповідно до завдань сучасних педагогічних технологій, а саме національно-гуманістичного характеру розбудови вищої школи, формування у майбутніх фахівців почуття патріотизму та національної гідності, основним стратегічним напрямом ми обрали використання краєзнавчих матеріалів з метою вивчення культурного потенціалу регіону. Бо, як зазначає Г. Шевченко, освітньо-культурний простір, у якому знаходиться вищий навчальний заклад, включає регіональний культурно-соціальний ареал, пов'язаний з історико-культурними та художньо-естетичними традиціями певного регіону; науково-культурний потенціал, який визначає рівень і значущість вищого навчального закладу як наукового, культурно-освітнього центру певного регіону [12, с. 68].

Таким чином, за результатами діагностики після впровадження запропонованих технологій ми дійшли висновку про високу ефективність, зокрема, значно більший відсоток засвоєння навчального матеріалу (ніж при використанні пасивної й активної моделей навчання) завдяки стимулюванню мотиваційної й пізнавальної діяльності студентів, сприянню міжособистісного спілкування, ефективному виявленню й залученню індивідуального досвіду особистості, що сприяє реалізації інтелектуально-духовного потенціалу майбутніх менеджерів культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурєга В. Соціально-адекватний менеджмент [монографія] / Валерій Бурєга. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2000. – 379 с.
2. Киященко Н. И. От эстетического опыта к эстетической культуре / Н. И. Киященко // Эстетическая культура – 1996. – 201 с. [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://www.gzvon.pyramid.volga.ua/biblioteka...sb...wikoni.html> – Дата входу на сайт: 11.01.2012 р.
3. Нісімчук А. С. Педагогіка : підручник / А. С. Нісімчук. – К. : Атіка, 2007. – 344 с.
4. Панфилова А. П. Инновационные педагогические технологии: Активное обучение : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / А. П. Панфилова. – М. : Изд. центр «Академия», 2009. – 192 с.
5. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті : монографія /

Сисоєва С.О., Алексюк А.М., Воловик П.М. та ін. ; за ред. С. О. Сисоєвої. – К.: ВІПОЛ, 2001. – 502 с.

6. Пехота О. М. Особистісно орієнтоване навчання: підготовка вчителя: [монографія] / О. М. Пехота, А. М. Старєва. – Миколаїв : Іліон, 2006. – 272 с.

7. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібник / Пометун О. І. та ін. – К. : Вид-во А.С.К., 2004. – 192 с.

8. Поплавський М. М. Шоу-бізнес: теорія, історія, практика : підручник / М. М. Поплавський – К., 2001.– 560 с.

9. Прокопенко І.Ф. Педагогічні технології : навч. посібник / І. Ф. Прокопенко, В. І. Євдокимов. – Х. : Колегіум, 2005. – 224 с.

10. Слостєнин В. А. Педагогіка / В. А. Слостєнин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов. – М. : Академия, 2003. – 576 с.

11. Тульчинский Г. Л. Менеджмент в сфере культуры / Г. Л. Тульчинский. – СПб. : Лань, 2001. – 384 с.

12. Шевченко Г. П. Естетичне виховання у вищих навчальних закладах України у сучасний період : монографія / Г. П. Шевченко, Х. М. Джабер. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2004. – 208 с.

УДК 78.27; 78.15

***А. А. Кот,
м. Львів, Україна***

КОМПОЗИТОРСЬКА ЗРІЛІСТЬ ЯК ПРЕДМЕТ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологія сучасного мистецтвознавства впевнено апелює до міждисциплінарних зв'язків. О. Самойленко констатує: «інтердисциплінарні тенденції – необхідна умова будь-якого гуманітарного дослідження» [9, с. 137]. Визначальною рисою української науки про музику другої половини ХХ століття є прагнення інтегрувати власний дослідницький потенціал з деякими методологічними принципами широкого кола антропологічних дисциплін: філософії, психології особистості, креативної та вікової психології, ювенології, акмеології, геронтології, біографіки. У проєкції на композиторську життєтворчість це дає змогу краще зрозуміти індивідуальну мотивацію еволюційного процесу. Творчий шлях кожного композитора – унікальний психологічний мікрокосм, єдиний у своєму роді біографічний сценарій із власним подієвим планом. Не лише шедеври є неоціненним скарбом для дослідників, але й те, що відбувається у позаінтенціональній сфері: риси особистості генія у межах різних етапів професійного формування. Н. Савицька зазначає: «врахування вікових категорій та їх ролі в культуротворчих процесах є вельми важливою передумовою дослідження мистецької діяльності, оскільки вікова ментальність накладає суттєвий відбиток на духовність, семантичний світ і навіть індивідуальну лексику художника» [8, с. 8].

«Творчість і вік» – актуальна і перспективна для сучасного музикознавства проблема, майже не досліджена і відкрита. Формування нового наукового вектора – «вікове музикознавство». У монографії Н. Савицької «Хронос композиторської життєтворчості» [8] увага акцентується на психовікових та креативних особливостях пізнього еволюційного періоду становлення композитора. Н. Туровська вивчає специфіку раннього етапу композиторського життєсходження як феномену еволюційного процесу [10]; зрілий етап вікової та стильової еволюції ще не став предметом окремого дослідження.

Зрілість – період онтогенезу, що співпадає з фазою вищого розвитку духовних, інтелектуальних та фізичних здібностей людської особистості. Не існує універсальної системи вікового поділу, однак, крайні точки даного хронологічного сегменту, зазвичай, визначаються моментом завершення юності та початком періоду старіння.

Настання даної фази розвитку людини визначається комплексом біографічних передумов і залежить від соціально-економічних та сімейно-побутових факторів індивідуального розвитку. «Ніщо не може змінити інваріантну послідовність циклів дитинства, дорослості та старості. Але тривалість та зміст кожного з них залежать від соціальних факторів», - зазначає І. С. Кон [3, с. 478].

Хронологічно-процесуальний та феноменологічний виміри особистісної зрілості композитора. Творча зрілість як вершина життєвої та стильовій еволюції і водночас певний період духовного і професійного сходження. Зрілість як життєвий етап є результатом максимальної (свідомої і підсвідомої) напруги духовних сил, інтелекту, емоційної сфери. Цей феномен творять як константні генетичні властивості, так і мобільні, трансформовані у ході соціалізації та засвоєння історичного культурного досвіду. «Людська природа ... не є вродженою, навпаки, вона живе постійним відродженням через вчинки, справи, працю – тобто суспільно-корисну діяльність» (О. Кривцун) [4, с. 89]; «людина – істота трансцендуюча, яка весь час виходить за межі встановленого» (Ж. Марітен) [6, с. 221]; «людина не створена природою та еволюцією, людина ... знову і знову відтворюється Історією завдяки її індивідуальним зусиллям» (М. Мамардашвілі) [5, с. 58].

Філософський дискурс. Ідея «саморуху» Платона, що трактується як звільнення людини з полону навколишнього світу і спрямування на вічні, самосущі цінності; антропоцентрична ідея Відродження, згідно якої людина самовідтворюється відповідно до буттєвої установки; теорія Й. Фіхте, де людина виступає суб'єктом власної життєвої долі; теорія Л. Фейєрбаха розглядає людину як універсальну активну істоту, що самовдосконалюється та розвивається за посередництвом творчої діяльності; концепція надлюдини Ф. Ніцше, сутність якої полягає у піднесенні над натовпом ціною свідомої відмови від особистого щастя заради випробування і пізнання себе востаннє; екзистенціальний образ «справжньої людини», яка, попри несприятливість зовнішніх обставин, мужньо виконує власну буттєву місію.

Психологічний дискурс. Диспозиційний напрямок персонології (Г. Олпорт) трактує процес осягнення зрілості як безперервне становлення, що триває все життя; риси зрілої особистості: осягнення самототожності, адекватне сприйняття оточуючої дійсності, схильність до самопізнання, наявність конструктивної життєвої установки. *Епігенетична теорія* (Е. Еріксон): фаза зрілості співпадає з розквітом духовних, інтелектуальних та фізичних здібностей; еґо-ідентичність – результат інтеграції, схильності до складних суджень та незалежності мислення особистості. *Теорія Е. Фрома*: зріла особистість – це особистість продуктивного типу як кінцева мета розвитку людини. *А. Маслоу* – ототожнення категорії особистісної зрілості з поняттям самоактуалізації: «для повного щастя музикант повинен грати, художник – малювати, поети – писати, якщо вони, врешті-решт, хочуть бути в гармонії з собою. Люди повинні бути тими, ким вони можуть бути. Вони повинні бути вірними своїй природі» [11, с. 494]. *Феноменологія* (К.Роджерс) інтерпретує зрілість як успішне використання здібностей, які рухаються у напрямку до «особистості, що повноцінно функціонує» (full functioning person).

Акмеологічний дискурс. З давньогрецької *акме* – вістря, квітуча життєва пора, вершина процесу осягнення самототожності. Виникнувши на перетині природничих, суспільних та гуманітарних наук акмеологія «вивчає феноменологію, закономірності та механізми розвитку людини на щаблі зрілості» [1]. Зрілість (акме) – багатоетапний процес, який охоплює певний етап життєвого часу і свідчить, наскільки особистість відбулась як індивід та професіонал. Відтак, зрілість – динамічний стан, що вирізняється варіантністю та мобільністю.

Музикознавчий дискурс. Еволюційний шлях композиторів традиційно розглядається згідно хрестоматійної тріади: ранній – зрілий – пізній періоди. При усій самотності, вивершеності та досконалості початкової та завершальної стадій еволюційного процесу, саме зрілу фазу небезпідставно вважають кульмінаційною, яку вирізняє повнота і послідовність вияву композиторської індивідуальності, якісно новий, самотній стиль. Свідомою позицією є прагнення новаторства. Переступивши межу зрілості, яка «дарує моменти абсолютної свободи вияву духовних та креативних сил, музикант-професіонал починає усвідомлювати в собі Майстра» [8, с. 213]. У більшості монографій творча зрілість позиціонується як явище закономірне, мотивації змін особистісної структури митця на даному щаблі вікового та професійного розвитку здебільшого залишаються поза колом наукових зацікавлень музикознавців.

Міждисциплінарний дискурс зрілого періоду композиторської життєтворчості як феномену еволюційного процесу істотно поглиблює та збагачує усталені музикологічні підходи до специфіки вершинної самореалізації представників різних епох та національних композиторських шкіл.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодалев А. А. Вершина в развитии взрослого человека [Электронный ресурс] / А. А. Бодалев. – М. : Флинта : Наука, 1998. – 168 с. – Режим доступа : http://www.koob.ru/bodalev/how_to_become_great
2. Драч І. Художня індивідуальність композитора: аспекти вияву: Навчальний посібник / І. Драч. – Х. : Тимченко, 2010. – 106 с.
3. Кон И. С. Жизненный путь как предмет междисциплинарного исследования / И. С. Кон // Человек в системе наук. – М. : Наука, 1989. – С. 471 – 483.
4. Кривцун О. Художник в истории русской культуры: эволюция статуса / О. Кривцун // Человек. – 1995. – № 1. – С. 81 – 94.
5. Мамардашвили М. Мой опыт нетипичен / М. Мамардашвили. – СПб. : Азбука, 2000. – 400 с.
6. Маритен Ж. Ответственность художника / Ж. Маритен // Самосознание европейской культуры XX века: Мыслители и писатели Запада о месте культуры в совр. об-ве. – М.: Политиздат, 1991. – С. 171 – 208.
7. Пальчевський С. С. Акмеологія : навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / С. С. Пальчевський. – К. : Кондор, 2008. – 398 с.
8. Савицька Н. В. Хронос композиторської життєтворчості : монографія / Н. В. Савицька. – Л. : Сполом, 2008. – 320 с.
9. Самойленко А. Интердисциплинарные тенденции современного музыкознания / Самойленко А. // Наук. вісн. НМАУ ім. П. І. Чайковського: Музична освіта в Україні: теорія і практика. – К., 2003. – Вип. 29. – С. 137 – 151.
10. Туровська Н. А. Ранній період композиторської творчості як феномен еволюційного процесу : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. мистецтвознавства / Н. А. Туровська. – Л., 2009. – 20 с.
11. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб. : Питер, 2007. – 607 с.

**ЭТНИЧЕСКАЯ ПСИХОЛОГИЯ КАК УЧЕБНАЯ ДИСЦИПЛИНА В ВУЗАХ
РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ**

В современном мире личность выступает одновременно как член нескольких сообществ – этноса, государства, мирового сообщества. Но исторически всего прочнее оказывается именно этническое окружение личности. Через посредство своей этнической группы человек вступает в глубокую связь с традицией, языком, уникальной культурой своего народа. Именно в этнической среде личность обретает чувство устойчивости, защищенности, ценностной значимости. Таким образом, на формирование личности оказывают влияние все системы социальных отношений общества, в том числе и национально-этнические отношения.

Эти обстоятельства в основном и стали теми аргументами, которые позволили создать учебную программу курса "Этническая психология" [1] и ввести его преподавание на факультете психологии Гродненского государственного университета имени Янки Купалы с перспективой внедрения данного курса в учебные планы других факультетов вуза: ведь этническая психология как новая (для нашей страны) научное направление привлекает внимание представителей многих и не только гуманитарных наук. Зародившись на стыке социальной психологии, этнографии, социологии и этнологии, этническая психология отчетливо выявляет свой междисциплинарный характер, благодаря которому обеспечивает глубинный и комплексный анализ этнических объединений с точки зрения их реального существования в пространстве и времени. Курс этнической психологии предусматривает ознакомление студентов с содержанием как этнопсихологических теорий, так и с материалами этнопсихологических исследований этносоциальных явлений. Изучение этнопсихологии является также одним из факторов познания тенденций формирования личности, её поведенческих ориентаций в процессах межэтнической коммуникации, регуляции социального поведения, адаптации личности к тому или иному этнокультурному пространству. Цель данного курса мы видели в повышении профессиональной компетентности будущих психологов в вопросах познания этнических тенденций формирования личности, исследовании общих закономерностей духовно-психологического существования этнических объединений и их влияния на поведение личности, а также в вопросах понимания проблем этногенеза, межэтнического взаимодействия, в том числе, межэтнических конфликтов. Как важнейшие задачи курса "Этническая психология" мы определили следующие: ввести студентов в проблематику науки (предметную область этнопсихологии), познакомить их с результатами основных этнопсихологических исследований, диагностическими процедурами, используемыми в современной этнопсихологии; углубить представления об особенностях взаимоотношений между людьми с точки зрения их этнической принадлежности и степени развитости у них отдельных этнических параметров.

Содержание курса представлено следующими темами: 1) предмет, методы и задачи современной этнопсихологии; 2) история возникновения этнической психологии; 3) структурно-содержательный анализ этнической психологии; 4) национальный характер и ментальность; 5) этническое самосознание; 6) этническая идентичность; 7) этнопсихологические проблемы исследования личности; 8) этнопсихологические особенности общения и вариативность социального поведения; 9) особенности межгруппового восприятия в межэтнических отношениях людей; 10) социально-психологические факторы этногенеза; 11) психологическая специфика

етнических конфликтов.

Понятно, что сама по себе программа, какая бы совершенная она ни была, не может решить существующую проблему сохранения духовности народа, его этнического сознания и самосознания. К тому же учебные пособия и другая этнопсихологическая литература, которыми есть возможность пользоваться в учебном процессе по данной дисциплине, увы, принадлежит не отечественной, а российской научной школе. Но ведь этническая психология – это не математика и не география, а научная область с настолько конкретным этнокультурным содержанием, что, несомненно, предполагает наличие собственных, а не заимствованных в других странах подходов к пониманию этнических явлений, их изучения и интерпретации. Таким образом, мы полагаем, что настало время практического решения этого давно наболевшего вопроса. Конечно, осознавая актуальность и практическую значимость этнопсихологических проблем, отдельные ученые время от времени осуществляют в этом направлении исследовательскую деятельность, но она чаще всего сродни самодеятельности, которая в основном мотивирована личным исследовательским интересом.

Примером подобного рода эмпирического исследования является исследование, инициатором которого стала кафедра экспериментальной и прикладной психологии ГрГУ имени Янки Купалы и цель которого заключалась в выявлении этнокультурных особенностей этнического самосознания студентов-белорусов, обучающихся в вузах республики.

Юношеский возраст, и это уже доказано, является решающим периодом развития этнического самосознания человека, периодом формирования такой его характеристики, как устойчивость. В дальнейшем, за пределами этого возрастного периода, этническое самосознание так или иначе лишь реагирует на всевозможные социально-экономические, политические и другие факторы социальной среды и конкретные условия жизнедеятельности человека.

Вопросы теоретико-методологического порядка, а также методические процедуры, используемые в нашем исследовании, тщательно обсуждались со специалистами в области психологии, культурологи, этнолингвистики и этнографии. В исследовании приняли участие 412 студентов белорусской национальности трех вузов страны: Гродненского государственного университета имени Янки Купалы, Белорусского государственного педагогического университета имени Максима Танка и Гомельского государственного университета имени Франциска Скорины. Мы предполагали, что примерно одинаковые по численности группы общей выборки испытуемых из названных вузов позволят нам выявить различия в характере сформированности этнического самосознания и проверить тем самым гипотезу об обусловленности особенностей этнизации личности социокультурными факторами.

Для диагностики этнического самосознания белорусских студентов нами был использован заранее апробированный комплекс методик, позволяющих получить довольно полное представление о степени выраженности каждого из шести его структурных элементов. Для анализа соответствующих представлений испытуемых об этнокультурных особенностях своего народа предлагался опросник ценностно-культурных признаков этноса [3]. Для выяснения степени осознания испытуемыми психологических особенностей своей этнической общности и собственных этнопсихологических особенностей нами использовался репертуарно-ролевой тест, разработанный в ныне расформированной лаборатории социальной и этнической психологии детства Национального института образования в 1992 году. Сотрудниками той же лаборатории была сделана этнопсихологическая модификация метода ранговой

решетки Ф. Салмон, которым мы воспользовались в настоящем исследовании для получения сведений об осознании испытуемыми степени тождественности со своей этнической общностью и их отношения к иным этническим группам, составляющим их ближайшее окружение. Основная нагрузка в нашем исследовании определенно легла на различные варианты метода свободных самоописаний с последующим их контент-анализом.

Анализируя результаты диагностики, мы исходили из того, что осознанное отношение испытуемых к различным формам объективированной культуры (языку, традициям, обычаям, народному творчеству и т.п.) является активной деятельностью субъекта, мотивированной, в первую очередь, потребностью в познании объектов этнического пространства, его многообразия. В целом анализ подтвердил наше предположение о том, что формирование этих признаков у представителей белорусского этноса обусловлено, прежде всего, своеобразием условий их этнизации.

Конечно, формирование системы представлений испытуемых об этнокультурных особенностях своего этноса не позволяет нам судить об их национальной определенности, но, тем не менее, характеризует их самосознание в динамике сближения со своим этносом, интереса к нему, а эта характеристика очень важная и ответственная, так как она является обязательным условием (пусть и первичным), полноценно развитого этнического самосознания человека. Дальнейшее развитие этнического самосознания предполагает формирование осознания системы этнопсихологических особенностей общности, и только на основе этого у человека может возникнуть осознание себя полноценным этническим субъектом. Подобная логика развития этнического самосознания уже была подтверждена формирующим экспериментом В. Ю. Хотинец [4].

В целом диагностическое исследование позволило нам хоть в самом общем виде отразить реальную картину степени сформированности этнического самосознания у современных молодых людей белорусской национальности.

Несомненно, для формирования этнического самосознания представителей белорусского этноса много делается в нашей стране на разных уровнях, в том числе и на государственном уровне. Проводимые под патронажем белорусских органов государственной власти национальные фестивали, форумы, выставки, концерты и прочие мероприятия без преувеличения являются неоценимой поддержкой для белорусской этнической культуры. Но в настоящее время необходимо не только поддерживать белорусскую этнокультуру, но и уделять внимание формированию этнического самосознания человека, рожденного в конкретной этнокультурной среде. Решение этой проблемы предполагает движение не только «снизу», но и встречное движение со стороны руководителей системы образования Республики Беларусь, определяемое заинтересованностью и осознанием ими того, что образование в стране будет подлинно народным только тогда, когда оно будет пронизано этнической культурой, образом жизнедеятельности, когда оно вберет в себя систему духовно-нравственных ценностей и отразится в психологии своей этнической общности. В этой связи нам видится, что важнейшей задачей системы народного образования в Республике Беларусь должно стать этнопсихологическое обеспечение обучения и воспитания современного человека на разных, и особенно, на начальных, этапах этнизации его личности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Коломинский Я.Л. Этническая психология: программа спецкурса / Я.Л. Коломинский, В.А. Кривошеев // Психалогія. – 2007. – №3. – С. 19 – 23.
2. Кривошеев В. А. Этнокультурные особенности этнического самосознания студентов-белорусов,

обучающихся в вузах Республики Беларусь / В.А. Кривошеев // Веснік ГрДУ імя Янкі Купалы. Сер. 3. Філалогія. Педагогіка. Псіхалогія. – 2009. – № 2. – С. 156 – 160.

3. Саракуев Э.А. Введение в этнопсихологию / Э.А. Саракуев, В.Г. Крысько. – М. : Ин-т практической психологии, 1996. – 342 с.

4. Хотинец, В. Ю. Формирование этнического самосознания студентов в процессе обучения в вузе / В.Ю. Хотинец // Вопр. психол. – 1998. – № 3. – С. 31 – 43.

УДК 378.14:159.923.2

*Л. В. Лук'яненко,
м. Луганськ, Україна*

РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

*Творчість є необхідною умовою існування
Л. Виготський*

Сучасний коледж повинен готувати активних людей, здатних розв'язувати життєві проблеми, діяти в нестандартних ситуаціях, самостійно мислити й приймати рішення, тобто людей творчих і здібних. Творчість у наш час стає необхідною умовою існування особистості. У такій ситуації однією з актуальних проблем освітнього простору вищої школи є організація творчої виховної діяльності в середовищі студентської молоді. Саме нам, педагогам, кожного дня треба намагатися створити умови для активного самовираження, саморозкриття й ствердження студента як творчої особистості.

Якими новими формами й методами навчально-виховної роботи зацікавити студентів, щоб підтримати в них іскри творчості? Перед викладачами гуманітарних дисциплін у політехнічному ВНЗ відкриваються широкі можливості для виховання зорієнтованої на творчу діяльність молоді. Адже кожне заняття можна спланувати так, щоб воно мало елементи творчості.

Одним із ефективних методів, який можна використовувати на заняттях гуманітарного циклу, є активно-ілюстративний. Його сутність полягає в тому, що студент у формі малюнка, аплікації, власної поезії фіксує думки, які він має з приводу певного явища, що вивчається. Цей метод заохочує студентів до творчих пошуків і водночас допомагає засвоювати необхідний базовий матеріал.

Окремою цікавою методикою, що відкриває нові можливості для розвитку творчих здібностей, є „малювання поезії”, „малювання під музику”. Мета її – пробудити творче начало в студентів, навчити їх відчувати спорідненість різних видів мистецтва між собою.

Під час прослуховування поезії чи пісні, мелодії, студенти намагаються побачити внутрішні зорові образи, які виникають під впливом поетичних рядків. Після прослуховування вони можуть відобразити свій емоційний стан, зорові образи, що виникли в їхній уяві, у вигляді вільного малюнка на папері.

Після виконання творчого завдання студенти можуть поділитися один із одним своїми думками, почуттями. При цьому вони краще починають розуміти себе та оточуючих. Створюється атмосфера творчого спілкування, яка сприяє самовираженню власного „Я”.

Доволі ефективним засобом розвитку творчих здібностей студентів стали вправи з поетичної майстерності.

Ще видатний педагог Василь Сухомлинський писав із цього приводу: „У дитинстві кожна дитина – поет... Поета в душі пробуджує людське почуття прекрасного... Поетична творчість доступна кожному. Вона не є привілеєм особливо

обдарованих. Поетична творчість підносить людину”. Розглядаючи на заняттях високохудожні зразки поезії та прози, можна створити ситуацію творчого випробовування, яка дає можливість виявити в студентській групі дітей, що мають нахил до поетичної творчості.

Робота зі складання поезій, розпочата на заняттях, має органічне продовження у позааудиторній діяльності. Студенти пишуть вірші до різних свят, творчих проєктів.

Дуже важливо навчити сучасне студентство цінувати прекрасне. І в цьому ефективним видом навчальної діяльності є заняття-екскурсія. Відвідування різноманітних виставок, музеїв, походи на природу, до театру дають унікальну можливість навчити студентів порівнювати, спостерігати, відшукувати незвичайне в навколишній дійсності. Як наслідок – складання власних поезій, оповідань, створення малюнків.

Важливим фактором формування, реалізації творчих можливостей студентів є краєзнавча робота. Починаючи знайомство студентів із літературою рідного краю на заняттях, необхідно продовжувати цю роботу в позааудиторний час. Як можна використати тут творчі можливості студентів?

Плануючи проведення занять-еккурсій, доцільно застосувати проєктні методики, які найповніше розкривають нахили, інтереси студентів. У чому полягає сутність проєктної технології?

Плануючи проведення заняття, виховної години, заздалегідь організуємо разом зі студентами систему спостережень та дослідницької діяльності. Для цього визначаємо:

- об’єкт спостережень;
- способи фіксації спостережуваного (виконання малюнків, аплікацій, різноманітних творчих виробів, написання власних поезій тощо);
- види художньої діяльності (виразне декламування, інсценізація).

Здобутий студентами чуттєвий досвід, сформовані способи творчої діяльності актуалізуються на рівні міждисциплінарних зв’язків та міждисциплінарної інтеграції.

Так, наприклад, був проведено кілька виховних годин, серед яких: „Луганщина – світанок України”, „Славні імена Луганщини”. Перед студентами заздалегідь було поставлено завдання обрати за власним бажанням творчість письменника нашого краю і на її основі підготувати творчий дослідницький проєкт, у якому кожен по-своєму зміг би передати бачення творчості письменника.

А для того, щоб студенти змогли дізнатися якомога більше про письменників-земляків, їхній творчий стиль, було організовано екскурсії, зокрема, до музею В.Даля, Б.Грінченка у с. Олексіївці, до м. Алчевська.

Отже, шляхи формування творчої особистості в сучасних вищих навчальних закладах можуть бути різними. Такий напрямок навчально-виховної роботи є важливим і актуальним для будь-якого викладача. Кожен з наших студентів – це індивідуальність. І допомогти їм знайти своє покликання – завдання кожного з нас. Адже немає ніякого сумніву, що основним джерелом словесної творчості є викладач, який своєю діяльністю одухотворяє студентську молодь.

**ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ІСТОРІЇ
ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ
КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК**

Сьогодні стає все більш очевидним те, що традиційна модель навчання у вищій професійній школі потребує певної модернізації. Вирішення проблеми підготовки спеціалістів потребує удосконалення навчального процесу. Процес формування творчої особистості студента засобами мистецтва не може бути ефективним без створення оптимальних педагогічних умов.

Курс історії образотворчого мистецтва є однією із базових дисциплін, які необхідні як для фундаментальної гуманітарної освіти, так і для вузькопрофесійної фахової підготовки студентів мистецьких факультетів, при підготовці до таких спеціальностей, як вчитель образотворчого мистецтва. Програма курсу «Історія образотворчого мистецтва» і охоплює курс історії зарубіжного та українського мистецтва (архітектура, скульптура, живопис, графіка) від найдавніших часів до кін. ХХ ст.

Вирішення проблеми підготовки висококваліфікованих спеціалістів потребує удосконалення навчального процесу шляхом пошуку та впровадження нових технологій навчання. Одним із кроків підвищення ефективності навчальних занять є впровадження разом із традиційним типом навчання інтерактивного.

Вивченням сутності інтерактивних технологій навчання та використанням їх у навчально-виховному процесі займалися такі дослідники, як О. В. Біда, О. І. Пометун, Л. В. Пироженко, М. Ю. Олешков, В. М. Уваров, Л. С. Скучинська, В. М. Матвійчук, Л. В. Тополя, С. Б. Беляєв, Л. О. Петриченко, С. О. Сисоєва.

Для того, щоб з'ясувати, що таке інтерактивне навчання, потрібно спочатку заглибитись у етимологічну сутність поняття *інтера́кція*. Слово «інтерактив» походить від англійського слова „interact”, де „inter” – це „взаємний”, „act” – діяти, тобто „взаємодіючий” [4, с. 8]. За визначенням М. Ю. Олешко та В. М. Уварова інтеракція – це взаємодія обумовлена індивідуальними особливостями суб'єктів, соціальною ситуацією, домінуючими стратегіями взаємодії, цілями учасників і можливими протиріччями, що виникають в процесі діяльності і спілкування [2, с. 43]. Інтерактивне ж навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, що має конкретну передбачувану мету: створити комфортні умови навчання за яких кожен відчує свою інтелектуальну спроможність [4, с. 9]. Інтерактивна модель навчання передбачає застосування технологічного підходу і вбачається як застосування у навчанні сукупності інтерактивних технологій, загальною ознакою яких є принцип інтеракції: багатостороння комунікація, взаємодія і взаємонавчання студентів, кооперована навчальна діяльність з відповідними змінами у ролі і функціях як тих, хто навчається, так і викладачів [3, с. 139]. На нашу думку, сутність інтерактивного навчання полягає в реальних, інтенсивних умовах сприйняття інформації студентом, це не репродуктивне відтворення раніше зазубреного матеріалу, а гіперактивний процес прийняття й засвоєння знань.

Інтерактивні технології навчання ділять на чотири групи:

1) кооперативне, групове навчання це форма організації навчання студентів у малих групах, об'єднаних спільною навчальною метою. Кооперативне навчання відкриває для студентів можливості співпраці зі своїми ровесниками, дає змогу

реалізувати природне прагнення кожної людини до спілкування, сприяє досягненню особистостями вищих результатів засвоєння знань і формування вмінь. Така модель може застосовуватися на різних етапах навчання;

2) фронтальне навчання; до нього відносять такі технології, що передбачають одночасну спільну роботу всього колективу;

3) навчання у грі;

4) навчання у дискусії є важливим засобом пізнавальної діяльності студентів у процесі навчання, оскільки дискусія – широке публічне обговорення спірного питання.

Учасники дискусії зіставляючи суперечливі судження, намагаються прийти до єдиної думки, знайти спільне рішення, встановити істину. Під час дискусії відбувається ділове спілкування, спрямоване на те, щоб переконати співбесідника у правильності своєї позиції і схилити до співпраці; відбувається діалог на професійному рівні, зіткнення різних думок і позицій, взаємна критика гіпотез і пропозицій, їх обґрунтування і зміцнення, що веде до формування нових знань та уявлень; це сприяє набуттю комунікативного досвіду вирішення професійних завдань. Отже дискусія є засобом не лише набуття комунікативного досвіду студентів, а й засобом формування майбутнього спеціаліста. [1, с. 27]. Метою дискусії є активізація пізнавального інтересу, залучення учасників до активного обговорення різних точок зору з тієї, чи іншої проблеми, стимулювання студентів до розуміння різних підходів, до аргументації чужої та своєї позиції, в процесі навчання.

Головними організаційно-педагогічними підвалинами, які є спільними для будь-якої дискусії, являються:

а) проведення дискусії необхідно починати з постановки конкретного дискусійного питання (тобто такого, яке не має [4, с. 64]. однозначної відповіді і допускає різні варіанти вирішення, зокрема протилежні);

б) не слід ставити запитання на зразок: хто правий, а хто – ні в тому чи іншому питанні;

в) у центрі уваги має бути ймовірний перебіг (Що було б можливим за тим чи іншим збігом обставин? Що могло б відбуватись, якби...?) Чи були альтернативні можливості, дії?

г) усі вислови учнів мають бути у руслі обговорюваної теми;

д) викладач має виправляти помилки і неточності, яких припускаються студентів, та спонукати студентів робити те саме;

е) усі твердження студентів повинні супроводжуватись аргументацією, обґрунтуванням, для чого вчитель ставить запитання;

є) дискусія може закінчуватися як консенсусом (прийняттям узгодженого рішення), так і збереженням існуючих розбіжностей між учасниками дискусії [4, с. 65].

Питання проведення дискусії не є новим у науковій літературі. Ораторському мистецтву навчали ще в античності. Звичайно, сьогодні канони ведення дискусії зазнали помітних змін, але в їх основі залишається володіння ораторським мистецтвом, вміння чітко та ясно формулювати свої думки, викладати їх доступно для співрозмовника, орієнтуватися під час спілкування на реакцію опонента.

Навчальні дискусії це один із засобів формування між предметних зв'язків у процесі фахової підготовки у вищому навчальному закладі, адже потребують використання на заняттях із «Історії образотворчого мистецтва» систематизованих знань, набутих студентами під час вивчення: історії, етики, естетики та спеціальних художніх дисциплін [1, с. 27].

Під час вивчення тем з історії образотворчого мистецтва у студентів виникають питання, різні думки та погляди і саме для з'ясування актуальних питань має бути

введена дискусія. Особливо це буде доречно при вивченні мистецтва ХХ ст. та сучасного мистецтва, адже воно є дуже суперечливим саме по собі і завдяки дискусії студенти змогли б знайти відповіді на хвилюючі питання, сформулювати своє особисте ставлення до того чи іншого явища в мистецтві.

В процесі художнього осмислення світу відбувається формування потреб і здібностей до образотворчого мистецтва. Твори мистецтва всіх часів і народів нагадують про високе призначення людини, про її право на свободу і щастя, на повне розкриття своїх здібностей та обдарувань. Мистецтво залучає нас до вищих можливостей людини, відкриває ті безмежні простори, про які ми часом забуваємо у буденних турботах. У повсякденному житті поняття істини, добра, краси можуть видатися надто загальними, абстрактними, далекими від щоденних потреб існування. Але без них втрачає сенс саме існування. У художніх творах істина, добро, краса постають у конкретному та переконливому втіленні. Тому мистецтво допомагає нам бачити їх і в реальній дійсності в нашому власному житті.

Сьогодні відбувається зміна основного принципу сприйняття витворів мистецтва. У класичному мисленні мистецтво передбачає «розповідний» принцип: витвір мистецтва є втіленням якогось задуму творця, він мав щось «повідомити» реципієнтові. Тепер принцип сприйняття можна швидше визначити як «провокаційний», витвір мистецтва не подає готової думки, а підштовхує респондента до самостійної інтерпретації. Досить часто на виставках сучасного мистецтва від невідготованих глядачів можна почути фрази на кшталт: «Хіба це витвір мистецтва? Будь-хто, навіть я, міг таке зробити». Між іншим головним на разі являється саме вкладена ідея у твір, а естетична цінність зовнішнє вираження відходять на другий план.

З метою належної організації і проведення публічного обговорення ми пропонуємо мінімум за 2 тижні до проведення повідомити студентам тему дискусії, рекомендувати літературу для підготовки.

Недоліком даного методу може бути перетворення дискусії в суперечку, участь тільки окремих студентів. Для запобігання цих явищ ми б рекомендували перед початком ведення дискусії нагадати правила участі в дискусії. Для того, щоб остудити запал, досвідчені викладачі радять ставити абстрактні запитання, децю віддалені від теми; можна також змінити формулювання обговорюваної проблеми. Запорукою ж успішності дискусії є її чітка організація, яка досягається ретельним плануванням дискусії, чітким дотриманням правил ведення дискусії всіма її учасниками, дотримання визначеного регламенту.

Безперечним плюсом даної технології є те, що студенти під керуванням викладача будуть з'ясовувати ті питання які їх цікавлять, а це дасть змогу, по-перше, знайти консенсус, по-друге, уникнути суперечок та образ. Студенти засвоюють основні правила спілкування, необхідні у роботі з людьми та в майбутній професійній діяльності: 1) формулювати й організувати свої думки, перед їх висловленням; 2) тримати контакт з аудиторією, щоб інші «встигали» слідкувати за ходом виступу; 3) говорити упевнено, точно; 4) слідкувати за часом [1, с. 28].

Доцільним для навчального процесу є використання різних інтерактивних технологій у відповідності до конкретного завдання та бажаної мети. Завдяки цьому студенти вчать бути демократичними, спілкуватися з іншими людьми, конструктивно та творчо мислити, приймати продумані рішення. Це навчання, занурене у спілкування, діалогове навчання.

Ціль вищого навчального закладу – випуск спеціалістів з комунікативною культурою та вмінням працювати в команді, генерувати нові ідеї, аналізувати інформацію з різних джерел та головне – вміти застосувати знання. І в допомозі цьому

стануть інтерактивні технології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Курмишева Н. Дискусія і диспут як засоби формування професійних умінь// Вища школа. – 2007. – №1. – с. 26-32
2. Олешков М.Ю., Уваров В.М. Современный образовательный процесс: основные понятия и термины. – М.: Компания Спутник+, 2006. - 191 с.
3. Педагогіка вищої школи/ за ред. В. Г. Кремня, В. П. Андрущенко, В. І. Лугового. – К.: Педагогічна думка., 2009. – 256 с.
4. Пометун О. І., Пирожено Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.

УДК 37.013.42:371.134

***О. О. Меркулов,
м. Ніжин, Україна***

**ДО ПРОБЛЕМИ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ПІДГОТОВЦІ
МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ**

Соціальний педагог – відносно нова професія в Україні. У квітні 1991 р. Постановою Держкомпраці СРСР Кваліфікаційний довідник посад керівників, спеціалістів і службовців був поповнений кваліфікаційною характеристикою «спеціаліст із соціальної роботи», «соціальний педагог» та «соціальний працівник». Постановою Кабінету Міністрів України від 14 червня 2000 р. № 963 посада «соціальний педагог» включена до переліку посад педагогічних працівників і у 2002 р. введена до кваліфікаційного переліку спеціальностей України. Відповідно до кваліфікаційної характеристики, соціальний педагог «забезпечує соціально-педагогічний патронаж дітей та молоді в системі освіти, сприяє взаємодії навчальних закладів, сім'ї, служб у справах неповнолітніх, центрів соціальних служб для молоді, кримінальної міліції та інших підрозділів державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, неурядових та громадських організацій – з метою адаптації дитини до вимог соціального середовища і створення умов для її сприятливого розвитку»[2, с.18].

У своїй роботі соціальний педагог виконує ряд різноманітних функцій, а саме: діагностичну, прогностичну, консультативну, захисну, профілактичну, соціально-перетворювальну, організаційну. Відповідно до багатопланового та комплексного змісту роботи соціального педагога, кваліфікаційна характеристика вимагає володіння широким спектром знань, умінь, навичок, здібностей та ціннісних орієнтацій. Саме це і обумовлює наявність однієї з основних особливостей підготовки майбутніх соціальних педагогів – насиченість навчального плану спеціальності «Соціальна педагогіка» значною кількістю різноманітних навчальних дисциплін, викладання яких має забезпечити професійну підготовку студентів. Тому особливо актуальною у підготовці майбутніх соціальних педагогів постає проблема міждисциплінарних зв'язків. Так, зокрема, підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з дітьми-сиротами відбувається під час викладання навчальної дисципліни «Соціально-педагогічна діяльність з дітьми-сиротами» (4 курс). Між тим, попередні міждисциплінарні зв'язки існують з навчальними дисциплінами «Соціальна педагогіка» (2 курс) та «Технології соціально-педагогічної діяльності» (3 курс). Також необхідно враховувати супутні міждисциплінарні зв'язки («Соціальний супровід сім'ї», «Основи психологічного консультування»). Особливо ефективним у навчальному процесі виявилось встановлення міждисциплінарних зв'язків з практичним досвідом роботи у закладах та установах соціального захисту дітей-сиріт, які студенти набули під час проходження

різних видів практик.

Для здійснення міждисциплінарних зв'язків, як зазначає М. М. Мозгова, необхідно виявити ці зв'язки в навчальних програмах, встановити їх при плануванні, конкретно реалізувати у навчальному процесі. Але при цьому важливо враховувати їх багаточисельність. Коло міждисциплінарних зв'язків викладач визначає в кожному конкретному випадку з урахуванням їх хронологічних видів: попередні, супутні (зв'язки між дисциплінами, що вивчаються паралельно), наступні або перспективні. Окрім хронологічних (за часом вивчення навчального матеріалу) можна виділити зв'язки за загальнодисциплінарними вміннями (навчальні, пізнавальні, оціночні, прикладні), які формуються на основі єдиних підходів до методики викладання у викладачів суміжних дисциплін; за загальними формами організації навчання (комплексні семінари, екскурсії, інтегровані заняття), в яких реалізуються комплексні міждисциплінарні зв'язки, тобто зв'язки різних видів, об'єднані спільною метою; за рівнем організації навчання на основі міждисциплінарних зв'язків розрізняють: епізодичні, систематичні, односторонні, двосторонні, багатосторонні; системні. Заняття з використанням міждисциплінарних зв'язків можуть бути фрагментарними, коли лише окремі питання змісту розкриваються з використанням знань інших дисциплін; „вузловими“, коли міждисциплінарні зв'язки реалізуються впродовж всього заняття з метою повного і глибокого вивчення його теми; синтезованими, або інтегрованими, коли органічно зливаються знання із ряду навчальних дисциплін. Для успішного здійснення міждисциплінарних зв'язків у кожному конкретному випадку викладач повинен чітко усвідомлювати, з якою метою встановлюється зв'язок і в якій формі це буде зроблено. Зокрема, міждисциплінарні зв'язки можуть встановлюватись з метою глибшого розуміння навчального матеріалу, систематизації та узагальнення знань, формування у студентів умінь застосовувати знання даної дисципліни під час вивчення інших, формування світоглядних висновків, розвитку інтересу до вивчення дисциплін природничого циклу. У процесі встановлення міждисциплінарних зв'язків на занятті викладач може організувати різні форми роботи.

Реалізація міждисциплінарних зв'язків у навчальній діяльності є одним із необхідних дидактичних засобів формування у студентів професійних знань та навичок. На першому етапі це узгоджене планування викладачами робочих навчальних програм. Наступний етап – це розробка навчально-методичних комплексів теоретичних та практичних занять, яка обов'язково включає в себе планування міждисциплінарних зв'язків, враховуючи хронологію вивчення дисциплін: раніше вивчені дисципліни (забезпечуючі), послідовні дисципліни та планування внутрішньодисциплінарних зв'язків (теми даної дисципліни, з якими інтегрується нова тема). Одним із етапів більшості теоретичних занять є етап формування професійних умінь та навичок. Викладач також планує те, в якій формі будуть здійснюватись міждисциплінарні зв'язки. Це можуть бути інтегровані тексти, міждисциплінарні задачі та задачі, що мають професійну спрямованість, робота з кількома підручниками, комплексними таблицями та схемами, повідомлення та реферати міждисциплінарного та професійного змісту тощо. І останній, найголовніший етап – це впровадження у навчально-виховний процес міждисциплінарних зв'язків. Робота на цьому етапі залежить від багатьох факторів: матеріально-технічної бази закладу, чіткої організаційно-методичної роботи, координації діяльності викладачів методистом, професійної підготовленості викладача, його компетентності [1].

Проблема міждисциплінарних зв'язків у підготовці майбутніх соціальних педагогів набуває ще більшої значимості через нові завдання, які стоять перед сучасною вищою школою, а саме навчання не для засвоєння студентами певного

об'єму знань, а для формування компетентностей. Компетентності розглядаються як універсальні способи діяльності, що мають ознаки надпредметності та потребують значного інтелектуального розвитку, а тому один з ефективних шляхів їх формування – міждисциплінарні зв'язки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мозгова М. М. Міждисциплінарні зв'язки як один з методів сучасних технологій навчання [Електронний ресурс] / М. М. Мозгова. – Режим доступу : medcollege-com.ua
2. Настільна книга соціального педагога / авт.-уклад.: О. Є. Марінушкіна, І. М. Вишнева, В. В. Носенко. — Х. : Ранок, 2010. — 272 с.

УДК 378

*О. Ю. Поликарпова,
г. Тирасполь, Придністров'є*

СТАНОВЛЕНИЕ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ПРИДНЕСТРОВЬЕ

Развитие культуры – очень точный индикатор цивилизованности любого общества. Это особенно наглядно в регионах, где исторически переплетаются культуры разных народов: на стыке «Восток» – «Запад», на рубежах славянского и романского этносов. Именно таким перекрестком культур является Придністров'є – полиэтничная многонациональная республика, где взаимосвязь и взаимообогащение культур – норма жизни.

Сохранение и приумножение традиций на едином фундаменте православной культуры, слияние гуманизма и толерантного сознания являются здесь *условием и одновременно порождением* культурной среды. Культура нашего региона – это мощное средство сближения народов, поэтому столь велико ее социально-экономическое и политическое значение для улучшения качества жизни населения и воспитания молодежи.

Государственная культурная политика – один из важных компонентов развития региона. Она теснейшим образом связана с главными целями и задачами развития культуры республики. В ней выделены *следующие* приоритетные направления:

- сохранение культурного наследия народов Придністров'є;
- поддержка и развитие профессионального искусства;
- стимулирование народного творчества и культурно-досуговой деятельности;
- художественное образование.

Хотелось бы сделать акцент только на одном из перечисленных компонентов - художественном образовании.

Формирование современного художественно-образовательного пространства Придністров'є происходило в течение долгого времени, но особенно интенсивно в последние два десятилетия. Придністровская Молдавская республика, небольшое государство, было образовано в сентябре 1990 года, путем отделения от Советской Молдавии, ныне Республика Молдова, и вот уже 21 год является де-факто независимой, но до сих пор де-юре непризнанной мировым сообществом.

С развалом Советского Союза все крупные города, где были сконцентрированы творческие вузы, к примеру, как Кишинев, Одесса, Львов - стали для нас зарубежьем и учиться в них придністровским выпускникам школ стало возможным *только* на платной основе и при наличии гражданства соответствующей страны. Следовательно, перед Придністров'єм стала задача создания подобных учебных заведений на своей территории. Сегодня образовательное пространство Придністров'є представлено *всеми звеньями* непрерывного художественного образования. Это 7 художественных

школ, 8 школ искусств, в сфере дополнительного образования, которые обеспечивают условия для гармоничного развития и профессионального самоопределения для детей и юношества.

В сфере *среднего* специального профессионального образования – это Государственное учреждение «Бендерское художественное училище» и Муниципальное учреждение «Тираспольский строительный лицей», где выпускники получают профессиональную подготовку по специальностям «Живопись», «Дизайн», «Декоративно-прикладное искусство и народные промыслы» (художественный текстиль, керамика), «Реставрация, консервация и хранение произведений искусства».

Высшее профессиональное художественное образование в Приднестровье представлено кафедрой Декоративно-прикладного искусства Рыбницкого филиала ПГУ им. Т. Г. Шевченко и факультетом искусств и архитектуры ПГУ в Тирасполе, которые готовят специалистов в соответствии с Российским Государственным образовательным стандартом по специальностям: в Рыбнице – «Декоративно-прикладное искусство и народные промыслы», «Дизайн» со специализацией «Графический дизайн».

В Тирасполе – факультет Искусств и архитектуры университета выпускает специалистов по следующим направлениям: «Архитектура жилых зданий и сооружений», «Музыкальное образование» с дополнительной специальностью «Искусствоведение», «Социально-культурная деятельность» с квалификацией «Постановщик культурно-досуговых программ», «Актерское искусство» со специализацией «Артист драматического театра и кино».

Таким образом, художественно одаренные, творческие молодые люди в республике имеют возможность получить полноценное художественное образование, не уезжая за ее пределы. Изучив, впитав и усвоив богатые многонациональные художественные традиции Приднестровья, могут сохранять и развивать их в соответствии с веяниями времени, создавая свою школу – творческое будущее Приднестровской земли.

Большую созидательную роль в развитии и пропаганде Приднестровского изобразительного искусства играют *творческие союзы и общественные организации*: «Союз художников ПМР», «Союз дизайнеров ПМР», «Союз фотохудожников ПМР», Международная ассоциация работников культуры и искусства «Маркис», провозгласившая своим девизом: «Через культуру к миру и согласию», а также общества Украинской, Русской, Белорусской, Болгарской, Немецкой, Еврейской, Армянской, Цыганской культур, которые ставят своей целью:

- Координацию и развитие в области культуры и искусства.
- Укрепление культурных связей и дружбы между народами;
- Сохранение и поддержка и развитие народного художественного творчества, фольклора, народных обычаев и обрядов.

- Расширение сотрудничества и установление новых контактов в области культуры и искусства. Обмен творческими коллективами и делегациями.

- Проведение *международных фестивалей* (таких, как ежегодный международный фестиваль искусств «Мэрцишор», международный фестиваль классической музыки «Приднестровская весна», фестиваль патриотической и военной песни «Караван», фестиваль эстрадного танца «Лучшее шоу», фестиваль украинской песни «Пшенично перевесло» и др.); а также проведение *выставок и художественных симпозиумов*, таких как ТИРАС-ПЛЕНЭР и КАМ-АРТ, где известные Приднестровские художники и их коллеги из России, Белоруссии, Украины, Молдовы, Румынии, Польши и других стран, знакомятся с нашим живописным краем, воспевая его в своих произведениях. После окончания симпозиумов основная часть работ

передається в фонд художественных музеев республики.

В художественно-образовательном и культурном пространстве Приднестровья огромную роль играют *музеи и художественные галереи республики*: Республиканская картинная галерея имени А.В. Лосева в Бендерах, Тираспольская, Рыбницкая и Дубоссарская картинные галереи, где собраны разнообразные художественные фонды, дающие возможность познакомиться зрителя с подлинными произведениями современного изобразительного искусства, увидеть в подлинниках произведения искусства прошлых веков.

Особенно тесное содружество связывает факультет Искусств и архитектуры с Республиканской картинной галереей имени А.В. Лосева. Она создавалась в 70-е годы 20 века, как музей современного многонационального советского искусства. В собрании галереи представлены основные школы и направления в искусстве народов СССР, все многообразие декоративно-прикладного искусства.

Общеизвестно, что непосредственное общение с оригиналом – картиной, скульптурой или графическим произведением – ничем заменить невозможно. Даже самая лучшая репродукция, даже голографическое – объемное воспроизведение скульптуры, также как и видео-компьютерный вариант репродуцирования, по воздействию на душу человека с оригиналом несопоставим. Не случайно ценители искусства стремятся увидеть само произведение, ощутить его живое тепло, чувство сопричастности творчеству, возникающее в контакте с ним.

Поэтому большую часть практических занятий по дисциплинам, преподаваемым на факультете Искусств и архитектуры, таким как История изобразительного искусства, Мировая художественная культура, Народная художественная культура, История молдавского искусства, Реставрация памятников живописи проводится в залах картинной галереи. Как пример можно привести занятие по дисциплине «Реставрация памятников живописи» (специальность Искусствоведение). На практических занятиях студенты работали с коллекцией произведений А.Г.Баранович в РКГ им.А.В. Лосева. Сотрудники музея предоставили нам на 4 недели коллекцию художника (как их фондов, так и из частного собрания, временно находящегося в РКГ) состоящую из 50-ти живописных работ. Студенты, осматривая работы, составляли научную документацию на произведения, описывали и анализировали их, находя приметы принадлежности к молдавской национальной школе живописи. Данные занятия оказали неоценимую помощь в профессиональном становлении студентов-искусствоведов, в написании ими выпускных квалификационных работ. Можно упомянуть и о том, что студенты направлялись в художественные музеи на практику в течение всех 5-ти лет обучения, где они осваивали различные формы музейной деятельности и методы работы с музейной коллекцией. На базе картинной галереи, в ее залах происходила защита дипломов по Искусствоведению, по творчеству таких известных художников, как Илья Богдеско, Анна Баранович, Юрий Шibaев, Народный мастер Молдовы Леонтий Глущенко, Приднестровский художник Иван Антонюк и другие.

Регулярно для студентов художественных учебных заведений в залах картинной галереи устраиваются встречи с художниками, организуются мастер-классы, где автор раскрывает перед зрителями секреты своего мастерства, особенности своей творческой манеры.

Определяющим фактором успешности осуществления художественного образования в контексте разных его уровней является непосредственное ознакомление студентов с теми произведениями изобразительного искусства, которые наиболее ярко представляют национальное начало, этническую составляющую творческого потенциала художника.

В декабре прошлого года в залах РКГ прошел круглый стол-семинар «Русский авангард начала 20 века, определение роли художника в процессе становления современного общества». Организаторами семинара выступили РКГ и Кишиневский центр современного искусства, участниками являлись искусствоведы, художники, менеджеры по культуре из Приднестровья и Молдовы, работающие в области визуального искусства. Гостями семинара были приднестровские художники, студенты и преподаватели факультета Искусств и архитектуры ПГУ. Семинар проходил в залах, где экспонировалась выставка Тираспольского художника Олега Герасименко «Живопись эмоций». Именно его творчество связало организаторов семинара, подтолкнуло к идее его проведения. Работы Герасименко – сплав профессионализма, живописной пластики и эмоций стали великолепной иллюстрацией одного из направлений современной живописи. Также на семинаре выступил директор Исследовательского института искусств Академии наук Молдовы искусствовед Тудор Ставилэ. Он познакомил с творческим наследием Огюста Байара и своей монографией об этом художнике, вышедшей в серии «Бессарабские мастера 20 века».

Огромный интерес на семинаре вызвало выступление директора Арт.Центра «Колизеум» Михаила Фусу, известного, молдавского, театрального режиссера. О современном театре, театральной революции о собственных находках он рассказал, продемонстрировав фрагмент одной из своих театральных постановок.

Произведение искусства всегда ценилось его национальным колоритом, что говорит о знании мастером лучших образцов своей культуры и о стремлении их развивать. Несмотря на формирование искусства нашего края в постоянном взаимопроникновении и взаимовлиянии с соседними культурами отличительная черта искусства Приднестровья – это преданность традиционным идеалам красоты.

Благодаря системе художественного образования, усилиям педагогов, мастеров искусства, политике повышения культурного потенциала населения, наш край подарил и продолжает дарить миру ярких мастеров, которые со временем становятся художниками с мировым именем, таких как Михаил Ларионов, Гарри Файф, и др.

В условиях многонационального полиэтничного социального пространства подобное взаимопроникновение культур, общение на уровне художественного творческого поиска оказываются существенным стимулом укрепления не только дружбы и взаимопонимания, между представителями разных наций и этносов, но и единства устремлений всего народа Приднестровья.

УДК 374.4(438)(09)

*Н. С. Савченко,
м. Кіровоград, Україна*

ЛІТЕРАТУРНІ ТА ДЕКЛАМАТОРСЬКІ ВЕЧОРИ ЯК ФОРМА МАСОВОЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

Масова робота – це така форма організації позашкільних занять, яка передбачає участь великої кількості або навіть всіх учасників закладу з метою проведення спільних розваг чи участі в таких заходах як перегляд вистав, фільмів, концертів, конкурсів, змагань, виступів танцювальних ансамблів тощо [4, с. 818 – 822].

Масові заняття завдяки своїй неоднорідності і способам реалізації, є найбільш привабливою формою роботи у закладах позашкільної освіти.

Масові заняття вже за своєю природою повинні об'єднувати якнайбільшу кількість учасників даного закладу; можна також запрошувати на деякі заходи дітей і шкільну молодь, що не належать до закладу, але підтримують з ним контакти.

На відміну від колективних занять, які учасники повинні відвідувати регулярно, у визначені терміни, на масові заняття молодь може ходити вільно, коли має для того бажання, оскільки особовий облік на масових заняттях не проводиться.

Літературні і декламаторські вечори. Головними завданнями літературних і декламаторських вечорів є:

- наближення молоді до поезії і літератури;
- пробудження вразливості до краси в поезії і літературі;
- навчання розуміння художньої вартості поетичних і літературних творів та їх інтерпретації;
- популяризація поетичних і літературних творів.

Оскільки «користування цінностями художньої літератури і поезії» потребує відповідної підготовки, то заклад позашкільної освіти, організовуючи різні літературні, декламаторські, драматичні вечори, може значною мірою сприяти систематичній роботі школи в цьому напрямі. «Це такі заняття, які не вимагають створення особливих умов, а їх виховна та освітня цінність велика. Поглибленню і розширенню володіння програмним матеріалом сприяє інсценізація тексту, наслідком якої є краще розуміння сенсу, ідеї і форми твору..., оволодіння його композицією, ритмом, мовою...

Розуміння змісту і форми творів, формування естетичної вразливості щодо їх краси, емоційне переживання їх змісту, оволодіння дикцією, модуляціями голосу, практичне оволодіння застосуванням логічних акцентів, чуттєвої інтонації – ось основні здобутки молоді, яка бере участь у таких вечорах» [2, с.4].

Організатором літературних і артистичних вечорів має бути декламаторський або літературний гурток, учасники якого можуть або самі наповнити програму вечора, або запросити на такий вечір відомого майстра живого слова.

Декламаторські і літературні вечори можуть бути присвячені тільки одному поетові чи письменникові, або ж можуть стосуватися певної літературної, суспільної, історичної теми, яка ілюструється певними поетичними чи прозовими творами. У першому випадку декламуються або читаються твори одного поета чи письменника, в другому – обговорюється певне літературне питання.

Основою літературних і декламаторських вечорів можуть бути також певні історичні або суспільні питання (польські автори пропонують для прикладу «Листопадове повстання», «Дивізія Косцюшка», «Мати», «Вчителі», «Море в польській поезії» тощо [1, с.15]), що описують красу Батьківщини, її річок, полів і лісів, будять живі патріотичні, моральні і громадянські почуття. Такі вечори найкраще виконують своє завдання, коли вони присвячені певній річниці, ювілесві, державному святові. Декламаторські вечори набувають інколи форми монтажів. Досить часто такі монтажі не потребують спеціальних пояснень, оскільки поетичні чи прозові композиції промовляють за себе своїм змістом. Проте у більшості випадків, коли вечір присвячений літературній проблемі, необхідна коротка вступна лекція, що має на меті підготовку і налаштування учасників на слухання і розумінням читаних або декламованих творів. Так само перед декламуванням творів ведучий повідомляє назву твору та автора, подає коротку його характеристику, з'ясовує художню цінність. Такий самий характер повинні мати всі проблемні вечори, присвячені творчості якогось одного автора. Зусилля організаторів мають бути прикладені у двох напрямках, а саме: розповідь про автора та ознайомлення у художній формі з найвизначнішими чи характерними фрагментами його творчості. Вступна лекція має бути проведена так, щоб її слухали з цікавістю і задоволенням. Тому найкраще, якщо це вступне слово матиме розповідно-анекдотичну форму, оскільки його метою не може бути ознайомлення учасників зі всією біографією і творчістю автора. Вистачить, якщо діти

добре запам'ятають один або два епізоди з життя автора і переживуть їх глибоко на тлі його декламованих творів. Якщо, наприклад, вечір присвячений Ю. Словацькому, а завданням є усталити в пам'яті та уяві учасників момент від'їзду поета за кордон, це зрозуміло, що сухе подання фактів не виконає цього завдання. Без сумніву, буде краще, якщо барвисто описати диліжанс, до якого сідає Словацький, потім приятелів, що його проводжають, поета, що вихилився у вікно і довго махає хустинкою, врешті зникаючі контури Варшави. Так подані і описані певні фрагменти із життя Ю. Словацького збудять безсумнівно живі почуття і зацікавленість учасників, а постать Ю. Словацького з хустинкою, у вікні диліжанса надовго залишиться в їх уяві [1, с. 17].

Дуже важливим складовим елементом кожного декламаторського вечора є музика, яка з одного боку служить для створення настрою, з другого ж може бути чинником поєднання окремих частин вечора, або ж бути ілюстрацією до декламованих поетичних творів. Найчастіше застосування на декламаторських вечорах має фортепіанна музика.

Зрозуміло, що такі заходи дають юним глядачам багато переживань, відкривають їм очі на красу слова, навчають відчувати і оцінювати, пробуджують зацікавленість і любов до поетичних і літературних цінностей.

Ще більше значення, як вважає Л. Дюбель, мають літературні і декламаторські вечори для старшої молоді, наприклад, лицейних класів [2, с. 4]. Через постійну участь у таких вечорах вона поглиблює і розширює свої знання з літератури, запам'ятовують тексти, вчать краще розуміти їх сенс, ідеологію і форму, оволодівають дикцією, модуляцією голосу і вміннями практичного застосування логічних акцентів, що в оволодінні рідної мови і її літературної форми має неабияке значення.

Отже, о головних освітніх цінностей згаданих «вечорів» відноситься насамперед те, що вони пробуджують вразливість до краси слова, збагачують пасивний і активний словник дитини, навчають культури слова, унаочнюють різницю між буденною та літературною мовою, будять зацікавленість красою живого слова і є однією з форм залучення дітей до мистецтва.

Виховний вплив «вечорів» значно зростає тоді, коли ця форма масових занять застосовується систематично, регулярно. З одного боку, діти, знаючи вже дати і назви «вечорів», будуть з нетерпінням і радістю їх очікувати, з іншого ж, – організатори «вечорів» забезпечують собі таким чином безперервність виховної роботи за планом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Biuletyn Pedagogiczny nr 5. 1957.
2. L. Dubiel, Wieczory literackie i imprezy dramatyczne. Biuletyn Pedagogiczny nr 5. 1957
3. L. Dubiel, Budzenie i rozwijanie nawyków kulturalnego zachowania się na imprezach artystycznych. Biuletyn Pedagogiczny nr 5. 1957.
4. W. Pomykało (red.), Encyklopedia pedagogiczna, Warszawa 1993, s. 818-822.

МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЕ СВЯЗИ В АРХИВОВЕДЕНИИ

Как историческая вспомогательная дисциплина архивная эвристика примыкает к источниковедению, точнее – к той его части, которая изучает архивные документы. При этом она опирается на ряд других научных дисциплин, в первую очередь архивоведение, изучающее современную организацию архивного дела и историю архивов, историю государственных учреждений и других организаций, чьи материалы хранятся в архивах, документоведение, история делопроизводства, археографию и др. Решая свою главную задачу, архивная эвристика исходит из того, что во – первых, архивные документы в громадном большинстве случаев являются основным источником для исторического исследования; во – вторых, их разыскания связаны с рядом особых трудностей (по сравнению, например, печатными изданиями); в – третьих, историческое исследование должно учитывать всю совокупность архивных источников по теме; в – четвертых, эти источники требуют к себе критического отношения. В среде архивистов, в архивоведческой терминологии ограничиваются часто только подобным пониманием археографии и называют археографией научную дисциплину, разрабатывающую теоретические и методические вопросы публикаторской деятельности (ведь публикацией документа можно признать не только напечатание его, но и экспозицию текста в музее и прочтение вслух, скажем по радио, перед телезрителями). И имеются специальные труды и учебные пособия по археографии, в которых рассматриваются только вопросы теории и методики или истории издательской деятельности. Термин «археография» применительно к публикаторской деятельности имеет двуединое значение, обозначая как теоретическую, так и практическую работу по изданию исторических документов. Мнение, будто археография как научная дисциплина не включает сумму практических работ по изданию документов, противоречит общепринятым представлениям о единстве во всех отраслях знания научных и учебных дисциплин. Речь может идти лишь о различии научного уровня выполняемых работ и соответственно о разных ступенях научных знаний: теоретические и элементарные, рассчитанные только на практическое применение. В данном случае можно говорить именно о взаимосвязях и взаимодействии практики и теории, так как не только практика опирается на теорию, но и в основе теории и особенно методики – выводы и наблюдения практической деятельности. Практика критерий истинности и основа развития теории.

Архивоведения призвана обеспечить источниковую базу науки, преимущественно общественных наук и прежде всего исторической науки, для занятий в научно исследовательских, учебных целях. Цели занятий определяют обращение к соответствующей археографической методике, использование соответствующего набора приемов археографической практики. Археография тесно связана с другими социальногуманитарными дисциплинами, как архивное дело и архивоведение, история государственных учреждений и общественных организаций, делопроизводство и документоведение, палеография, текстология, хронология, в последнее время музейное дело и музееведение и т др.

Очевидна особая междисциплинарный связь археографии и источниковедения. Архивное дело – это отрасль деятельности, охватывающая вопросы организации документов в архивах и работы архивных учреждений. Архивом теперь можно называть учреждение или его структурную часть, осуществляющие прием, хранение

документов и организующие их использование в политических, научных, народнохозяйственных, социально – культурных и иных целях. Кроме этого архивы один из важнейших резервуаров памяти человечества. Это качества дает нам возможности сказать что, они и являются культурно – историческими ценностями. А архивоведение – это научная дисциплина, разрабатывающая вопросы организации, теории, методики и практики архивного дела и его истории.

Документоведение – это научная дисциплина изучающая закономерности образования документов и разрабатывающая способы создания документов, принципы документооборота и построения систем документации и формуляр документов. Палеография – дисциплина, изучающая внешние признаки рукописных источников в их развитии, материалы и орудия письма, историю способов записи, особенности графики написания, украшения и др. Палеография изначально ограничивалась изучением памятников давно прошедшего времени. Ныне все более интенсивно палеографическими методами изучают документы нового и новейшего времени, но предложенные термины «неография», «неополиграфия» не внедряются в науку. Задачей текстологии, изучающей историю текста произведений, является установление основного текста произведения, последовательности создания текстов и их организации. Научному изданию памятника письменности обычно предшествует его текстологическое изучение.

Музейное дело – особая область культуры, охватывающая все стороны комплектования, учета, хранения, изучения и использования музеями культурного достояния страны. Музееведение – комплексная научная дисциплина, изучающая закономерности возникновения и развития музеев, их социальные и культурные функции, теорию, методику и историю музейного дела, музейное источниковедение, музеологию, задачей которой является описание музеев, их экспозиций и коллекций. Источниковедческий подход к документу не только дает возможность выяснить его информационный (точнее сказать, исторически информационный) потенциал, но в значительной мере предопределяет и выбор методики археографической работы, в частности, системы описания или типа издания документальных памятников.

Для разных эпох характерны определенные виды и разновидности исторических источников. Изменяются и представления о том, каков круг документальных памятников, которые надлежит сохранять в архивах. Архивы и историческая наука, архивы и развитие исторического мышления не просто взаимосвязаны; они во многом определяют развитие друг друга. И это стало понятно более двухсот лет назад. Ныне общепризнанно, что система выявления, обработки, описания документальных памятников историками – архивистами в значительной мере предопределяет уровень исторических исследований, возможности распространения исторических знаний, труды ученых – историков расширяют представления об информационном потенциале архивных документов и вносят определенный вклад в развитии архивоведения, археографии и изучение их истории.

ЛИТЕРАТУРА

1. Археография. Архивоведение : сб. ст. / С. О. Шмидт ; Рос. гос. гуманитар. ун-т, Всероснауч.-исслед. ин-т документоведения и архивного дела. — М. : РГГУ, 1997.
2. Горфейн Г. М. Архивоведение : учеб. пособие / Г. М. Горфейн, Л. Е. Шепелев. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1971.
3. Сулова Е. Н. Поиск архивных документов / Е. Н. Сулова. – Л. : Лениздат, 1987.

**МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЙ ПОДХОД В ОБРАЗОВАНИИ В КОНТЕКСТЕ
СТРАТЕГИИ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ**

Человеческая цивилизация переживает важный этап в своем развитии: она переходит в иное качественное состояние, характеризующееся открытиями новых тайн мироздания, проникновением научного стиля мышления в обыденную жизнь, осознанием единства человечества как глобального субъекта, стремительным ростом и интеграцией научного знания, мобильностью как науки, так и научного мирового сообщества. На этом этапе развития человечество столкнулось с рядом сложных проблем (экологической, динамики экономического роста, демографической, др.), без разрешения которых прогресс замедлит свой бег, скажется на динамике социального, экономического, научного, технического и культурного развития. Их разрешение невозможно без перманентного совершенствования вузовского образования на основе инноваций в виде новых образовательных стандартов, методов, технологий обучения, новых форм в его организации – дистанционного обучения, др. [2, с. 3].

В конечном итоге инновационный продукт в вузовском образовании определяется качественно новыми требованиями к абитуриенту, студенту, профессорско-преподавательскому корпусу вуза, а равно и новыми требованиями управления образованием [4, с. 41]. Ибо современному обществу нужны люди компетентные, инициативные, творчески мыслящие, профессионально подготовленные, владеющие знанием многих смежных областей в силу его праксиологической интегрированности; ответственные, кристально честные с имманентно присущими качествами чести, достоинства, совести. Таким продуктом, на наш взгляд, является междисциплинарный подход. Междисциплинарность можно определить как кооперацию различных научных дисциплин при исследовании какого-либо объекта, процесса с целью более глубокого их понимания и последующей формулировки посредством дефиниций. Именно исходя из такой интерпретации междисциплинарности, становится очевидной её актуализация для высшей школы. Этот вывод мы основываем по следующим причинам: во-первых, вуз осуществляет подготовку научных кадров и специалистов высшей квалификации, предназначение которых сводится к открытию новых свойств природы, созданию инновационных, уникальных технических средств и технологий, умению ими инструментально оперировать. Процесс же создания инновационного продукта, предназначенного для внедрения в производство, социальные технологии, требует глубоких знаний из многих областей науки. Поэтому без знаний в смежных со специальным знанием дисциплинах, науках ученый или инженер-исследователь не сможет «творить», созидать новое, инновационное.

Ещё более очевидна актуальность междисциплинарности в социально-гуманитарной сфере, в которой любой вопрос предполагает обращение к широкому спектру обществоведческого знания. В частности, чтобы понять сущность человека необходимо владеть знанием его психологии и в то же время знанием сущности общества как той среды, которая оказывает определяющее влияние на его психику, на его формирование как личности. Процесс же познания общества предполагает привлечение к его исследованию как социологического, так и психологического, философского и экономического, иного профиля знания. То есть, общество можно понять через осознание человеком самого себя мыслящим существом, делающим этот социум по своим «смысловым» меркам, которые продуцируются им через социальные институты как генераторы идей и смыслов [3, с. 167]. Во-вторых, вуз формирует

личность с широким кругозором, закладывая фундамент её научного мировоззрения. Что достигается посредством раскрытия сущностных субъектно-субъектных и субъектно-объектных связей и взаимодействий в различных сферах действительности и усвоения студентами этих взаимодействий в учебном процессе. В-третьих, именно в вузе формируется понимание необходимости овладения междисциплинарным знанием и приобретаются навыки творческого его использования. В частности, именно в вузе студент адекватно начинает осознавать тот факт, что будущему физику необходимо владеть знанием математики; чтобы быть фармацевтом, необходимо знать не только химию, но и физиологию человека, др. В гуманитарном знании яркой иллюстрацией для студентов актуальности междисциплинарного подхода является ряд общенаучных проблем, рассматриваемых, в частности, в философии. Так, при изложении метафизики элеатов, и в первую очередь Парменида и Зенона с апориями последнего «Ахиллес и черепаха», «Стрела», др., их трактовки движения как простой кажимости, как отсутствия движения, только обращение к математике позволяет пояснить студентам и добиться понимания ими оснований, по которым, с точки зрения Зенона, стрела находится в покое, а Ахиллес никогда не догонит черепаху. И в то же время раскрыть роль их учения для формирования диалектики как теории и метода познания, а также показать значимость суждений философов элейской школы в контексте дифференциации идеального и реально-материального, мыслимого и действительного.

При рассмотрении проблемы взаимосвязи и взаимозависимости пространства-времени-материи-движения только обращение к физике, к теории относительности Эйнштейна, позволяет сущностно и наглядно пояснить студенту, а последнему понять закономерность изменений атрибутов материи с изменением скорости её движения.

В гносеологическом дискурсе междисциплинарный подход можно рассматривать в двух аспектах, раскрывающих его познавательную функцию: дидактическом и методологическом. В дидактическом аспекте междисциплинарность рассматривается и как тип познания, направленный на раскрытие диалектической связи и взаимодействия научных дисциплин в современных условиях интеграции знания [1, с. 118] и превращения науки в непосредственную производительную силу, и как парадигма образования, противоположная традиционной знаниевой, основанной на абсолютизации кумулятивного способа приращения знаний каждой из отдельно взятых наук. Эта противоположность заключается в усвоении знания смежной науки не в полном объёме, а в аспекте определенных тем, связанных с решением конкретных, часто сиюминутных проблем. В методологическом аспекте междисциплинарность предстаёт в двух ипостасях: как метод познания и как метод поиска наиболее эффективного научного метода исследования при разрешении гносеологической проблемы. Как метод междисциплинарность следует рассматривать в смысле способа исследования сложного объекта, свойства, черты и механизм функционирования или протекания которого не вкладывается в границы объяснения одной науки и требуют обращения к знанию других наук (дисциплин). Использование же знания других наук может вывести на новое знание или новые методы исследования. Как это было в процессе преломления достижений естествознания (механика Ньютона) на практику для решения прикладных, инженерных проблем. Что привело к формированию эксперимента. Функцию же поиска наиболее эффективного научного метода при исследовании объекта, требующего применения комплексного знания, знания из многих областей науки, междисциплинарность выполняет в контексте простого факта: при исследовании частной проблемы мы исходим из аксиомы – каждая наука имеет свои специфические методы познания. И применяем методы той науки, с помощью которой исследуются те или иные конкретные области бытия. В условиях же

интегрированной области действительности, имманентно содержащей возможность и необходимость использования знания многих наук для её познания, методы разных наук могут выполнять роль всеобщего метода для тех наук, с помощью которых мы можем исследовать изучаемый объект. Ибо все науки становятся равнозначными: нет центра и периферии. В этих условиях актуализируется задача нахождения наиболее эффективного метода исследования этой интегрированной области бытия, которое только в этом случае позволит решить исследовательскую задачу и обогатит теорию. И роль этого поисковика наиболее эффективного метода познания выполняет именно междисциплинарный подход. Поэтому можно заключить, что междисциплинарность выступает методологией переноса (использования) знаний и методов одной дисциплины (науки) в область другой дисциплины (или сферы действительности) с целью более точной формулировки научной проблемы или её более ясной интерпретации, пояснения, иллюстрации и определения наиболее эффективных методов исследования. В то же время междисциплинарность можно рассматривать как метод поиска и нахождения наиболее актуальных универсальных проблем или проблем, актуальных для ряда наук на данном этапе их развития, той или иной области действительности, вырабатывая пути, способы и средства для разрешения этих проблем. Ибо поиск метода всегда следует за определением проблемы, требующей разрешения. Поиск этих проблем может осуществляться как в лоне самой науки, так и в повседневной практике. Однако учитывая уровень развития современной фундаментальной науки можно заключить, что междисциплинарность в контексте поиска проблем в большей мере применима в социально-экономической, политической и культурологической сферах, связанных с выбором экономических, политических, иных стратегий развития цивилизации.

Таким образом, можно заключить, что в условиях стремительного развития наук междисциплинарность выступает источником развития научного знания, раскрывая пути и способы взаимодействия наук при разрешении появившихся проблем. При выполнении такой функции, междисциплинарность эффективно дополняет синергетический метод интерпретации как природной, так и социальной действительности. Ибо и там и здесь решающую роль может сыграть случайный, единичный фактор. Особенно в социальных системах, где нет чёткой детерминации, и где синергетический метод указывает на важность анализа деятельности отдельно взятого человека, подчеркивающего его статус не винтика, а движителя исторического процесса. В единстве же междисциплинарный и синергетический методы, дополняя друг друга, выступают инструментом как познавательной деятельности в узком смысле этого слова, так и отбора и систематизации проблем, становящихся объектом специальных научных исследований.

ЛИТЕРАТУРА

1. Грунвальд, А. Роль социально-гуманитарного познания в междисциплинарной оценке научно-технического развития / А. Грунвальд // Вопросы философии. – 2011. – №2. – С. 115-126.
2. Жук, А.И. О развитии научной и инновационной деятельности в системе Министерства образования / А. И. Жук // Высшая школа. – 2011. – №4. – С. 3-10.
3. Запесоцкий, А.С. Трансформация культуры: производство смыслов и управление информационными потоками / А.С. Запесоцкий // Вопросы философии. – 2011. – №5. – С. 166-171.
4. Ракицькі, А., Новік, Н. – Інаваційні технології у інженерній адукації / А. Ракицькі, Н. Новік // Высшая школа. – 2011. – №4. – С. 41-44.
5. Смоляк, С. Г. К вопросу оптимизации подготовки инженерных кадров в условиях инновационного развития экономики / С. Г. Смоляк // Высшая школа. – 2009. – №1. – С. 24-28.

**ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ
«ІСТОРІЯ МИСТЕЦТВ» ДЛЯ ДИЗАЙНЕРІВ АРХІТЕКТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА**

Простір, у якому ми живемо, працюємо та просто перебуваємо протягом нашого життя, має бути комфортним, естетично привабливим та функціональним, адже саме це допомагає зберегти ресурси людського організму, зробити комфортним перебування у тому чи іншому місці, навіть покращити самопочуття, правильно організувати відпочинок, підвищити працездатність та рівень життя загалом. Саме тому напрям дизайну архітектурного середовища є надзвичайно перспективним на сьогодні.

Як правило, спеціальність „дизайн інтер'єру, архітектурного середовища, ландшафту” вважають досить прикладною, але такий характер цієї роботи не зменшує значення теоретичних дисциплін у навчальних курсах.

Важливим є як міжпредметний зв'язок, що дозволяє застосувати знання, отримані на лекціях у практичних роботах при проектуванні, так і достатнє розуміння студентами важливості теоретичних знань. Зазвичай курс викладання дисципліни починається із роз'яснення значення предмету для обраної студентами професії та мотивування необхідності її вивчення. Але, як показує досвід, часто цього недостатньо.

Однією з базових теоретичних дисциплін для спеціальності «Дизайн архітектурного середовища» є «Історія мистецтв». Іноді студентам досить важко зрозуміти зв'язок між вивченням мистецького надбання минулих століть та їх практичною діяльністю і, щоб переконати у важливості таких знань, недостатньо розповісти, що «все нове - це давно забуте старе».

Здається, що в епоху тотальної урбанізації та нових технологій немає місця традиційним формам мистецтва, а дизайн - явище цілком нове та прогресивне. Але для майбутніх дизайнерів необхідно розуміти, який шлях пройшло мистецтво, перш ніж проникнути у всі сфери життя людини і породити явище дизайну.

Професійні дизайнери мають грамотно застосовувати отримані знання при створенні сучасних об'єктів (інтер'єрів, ландшафтів), відтворюючи дух, настрої, атмосферу певної епохи, країни, не копіюючи, а творчо поєднуючи елементи. Для професійного підходу до створення сучасних об'єктів дизайну необхідно знати різні погляди на мистецтво, прийоми створення об'єктів мистецтва та дизайну, методи творчого пошуку, щоб застосовувати їх у своїй творчій діяльності, або на їх основі створювати щось відмінне.

Основою для сучасних напрямів дизайну нерідко стають здобутки попередніх епох, тому дизайнери мають розумітися як на закономірностях розвитку дизайну, так і вміти застосовувати свої знання на практиці. Застосування теоретичних знань з історії мистецтв у сфері проектування та оздоблення інтер'єру традиційно вмотивовано, адже на сьогодні створення інтер'єрів історичної та етнічної тематики, стильових інтер'єрів все ще залишається актуальним [4, с. 116]. Щодо ландшафтного дизайну, то це необхідно аргументувати та методично устатковувати. При викладанні курсу «Історія мистецтв» є необхідним на вступному етапі до будь-якої теми ілюструвати застосування знань з певної теми реальними об'єктами сучасного дизайну.

Парки, міські сквери та інші елементи озеленення міст на Україні, як правило, прийнято уявляти достатньо традиційно організованими. І хибно вважати, що при організації зелених зон важливішим є здобуття, наприклад, дендрологічних знань, ніж знань у сфері мистецтва.

Інакше вже кілька десятиріч розвивається зарубіжне садово-паркове мистецтво,

де парк, як і інтер'єр, - це також об'єкт дизайну, для створення якого необхідним є глибокі знання у сфері історії та розвитку мистецтва та дизайну. У проектах міських парків Західної Європи, США, Китаю, Кореї та Японії разом із відсутністю шаблонів та креативним підходом відчуваються ґрунтовні знання мистецтва попередніх епох.

Значна кількість сучасних парків відзначається впливом досвіду попередніх епох, що виявляє їх авторів як професіоналів у своїй галузі. Таке впровадження знань з історії мистецтв у реальні об'єкти сучасного ландшафтного дизайну не можна вважати „цитуванням” певної епохи. Варто зазначити, що варіанти практичного застосування знань з певної теми можуть набувати різних проявів. Можна визначити застосування образу, взятого з певного історичного періоду, мотиву, прийому, стилю або певної деталі.

Необхідним є створення чіткого уявлення про важливість засвоєння студентами етапів розвитку та еволюції мистецтва у всіх його проявах аж до наших днів. Тому найбільш переконливим є демонстрація реального застосування теоретичних знань з історії мистецтв на прикладах сучасних об'єктів.

Враховуючи специфічність студентів, що обирають для себе професію дизайнера, необхідною є і відповідна подача навчального матеріалу, щоб не лише зацікавити і переконати у необхідності отримуваних знань, але й наочно продемонструвати, як ці знання можуть бути використані у їхній практичній діяльності.

Необхідна специфікація курсу „Історії мистецтв” для дизайнерів архітектурного середовища в цілому, а також упорядкування окремих завдань до самостійних робіт для студентів, які обрали напрям саме ландшафтного дизайну.

На сьогодні, у період реформування освітньої сфери, в тому числі і художньої освіти, варто звернути у вагу на нові форми роботи із студентами, подання матеріалу, адже важливою є мотивація майбутніх дизайнерів до вивчення теоретичних дисциплін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко В. В. Актуальні проблеми та перспективи розвитку дизайнерської освіти в соціокультурному просторі / В. В. Бондаренко // Становление изобразительного искусства в современном социокультурном пространстве : Матеріали ІІІ Всеукр. наук.-практ. конф. (Луганськ, 30-31 берез. 2011 р.). – Луганськ : Вид-во ЛДІКМ, 2011. – С. 19 – 22.
2. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : метод. посіб. для студентів магістратури / Вітвицька Світлана Сергіївна – К. : Центр навч. літ., 2003. – 316 с.
3. Романенкова Ю.В. Історія пластичних мистецтв : навч посібник / Романенкова Юлія Вікторівна. – К. : Книжкове вид-во НАУ, 2008. – 376 с.
4. Сич М. О. Особливості викладання «Історії мистецтв» для студентів напрямку «Дизайн інтер'єру» / М. О. Сич // Становление изобразительного искусства в современном социокультурном пространстве : Матеріали ІІІ Всеукр. наук.-практ. конф. (Луганськ, 30-31 берез. 2011 р.). – Луганськ : Вид-во ЛДІКМ, 2011. – С. 113 – 116.
5. Contemporary Landscape Architecture /2005. - published by Archiworld Co.

УДК 37.09

*А. А. Хуснуллина,
г. Казань, Российская Федерация*

ИСТОРИЯ МИРОВОЙ КУЛЬТУРЫ КАК УЧЕБНАЯ ДИСЦИПЛИНА

Сегодня стал чаще подниматься вопрос о безнравственности и бездуховности молодого поколения. Инаковость мышления, иные культурные ценности, новые смыслы приравниваются к бескультурью. Между тем само понятие «культура» изменило смысл. Обыденное стереотипное представление современного человека ставит между искусством и культурой знак равенства и называет культуру лишь одной из сфер человеческой деятельности. Однако давние споры о соотношении природы и

культури, культури і цивілізації дозволяють нам усомнитися в вищесказанному, поскільки культура перетворюється в єдину сферу діяльності людини і простір його існування.

Повертаючись до питання про моральність і вихованість молодого покоління, слід зауважити, що багато соціальні інститути делегують функції виховання загальної культури людини, його соціалізації і інкультурації системі освіти. Введення в освітніх закладах дисципліни «Світова мистецтвознавча культура» і «Історія світової культури», держава, ймовірно, намагається вирішити питання про збереження культурної пам'яті народів, що живуть поруч. С іншої сторони, поява цих курсів в освітніх закладах говорить про визнання культури об'єктом дослідження і вивчення. Вивчення даних дисциплін дозволяє розширити знання і уявлення людини про перебіг світової історії, встановити причинно-наслідкові зв'язки між тими або іншими подіями військово-політичної історії і розвитком людства в цілому.

Окрім функції виховання «духовності» і моральності, яка, як правило, приписується дисципліні «Історія світової культури», що часто перетворює даний предмет в один з тих бессмысленних і не потрібних, за якими просто смішно отримати «4», державні освітні стандарти (ФГОС) нового покоління визначають цю дисципліну і функції формування загальних і професійних компетентностей спеціаліста і елементів основних видів професійної діяльності.

В результаті засвоєння навчальної дисципліни навчаючись повинен знати: основні види і жанри мистецтва; вивчені напрями і стилі світової мистецтвознавчої культури; шедеври світової мистецтвознавчої культури; особливості мови різних видів мистецтва; вміння: розпізнавати вивчені твори і порівнювати їх з певною епохою, стилем, напрямком; встановлювати стилеві і сюжетні зв'язки між творами різних видів мистецтва; користуватися різними джерелами інформації про світову мистецтвознавчу культуру; виконувати навчальні і творчі завдання (звіти, повідомлення); використовувати набутий знання і вміння в практичній діяльності і повсякденному житті для вибору шляхів свого культурного розвитку; організації особистого і колективного дозвілля; висловлення власного судження про творах класики і сучасного мистецтва; незалежного мистецтвознавчого творчості.

Окрім набуття навичок ідентифікації творів мистецтва, компетентний підхід, встановлений в основі нового покоління ФГОС, вимагає розвивати в навчаючись і інші навички, на перший погляд, далеко не пов'язані з історією світової культури. В цілому, вивчення історії своєю метою ставить не встановлення достовірності історичних фактів, а визначення технології вироблення рішень в різних (в тому числі соціально-економічних, військово-політичних і національних) умовах, а також формування картини світу, цілісного розвитку світової історії і навіть прогнозування подальшого процесу розвитку людства.

Об'єктом вивчення історії світової культури є культура в усіх її проявах. Об'єктивне бачення процесу розвитку світової культури передбачає також розвиток у навчаючись критичного мислення. В свою чергу критичне мислення є вміння бачити явища з різних сторін, вміння порівнювати і порівнювати. Таким навичком дозволяє знаходити різні рішення однієї проблеми.

Сучасні погляди на культуру, поширені на Заході, а також

изложенные в новом законопроекте «О культуре» [1], расширяют границы понятия «культура», превращая, таким образом, некоторые явления (например, молодёжные субкультуры, контркультуру) в полноправные агенты социализации и даже социальные институты современного общества, наряду с общепринятыми. Примером может служить тот факт, что дворовые друзья, группы подростков, которых объединяют общие увлечения в музыке, спорте, со временем становятся авторитетными и превращаются в паттерны поведения и диктуют свои социальные нормы. Современная массовая культура, переработав прежние культурные нормы, предложила обществу более простые формы взаимодействия и человеческой деятельности. Смена культурных ценностей и ориентиров воспринимается обществом болезненно. Поэтому дисциплина «История мировой культуры» становится неким посредником между разными поколениями, который призван урегулировать интересы и притязания сторон на обладание и производство культурных ценностей.

С тех пор, как культура превратилась в объект изучения, стало важным и определением её предмета, что повлияло на появление и развитие множества направлений исследований: история культуры повседневности, история быта, история науки и техники, культурная антропология, культурная география, охрана памятников, музееведение, мировое культурное наследие, история вещей, история досуга и праздников, история искусств и т.д.

Отдельные направления в изучении культуры актуализировались, благодаря таким мировым событиям, как Вторая мировая война. Понятия «мировое культурное наследие» и «охрана памятников» появились в связи с необходимостью сохранить уникальные памятники культуры и архитектуры. Сегодня на стыке культурологии и экологии возникли понятия и явления «культурный туризм», «культурная география» и «природное наследие». Создание в 1945 году ЮНЕСКО при ООН способствовало развитию исследований в сфере культуры и искусства. К объектам материального наследия теперь присоединились и объекты нематериального наследия (праздники, фольклор и др.). Таким образом, культура превратилась в объект междисциплинарных исследований на стыке истории культуры, этнографии, антропологии, музееведения, искусствоведения и многих других.

Изучение всех этих направлений, так или иначе связанных друг с другом, в рамках дисциплины «История мировой культуры» призвано продемонстрировать не только многогранность научных исследований культуры, но и опыт человечества во всем его многообразии, примирить старые традиции с зарождающимися, привить обучающимся эстетический вкус и сформировать объективное видение мировых процессов так, чтобы обучающиеся имели представление о различных (положительных и отрицательных) проявлениях культуры и умели предвидеть последствия принимаемых решений в глобальных масштабах.

ЛИТЕРАТУРА

1. Проект Федерального закона «О культуре в Российской Федерации» // Российская газета [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.rg.ru/2011/10/26/kultura-site-dok.html>, свободный. – Проверено 10.01.2011.

ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ФІЛОСОФІЇ

Людство вступило в третє тисячоліття від Різдва Христового. Характерною особливістю цього етапу в розвитку суспільства є те, що, починаючи з 60-х років ХХ ст., у світі пріоритетним стає інформаційне виробництво: зовсім не випадково нинішній етап у розвитку цивілізації назвали «інформаційним суспільством». Цей термін прийшов на зміну поняттю «постіндустріальне суспільство». Сутність інформаційного суспільства полягає в тому, що головним сьогодні стає виробництво знань, а основним ресурсом і джерелом добробуту суспільства стає інтелектуальний потенціал. У свою чергу, рівень цього потенціалу визначається мірою розвитку фундаментальної науки, кількістю високоосвічених громадян, розвинутістю системи освіти.

Сьогодні постали нові вимоги перед системою освіти і насамперед те, що різко зросла потреба підвищити якість освіти. Адже результатом освітньої діяльності є освіченість – засвоєння соціальних норм і цінностей, системи знань, культурна сформованість особистості, а головне – створити умови для формування особистості творчої, інтелектуально розвинутої. В реалізації завдань значну роль покликано формування філософської особистості.

Бо що таке **творча особистість**? Особистість – порівняно пізніє поняття. Буквально воно походить від слова «личина» (*рос. – личность*), що означало маску, яку одягали давньогрецькі актори. Лицедійство досить точно відображає соціальну природу людини, яка, подібно актору, відіграє в суспільстві ту чи іншу роль, однак на відміну від актора усвідомлює свою поведінку не як гру, а як форму життя. Поняття особистості починає відігравати особливо важливу роль в новітній період історії, коли воно доповнюється поняттям індивідуальність.

Визначення ж творчості необхідно зв'язувати з працею, яка відрізняється високою свідомою активністю цієї активності і соціокультурною обумовленістю цієї активності. Зазвичай, творчість визначають як «притаманну індивіду ієрархічно структуровану єдність здібностей, які визначають рівень пристосування до невідомих попередньо умов, що постійно змінюються, в сенсомоторних, наочних, оперативно-діяльних і логіко-теоретичних формах» [1, с.18]. Причём, зазначимо, в будь-якій операції є присутніми елементи творчості, оскільки людина не змогла б стати Homo Sapiens, якби не змогла творити, тобто перетворювати дійсність відповідно до своїх потреб.

Однак в літературі цілком слушно зазначається, що про творчість можна говорити тільки при наявності творця, який визначає сенс, мету, ціннісні орієнтації своїх дій. Таким творцем може бути тільки людина – носій Духа. Але для того, щоб людина стала творцем, є необхідним сформований світогляд. Звичайно, здатність до творчості укорінена в сутності людини, однак в реальності спостерігається й таке втікання від творчості, як і втікання від свободи (термін Еріха Фрома). Тут йдеться про інтелектуальний феномен творчості на високому рівні – творчості високоосвіченого спеціаліста. У цьому процесі без формування високої філософської культури не обійтись.

Очевидно, що вивчення філософії складає фундамент загальнокультурної і загальнотеоретичної гуманітарної підготовки фахівця будь-якого профілю. Як би не було, а вивчення філософії – це апробована багатовіковим досвідом людства найкраща

школа розумного мислення, яка дає змогу вільно оперувати поняттями, висувати, обґрунтовувати і піддавати критиці ті чи інші судження, відділяти істотне від неістотного, розривати взаємозв'язки усіх явищ дійсності [5, с. 10]. Додамо ще й те, що вивчення історії філософії це найкраща школа теоретичного мислення, без якого становлення професіоналізму сучасного фахівця є проблематичним.

Однак головне полягає в тому, що філософія завжди була і є сьогодні основним підґрунтям для формування **наукового світогляду**. Очевидно, що будь-якій людині украй необхідна чітка система поглядів, яка надає життю осмисленість, ясність мети і цінностей, здатних принести задоволення. Ось якраз цю потребу в людині задовольняє формування світогляду. Але що таке світогляд?

Як правило, в нашій культурі прийнято визначати світогляд як «систему узагальнених поглядів на світ, на місце в ньому людини та її (людини) відношення до цього світу, а також переконання, почуття та ідеали, що ґрунтуються на цих поглядах, які зумовлюють життєву позицію людини, принципи її поведінки та ціннісні орієнтації. Однак це визначення стосується наукового, філософського світогляду. Але ж, як би не було, у кожної людини, незалежно від рівня освіти, формуються свої погляди до світу. Саме тому загальні уявлення про світ і людину, на основі яких люди живуть і діють, називають світоглядом. Тому, на нашу думку, більш раціональним є визначення світогляду як «**сукупність поглядів, оцінки, принципів, що визначають найбільш загальне бачення, розуміння світу, місце в ньому людини, а також життєві позиції, програми поведінки та дій людей**» [3, с. 10].

Отже, світогляд – необхідна частка духовної культури суспільства, внутрішнього світу кожної людської особистості. І в склад світогляду входять і відіграють в ньому кожне свою специфічну роль повсякденні враження, життєві практичні знання, професійні уміння, глибокі наукові істини.

Однак для творчої особистості є необхідним формування наукового, філософського світогляду, тобто формування світогляду на його теоретичному рівні. Саме на цьому рівні людина підходить до світу з позицій розуму, діє, спираючись на логіку, старанно обґрунтовує свої твердження і висновки сучасними науковими засобами, використовуючи досягнення сучасної науки в її історичному розвитку. На професійній основі цим покликана займатися саме філософія.

Філософський світогляд – струнка, раціональна, обґрунтована система поглядів, яка розглядає увесь світ і людину в ньому з точки зору всезагального знання. Тому світогляд – це складний комплекс уявлень, ідей, вірувань, ідеалів, переконань, практичних настанов, а також наукових знань, професійних умінь, системи цінностей, моральних норм, життєвого досвіду тощо. Тому актуальними і сьогодні є слова відомого філософа-гуманіста А.Швейцера, який, виходячи з уроків минулого, заявив: «Для суспільства, як і для індивіда, життя без світогляду являє собою паталогічне порушення вищого почуття орієнтування» [6, с. 82].

Слід відзначити також, що філософія, крім цілого ряду інших функцій, відіграє ще й евристичну функцію, оскільки сприяє прирощенню наукових знань, у тому числі і створенні перед посилок для наукових відкриттів. Прикладів цьому в історії культури – безліч. І зовсім не випадково сьогодні з теми філософського світогляду виходить спеціальна література [4, т.1].

Отже, філософія відіграє значну роль у формуванні наукового світогляду, а цим самим і в розвитку здібностей творчої особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бескова И.А., Касавич И.г. Творчество // Новая философская энциклопедия: В четырех томах. – Т.4. М.: «Мысль», 2010.
2. Бердяев Н.А. «Смысл творчества» и переживания творческого экстаза // Бердяев Николай. Самопознание. – М.: ЗАО Из-во ЭКСМО-Пресс, Харьков: Изд-во «Фолио», 1999.
3. Введение в философию: Учеб. Пособие для вузов (Авт. колл.: Фролов И.Т. и др.). – М.: Изд-во «Республика», 2007.
4. Гудинг Дэвид, Леннокс Джон. Мировоззрение: Для чего мы живем и каково наше место в мире. Пер. с англ. (Общая ред Т.В.Баргуновой). – Минск: «Принткорп», - Т.1. – 2004.
5. Радугин А.А. Философия: Курс лекций. – М.: «Центр», 1999.
6. Швейцер А. Культура и этика. – М.: «Мысль», 1973.

УДК 378.937:316.723

*Н. Г. Шпакова,
м. Запоріжжя, Україна*

**ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ МЕТОДИКИ ДІАЛОГУ КУЛЬТУР У ПІДГОТОВЦІ
МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ**

В цивілізаційному вимірі особливого статусу набувають проблеми комунікації культур різних народів і спільнот, у тому числі й проблема їх співіснування в єдиному світовому просторі. З огляду на це, важливо зрозуміти місце кожної самостійної культури в єдиній загальнолюдській культурі, коли, з одного боку, відбувається процес взаємопроникнення і взаємозбагачення культур, а з іншого – не припиняється змагання культур. Осмислення цього питання, у тому числі й на теоретичному рівні, дозволить суттєво посунутися на шляху знаходження консенсусу у вирішенні глобальних проблем і захисту людства від самознищення.

Картина сучасної світової культури – це мов би сплав багатьох взаємодіючих самобутніх культур різних цивілізаційних регіонів, етносів, поколінь тощо. Всі вони знаходяться у постійному діалозі та взаємодії одна з одною.

Єдиною сприятливою формою їх спільного існування та взаємодії є діалог культур. Але, щоб вести такий діалог, культуру потрібно пізнавати, знати і розуміти, потрібно бути укоріненим у ній.

Таким чином, культурне ядро освіти становлять загальнолюдські, гуманістичні цінності, що виховуються через відношення до студента як до вільної, цілісної особистості, що здатна у процесі свого розвитку самостійно обирати шляхи культурного самовизначення, цінності, способи творчої самореалізації.

Особлива роль у цьому належить іноземним мовам, за допомогою яких і відбувається безпосередній чи опосередкований діалог культур – рідної та іноземної. Іноземна мова в сучасних умовах інтенсивних міжнародних контактів стає важливим засобом узагальнення пізнання дійсності й міжкультурної комунікації.

Феномен діалогу був і залишається предметом вивчення філософів, культурологів, лінгвістів, літературознавців, мистецтвознавців, соціологів, психологів, педагогів, які досліджували різні його аспекти: як загальнолюдську реальність, форму людської свідомості та самосвідомості (М. Бахтін, М. Бубер та ін.); природу діалогу та діалогічність мислення (В. Біблер, Л. Віготський, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн, О. Соколов та ін.); рольову діалогічну взаємодію у комунікації (А. Добрович, В. М'ясищев, Я. Яноушек та ін.); особливості, структуру, функції діалогу (М. Бахтін, М. Біблер, В. Кучинський та ін.). Однак широке коло питань, що стосуються діалогу культур у процесі викладання іноземних мов, ще не достатньо досліджене.

Філософський словник визначає “діалог культур” як:

- 1) процес спілкування культур, у ході якого має місце їх взаємна трансформація;

2) різновид міжкультурної взаємодії, що передбачає активний обмін змістом культур-контрагентів при збереженні ними своєї самобутності.

У соціально-когнітивному відношенні діалог культур передбачає широкий спектр питань, в основному другорядного характеру, по яких у межах кожної культури активно вивчається «думка» культури-контрагента, шукаються і виробляються власні паралелі й аналогі; обмін іде на рівні периферійних інтерпретацій, не зачіпаючи ядерних когнітивних структур культур-контрагентів, які зберігають свою структуру і зміст. У соціальному плані діалог культур передбачає наявність більш-менш широких «проміжних» шарів, які відносяться до суб'єктів як тієї, так і іншої культури.

За В.С. Біблером, «діалог культур» – це ситуація зіткнення культур мислення, що принципово не зводяться одна до одної, різних форм розуміння [1, с. 162].

На думку В.В. Сафонові, принцип діалогу культур і цивілізацій передбачає необхідність аналізу країнознавчого матеріалу з точки зору потенційних можливостей моделювання за його допомогою в навчальній аудиторії культурного простору, занурення в який будується за принципом кола культур і цивілізацій, що постійно розширюється. Цей принцип вимагає відповіді на питання про те, наскільки реально створюються умови для полікультурного та білінгвального розвитку суб'єктів навчання, для їхньої підготовки до виконання ролі культурного посередника в ситуаціях міжкультурного спілкування, для розвитку у них загальнопланетарного мислення, таких якостей, як культурна неупередженість, готовність до спілкування в іншому культурному середовищі, мовний та міжкультурний такт.

Ученими виокремлено три можливі стратегії взаємодії культур: домінування однієї з них, синтезування культури без збереження її самобутності, синтезування зі збереженням її самобутності. Тільки третя стратегія передбачає можливість збагачення та справжній синтез культур, при цьому межі їх своєрідності не порушуються а, навпаки, розширюються, що сприяє їх подальшому розвитку.

У вищих навчальних закладах діалог культур реалізується через міжкультурний компонент іноземної мови, що створює найкращі умови для виховання у студентів не тільки визнання розбіжностей у своїй і чужих культурах та поважного ставлення до них, але й допомагає розбудити почуття гордості за свою країну, народ, культуру. Міжкультурний компонент іноземної мови сприяє формуванню у студентів уявлення про діалог культур як про єдину можливу в сучасних полікультурних спільнотах філософію існування, яка відрізняється етнічною, расовою, соціальною та релігійною толерантністю до представників інших культур.

Особливого значення набуває тенденція гуманізації навчання іноземної мови як діалогу різних культур з урахуванням національного менталітету і необхідністю оволодіння системою понять, створених у кожній окремій культурі за допомогою мови даного соціуму. Такий підхід до навчання повністю узгоджується з цілями і завданнями мовної політики Ради Європи, визначеними в «Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти», де наголошується, що «багатий спадок різних мов і культур Європи є цінним спільним джерелом для взаємного розвитку», і тому головним завданням освітянських закладів є перетворення такого розмаїття з перешкоди у спілкуванні, особливо фаховому, на джерело взаємного збагачення та розуміння, що передбачає вивчення національної природи, специфіки національного характеру, духовної культури, мови і стереотипів світогляду народу, мова якого вивчається як іноземна.

Принцип домінування проблемних завдань у культурознавчій освіті засобами іноземної мови має бути зорієнтований на побудову такої методичної моделі, за якою, виходячи з інтелектуального потенціалу суб'єктів навчання та спираючись на рівень їхніх комунікативних навичок, вони вирішують певні культурознавчі завдання, а саме:

- тренуються в зборі, систематизації, узагальненні та інтерпретації культурознавчої інформації;
- оволодівають стратегіями культурознавчого пошуку та способами інтерпретації культурних явищ і подій;
- розвивають полікультурну комунікативну компетенцію, яка допомагає їм орієнтуватись у різних міжкультурних ситуаціях;
- формують та поглиблюють свої уявлення про специфічні розбіжності в різних культурах;
- беруть участь у творчих роботах культурознавчого та комунікативно-пізнавального характеру.

Необхідно зазначити, що виділяють п'ять типів проблемних культурознавчих завдань, метою яких є “полікультурний” розвиток студентів засобами іноземної мови:

- визнання себе полікультурним суб'єктом у рідному середовищі;
- розуміння факту існування різних рівнозначних культур;
- виявлення студентами соціокультурних схожостей і розбіжностей між представниками різних культурних груп;
- визначення студентом свого місця, ролі і значимості в діалозі культур;
- ініціація та участь у діях, направлених проти культурної агресії, культурної дискримінації та культурного вандалізму”.

Таке нагромадження методичних принципів свідчить, що залучення студентів до оволодіння культурознавчими знаннями сприяє визнанню кожним учасником навчального процесу своєї особистості як носія певної національної культури і в той же час громадянина світу, готового до відкритого спілкування з носіями іншої культури.

Водночас, емпіричне дослідження Р.П. Мільруда показало, що студенти не завжди є експертами у своїй рідній культурі. Інформація про свою рідну культуру майже не представлена у навчальних посібниках з іноземної мови, тоді як, на думку вченого, “без знання рідної культури студент не може бути повноцінним суб'єктом діалогу культур”.

Необхідно розширювати соціокультурний простір студентів при навчанні іноземної мови. Вивчаючи і спостерігаючи подібності між культурами і спільнотами рідної та іноземної мови, студенти зможуть розширити свій міжкультурний простір і будуть сприймати своїх однолітків із країни мови, що вивчається не як “інших” та “чужих”, а як сучасників і співгромадян єдиного світу, об'єднаних спільними цінностями, інтересами, професійною діяльністю, проблемами та шляхами їх вирішення.

Ураховуючи вищевикладене, потрібно визначити основні принципи методики діалогу культур в підготовці майбутнього фахівця:

- людина, як суб'єкт культури, власного життя і індивідуального розвитку;
- освіта розуміється як культурно розвивальне середовище, що вирощує і живить особистість майбутнього фахівця, додає її життю культурного сенсу;
- творчість і діалог виступають способами існування і саморозвитку майбутнього фахівця в культурно-освітньому просторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Библер В.С. От наукоучения – к логике культуры / В.С. Библер. – М. : Владос, 1991. – 317 с.
2. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. видання С.Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
3. Культурология: учеб. пособие / под. ред. Г.В. Драча. – М. : Альфа-М, 2003. – 432 с.
4. Мильруд Р.П. Порог ментальности российских и английских студентов при соприкосновении культур / Р.П. Мильруд // Ин. языки в шк. – 1997. – № 4. – С. 17-22.

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ДИСЦИПЛІНИ У ТВОРЧОМУ ВНЗ: ПРОБЛЕМИ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

5. Програма з англійської мови для професійного спілкування/ Г.С. Бакаєва, А.О. Борисенко, І.І. Зуєнок та ін. – К. : Ленвіт, 2005. – 119 с.
6. Сафонова В.В. Социокультурный подход к обучению иностранному языку как специальности. – М., 1992. – 528 с.
7. Сысоев П.В. Концепция языкового поликультурного образования (на примере культурологи США) : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / П.В. Сысоев. – М., 2004. – 546 с.
8. Філософський енциклопедичний словник / Нац. акад. наук України, ін-т філософії ім. Г. Сковороди. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧИХ НАУК

УДК 18:111. 85

*Л. Д. Бабушка,
м. Київ, Україна*

**ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ СМАКІВ МОЛОДІ
В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ СПОЖИВАННЯ**

Відомо, що студентська молодь займає особливе місце в процесі соціалізації, яка відрізняється рухливістю, динамізмом, незавершеністю, певною відкритістю, де ідеали та смаки ще не сформувалися, є відкритими для впливу як соціального середовища, так і направленої дії, виховання. Естетичний досвід сучасної молоді особливо цікавий тим, що незважаючи на певну незацікавленість естетичним серед молоді, він займає дуже великий простір у її культурі.

Дійсно, опанування людиною навколишнього світу припускає не тільки пізнавальний, а й особливого роду емоційно забарвлений підхід до оточуючої нас дійсності, при якій її явища безпосередньо співвідносяться з почуттями та прагненнями індивіда. Естетичні орієнтації молоді суспільства споживання виявити набагато легше, якщо брати смак не ізольовано, у вузькому розумінні змісту даного поняття, а розглядати його у зв'язку з почуттями, поглядами, ідеалами. Смак, як емоційно-інтелектуальна, соціально-особистісна оцінка, характеризується широкою спрямованістю. Його об'єктом є не лише предметні цінності культури, явища природного й соціального середовища, але, що надзвичайно важливо, і людська діяльність (індивідуальна безпосередньо і соціальна опосередковано) з виробництва цінностей. За словами сучасної дослідниці Т. Домбровської, «емоційне переживання індивідом власної діяльності як унікального самовираження – це і є чуттєве сприйняття себе як естетичного суб'єкта» [1, с. 178]. Саме через відношення людини до діяльності відкриваються необмежені можливості аналізу морально-естетичних орієнтацій молоді, у тому числі й студентської, сучасного суспільства споживання.

Практичний сенс діяльності, матеріальна зацікавленість у ній – необхідний компонент складного відношення індивіда до праці. Однак, як гіпертрофований в індивідуальній свідомості він обмежує можливість духовного відношення особистості до власної діяльності. Переважання матеріального над духовним у споживчому суспільстві є цілком закономірним. Відтак, не дивно, що сучасний індивід бажає мати необхідне матеріальне положення не у віддаленому майбутньому, а неодмінно «тут і зараз», не прагнучи до власного саморозвитку, а це, в свою чергу, призводить до недооцінки можливостей власного потенціалу, до обмеження спрямованості смаку взагалі й смаку студентської молоді, зокрема, на власну діяльність, на емоційне відношення до неї як до особистісної самореалізації.

Кожен вид мистецтва має свою самобутню специфіку подання-вияву себе. Якщо теоретик філософує, створюючи свою філософську систему (системність є основною ознакою науки), художник, за образним висловлюванням руського релігійного філософа П. Флоренського, «філософує пензлем», а кінорежисер, за висловлюванням видатного українського кінорежисера О. Довженка «філософує метафорами» [2, с. 15], то музикант, напевно, «філософує звуком», котрий за своєю природою, подібний слову як носію змісту. Вважається, що музика позбавлена смислової конкретності слова, однак їй притаманна конкретність іншого засобу передання – звуку, який є наповнений змістом, хоча як і слово, подібне «хамелеону», може змінювати свої відтінки, інтонацію тощо. Слово здатне підняти, воскресити людину; музичний звук так само володіє

непередаваною лікувальною дією. Не даремно, піфагорійці проголошували, навіть більше, абсолютизували музику, вважаючи її «мистецтвом мистецтв», носієм гармонійного начала, носієм душевної рівноваги, спокою. При цьому підкреслювалася почуттєва природа цього мистецтва, його зв'язок з почуттям слуху.

Музичне мистецтво відтворює світ в образах узагальнених, абстрагованих й індивідуально відображених у звукових формах. Музично-естетична діяльність при цьому виступає засобом впливу на художньо-творчий розвиток людини, духовний світ, сприяє розширенню емоційно-образної сфери, забезпечує розвиток самостійної ініціативи й творчого підходу до вирішення смисложиттєвих завдань. Слушно зауважував німецький філософ О. Шпенглер, що музика є «вищою формою людського пізнання», адже саме вона здатна визвати до життя людську чуттєвість, співпереживання, хвилювання, що так важливо у пошуках засад власного буття.

Як відомо, у естетичному смакові віддзеркалюються своєрідні почуття, інтелект, культура суб'єкта, його освіта, соціальна чи національна належність. Однак, сьогодні етнонаціональна ідентифікація молоді відбувається за досить таки складних перетворень. По-перше, швидкість змін в житті людини приймають вигляд лавини, більшість молоді виявляється не підготовленою до них. По-друге, нові події пов'язані з перебудовою держави, світовою кризою, екстремістськими спалахами у всьому світі накладаються на зміни в особистому житті (з учнівського колективу в студентський тощо), темпи з якими все вищезазначене змінює одне одного, впливають на світосприйняття нового покоління. Доки вплив нових змін не буде примирений з його світосприйняттям або світосприйняття не зміниться, молода людина буде відчувати збудженість, страх, відчуження, збентеженість, які уповільнюють чи навіть унеможливають процеси ідентифікації і не лише етнонаціональні. У такій ситуації почуття визнання себе, адекватність та стабільність оволодіння собою, залежно від змін, пов'язаних з ситуацією в державі, здатність молодої особистості до повноцінного вирішення завдань, котрі виникають на кожному життєвому етапі ускладнюються, що загрожує формуванню ідентичності, особливо етнонаціональної, яка лежить в основі сприйняття традицій та цінностей етнічної спільноти. Безсумнівно, що й така модель дає певні результати в розкритті самосвідомості людського буття. Але якісна результативність такого стилю не дуже висока, адже дуже часто самосвідомість ніби пливе за течією, піднімаючи на поверхню другорядне та обминаючи найсуттєвіше. Недостатність власного життєвого досвіду, часто-густо призводить до прийняття псевдокультурних, спекулятивних цінностей, однак й при подібному підході потрібно ставитися толерантно, адже найголовнішою виступає проблема пошуку адекватних форм вираження багатогранності й невичерпності неповторних порухів духовності людини в процесі її самоусвідомлення. Відвага молодості, – писав Т. Манн у своїй праці «Доктор Фаустус», – це дух того, що зветься «помри й повстань наново» [5, с. 143].

Цілком очевидно, нагальною потребою сучасності є розроблення гуманітарної політики нації, фіксування її пріоритетів, культурних цінностей та здобутків, не замовчування своєї історії (а в кого вона краща?), – за словами відомої поетеси Ліни Костенко, – відкритості для світу. Адже ефективно не те, що заперечує чуже, а те, що утверджує своє. В початках творення світу було Слово. В початках творення нації теж повинно бути Слово, Логос. Наріжним каменем у цивілізованих народів завжди була Книга, культура. Рим переміг Грецію мілітарно, але вона його підкорила культурою, продовживши себе в античному інваріанті і подарувавши йому історичне безсмертя. [3, с. 25]. На завершення варто сказати про те, що блюзнірство говорити про те, що духовне життя залежить від економіки і добробуту, коли перед очима долі замучених,

переслідуваних, репресованих письменників. Чомусь в історичне безсмертя увійшли саме вони, а не ті, що процвітали за всіх режимів. Так що все це – злиденство духу, популістські дурниці, той самий дефект головного дзеркала [3, 19]. Зрештою, економіку розвалюють одні, а культуру створюють інші. Для демократії в цьому її посттоталітарному варіанті характерна втрата шляхетності в почуттях, у критеріях, у полеміці, а все тому, що «не треба думати мізерно»... І тоді буде «Україна для людей», і починатися буде з конкретної, звичайної людини, з особистості, тоді й демократія, за словами Ліни Костенко, тим і добра, що при демократії не держава руйнує людину, а людина будує державу. І саму себе, і своє гідне життя, і гуманітарну ауру своєї нації [3, с. 31].

ЛІТЕРАТУРА

1. Домбровська Т. Духовність і технічний прогрес: проблема гармонізації. / Монографія. – Універсум – Вінниця, 1997. – С. 178.
2. Кітов М. Г. Філософія як особлива форма суспільної свідомості: Текст лекції для студ. усіх спец. денної і заочної форм навч. та аспірантів. – К.: НУХТ, 2003. – 18 с.
3. Костенко, Ліна. Гуманітарна аура нації, або Дефект головного дзеркала: Лекція, прочит. в Нац. ун-ті «Києво-Могилянська акад.», 1 верес, 1999 р. – 2-ге вид. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська акад.», 2005. – С.31.
4. Кримський С. Ранкові роздуми. / 36. ст. – К.: Майстерня Білецьких, 2009. – 120 с.
5. Манн Т. Доктор Фаустус. – К., 1990. – С. 143.

УДК 323.396 (477)

*О. Б. Балацька,
м. Луганськ, Україна*

ЕЛІТОТВОРЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: МОДЕРНІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Становлення політичної еліти в сучасній Україні є важливою складовою демократичної модернізації політичної системи. Формування нової еліти тісно пов'язане з процесами, що відбувалися в лавах радянського правлячого класу на початку системної трансформації. Для розуміння особливостей, специфіки, тенденцій розвитку владної меншості в Україні необхідно проаналізувати сутність і властивості радянської еліти, вплив об'єктивних і суб'єктивних чинників на вітчизняний елітотворчий процес.

Процес формування нової політичної еліти в Україні зумовила ціла низка факторів. Трьома основними джерелами елітотворчого процесу початку й середини 90-х років ХХ ст. виявилися певні сегменти номенклатури (особливо регіональний і технократичний), політизовані фінансово-економічні групи та окремі представники антикомуністичних сил. Як зазначив відомий політолог А. Д. Пахарев, елітотворчий процес в Україні на даному етапі завершився формуванням ідеологічно строкатого й аморфного «політичного конгломерату» із представників колишньої радянської бюрократії, лідерів націонал-демократичних сил і власників великого капіталу (олігархів) [3, с. 220 – 222]. Інші дослідники використовують термін «постноменклатурний конгломерат», розуміючи під ним «сукупність різнопорядкових утворень, що формуються в результаті розкладання й розпаду номенклатурного соціуму» [1].

Сучасний процес формування української еліти демонструє чимало недоліків. Вони часто пов'язані з вадами в процесі оновлення правлячого класу. Від радянської системи нам у спадщину дісталася багато авторитарних політичних процедур і механізмів. Зокрема, це стосується системи рекрутування еліти. Навіть за умови демократичних модернізаційних змін, що вже відбуваються в Україні, родинні, дружні,

особисті зв'язки продовжують залишатися одним із потужних каналів її оновлення. Неформальні, закриті елітні групи носять кросінституційний характер, пронизуючи систему офіційних інститутів.

У цілому серед найсуттєвіших проблем вітчизняного елітотворчого процесу необхідно виокремити такі, як різка зміна формацій, одночасна трансформація всіх суспільних підсистем, включаючи політичну, економічну, культурно-ідеологічну тощо; низький рівень довіри громадян до влади, перевага пасивних протестних суспільно-політичних настроїв; криза комуністичної ідеології, несформованість національної ідеї як такої, яка була б спроможна об'єднати весь український народ попри всі культурно-історичні та геополітичні розбіжності; вади інституційної організації політичної системи, що закладає підґрунтя для ескалації міжелітних конфліктів; пріоритет традиційних політико-культурних цінностей і авторитарних моделей політичної поведінки над модернізаційними та демократичними; низький рівень і темпи економічного розвитку, що відбивається на добробуті громадян, зумовлюючи величезні майнові розбіжності; надзвичайна поляризація політичного простору, що виражається, наприклад, в структурі партійної системи, електоральному та коаліційному процесі; невизначеність статусу політичної та, зокрема, парламентської опозиції, відсутність демократичних традицій конструктивної взаємодії, що зумовлює непримиренну політичну боротьбу та конфліктну поведінку; особливості внутрішньоелітного структурування тощо.

Аналіз елітотворчого процесу свідчить про появу численних сегментів демократичної еліти. Це вказує на те, що ідеократичні й авторитарні форми консолідації втратили актуальність. Водночас пошук нових консолідаційних засад ускладнився швидкою трансформацією системи, відсутністю чіткого усвідомлення мети національного розвитку. Окреслилася потужна тенденція до фрагментації еліти та закритості локальних елітних груп. Українська політична еліта значною мірою відрізняється від політичної еліти розвинутих демократій. Важливим показником демократичності є рівень відкритості. Натомість політична еліта України є закритою підсистемою. Це зумовлено історичними обставинами її формування. Окремі елітні групи також мають закритий характер. Саме такий тип еліти є характерним для традиційних і авторитарних суспільств.

Отже, робимо висновок, що процес демократичного переходу в Україні супроводжується численними кризовими явищами, а також становленням фрагментованої еліти, що поступилася місцем авторитарно консолідованій на ідеологічному ґрунті. Вітчизняна еліта володіє певними специфічними ознаками, які здебільшого є слідством особливостей елітотворчого процесу. Серед них – закритість, недемократичність механізмів рекрутування, формування кланово-корпоративних елітних груп, політико-економічний синкретизм тощо. Наслідком цього є численні конфлікти та розбіжності, що значно перешкоджають установленню суспільно-політичного консенсусу, демократичній консолідації еліти та українського народу, збільшенню соціально-економічного потенціалу країни.

Демократично консолідована еліта на відміну від фрагментованої та роздрібненої, що дестабілізує політичну систему, є важливим конструктивним фактором суспільно-політичного розвитку, умовою ефективності політичного та економічного реформування. Функція політичної еліти в процесі модернізації є універсальною. Вона визначається спроможністю еліти адекватно реагувати й ефективно вирішувати весь спектр проблем, що виникають – від економічних до ідеологічних. Політолог, доктор філософських наук Фелікс Михайлович Рудич пропонує визначати суспільне значення політичної еліти і політичного класу в цілому через оцінювання його реакції на основні

виклики сучасності. До цих викликів учений відносить напрацювання консолідуючої ідеології, створення соціально-правової держави, ефективний розвиток економіки на базі інвестиційно-інноваційної моделі, визначення геополітичних пріоритетів згідно з національними інтересами [2].

Політична еліта, в силу своєї природи, спроможна посприяти як подоланню, так і поглибленню соціально-політичних криз. Однак найнебезпечнішим ризиком модернізації політичної системи (особливо «навздогінної»), на наш погляд, є загроза повернення авторитаризму. За умов відсутності або недостатнього розвитку інших механізмів запобігання деградації демократії (наприклад, інститутів громадянського суспільства) основний тягар відповідальності покладається на політичну еліту, адже вона грає вирішальну роль у впровадженні модернізаційних змін. Консолідації демократії, яка робить незворотним суспільно-політичний прогрес, повинна передувати консолідація еліти. Якщо остання об'єднана навколо демократичних цінностей і процедур, ми маємо справу з феноменом інституту демократичної консолідації. Ступінь і характер внутрішньої інтеграції еліти грає вирішальну роль у сприйнятті суспільством демократичних принципів. Отже, модернізаторська еліта є насамперед демократично консолідованою елітою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Афанасьев М. Н. Клиентелизм и российская государственность [Електронний ресурс] / М. Н. Афанасьев // Библиотека «Полка букиниста». – Режим доступу до б-ки : http://society.polbu.ru/afanasiev_klientelizm/ch21_all.html ; http://society.polbu.ru/afanasiev_klientelizm/ch22_all.html
2. Рудич Ф. М. Політичний клас України: виклики сучасності [Електронний ресурс] / Ф. М. Рудич // Політ. менедж. – 2008. – Спец. вип. (серп.). – Режим доступу до журн. : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=88&c=2175>
3. Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти : монографія / за ред. Ф. М. Рудича. – К. : МАУП, 2002. – 488 с.

УДК 37.037+371.71

*Н. П. Голуб, В. М. Голуб,
м. Умань, Україна*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ В СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Стан здоров'я населення є інтегральним показником суспільного розвитку. Він відображає його соціальне, екологічне і моральне благополуччя, є могутнім чинником впливу на економічний, культурний та науковий потенціал країни. Загальновідомо, що здоров'я людини більш як наполовину залежить від способу її життя. Тому здоровий спосіб життя є головним чинником його збереження.

Незважаючи на зміни, які відбулися у соціально-економічній та політичній сферах, в Україні спостерігається тенденція до “омолодження” серцево-судинних хвороб, захворювань опорно-рухового апарату, органів сенсорних систем та гуморальних порушень. Досить поширеними є хронічні захворювання органів травної, дихальної та видільної систем, порушення постави, психоневрологічні розлади, надлишкова маса тіла, неспроможність фізичної активності, інфекційні та алергічні захворювання. Основними причинами цього є “соціально-економічна криза, забруднення довкілля, незадовільний життєвий рівень більшості сімей, санітарно-гігієнічна безграмотність значної частини населення, відсутність пріоритету здоров'я та інтегративного підходу до формування здорового способу життя” [1, с. 63].

Людина є складною біосоціальною системою, тому її здоров'я можна розглядати

в різних аспектах: медичному, біохімічному, соціальному тощо. Біосоціальний аспект у поняття здоров'я включає біологічні та соціальні ознаки, які розглядаються в єдності, однак соціальним надається пріоритетне значення. Суспільне здоров'я визначається "станом динамічної рівноваги населення з навколишнім середовищем у конкретних соціально-економічних умовах" [3, с. 72]. Проблемі соціального здоров'я присвячені праці багатьох учених. Зокрема, роль біологічних і соціальних чинників у збереженні та зміцненні здоров'я розглядається у висловлюваннях Аристотеля, Авіценни та працях Гіппократа, О. Кудрявцева, Л. Сущенко, Л. Матрос, П. Калью. Медичним аспектам здоров'я присвячені наукові дослідження Ш. Амонашвілі, М. Амосова, І. Брехмана, П. Виноградова. Проблема здоров'язбережувальних технологій розглядається у працях Є. Мітіної, Т. Карасьова, Т. Бойченко, М. Недоспасова, Н. Белікової, А. Воропаєва, С. Ковальова, О. Ващенко. Здоровий спосіб життя пропагується у працях А. Погребняка, Н. Десятниченка, А. Бойка, Ю. Андрєєва, В. Бобрицької, А. Турчака, О. Вакуленка тощо.

Однак, ці праці не дають повного уявлення про особливості процесу формування здорового способу життя як передумови соціального становлення особистості. Тому проблема визначення психолого-педагогічних засад формування здорового способу життя залишається досить актуальною.

Особистість людини формується під впливом соціальних і природних умов. Взаємовідносини між здоров'ям людини та чинниками довкілля визначаються її індивідуальними особливостями (вік, схильність до хвороб, особливості харчування, фізичний стан, спосіб життя тощо). Провідним чинником збереження та зміцнення здоров'я людини є спосіб її життя, який охоплює трудову діяльність, відпочинок, задоволення матеріальних і духовних потреб, норми і правила поведінки. Здоровий спосіб життя передбачає загартування організму, раціональне харчування, дотримання правил особистої гігієни, впровадження оптимального режиму дня, рухову активність, відмову від шкідливих звичок, аутотренінг, прагнення до психофізіологічного вдосконалення. Оскільки проблемами формування цінностей здорового способу життя займаються переважно педагоги, то доцільно створити здоров'язбережувальне середовище в навчальному закладі та забезпечити комплексну підготовку фахівців для цього виду діяльності.

При викладанні курсів "Основи екології", "Основи соціоекології", "Анатомія, фізіологія та патологія дітей з основами валеології", "Анатомія, фізіологія та патологія органів слуху і мовлення", "Основи природознавства" значна увага приділяється впливу природних і антропогенних чинників довкілля на здоров'я людини, профілактиці захворювань та формуванню психологічної культури і здорового способу життя у студентів. З цією метою проводяться семінари, інтегровані заняття, конкурси, вікторини, конференції, використовуються різні форми узагальнюючих занять [2, с. 24]. Проведення нестандартних занять сприяє розвитку інформаційно-пізнавальних функцій студентів, підтримує інтерес до природничих наук та формує вміння творчо використовувати способи психолого-педагогічної діяльності у навчально-виховному процесі.

Більшу частину систематизованої та узагальненої інформації, яка підібрана на основі багаточисельних наукових джерел з генної інженерії, психології, метеорології, екології людини, валеології, медичної генетики, патології, студенти отримують під час лекційних занять. Такі системні знання забезпечують розуміння і засвоєння студентами закономірностей розвитку та існування живої природи, глибше розуміння місця і ролі в ній людини, вироблення правильних науково обґрунтованих принципів ставлення до природи та всіх складових індивідуального здоров'я. Це має надзвичайно важливе

значення для формування культури здоров'я особистості, що є важливою складовою підготовки майбутнього педагога.

Значна увага приділяється проблемному викладу навчального матеріалу, який дозволяє з'ясувати причину, побачити наслідки цієї причини та запропонувати вихід із певної ситуації. Розв'язанню екологічних проблем з метою збереження здоров'я присвячено ряд практичних занять. Проблема постановка питань сприяє формуванню уявлень про здоров'я як цінність, посиленню мотивації до ведення здорового способу життя, уточненню власних переконань та виробленню самостійної позиції щодо самооздоровлення.

Значна роль на практичних заняттях відводиться інтерактивним формам роботи. Завдання підбираються так, щоб навчити студентів порівнювати, аналізувати, систематизувати та узагальнювати вже набуті знання. Так, вивчаючи тему "Антропогенні впливи на атмосферу", студенти в окремих малих групах встановлюють основні забруднювачі атмосфери, їхні джерела і масштаби викидів у різних регіонах України. Проаналізувавши їх, здійснюють порівняння за єдиним планом та встановлюють причинно-наслідкові зв'язки антропогенного впливу на стан атмосферного повітря. На основі цих даних формуються знання про стан антропогенного забруднення певного регіону, вплив шкідливих чинників на дихальну систему людини.

На заняттях з анатомії й фізіології студенти, працюючи в групах "анатомів", "фізиків", "хіміків", "фізіологів", "істориків", "літераторів", "математиків", вивчають будову, фізіологію та патологію систем органів. Вони розглядають питання про вплив шкідливих звичок на організм людини та значення здорового способу життя у профілактиці хвороб. Організація роботи в малих групах забезпечує формування оздоровчих технологій, які спрямовані на вирішення завдань підвищення потенціалу здоров'я. Інтерактивні технології колективного групового навчання дають змогу звернути увагу студентів на складні проблемні питання навчального матеріалу. Відповідаючи на запитання, студенти дають різні пропозиції щодо вирішення однієї й тієї ж проблеми. Такі технології дають можливість не тільки "вільно висловлювати свої думки, а й стимулювати творчу активність студентів, що дозволяє протягом обмеженого відведеного часу зібрати якомога більше ідей щодо вирішення складних питань" [1, с. 65].

При використанні дискусійних технологій у навчанні важливе значення мають різні варіанти обміну думок між учасниками. Найчастіше дискусії проводять з питань правильного харчування, рухової активності, шкідливих звичок, використання косметичних засобів, загартування організму. Із представленої інформації студенти відбирають найбільш вдалі аргументи та навчаються прислухатися до думок інших людей.

Важливою формою організації навчального процесу є самостійна робота студентів. На самостійне опрацювання виносяться питання, які стосуються екологічної ситуації в містах, областях, регіонах України та стану здоров'я населення. Використовуючи матеріали періодичної преси, радіомовлення, поліклінік, санітарно-епідеміологічних станцій, екологічних інспекцій, студенти готують індивідуальні навчально-дослідні завдання, які захищають під час аудиторних занять. Таким чином здійснюється не лише екологічне виховання, яке обмежується прищепленням любові до природи, а й формується екологічна свідомість. Остання дає змогу усвідомити пріоритетність таких цінностей як чиста вода і повітря, екологічно чисті продукти харчування для збереження здоров'я людини.

Туристичні походи, екскурсії, спортивні змагання і свята, ігри на місцевості є

активними формами виховання навичок здорового способу життя. Застосування цих методів сприяє створенню позитивного емоційного фону для формування гігієнічних і спортивних навичок студентів. Ігрові вправи та рухливі ігри створюють підґрунтя для реалізації фізкультурно-оздоровчих технологій.

Для пропаганди здорового способу життя важливе значення має власний приклад викладачів і кураторів академічних груп.

Під час організації навчального процесу перевага надається методам спостереження і дослідження довкілля, під час яких студенти дізнаються про несприятливі наслідки господарської діяльності людини, шкідливі техногенні впливи і вчаться запобігати їм. У результаті формуються переконання у необхідності збереження стабільності умов навколишнього середовища для збереження свого здоров'я.

Набуті знання широко пропагуються студентами під час навчальних практик у дошкільних закладах і загальноосвітніх школах при викладанні курсу “Я і Україна”. Цьому сприяють екскурсії у природу під час яких акцентується увага на вразливості природних екосистем, зокрема їх біотичних компонентів та необхідності охорони як окремих представників живої природи, так і унікальних природних ландшафтів. Через систематичне проведення таких занять реалізується методологія сучасної освіти, основна ідея якої – “істинність наших знань про дійсність пізнається лише у безпосередній взаємодії з довкіллям” [1, с. 66].

Отже, здоров'я – необхідна умова для повноцінного життя та належного виконання основних соціальних функцій. Застосування інтеграційної системи методичних прийомів дає змогу формувати соціоекологічну свідомість і ціннісне ставлення студентів до свого здоров'я та здоров'я оточуючих. При викладанні предметів природничого циклу поетапно реалізуються психолого-педагогічні передумови, спрямовані на пошук ефективних шляхів збереження здоров'я та формування здорового способу життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голуб Н.П., Голуб В.М. Формування здорового способу життя при викладанні дисциплін біологічного спрямування / Педагогіка здоров'я: збірник наукових праць Всеукраїнської науково-практичної конференції / За загальною редакцією проф. О.М. Микитюка. – Х.: ХНТУ ім. Г.С. Сковороди, 2011. – С 63–67.
2. Голуб Н.П., Голуб В.М. Інтеграція навчально-виховного процесу при викладанні природничих дисциплін / Сучасний соціокультурний простір: Матеріали сьомої Всеукраїнської науково-практичної конференції 20–22 вересня 2010 року. – Частина 2. – К., 2010. – С. 23–24.
3. Шовкун Т.М., Остапчук В.В. Сутність медико-географічних досліджень здоров'я населення / Навколишнє середовище і здоров'я людини : Матеріали науково-практичної конференції, м. Кам'янець-Подільський, 18–20 листопада 2008 р. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2008. – С. 72–74.

ЗДОРОВ'Я ЯК ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА

За умов трансформації українського суспільства особливої значущості набувають питання формування людиною нових життєвих стратегій, компетентності, посилення гнучкості та мобільності соціальної поведінки. Чим потужніший життєвий ресурс людини, чим ширші її соціальні можливості, тим легше їй здолати кризові настрої, оволодіти конструктивно-перетворювальною позицією. Однак на тлі суспільних негараздів, нестабільності повсякденних умов життя та труднощів пристосування до них, формування самодостатньої, цільної та зовнішньо і внутрішньо гармонійної особистості є вельми складним завданням. Сучасний світ через свою складність, динамічність та суперечливість створює різноманітні проблеми для людини і владно втручається в її особистісний простір. Соціально-технологічний прогрес спричиняє зростання негативного впливу на особистість інформаційних потоків; збільшення повсякденних фізичних та психологічних навантажень; загострення екзистенціонального почуття страху, невпевненості, розгубленості та розчарування. Усе це негативно позначається на здоров'ї людини загалом і на психічному здоров'ї зокрема. Зважаючи на це, сьогодні вітчизняна наука починає успішно інтегруватися у просторі самовдосконалення людини, орієнтуючись на гуманістичні ідеали. Більше того, цей простір, перш за все у філософії та психології, набуває чітко виражених наукових форм [1].

Проблема здоров'я людей посідає одне з найважливіших місць у нашому суспільстві. Соціологи, медики психологи віднесли проблему здоров'я до кола глобальних, розв'язання яких зумовлює факт подальшого існування людства як біологічного виду на планеті. З кожним роком зростає кількість захворювань, на запобігання яких наша країна витрачає великі кошти.

Тому, безумовно, ця проблема є досить актуальною і має як соціальне, психологічне, так і суто наукове значення. Адже у процесі життєдіяльності людина поставила себе у значно скрутні екологічні та ціннісні умови. Про це йдеться у наукових працях таких авторів, як Г.Л. Апанасенко, Д.Д. Венедиктова, О.П. Козіна, Ю.П. Лісіцина, І.М. Смірнова.

За сучасними уявленнями здоров'я розглядають не тільки як суто медичну, а й як комплексну проблему, і вивчають його як складний феномен глобального значення. На сьогодні здоров'я розглядається як філософська, соціальна, економічна, біологічна та медична категорії.

Визначення поняття «здоров'я» є фундаментальною проблемою сучасної медико-психо-біологічної науки. Оскільки воно має багато аспектів і обумовлене багатьма чинниками, то вимагає для свого розв'язання комплексного підходу. Пояснити сутність здоров'я складніше, ніж сутність хвороби. Саме тому вважають, що здоров'я — це не тільки відсутність хвороб або фізичних дефектів, а стан повного фізичного, психічного та соціального благополуччя. Проте повне фізичне і душевне благополуччя може визначати лише ідеальне здоров'я, яке практично не зустрічається.

Існує декілька підходів щодо визначення сутності поняття «здоров'я». Деякі вчені [2; 3] вважають, що здоров'я визначається взаємодією біологічних та соціальних чинників, тобто зовнішні впливи опосередковані особливостями функцій організму та їх регуляторних систем. Існує визначення [3] здоров'я як стану оптимальної життєдіяльності людини. Вважається [5], що здоров'я людини не зводиться до її

фізичного стану, а передбачає психоемоційну врівноваженість, оптимальне соціальне і духовне життєфункціонування.

Вважається, що здоров'я – це нормальний стан організму, який характеризується оптимальною саморегуляцією, повною узгодженістю при функціонуванні всіх органів та систем, рівновагою між організмом та зовнішнім середовищем при відсутності хворобливих проявів. Тому основною ознакою здоров'я є здатність пристосованості організму до впливів різноманітних чинників зовнішнього середовища. Завдяки цьому здоровий організм може витримувати значні фізичні та психічні навантаження, не тільки пристосовуючись до дії екстремальних чинників зовнішнього середовища, але й повноцінно функціонувати в цих умовах. Таким чином, здоров'я доцільно розглядати і як здатність організму активно та повноцінно пристосовуватись до змін оточення. Можна сказати, що здоров'я – це здатність організму перебувати у рівновазі з оточенням.

Багато хто з учених розглядає [4;6] здоров'я як форму життєдіяльності організму, яка забезпечує йому необхідну якість життя і максимально можливу за даних умов його тривалість. Зрозуміло, що здоров'я – це похідне від численних впливів на організм, у тому числі природно-кліматичних, соціальних, виробничих, побутових, психологічних чинників, способу життя і т.ін.

Можна також сказати, що здоров'я – це функціональний стан організму людини, який забезпечує тривалість життя, фізичну та розумову працездатність, достатньо високий рівень самопочуття. Стан здоров'я не є чимось статичним. Це динамічний процес, а, отже, стан здоров'я може покращуватись або погіршуватись. Кожна людина представляє собою відкриту динамічну систему, тому існує широкий діапазон поняття «здоров'я» — від абсолютного здоров'я до граничних із хворобою станів.

Узагальнюючи всі наведені вище визначення поняття «здоров'я», доцільно сказати, що під здоров'ям треба розуміти процес збереження і розвитку біологічних, фізіологічних, психологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності при максимальній тривалості активного життя.

Світова наука розробила цілісний погляд на здоров'я як феномен, котрий інтегрує принаймні чотири його сфери або складові – фізичну, психічну (розумову), соціальну (суспільну) і духовну. Всі ці складові невід'ємні одна від одної, тісно взаємопов'язані між собою і саме у єдності визначають загальний стан здоров'я людини. Тому для зручності вивчення, дослідження та аналізу цього феномена доречно диференціювати поняття про фізичне, психічне, соціальне і духовне здоров'я [6; 7].

Так, до сфери фізичного здоров'я відносять такі чинники, як індивідуальні особливості анатомічної будови тіла, перебігу фізіологічних функцій організму за різних умов спокою, руху, взаємодії з довкіллям, генетичної спадковості, рівня фізичного розвитку органів і систем організму.

До сфери психічного здоров'я належать індивідуальні особливості перебігу психічних процесів і властивостей людини (збудженість, емоційність, чутливість). До того ж психічне життя особи наповнене потребами, інтересами, мотивами, стимулами, установками, цілями, уявленнями, почуттями та ін. Закономірно також, що психічне здоров'я пов'язане з особливостями мислення, характеру, здібностей. Всі ці складові і чинники зумовлюють особливості конкретно-ситуативної дії індивідуальних реакцій, вірогідність афектів, стресів, фрустрацій.

Духовне здоров'я залежить від психодуховного світу особистості, зокрема, наповнення психокультурного досвіду людства через сферу освіти, науки, мистецтва, релігії, моралі, етики. Свідомість людини, її ментальність, життєва самоідентифікація, ставлення до сенсу життя, оцінка реалізації власних здібностей у контексті прийнятих

ідеалів і світогляду – все це визначає стан духовного здоров'я окремого громадянина.

Соціальне здоров'я залежить від економічних чинників, реальних стосунків індивіда із структурними одиницями соціуму – сім'єю, організаціями, з якими створюються соціальні зв'язки, праця, відпочинок, побут, соціальний захист, охорона здоров'я, безпека існування тощо. Впливають на нього міжетнічні стосунки, вагомість відмінностей у прибутках різних соціальних прошарків суспільства, рівень матеріального виробництва, техніки і технологій, їх суперечливий вплив на життєфункціонування народу взагалі. Ці чинники і складові створюють відчуття соціальної захищеності чи незахищеності, котре безпосередньо позначається на здоров'ї конкретної людини. У загальному вигляді соціальне здоров'я спричинене характером і рівнем розвитку головних сфер суспільного життя у певному соціокультурному просторі – економічній, політичній, соціальній, духовній.

Зрозуміло, що насправді всі чотири складові – соціальна, духовна, фізична, психічна – діють одночасно, і їх інтегрований вплив визначає стан здоров'я людини як цілісного складного феномена.

Рівень здоров'я пов'язаний також з якістю освіти. Піклування про власне і громадське здоров'я неможливе без знання того, чому і як це робити. Чим ширше знання основних природних, наукових, філософських, гуманітарних положень, тим більше можливостей створювати у суспільстві системне уявлення про сферу здоров'я взагалі. Просвітництво у цьому напрямку передбачає і надання інформації, і навчання методам, прийомам та навичкам здорового способу життя, і виховання в атмосфері безумовного пріоритету цінностей індивідуального і громадського здоров'я в усіх його проявах, сферах, рівнях [2].

Отже, здоров'я особи є психосоціальною проблемою і розглядається у різних аспектах. Психофізичний стан людини, навколишнє середовище і наявна інфраструктура – основні категорії моделі якості життя, що розглядаються як індикатори здорового способу життя, а саме: прийняття соціального доквілля (сім'я, сусіди, родичі, колеги, товариші тощо); дотримання психічно здорового способу життя (переборювання та усунення стресів, афектів, фрустрацій; керування своїми емоціями, запобігання виникненню зрушень психічної діяльності, застосування методів психічної саморегуляції); усвідомлення соціальної напруженості (політична ситуація, рівень власної безпеки); задоволеність соціальними можливостями (медичне обслуговування, побутове обслуговування, отримання інформації, спілкування, громадська активність, освіта).

Однією з найголовніших умов збереження психічного здоров'я особистості є дотримання науково обґрунтованих психогігієнічних норм організації життя з урахуванням індивідуальних норм навантаження, здатність витримувати різні види навантажень, не тільки зберігаючи стан повного душевного, тілесного та соціального добробуту, а й збільшуючи при цьому якість власного психічного здоров'я.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апанасенко Г.Л. Эволюция биоэнергетики и здоровье человека. – СПб.: МГП «Петрополис», 1992. – 123 с.
2. Венедиктов Д.Д., Чернух А.М., Лисицин Ю.П. Глобальные проблемы здравоохранения и пути их решения // Вопросы философии. – 1989. - № 7. – С.10-13.
3. Вернадский В.И. Несколько слов о ноосфере // Начало и вечность жизни. – М.: Сов. Россия, 1989. – С.166-188.
4. Козін О.П. Психічна культура і здоров'я. – К.: Т-во «Знання» УРСР, 1990. – 48 с.
5. Мамардашвили М. Сознание и цивилизация // Как я понимаю философию. – М.: Прогресс, 1990. – С.107-121.
6. Пиріг Л. Медицина як інтегральна складова культури українського народу // Українознавство:

стан, проблеми, перспективи розвитку. – К.: ВЦП «Київський ун-т», 1993. – С.54-56.

7. Смирнов И.Н. Здоровье человека как философская проблема // Вопросы философии. – 1985. - № 7. – С.83-93.

УДК 37.022

Т. І. Гречко,
м. Луганськ, Україна

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО РОЗРОБКИ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ ЗА МОДУЛЬНОЮ ТЕХНОЛОГІЄЮ

В умовах переходу економіки країни до ринкових відносин істотно змінилися вимоги до компетентності робітника. Однією з важливих проблем є відповідність компетентності працівника реальним запитам ринку праці. Роботодавці зацікавлені в працівниках з визначеним набором знань, умінь і навичок, які необхідні для безпосереднього включення в трудову діяльність. Термін адаптації на виробництві випускників безпосередньо складає в середньому 3-5 років. Це пов'язано з тим, що випускники не можуть використовувати отримані знання у виробничій діяльності. Тільки відсутністю умінь можна пояснити те, що молоді робітники, маючи знання, не знають часом, у якій послідовності діяти. Наприклад, вони знають принципи експлуатації устаткування, однак не володіють методами пошуку та ліквідації його несправності. А наскільки це важливо, можна судити ось по чому. Загальновідомо, що 90-80 % витрачається на ремонт, а сам ремонт складає 10-20 % [1, с 105].

Звідси випливає, що необхідний новий підхід до підготовки компетентних робітників. Підвищення якості підготовки робітників тісно пов'язане з удосконаленням змісту освіти та навчання, покращенням навчально-програмної документації, розробкою науково обґрунтованих методів їх складання.

В даний період не в достатній мірі реалізується системний підхід до розробки змісту навчання, окремі навчальні предмети розглядаються ізольовано. На практиці, яка склалася, спочатку розробляється навчальний план, в якому визначається склад та обсяг часу на навчальні предмети, а потім кожний складач навчальної програми незалежно від інших розробляє структуру та зміст навчального предмета.

При такій автономній розробці визначним фактором для складача стає логіка тієї чи іншої науки, а загальні вимоги до підготовки робітника виступають на задній план. Це часто приводить до того, що частка несуттєвого для майбутньої трудової діяльності матеріалу в обсязі навчального предмета значно знижує частку важливого, найбільш значимого.

Необхідність забезпечити відповідність професійного навчання студентів вимогам ринку праці вимагає нових підходів до проектування навчально-програмної документації для підготовки робітників професійно-технічних навчальних закладів. Становлення ринку праці гостро ставить питання про підготовку професійно-мобільних робітників, які зможуть легко адаптуватися в умовах виробництва, що змінюється. Підхід, який наданий далі для проектування навчальних програм з підготовки компетентних робітників дозволить вирішити поставлену вище задачу. Вищевикладене визначає *актуальність дослідження*, яке спрямоване на наукове обґрунтування відбору навчального матеріалу для підготовки студентів в вищих навчальних закладах.

Загальновідомо, що навчальні програми розробляються на підставі навчального плану і визначають зміст, обов'язковий обсяг і послідовність вивчення матеріалу з кожного навчального предмету [1, с. 59].

Розробка навчальних програм здійснюється у відповідності з дидактичними

принципами, на підставі яких здійснюється відбір навчальної інформації [2, с. 85].

Загальними принципами будування навчальних програм є формування у студентів знань, умінь та навичок у відповідності з вимогами, що пред'являються до робітника; відображення новітніх досягнень науки та техніки; здійснення зв'язку теорії з практикою. Навчальні програми передбачають розширення кола знань студентів, які постійно оновлюються новими відомостями [Там же, с. 59].

В існуючих навчальних програмах скорочено викладений зміст навчального матеріалу предмета; система та обсяг знань, умінь та навичок, якими повинен володіти студент; порядок вивчення викладення навчального матеріалу даного курсу. Крім того, в навчальній програмі відображені мета та задачі навчання майбутніх робітників.

Навчальний матеріал з кожного предмета систематизується таким чином, щоб він забезпечував постійний зріст компетентності робітника. Всі теми складають єдине ціле, охоплюють увесь комплекс знань з даного предмету. Навчальна програма охоплює профіль навчання.

Однак як би ретельно не розроблялись навчальні програми для підготовки студентів різних професій, життя постійно вносить в них свої корективи. Перехід підприємств в умови ринкових відносин потребує створення нової системи підготовки робітників, а саме такої, яка змогла би гнучко реагувати на запит підприємств різних рівнів, а також вимоги науково-технічного прогресу.

У зв'язку з цим виникає необхідність вирішення цілої низки *задач*:

- необхідність підвищити якість підготовки робітників;
- привести зміст навчання у відповідність до сучасних вимог виробництва;
- забезпечити більш інтенсивне формування професійних знань, умінь та навичок.

Для вирішення поставлених задач необхідно, в першу чергу, переглянути існуючий підхід до створення навчальних програм.

Навчальні програми повинні відповідати вимогам конкретної роботи, а також урахувати індивідуальні особливості студентів, постійно накопичувати знання, виконувати перехід до вивчення нового навчального матеріалу тільки після якісного засвоєння попереднього.

При складанні навчальних програм слід урахувати рівень підготовки студентів, а також мати на увазі, що багатопредметність робить його недостатньо цілеспрямованим та розпливчатим. Зв'язки між навчальними предметами в існуючих навчальних програмах виражені нечітко, а дублювання навчального матеріалу важко усунене. Багатопредметність зазвичай створюється завдяки надмірного збільшення терміну навчання тих чи інших навчальних предметів.

Навчальні програми повинні бути короткими, щоб при відборі навчального матеріалу виділялися ті ідеї, закони та теорії, які лежать в основі вивчення даної професії [4].

Аналіз існуючих навчальних програм професійно-технічних навчальних закладів дозволяє виділити їх типові недоліки:

- неповна відповідність змісту навчального матеріалу вимогам кваліфікаційної характеристики кваліфікованого робітника;
- дублювання навчального матеріалу в навчальних програмах суміжних предметів;
- наявність застарілого та другорядного навчального матеріалу;
- розходження зв'язків між змістом теоретичного та практичного навчання;
- відсутність вказівок про міжпредметні зв'язки предмета;
- відсутність рекомендацій з реалізації виховальних та розвивальних

можливостей змісту навчального предмета;

- відсутність рекомендацій, які стосуються специфіки організації навчання за даним предметом.

Усунути ці недоліки можна шляхом впровадження в навчальний процес модульного навчання та створення відповідної інтегрованої навчально-програмної документації.

Інтегрована навчальна програма розробляється на підставі об'єднання програм окремих предметів з метою реалізації процесу модульного навчання професії. Для інтегрування вибирають ті предмети, які мають сильні міжпредметні зв'язки та близькі за змістом.

Після визначення переліку предметів, які підлягають інтегруванню, проводять їх оцінку для встановлення [3]:

- глибини інтегрування (визначають перелік тем, які необхідно та можливо інтегрувати, і тем, зміст яких залишається без змін);

- переліку тем інших предметів (загальноосвітніх, повідомлень про науково-технічний прогрес в даній галузі, які необхідно включити в програму інтегрованого спеціального предмета);

- тем або частин, які доцільно виключити з базових програм;

- інформації, яка дублюється.

Сучасним етапом створення інтегрованої програми є аналітична обробка змісту базових програм. Теми програм інтегрованих предметів аналізують, скорочують надто просторову інформацію, виділяючи відомості, які не грають істотного значення для освоєння професії. Після аналізу необхідний зміст базових програм включають в інтегровану програму, яка доповнюється інформацією про нові технології, обладнання, прилади, інструменти, передові засоби та прийоми роботи. При необхідності в інтегровану програму включають окремі теми або їх частини з програм загальноосвітніх предметів. Найменування тем програми інтегрованого предмета може залишатися колишнім або бути сформульованим по новому, найбільш суттєво відображаючи їх зміст. При цьому зміст тем може бути доповнений новою інформацією, яка грає важливе значення при оволодінні професією.

Таким чином, інтегровані навчальні програми передбачають більш раціональне розподілення навчального матеріалу; зменшення перенавантаження студентів шляхом звільнення навчальних програм від другорядного матеріалу. В нових навчальних програмах здійснюється більш ретельний відбір фактів та понять, при цьому рекомендується навчальний матеріал, який має універсальне значення для оволодіння трудовими прийомами, операціями та процесами, які необхідні робітникам окремих професій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Батышев С.Я. Реформа профессиональной школы. - М.: ВШ; 1987. -343с.
2. Беляева А.П. Методика исследования содержания образования в средних профтехучилищах. - М.: ВШ, 1974. - 128с.
3. Модульна система професійного навчання: концепція, методика, особливості впровадження/ В.С. Плохій, А.В. Казановський. – Видавничий Центр КТ «Київська нотна фабрика», 2000. – 284 с.
4. Психолого-педагогическая система технологии обучения профессии: Монография / Никулина А.С, Максименко Ю.Б., Матвеев Г.П., Заславская С.А., Микуляк О.П., Костюченко М.П., Шацкая Р.М., Прядко М.К., Бондаренко Я.А., Под ред. Никулиной А.С. - Донецк: Государственный институт последипломного образования инженерно-педагогических работников Украины, 1997. -264с.

ПРОБЛЕМА ОРГАНИЗАЦИИ ПСИХОЛОГИЧЕСКИ БЕЗОПАСНОЙ СРЕДЫ В ПРЕПОДАВАНИИ

Человек для другого человека выступает как элемент окружающей среды, оказывая на него влияние своими отношениями и действиями. Межлические отношения могут складываться в отношения взаимной терпимости и сотрудничества, превосходства и эксплуатации, подавления, подчинения или заботы и поддержки. Во всех этих случаях личность будет находиться в различной социальной среде, соответственна по-разному будет проходить и процесс ее развития.

Образовательную среду можно рассматривать как подсистему социокультурной среды, как совокупность исторически сложившихся факторов, обстоятельств, ситуаций и как целостность специально организованных педагогических условий развития личности: преподавание.

Психологическая составляющая образовательной среды — это, прежде всего, характер общения субъектов образовательного процесса, на фоне которого реализуются потребности, возникают и разрешаются межлические и групповые конфликты. В этом процессе приобретают отчетливый характер скрытые содержательные ситуации взаимодействия между людьми. Этот компонент несет на себе основную нагрузку по обеспечению возможностей удовлетворения и развития потребностей участников образовательного процесса в ощущении безопасности, в сохранении и улучшении самооценки, в признании со стороны общества, в самоактуализации.

Психологическая характеристика образовательной среды — это, прежде всего, сложная, многослойная «ткань» межлического общения участников. В процессе общения как взаимодействия человека с другими людьми осуществляется взаимный обмен деятельностью, их способами и результатами, представлениями, идеями, интересами, чувствами и т. д. Общение выступает как самостоятельная форма активности субъекта. Ее результат — отношения с другим человеком, с другими людьми. При этом общение субъектов рассматривается как процесс обмена субъектами между собой информацией, эмоциями и регулирующими действиями. Предметом и мотивом общения является не отдельный конкретный индивид, а либо взаимодействие, либо психологические взаимоотношения людей. Сам процесс общения состоит в изменении взаимосвязей людей. Результат общения трудно отнести только к какому-либо одному из общающихся индивидов; он является совместным. В общении результат относится, прежде всего, к тем или иным изменениям в сознании, поведении и свойствах общающихся людей. Изменения так или иначе касаются всех участников общения: при этом у разных людей они могут быть качественно и количественно разными. Даже сравнительно кратковременное общение с тем или иным человеком (или группой людей) оказывает на психическое развитие индивида гораздо большее влияние, чем длительное выполнение им предметной деятельности. В реальном общении люди представлены друг другу не только как абстрактные субъекты, а как конкретные личности, имеющие свой индивидуальный жизненный путь и обладающие личным опытом. Общение определяет каждого из его участников по-разному и поэтому является важным условием проявления и развития каждого как индивидуальности. Динамика психических процессов и состояний человека существенно зависит от условий, средств, способов и форм его общения с другими людьми.

Кроме того, общение является основной сферой проявления эмоций и вообще психических состояний, необходимым условием формирования психологических свойств личности, ее самосознания. Межличностные отношения могут быть очень разными по своему ценностному содержанию, а тем самым иметь различные последствия для участвующих в них личностей. Одни отношения обезличивают людей, другие — открывают возможность развития индивидуальности каждого. Характер отношений задает пространство развития личности, а само их построение есть реальный процесс ее развития.

Одной из существенных психологических опасностей является неудовлетворение важнейшей базовой потребности в личностно-доверительном общении. Именно неудовлетворение данной потребности — одна из причин несбалансированности откликов людей на обращение к ним окружающих, проявления у них склонности к агрессивному, деструктивному поведению. Длительное ограничение возможностей самореализации человека приводит к специфическому изменению его личности, побуждающему его выработать комплекс установок на окружающий мир и себя в нем, исходя из переживаний разобщенности значимых связей и отношений, ощущения незащищенности.

Психологически безопасная среда — это область взаимодействия, свободная от проявления психологического насилия. Она характеризуется преобладанием гуманистической центрации и это отражается в эмоционально-личностных и коммуникативных характеристиках субъектов.

Можно говорить о среде как объединяющем начале развития и о психологически безопасной образовательной среде как условии для позитивного личностного роста ее участников.

Организация психологически безопасной среды должна исходить из следующих принципов:

1) принцип защиты личности каждого субъекта, развитие и реализацию его индивидуального потенциала, устранение психологического насилия между участниками. Незащищенный должен получить ресурс, психологическую возможность, чтобы быть равноправным;

2) опора на развивающее образование, главная цель которого не обучение, а личностное развитие, развитие физической, эмоциональной, интеллектуальной, социальной и духовной сфер сознания. В основе такого образовательного процесса находится логика взаимодействия, а не воздействия;

3) помощь в социально-психологической умелости. Социально-психологическая умелость — набор умений, дающий возможность компетентного выбора личностью своего жизненного пути, умение анализировать ситуацию и выбирать соответствующее поведение, не ущемляющее свободы и достоинства другого и способствующее саморазвитию личности, исключая психологическое насилие.

Таким образом, безопасная образовательная среда выступает как эффективное межличностное взаимодействие, способствующее развитию личности.

РОЛЬ СІМ'Ї У ФОРМУВАННІ НАСТАНОВ НА ЗМІЦНЕННЯ ФІЗИЧНОГО ЗДОРОВ'Я МОЛОДІ

В умовах складного економічного становища, яке склалося в Україні, соціальних струсів виховання духовно здорових учнів, навчання їх здорового способу життя як необхідної умови розвитку стало однією з найгостріших проблем сучасної школи. Ефективним шляхом виходу з кризового становища, як показав досвід багатьох країн світу, є валеологічна та медико-педагогічна освіта учнів. Державною національною програмою «Освіта» визначено, що пріоритетними напрямками реформування освіти є забезпечення в кожному навчально-виховному закладі гуманістичного підходу до дитини, відповідних умов для розвитку фізично та психічно здорової особи, запобігання пияцтву, наркоманії, насильству, що негативно позначаються на здоров'ї дитини. Стратегічним шляхом реалізації цього завдання є створення і розвиток системи валеологічної освіти, яка б передбачала розробку основних положень та умов здорового способу життя, методику їхнього упровадження, набуття та засвоєння школярами [1, с. 4-5].

Конструктивне ставлення до власної життєорганізації повинне лежати в основі побудови кожною людиною стратегії свого життєвого шляху. Допомогти молодій людині розібратися в самій собі, навчити бути господарем, володарем своїх прагнень і вчинків, будувати своє життя на власній імперативі – в можливостях учителя-валеолога, наставника з основ здорового способу життя, а також батьків.

Значну відповідальність за народження і виховання нового громадянина суспільство покладає на сім'ю. Відомо, що сім'я – природне і найбільш стійке формування людського суспільства, яка акумулює в собі всі найважливіші ознаки і є тим осередком, де відбувається формування особистості дитини. Сім'я завжди була найкращим колективним вихователем, носієм найвищих національних ідеалів. Вирішальним позитивним впливом на здоров'я дітей в сім'ї є почуття взаємної любові й поваги матері й батька та виявлення цих почуттів у їхніх щоденних взаєминах. У сім'ї особистість формується в природних умовах, вихователі тут – найближчі й найдорожчі для дитини люди, з якими вона постійно спілкується і яким повністю довіряє. Сухомлинський писав: «Людину ми творимо любов'ю – любов'ю батька до матері і матері до батька, любов'ю батька і матері до людей, глибокою вірою в гідність і красу людини. Прекрасні діти виростають у тих сім'ях, де мати і батько по-справжньому люблять одне одного і разом з тим люблять і поважають людей. Я відразу бачу дитину, в якій батьки глибоко, сердечно, красиво, віддано люблять одне одного. У такої дитини – мир і спокій у душі, стійке моральне здоров'я, щиросердечна віра в добро, віра в красу людську» [3, с. 78].

Основою життєвого успіху для кожної людини є її здоров'я, яке закладається і формується батьками з моменту планування народження дитини, з раннього її дитинства й до старості.

Здоров'я – одна з основних багатогранних і багатомірних характеристик людини. Для зручності і послідовності вивчення окремих характеристик і вимірів здоров'я людини виділено чотири основні взаємозалежні складові: фізична, психічна, соціальна і духовна.

Надзвичайно важливою є психічна складова здоров'я, яка визначає розвиток людини як особистості, забезпечує її душевне благополуччя і розкривається в реалізації

основних функцій психіки людини, відбувається за допомогою відчуттів, сприйняття, уваги, пам'яті, мислення, уяви, мовлення. Бадьоре самопочуття, відсутність захворювань сприяють веселому, оптимістичному настрою, прагненню до продуктивного життя.

Духовна складова є своєрідною вершиною, яка інтегрує все найкраще в людині, завдяки чому людський індивід стає особистістю і розкривається через вироблення певних правил культури поведінки, спілкування і мовлення у взаємодії з рідними, близькими і незнайомими людьми

«Щоб гарно знати дітей, треба гарно знати батьків», – говорив Сухомлинський, наголошуючи на співпраці вихователя та батьків у виховному процесі, бо саме батьки є найпершим еталоном, на який орієнтуються діти. «Завдання вчителя та батьків – дати кожній дитині щастя» [2, с. 25]. Психічне здоров'я дитини, розвинуті гуманні почуття й емоції є результатом культури взаємин батьків і дітей молодшого шкільного віку. Емоція є стимулом діяльності, пізнання, творчості, а також основою батьківсько-дитячих взаємин у сім'ї. Почуття також неможливо замінити великим обсягом інформації. Емоційна культура передбачає щирість і свободу прояву почуттів, що сприяє кращому духовному спілкуванню і взаєморозумінню. Розвинена емоційна культура яскраво віддзеркалюється в красі почуттів батьків до дитини.

Культура взаємин батьків і дітей не з'являється сама по собі, не може бути кимось нав'язана. Вона пов'язана з особистісним і свідомим вибором, що само по собі багато що говорить про її зрілість. Кожна нова риса культури виростає на основі вже сформованої, яка є відображенням взаємозалежних структурних елементів культури взаємин. Гуманні якості культури взаємин батьків і дітей відтворюють найсуттєвіші характеристики психічного здоров'я дитини. Спонукальну силу гуманної якості як складової здоров'я дитини в сім'ї можна підсилити або зруйнувати.

Сім'я відіграє значну роль і в формуванні фізкультурно-спортивних інтересів молоді. Сімейні традиції передаються з покоління в покоління. Залучаючи дитину до спорту з раннього дитинства, батьки заздалегідь піклуються про здорове майбутнє свого «чада». Доведено, що діти, які займаються фізичною культурою і спортом, менш схильні до таких шкідливих звичок, як алкоголізм, паління, наркоманія, токсикоманія і т.п. Під впливом фізичних вправ у них виробляється стійкий імунітет до різних видів захворювань. Хтось із «великих» сказав: «Коли людина не діє, вона псується», вкладаючи у значення слова «псується» те, що людина легко підпадає під вплив «поганої» компанії, переймає шкідливі звички й у підсумку гине як особистість. Дуже часто діти з неблагополучних родин потрапляють під такий вплив, так і не усвідомивши того, що є інший бік життя. Тому дуже важливо, щоб кожний із батьків приділяв якнайбільше уваги вихованню своєї дитини, враховуючи її уподобання та інтереси.

Вплив родини на формування інтересу до занять фізичною культурою і спортом відзначають 28,4% опитаних хлопців і 18,6% дівчат старшого підліткового віку. У різних вікових груп цей показник не стабільний – у 5-х класах вагомий вплив родини у цій сфері відзначили 36,8% хлопців і 34,9% дівчат, а серед студентів 1 курсу ПНПУ тільки 18,9% хлопців і 24,7% дівчат. Виявлено низьку мотивацію студентів до систематичних занять фізичною культурою і спортом (60-70% не займаються ФК і С). Дослідження показали невідповідність між відповідями студентів про заняття фізичною культурою і спортом і фактичним станом. Звідси впливає омана більшої частини батьків про зайнятість своїх дітей-студентів.

Опитування батьків першокурсників педуніверситету в 2010-11 навчальному році показало, що більшість не могла відповісти на запитання про кількість занять фізичною

культурою і спортом на тиждень їхніх дітей. Батьки більше інформовані про інтереси дівчат до художніх фільмів (32% необізнаних), ніж до спорту (68% необізнаних). Батьки хлопців також краще інформовані про художні інтереси дітей (45% необізнаних), ніж про спортивні інтереси (100% необізнаних). Про заняття студентів у вільний час більш інформовані батьки хлопців (27% необізнаних), ніж дівчат (63% необізнаних). Батьки дівчат краще інформовані про те, як вони проводять вільний час (58%). Великий відсоток розбіжностей між відповідями студентів і батьків свідчить про їхню низьку контактність, про те, що в родині рідко обговорюється корисна інформація, батьки не намагаються з'ясувати інтереси своїх дітей і висунути стимули для їхнього розвитку і формування потреби в самовдосконаленні організму засобами рухової активності. Батьки студентів переконані в дії свого авторитету і слухняності студентів і тому не контролюють їхні заняття, що призводить до появи шкідливих звичок у 66-70% хлопців і 59% дівчат, недотримання режиму дня в 70%, правильного харчування 65-80% студентів. Ці звички вкорінюються, і навіть пильна увага і контроль з боку батьків уже не можуть змінити ситуацію.

Виявлені факти вимагають широкої просвітницької роботи з батьками через телебачення, пресу, адміністрацію навчальних закладів, які повинні сприяти підвищенню ролі сімейного виховання, відновлення контакту між батьками і дітьми, що сприятиме і підвищенню самосвідомості молоді не тільки мати бажання бути здоровим, але і реалізувати його. Природно, що відсутність спілкування з своїми дітьми, незнання їхніх інтересів і безконтрольність призводить до послаблення впливу сімейного виховання, до переміщення сфери впливу на «вулицю», тобто в мікросередовище, що, на жаль, має частіше негативний вплив. Це і виявляється в появі згубних звичок. Батькам необхідно враховувати психологію молоді, їхнє раннє дорослішання і прагнення мати власну думку щодо заборонних дій. При цьому важливим завданням викладачів вищого навчального закладу, кураторів академічних груп є взаємодія із батьками студентів, спрямована на формування у юнаків і дівчат установок на збереження та зміцнення їх здоров'я.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття) // Освіта. – Грудень. – 1993. – №44. – 12с.
2. Сухомлинський В.А. Сердце отдаю детям. / В.А. Сухомлинский – Киев, 1977. – 379с.
3. Сухомлинський В.О. Батьківська практика./ В.О.Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1978. – С.78

УДК 378.1

*Ю. Н. Дрешер,
г. Казань, Российская Федерация*

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ОЦЕНКИ КАЧЕСТВА ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ В СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ СФЕРЕ

Одним из путей повышения качества высшего образования является разработка системы контроля качества подготовки специалистов. В мировой и отечественной практике образования существуют некоторые перспективные варианты решения данной проблемы: использование многобалльных шкал оценивания наряду с сохранением классической пятибалльной в качестве основной; суммирование результатов текущего и экзаменационного контроля в итоговой оценке (США, Англия), что позволяет более равномерно распределить учебную нагрузку студентов и повысить эффективность учебной деятельности; введение индивидуального рейтинга студента

как основного показателя успехов в обучении; использование компьютерного тестирования.

Качество профессионального образования — это такая совокупность свойств, которая обуславливает его способность удовлетворять требования общества в области подготовки специалистов, обладающих необходимыми качествами и квалификацией.

В условиях рыночной экономики главным критерием оценки качества специалиста является его профессиональная конкурентоспособность. Под качеством подготовки специалиста понимают соответствие уровня его подготовки требованиям профессиональной среды, в которой он должен работать. Рыночная система резко подняла уровень профессиональных требований к специалистам, что обусловило четкие обязательства высшей школы по обеспечению согласования их с качеством предоставляемых образовательных услуг.

Иногда под качеством понимается соотношение цели и результата. Из этого следует, что необходимо измерять в одинаковых единицах и цель, поставленную перед учебным заведением, и результат, достигнутый этим учебным заведением. В этом случае качество образования определяется интегративной характеристикой образовательного процесса и его результатов, выражающей меру их соответствия распространенным в обществе представлениям о том, каким должен быть образовательный процесс и каким целям он должен служить.

Подготовка компетентного, гибкого, конкурентоспособного специалиста требует решения противоречий между:

- между знаниевой ориентацией содержания подготовки и личностным развитием будущего специалиста;
- между традиционным подходом к оценке качества подготовки специалиста и складывающимся рынком образовательных услуг;
- между потребностью в появлении системы эффективных диагностических методик оценки качества подготовки специалиста и недостаточностью научно-методического обеспечения текущего и итогового контроля оценки качества подготовки;
- между требованиями, предъявляемыми к специалисту рынком труда, и готовностью преподавателей к подготовке конкурентоспособного специалиста-библиотекаря;
- между сложившейся системой оценки уровня подготовки специалиста и ориентацией студентов на адекватную оценку своих профессиональных качеств.

Конкурентоспособность специалиста может рассматриваться как интегральный показатель качества подготовки в том случае, если:

- определены основные направления оценки качества подготовки специалиста в мировом образовательном опыте;
- найдена адекватная целям и задачам оценивания технология взаимодействия в системе «преподаватель—студент»;
- разработаны конкретные пути использования новой модели оценивания качества подготовки конкурентоспособного специалиста.

Необходимо выделить показатели качества образования для всех типов общеобразовательных учреждений. К ним обычно относят:

- характер управления целями, задачами и содержанием образования;
- кадровое и методическое обеспечение образовательного процесса;
- состояние материально-технической базы;
- информационное и правовое обеспечение.

Основными критериями качественного образования на уровне вуза являются:

– наличие некоторого набора образовательных программ, содержание которых обеспечивает подготовку специалистов в соответствии с их потребностями и социальным заказом;

– уровень усвоения студентами выбранных ими образовательных программ;

– уровень удовлетворенности обучающихся результатами обучения в образовательном учреждении.

Для объективной оценки качества подготовки специалиста-библио-терапевта необходима совокупность соответствующих методов и технологий. Отсутствие соответствующей системы контроля качества затрудняет возможность сравнения российских стандартов образования с реальными потребностями рынка труда. Назрела необходимость разработки критериев и показателей качества подготовки специалиста, методики анализа показателей качества и формирования рейтингов преподавателей, учебников, курсов, учебных планов и др.

При отсутствии постоянно действующих механизмов оценки, анализа и прогноза показателей качества подготовки специалиста-библиотерапевта и использования их при изучении профилирующих дисциплин, а также при проектировании информационных технологий возможны стратегическое запаздывание системы подготовки и нарушение принципа опережающего образования.

Каждый специалист должен обладать системой знаний и умений, соответствующей квалификационной характеристике и квалификационным требованиям. Таким образом, оценке подлежит совокупность знаний и умений, системно увязанная структурой, семантикой и прагматикой профессиональной деятельности.

Диагностические методики оценивания качества подготовки представлены двумя группами: 1) оценка профессиональной компетентности на основе квалификационного стандарта; 2) оценка профессиональной компетентности будущего специалиста как личности.

Выделяются следующие составляющие профессиональной психолого-педагогической культуры личности, которые могут быть предметом рассмотрения, диагностики, а также параметрами, определяющими цели и задачи образования при подготовке конкурентоспособного специалиста:

психолого-педагогическая грамотность, которая означает овладение психологическими и педагогическими знаниями (фактами, представлениями, понятиями, законами и т.д.), умениями, символами, правилами и нормативами в сфере общения, поведения, психической деятельности и т.д.;

психолого-педагогическая компетентность (грамотный человек знает, например, как вести себя, как общаться в той или иной ситуации), а компетентный может реально и эффективно использовать знания в решении тех или иных проблем. Задача развития компетентности не просто больше и лучше знать человека, а включить эти знания в «психолого-педагогическую практику» жизни;

ценностно-ориентационный компонент (представляет собой совокупность личностно значимых и личностно ценных стремлений, идеалов, убеждений, взглядов, позиций, отношений, верований в области психики человека, его деятельности, взаимоотношений с окружающими и т.д.; ценность в отличие от нормы или норматива предполагает выбор; именно поэтому в ситуации выбора наиболее ярко проявляются характеристики, относящиеся к ценностно-ориентационному компоненту культуры человека).

Проведенный анализ проблем оценки качества подготовки конкурентоспособного специалиста показывает: процесс оценивания, выделенный как предмет исследования,

представляет собой достаточно сложную по структуре и содержанию процедуру, является составной частью целостного педагогического процесса, подчиняется его общим закономерностям; проектирование технологий оценки конкурентоспособности предполагает обоснование и выбор соответствующих критериев оценки, адекватных поставленной цели. Качество подготовки специалиста оценивается по четырем важнейшим критериям: профессиональные знания (знания предметной области и психолого-педагогические знания); уровень коммуникативной культуры; личностные качества; психофизиологическое состояние.

Для реализации поставленных целей нами разработано многофункциональное диагностическое сопровождение учебного процесса, выполняющее мотивирующую, формирующую, контролирующую, корректирующую функции. При его разработке мы использовали современные подходы педагогической квалиметрии.

Взаимосвязь знаниевой и деятельностной компонент можно представить в виде матрицы связности. В данной матрице по горизонтали перечислены сферы, виды, направления деятельности, по вертикали — требования к знаниевым качествам специалиста, предъявляемые на рынке труда. Элементом матрицы является числовой показатель, определяющий рейтинг данного качества для данной деятельностной компоненты. Полученный средний рейтинговый балл (по результатам экспертного опроса) определяет распределение учебного материала соответствующей дисциплины по специализациям. Кроме того, данный рейтинг определяет значения весовых коэффициентов параметров, по которым оценивается качество подготовки специалиста.

Конкурентоспособный специалист — это специалист, способный достигать поставленные цели в разных быстро меняющихся образовательных ситуациях за счет владения методами решения большого класса профессиональных задач. Оценка качества подготовки конкурентоспособного специалиста — процедура, которая с помощью системы методик выявляет состояние субъекта (специалиста), позволяет определить параметры и критерии личностно-профессиональных свойств, характеристик, соответствующих потребностям общества, различных социальных групп, рынка образовательных услуг и рынка труда.

Конкурентоспособность, а следовательно, и новое качественное состояние специалиста можно отнести к числу стратегических ценностей, которые наряду с ориентацией на собственные силы и предприимчивостью способствуют преодолению индивидуального психологического барьера, подавленности, пессимизма, неопределенности в жизненной перспективе, упорядочивают всю систему жизнедеятельности в условиях перехода к новым рыночным отношениям и, в конечном счете, помогают социуму выйти из тупиковой ситуации.

Оценивание качества подготовки конкурентоспособного специалиста проясняет представление о роли профессионального отбора как исходной, стартовой ступени, позволяющей «задавать тон» последующему ходу профессиональной подготовки; о месте профессиональной компетентности как основополагающего параметра качественной характеристики конкурентоспособности; о критериях и природе личностно-профессиональных качеств специалиста.

Чтобы оценить качество подготовки специалиста, необходимо иметь совокупность методов и технологий оценки уровня его профессиональной подготовки (объектом оценки является конкретный специалист).

Отметим, что специалист по каждой из специальностей должен обладать системой знаний и умений, соответствующей квалификационной характеристике и квалификационным требованиям, которые используются при решении задач своей профессиональной деятельности. Таким образом, в системе оценки качества

подготовки оценке подлежит совокупность знаний и умений, системно увязанная структурой, семантикой и прагматикой профессиональной деятельности.

Исходя из требований, предъявляемых рынком труда к качествам специалиста-библиотерапевта, и используя методы функционального и структурного анализа, можно представить следующую иерархическую структуру показателя качества (IP). На первом (верхнем) уровне иерархии находится интегральный показатель, определяющий совокупность всех составляющих параметров качества, на втором — параметры качества, отражающие основные качественные характеристики специалиста, а на третьем уровне — факторы, определяющие соответствующий параметр качества (рис. 1).

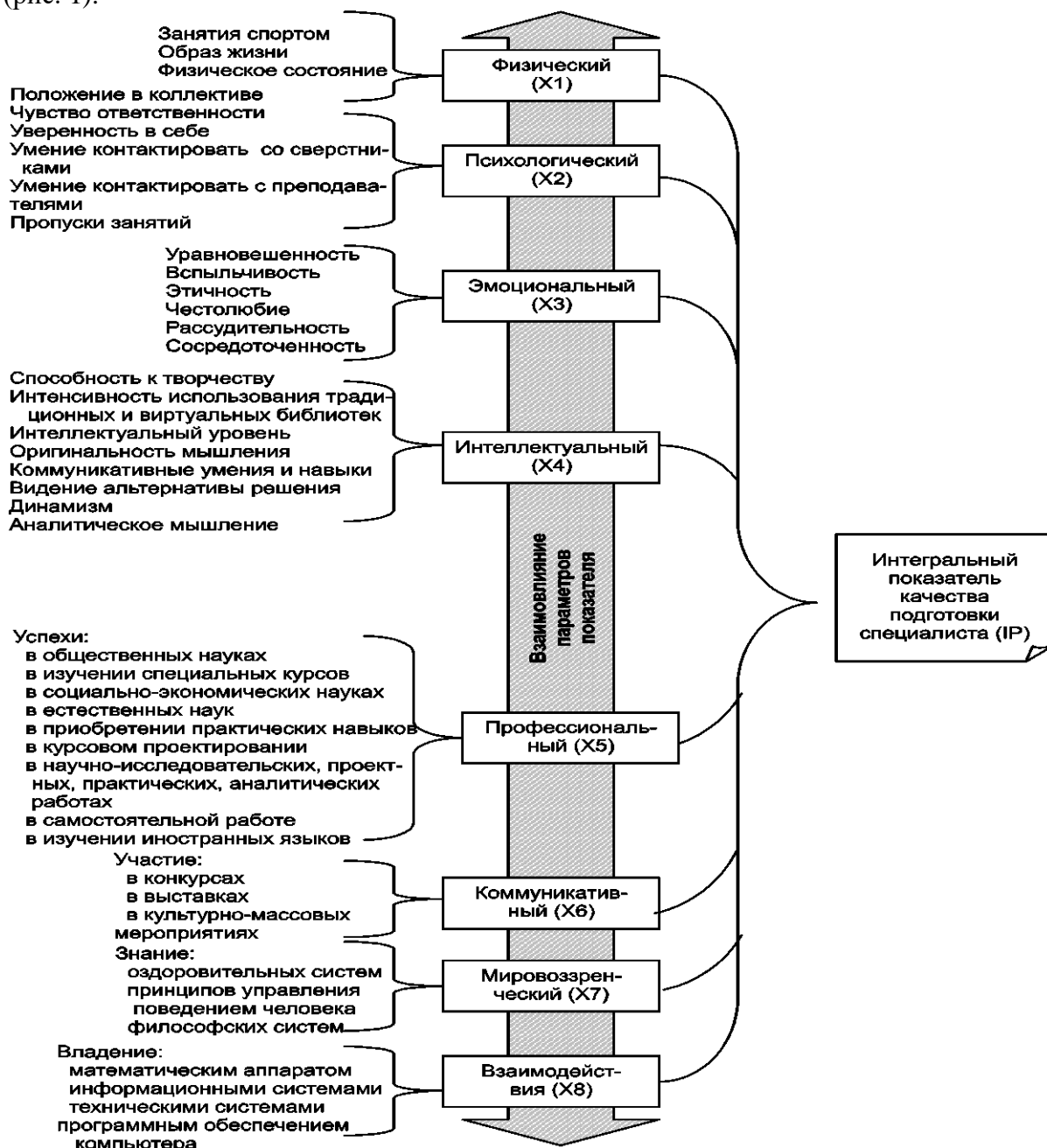

Рис. 1. Структура и принцип формирования оценки качества подготовки специалиста

Для оценки качества подготовки необходимо определить методы и процедуры, на

основании которых она будет производиться. В настоящее время с этой целью, как правило, применяются разнообразные системы тестов. Предлагается использовать фонд комплексных квалификационных заданий, экспертную оценку дипломных проектов (курсовых работ), информацию о результатах учебной деятельности, а также тестовые системы определения личностных качеств.

Имея, с одной стороны, объекты оценки (студент или репрезентативная выборка студентов), а с другой — методы и процедуры, можно построить систему показателей оценки качества подготовки специалиста, представляющую собой иерархическое дерево. Вершинами дерева являются сами показатели, а дугам соответствуют отношения между ними. Показатели различных уровней связаны только иерархическими отношениями. Внутри каждого уровня они могут связываться различными отношениями, кроме иерархических. При этом для каждого показателя качества устанавливаются наименование, шкала оценок и процедура получения значения.

Помимо совокупности критериев и показателей качества по различным аспектам объекта оценки, соответствующим разным уровням иерархии, система оценки качества подготовки специалиста также включает в себя процедуры свертывания (обобщения) значений показателей их трансформации в значение показателя более высокого уровня иерархии (рис. 2).

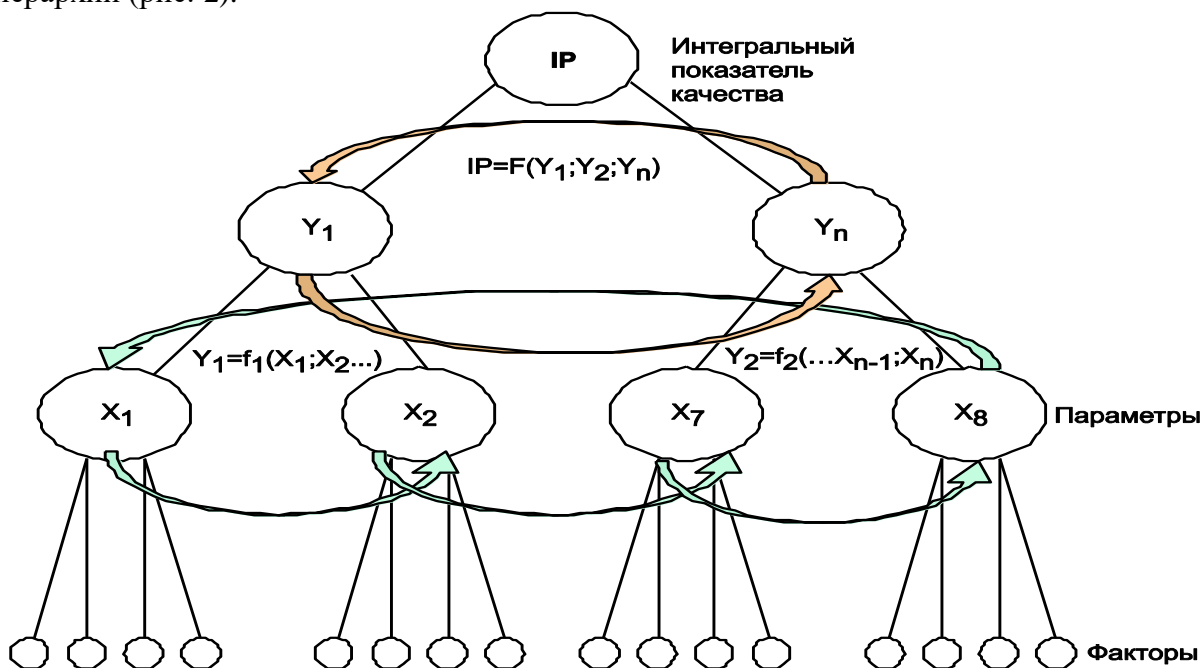

Рис. 2. Иерархическая схема интегрального показателя качества

Возможны несколько вариантов расчета интегральной оценки качества:

$$IP = a + \sum_i^n b_i x_i,$$

в виде линейной модели 1-го типа
в виде линейной модели 2-го типа

$$IP = \sum_i^n x_i.$$

Первая модель позволяет с заданной точностью определить значения критериев, но требует точного определения коэффициентов a и b_i , что является не простой задачей, поскольку параметры показателя IP находятся в сложной функциональной взаимосвязи. На рис. 3 приведены гипотетические зависимости влияния параметров показателя от личностных и профессиональных качеств индивида. Кроме того, для каждого индивида свойства функции индивидуальны.

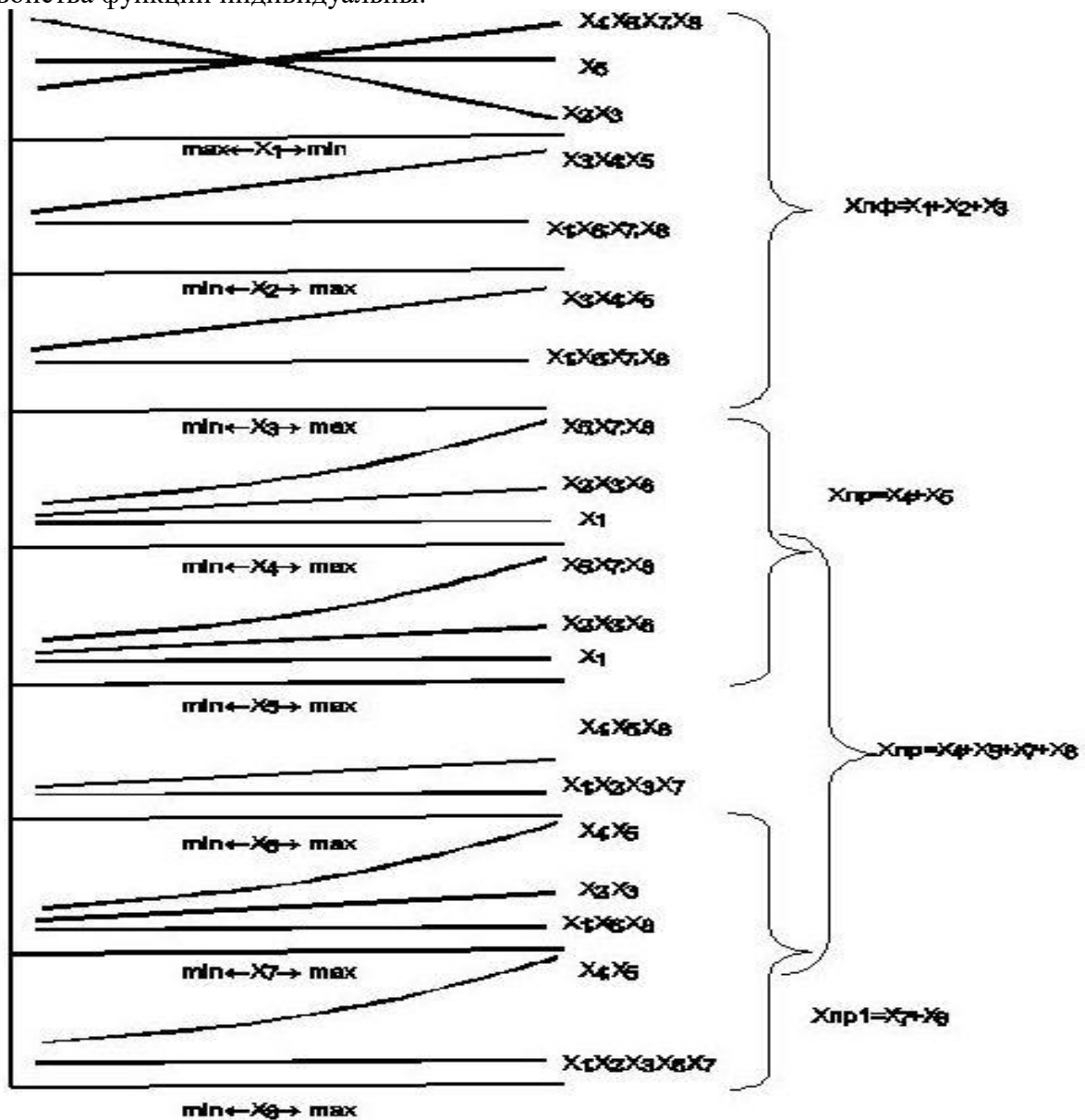

Рис. 3. Зависимость параметров показателя качества подготовки специалиста-библиотерапевта от его личностных и профессиональных качеств

Из графических зависимостей видно, что с небольшими допущениями (параметр $X_5 = const$ в функции $X_5 = f(X_1)$) параметры X_1, X_2, X_3 можно объединить, т.е. $X_{nf} = X_1 + X_2 + X_3$, так как они находятся в однозначном взаимном соответствии. При росте

значения одного из параметров характер изменения остальных параметров аналогичен.

Таким же образом можно объединить параметры X_5, X_7, X_8 в группу $X_{np}=X_5+X_7+X_8$, которая отражает профессиональную подготовку специалиста.

Таким образом, после свертки можно получить четыре типа параметров:

психофизиологический ($X_{пф}$);

интеллектуальный (X_{iq});

профессиональный (X_{np});

коммуникативный (X_6 или $X_{ком}$).

Дальнейшая свертка этих параметров не представляется возможной так как невозможно определить даже гипотетическое взаимодействие этих параметров. Кроме того, их взаимосвязь существенно зависит от индивидуальных качеств обучаемого. Поэтому в первом варианте оценки качества можно осуществлять по четырем параметрам: $X_{iq}, X_{пф}, X_{np}, X_{ком}$.

Линейная модель 2-го типа приводит к большим искажениям, например:

$$IP_1=f(X_1;X_2;X_3;X_6;X_7;X_8)_{max}+f(X_4;X_5)_{min},$$

$$IP_2=f(X_1;X_2;X_3;X_6;X_7;X_8)_{min}+f(X_4;X_5)_{max},$$

но $IP_2 < IP_1$, и следовательно, уровень подготовленности специалиста по первому варианту выше, хотя на самом деле данный индивид просто склонен к другому виду деятельности (социальная направленность личности), а его профессиональные качества самые низкие.

Для устранения этих противоречий можно ввести ограничения типа:

$$X_{i.min} \geq X_{j.max} \quad Y_{i.min} \geq (\sum X_j)_{max} \quad \text{для всех } i > j.$$

Используя предыдущий анализ, можно записать следующие ограничения на значения параметров показателя качества подготовки:

$$X_{np.min} \geq X_{iq.max}; \quad (1)$$

$$(X_{iq}+X_{np})_{min} \geq X_{пф.max}; \quad (2)$$

$$X_{пф.min} \geq X_{ком.max}; \quad (3)$$

Тогда интегральный показатель с достаточной точностью будет отражать оценку качества подготовки специалиста:

$$IP = \sum_1^n X_i \quad \text{или} \quad IP = X_{iq} + X_{np} + X_{пф} + X_{ком}$$

Интервальные значения параметров и факторов интегральной оценки определялись в три этапа. На первом были определены весовые соотношения параметров (уровней) оценки и гипотетические распределения *max* и *min* значения параметров показателя качества (табл. 1), и определены основные факторы качества, которые были вынесены в анкеты для экспертной оценки.

Т а б л и ц а 1

Параметр	Весовое соотношение, %	Min	Max
Физический	4,3	10	100
Эмоциональный	8,6	70	200
Психологический	15,2	50	350
Интеллектуальный	21,7	200	500
Профессиональный	47,8	700	1100
Коммуникативный	2,3	10	50
Итого	99,9	1040	2300

**СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ДИСЦИПЛІНИ У ТВОРЧОМУ ВНЗ: ПРОБЛЕМИ
МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ**

На втором этапе с целью повышения точности оценки был проведен экспертный опрос специалистов (преподавателей). Результаты анализа и обработки экспертных оценок приведены в табл. 2.

Обработка анкетных данных заключалась в определении среднего *max* и *min* значения оценок (интервал оценки), по формуле:

$$\bar{X}_{i.min} = \frac{1}{n} \sum_1^n X_{i.min};$$

$$\bar{X}_{i.max} = \frac{1}{n} \sum_1^n X_{i.max}.$$

Т а б л и ц а 2

Параметр	Фактор	Разброс		Дисперсия	Среднее
		от	до		
Физический	Занятия спортом: регулярное	20	70	16,18	46
	периодическое	10	35	8,52	16
	сезонное	5	25	5,94	12
	Использование алкогольных напитков	-20	10	9,87	-12
	Курение	-40	-5	12,20	-17
	Больничные листы	-5	-5	0,00	-5
Эмоциональный	Уравновешенный	50	50	0,00	50
	Вспыльчивый	-50	-20	10,00	-47
	Этичность	30	60	10,14	56
	Честолюбие	-60	50	35,16	-19
	Рассудительность	40	80	16,67	66
	Сосредоточенность	50	70	8,86	63
Психологический	Положение в коллективе	30	40	4,63	38
	Чувство ответственности	30	50	7,07	33
	Уверенность в себе	20	70	13,69	38
	Умение контактировать со сверстниками	15	50	11,73	25
	Умение контактировать с преподавателями	15	50	12,10	24
Интеллектуальный	Способность к творчеству	25	100	22,24	63
	Интенсивность использования традиционных и вертуальных библиотек	30	80	18,45	61
	Интеллектуальный уровень	30	100	26,82	62
	Оригинальность мышления	10	50	10,93	22
	Коммуникативные умения и навыки	20	50	8,66	37
	Видение альтернативы решения	15	20	2,31	19
	Аналитическое мышление	30	100	21,08	48
Профессиональный	Успехи в приобретении знаний общественных наук	10	20	4,76	16
	Успехи в приобретении знаний специальных курсов	20	30	4,88	27
	Успехи в приобретении знаний социально-экономических наук	15	20	2,51	18

**СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ДИСЦИПЛІНИ У ТВОРЧОМУ ВНЗ: ПРОБЛЕМИ
МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ**

Параметр	Фактор	Разброс		Дисперсия	Среднее
		от	до		
	Успехи в приобретении знаний естественных наук	15	20	2,51	18
	Успехи в приобретении практических навыков	20	30	3,78	29
	Успехи курсового проектирования	10	20	3,82	17
	Успехи в научно-исследовательских, проектных, практических, аналитических работах	20	40	7,56	33
	Успехи в самостоятельной работе	20	50	11,34	24
	Уровень владения иностранным языком	10	50	14,27	19
	Уровень владения математическим аппаратом	5	10	2,16	9
	Уровень владения информационными системами	12	15	1,22	15
	Уровень владения диагностическими техническими системами, используемые в библиотерапевтической практике	10	20	4,92	16
	Уровень владения программным обеспечением компьютера	8	15	2,56	10
	Уровень владения и использования традиционных и виртуальных библиотек	10	25	5,00	14
	Уровень владения знаниями основ оздоровительных систем	10	25	5,67	22
	Уровень владения знаниями основ управления поведением человека	3	15	2,45	7
	Уровень владения знаниями основ философских систем	9	15	2,16	11
Коммуникативный	Участие в конкурсах	5	10	2,51	8
	Участие в выставках	5	10	2,36	8
	Участие в культурно-массовых мероприятиях	5	10	2,44	9
	Участие в конференциях	5	10	2,36	8
	Участие в олимпиадах	5	10	2,51	8

Если условие не выполняется, то соответствующее значение \bar{X}_i корректировалось к соответствующему значению, вычисленному заранее (т.е. происходит смещение \bar{X}_i), что влияет на дисперсию значений экспертной оценки.

$$\sigma^2 = \frac{1}{n-1} \sum (x_i - \bar{x}_i)^2,$$

и ошибка метода будет составлять:

$$S = \sqrt{\sigma^2}.$$

Кроме того, экспертами оценивалось время запаздывания (время реакции μ_i) влияния параметров друг на друга. Данный фактор, как время запаздывания, необходим при многофакторном анализе в модели ситуационных отношений для определения причин отклонения индивидуального показателя обучаемого от среднестатистического значения. По результатам предварительной экспертизы можно сделать вывод о том, что данный фактор запаздывания (время реакции μ_i) не может быть определен с достаточной точностью, так как он индивидуален для каждого субъекта и находится (по результатам анкетирования) в пределах от одного дня до полугода для одного и того же показателя и, кроме того, может изменяться с течением времени. Поэтому значение данного фактора необходимо определять периодически в процессе обучения индивидуально для каждого обучаемого.

На третьем этапе для преодоления субъективизма в оценке значений показателей проводилась окончательная коллективная экспертиза.

Использование экспертов как источников информации основывается на гипотезе о наличии у специалистов конкретной области представлений о путях разрешения частных или глобальных проблем, априорных оценок значимости различных решений, интуитивных догадок об альтернативных и возможных вариантах развития. К участникам экспертизы предъявляют следующие требования: высокий уровень общей эрудиции; глубокие знания в оцениваемой области; способность к адекватному отображению исследуемого объекта; наличие академического научного интереса к оцениваемым аспектам проблемы при отсутствии практической заинтересованности; наличие практического и (или) исследовательского опыта по оцениваемой проблеме; относительная стабильность оценок во времени при отсутствии дополнительной информации, которая может влиять на оценку.

Степень соответствия эксперта этому комплексу требований характеризует его компетентность. В свою очередь знание компетентности эксперта позволяет определить его способность к экспертизе и учесть средневзвешенное мнение эксперта при обработке результатов экспертизы.

Определение компетентности экспертов по предлагаемым проблемам определяется формулой [1]:

$$k_{ki} = \frac{k_{ai} + k_{oci}}{k_{a \max} + k_{oc \max}},$$

где k_{ai} — коэффициент аргументации; k_{oci} — коэффициент осведомленности.

Компетентность эксперта определяют структурой аргументов, послуживших ему основанием для ответа, и степенью его осведомленности по рассматриваемым проблемам. Структуру аргументов в соответствии с табл. 3 учитывают при расчете коэффициентов аргументации k_a . Этот коэффициент определяют наложением числовых значений, приведенных в таблице, на клетки аналогичной незаполненной таблицы, отмеченные i -м экспертом, и суммированием соответствующих числовых значений.

Т а б л и ц а 3

Шаблон для определения коэффициента аргументации

Источник аргументации	Степень влияния источника на ваше мнение		
	высокая	средняя	низкая
Проведенный вами теоретический анализ	0,3	0,2	0,1

**СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ДИСЦИПЛІНИ У ТВОРЧОМУ ВНЗ: ПРОБЛЕМИ
МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ**

Источник аргументации	Степень влияния источника на ваше мнение		
	высокая	средняя	низкая
Ваш производственный опыт	0,5	0,4	0,2
Обобщение работ отечественных авторов	0,05	0,05	0,05
Обобщение работ зарубежных авторов	0,05	0,05	0,05
Ваше личное знакомство с состоянием дел за рубежом	0,05	0,05	0,05
Ваша интуиция	0,05	0,05	0,05

Степень осведомленности эксперта по обсуждаемым проблемам учитывают коэффициентом осведомленности k_{oc} . Этот коэффициент эксперт определяет путем назначения оценки своей осведомленности по данной проблеме в интервале $0 \leq k_{oc} \leq 1$.

Репрезентативность (представительность) экспертной группы вычисляется следующим образом:

$$W = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n k_{ki};$$

Значения коэффициентов компетентности для групп экспертов второго и третьего этапов приведены в табл. 4. Коэффициент репрезентативности как для первой группы, так и для второй больше 0,67.

Т а б л и ц а 4

Номер эксперта	Первая экспертная группа (второй этап)			Вторая экспертная группа (третий этап)		
	K_a	K_{oc}	K_k	K_a	K_{oc}	K_k
1	0,75	0,8	0,775	0,75	0,8	0,775
2	0,65	0,7	0,675	0,75	0,85	0,8
3	0,65	0,7	0,675	0,75	0,75	0,75
4	0,65	0,7	0,675	0,8	0,8	0,8
5	0,55	0,6	0,575	0,7	0,8	0,75
6	0,65	0,7	0,675	0,65	0,75	0,7
7	0,65	0,7	0,675	0,65	0,7	0,675
8	0,55	0,6	0,575	0,80	0,75	0,775
9	0,65	0,7	0,675	0,80	0,85	0,825
10	0,75	0,8	0,775	0,75	0,8	0,775
11	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
12	0,9	1,0	0,95	0,95	0,95	0,95
13	0,8	0,8	0,8	0,85	0,9	0,925
14	0,7	0,75	0,725	0,9	0,9	0,9
15	0,8	0,85	0,825	0,85	0,85	0,85
16	0,75	0,85	0,8	0,75	0,7	0,725
17	0,75	0,85	0,8	0,65	0,6	0,625
18	0,7	0,7	0,7	0,65	0,6	0,625
19	0,8	0,75	0,775	0,55	0,6	0,575
20	0,55	0,6	0,575	0,55	0,6	0,575
W=			0,735	W=		0,77

Оценка степени согласованности мнений экспертов определяется коэффициентом корреляции Пирсона.

Результаты обработки экспертной оценки приведены в табл. 5 – 7.

**СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ДИСЦИПЛІНИ У ТВОРЧОМУ ВНЗ: ПРОБЛЕМИ
МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ**

Т а б л и ц а 5

Результаты обработки экспертной оценки 1—4-го уровней показателя качества
подготовки специалиста

Показатель		Параметр оценки							
		Физический		Эмоциональный		Психологический		Интеллектуальный	
		минимум	максимум	минимум	максимум	минимум	максимум	минимум	максимум
Разброс	от	0	50	10	70	10	80	50	150
	до	5	50	15	100	30	100	50	150
Дисперсия		1,12	0,00	1,12	6,71	4,47	4,47	0,00	0,00
Среднее		0,3	50,0	14,8	71,5	29,0	81,0	50,0	150,0

Т а б л и ц а 6

Результаты обработки экспертной оценки 5-го и 6-го уровней показателя качества
подготовки специалиста

Параметр	Фактор	Разброс		Дисперсия	Среднее	Округленное среднее
		от	до			
Профессиональный	5.1. Успехи в приобретении знаний общественных наук	7	9	0,32	8,0	8
	5.2. Успехи в приобретении знаний специальных курсов	20	22	0,45	20,1	20
	5.3. Успехи в приобретении знаний социально-экономических наук	5	10	1,31	9,4	9
	5.4. Успехи в приобретении знаний естественных наук	7	15	1,50	10,2	10
	5.5. Успехи в приобретении практических навыков	21	30	2,30	22,2	22
	5.6. Успехи курсового проектирования	9	15	1,50	9,6	10
	5.7. Успехи в научно-исследовательских, проектных, практических, аналитических работах	15	35	3,65	25,1	25
	5.8. Успехи в самостоятельной работе	15	20	1,54	16,5	17
	5.9. Уровень владения иностранным языком	10	12	0,49	10,9	11
	5.10. Уровень владения математическим аппаратом	4	20	3,82	7,1	7
	5.11. Уровень владения информационными системами	14	20	1,40	14,5	15

**СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ДИСЦИПЛІНИ У ТВОРЧОМУ ВНЗ: ПРОБЛЕМИ
МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ**

Параметр	Фактор	Разброс		Дисперсия	Среднее	Округленное среднее
		от	до			
	5.12. Уровень владения диагностическими техническими системами, используемыми в библиотерапевтической практике	3	10	1,64	3,6	4
	5.13. Уровень владения программным обеспечением компьютера	2	6	1,18	2,7	3
	5.14. Уровень владения и использования традиционных и виртуальных библиотек	3	8	0,97	6,9	7
	5.15. Уровень владения знаниями основ оздоровительных систем	1	5	1,33	1,8	2
	5.16. Уровень владения знаниями основ управления поведением человека	3	9	1,12	6,8	7
	5.17. Уровень владения знаниями основ философских систем	1	2	0,22	2,0	2
Коммуникативный	6.1 Участие в конкурсах	5	10	1,06	7,8	8
	6.2 Участие в выставках	5	10	0,83	8,0	8
	6.3 Участие в культурно-массовых мероприятиях	2	10	1,79	8,5	9
	6.4 Участие в конференциях	5	10	0,83	8,0	8
	6.5 Участие в олимпиадах	3	8	1,27	7,6	8

Т а б л и ц а 7

Степень согласованности мнений экспертов в оценке показателя
качества подготовки специалиста

Номер эксперта	Коэффициент корреляции Пирсона	
	уровни 1—4	уровни 5—6
1	1,000	1,00
2	0,999	0,96
3	1,000	0,98
4	1,000	1,00
5	1,000	1,00
6	1,000	1,00
7	1,000	1,00
8	1,000	1,00
9	0,967	0,84
10	1,000	1,00

Номер експерта	Коефіцієнт кореляції Пірсона	
	уровні 1—4	уровні 5—6
11	1,000	1,00
12	1,000	1,00
13	1,000	1,00
14	1,000	0,99
15	1,000	1,00
16	1,000	0,97
17	1,000	0,93
18	1,000	0,96
19	1,000	0,92
20	1,000	1,00

Степень согласованности мнений экспертов определяется коэффициентом корреляции Пирсона, и минимальное значение составляет 0,84, что соответствует хорошей согласованности.

Распределение весовых коэффициентов уровней оценки представлено на рис. 4. Наибольшим весом обладает профессиональный уровень.

Распределение весовых коэффициентов значений (баллов) оценки качества подготовки специалиста представлено на рис. 5.

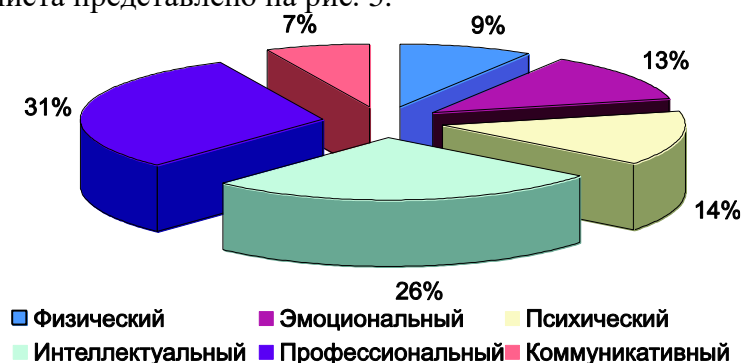

Рис. 4. Распределение весовых коэффициентов уровней оценки качества подготовки специалиста

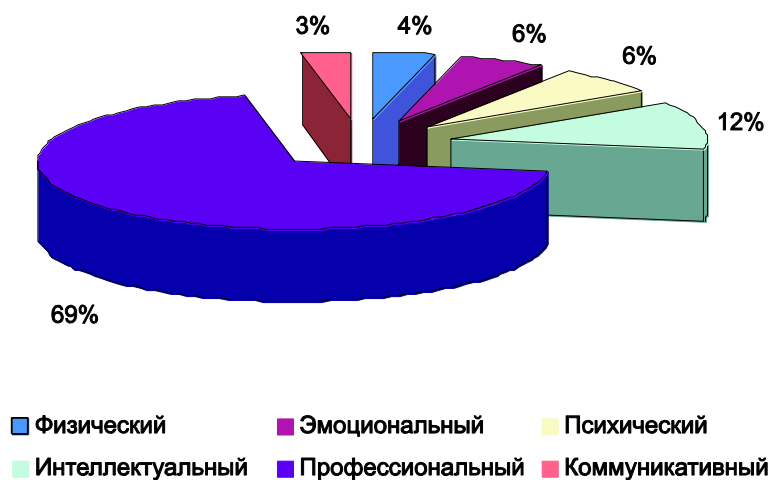

Рис. 5. Распределение весовых коэффициентов балльной оценки качества подготовки специалиста

ФОРМИРОВАНИЕ ОСНОВ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ У СТУДЕНТОВ СРЕДСТВАМИ ЧЕРЛИДИНГА

В последнее время все большее развитие в Украине получает такой вид спорта, как черлидинг [2, с. 35]. Это связано с рядом объективных факторов:

1. Массовость этого вида спорта (команда по черлидингу состоит из 6-16 человек, девушек и юношей).

2. Зрелищность (черлидинг один из самых зрелищных видов спорта благодаря сложнейшим элементам, массовым перестроениям, использованию средств агитации).

3. Актуальность в свете проведения Евро 2012 в Украине (ожидается, что во время матчей и мероприятий европейского турнира будут активно привлекаться черлидеры для создания позитивной атмосферы «боления» на стадионах).

4. Развитие профессионального спорта в Украине, что влечет за собой создание профессиональных групп поддержки (уже многие виды спорта пришли к тому, что на матчах целесообразно использовать группы поддержки, среди них баскетбол, мини-футбол, американский футбол. Единственным фактором, который пока сдерживает повсеместное распространение этой практики, является недостаток финансирования некоторых команд).

5. Развитие студенческого спорта, что также прогнозируемо, повлечет за собой создание студенческих групп поддержки.

6. Рост популярности черлидинга как вида спорта в мире (на данный момент 103 страны мира входят в ICU международный союз черлидинга, растет число и уровень международных соревнований по черлидингу).

7. Успехи Национальной сборной Украины по черлидингу на международной арене (только в 2011 году Национальная сборная Украины завоевала «золотую» и «бронзовую» медали на Чемпионате мира в г. Орландо и два «золота», «серебро» и «бронзу» на Чемпионате Европы в г. Праге).

Совокупность этих факторов обуславливает интерес к этому виду спорта не только у зрителей, но и у студенческой спортивной общественности. Все больше девушек и юношей выбирают для себя этот вид спорта, как в качестве реализации себя в спорте высших достижений, так и для оздоровительных целей.

Сама философия черлидинга непременно условием считает здоровый образ жизни занимающихся; кроме этого, черлидер должен соблюдать ряд морально-этических норм. Ведь черлидеры всегда в центре внимания, на них направлены тысячи глаз, они являются примером для подражания для детей и сверстников. Все это обуславливает необходимость вести здоровый образ жизни, привычку правильно питаться, иметь аккуратный и спортивный внешний вид, необходимость всегда быть приветливым и улыбающимся, а также исключает любые вредные привычки.

Черлидинг сегодня не просто способ активно и интересно провести время, это – профессия, стиль поведения, жизненная философия. Этот вид спорта как никакой другой учит командному духу, сплоченности, развивает качества, которые позволяют спортсменам в дальнейшем легко адаптироваться в трудовом коллективе, создавать свою команду и работать в ней [1, с. 43].

Рассмотрим, какие функции выполняет студенческая команда по черлидингу [3,

с. 56]. Прежде всего, она поддерживает на домашних матчах университетские команды по видам спорта (футбол, гандбол, баскетбол и др.). Кроме того, участвует в студенческих соревнованиях и мероприятиях, а также может соревноваться в рамках региональных и национальных кубков и чемпионатов.

Быть черлидером во всем мире престижно и почетно. Например, в США черлидер высокого уровня имеет преимущества при поступлении в Университет, а также получает стипендию за то, что он тренируется и выступает за университетскую команду. Университетские команды по черлидингу финансируются из бюджета университета, что позволяет снизить финансовую нагрузку на спортсменов и позволить им всецело посвятить себя тренировкам.

Обычно график черлидеров очень напряженный. Он включает как минимум 3 тренировки в неделю по 2-3 часа, еженедельные выступления на играх команды, а также поездки на соревнования. Несомненно, такой плотный график предусматривает хорошо спланированную систему тренировок, питания, восстановления и отдыха. А это и есть основа здорового образа жизни.

В Украине уже ряд вузов имеет команды по черлидингу. Заметим, что вузы являются идеальным местом для развития этого вида спорта, так как имеют свою спортивную базу и высококвалифицированных специалистов.

Черлидинг в вузах можно развивать как в качестве оздоровительного направления во время занятий со студентами в рамках учебной нагрузки, так и в направлении спорта высших достижений, работая с группами спортивного совершенствования во внеурочное время.

Рассмотрим, каким требованиям должен соответствовать черлидер [4, с. 64]:

1. Целеустремленность, упорство, трудолюбие.
2. Спортивный характер, стремление к победе.
3. Умение наслаждаться своими тренировками и выступлениями. Команда на соревнованиях должна выходить на площадку не отработать, а показать себя, передать свое настроение и позитив зрителям.
4. Умение дружить, общаться в коллективе. Черлидинг, как никакой другой командный вид спорта, невозможен без взаимовыручки и поддержки внутри команды. Все спортсмены должны быть единым целым, организмом, который излучает энергию.
5. Полное доверие тренеру-преподавателю.
6. Уважение соперников, судей. Черлидеры дружат, поддерживают и уважают друг друга.
7. Опрятный внешний вид, хорошие манеры поведения, позитивное отношение к окружающим.

Рассмотрим, каких положительных эффектов можно достичь студентам во время занятий черлидингом:

- оздоровительный эффект (черлидинг как вид спорта вырабатывает у студентов выносливость, силу, гибкость, улучшает координацию движений, повышает общий уровень физической подготовленности);
- воспитательный эффект (черлидинг дисциплинирует и мотивирует спортсменов, воспитывает в них командный дух и моральные ценности);
- развлекательный эффект (сопровождая спортивные события, общаясь со зрителями и другими спортсменами, черлидеры получают массу положительных эмоций и интересно проводят время);
- рекреационный эффект (черлидинг незаменим в качестве средства снятия стресса, борьбы с утомлением и депрессиями);
- социальная функция (черлидеры постоянно общаются с другими спортсменами,

зрителями, налаживають соціальні зв'язки, відчувають себе частиною колективу);

– ефект «успеху» (американські спеціалісти вважають, що люди, які в молодості займалися черлідінгом більш успішні в кар'єрі, мають більшу націленість на успіх, умінням спілкуватися в колективі і впевнено йти до поставлених цілей. Тому роботодавці віддають перевагу працівникам, які в минулому виступали в командах підтримки своїх шкіл і університетів) [5, с. 13].

Таким чином, заняття черлідінгом в університеті несуть в собі багато позитивних ефектів для студентів. Найціннішим, безсумнівно, є те, що студенти навчаються к здоровому і активному образу життя, систематичним фізичним навантаженням, спортивному поведінку, поважливому ставленню до тренера, суперників, глядачів, інших спортсменів.

Крім цього, заняття цим видом спорту дійсно несуть в собі елемент розваги, що підвищує рівень позитивних емоцій від занять і посилює оздоровчий ефект від тренувань і виступів.

Для подальшого успішного розвитку черлідінгу в Україні в цілому, і в українських університетах зокрема необхідно:

– підвищувати кваліфікацію спеціалістів, тренерів, викладачів шляхом відвідування спеціалізованих семінарів, тренінгів, читання зарубіжної літератури, перегляду тренувань і виступів провідних команд;

– розширення наукової і методичної бази в даному напрямку, застосування досвіду зарубіжних колег, використання і адаптація досвіду художньої і спортивної гімнастики, аеробіки, танців;

– розширення календаря змагань з черлідінгу, виїзди на міжнародні змагання, проведення різних турнірів, змагань, тренувальних зборів;

– підвищення масовості даного виду спорту, зміцнення традицій поколінь, розвиток дитячого, юнацького, студентського спорту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іванченко Ю. Н. Формування студентської команди з черлідінгу / Ю.Н. Іванченко, Е.В. Плешакова // Матеріали 4 Міжнародн. наук.-практ. конф. (Донець, 18 березня 2010 р.). – С. 69-74.
2. Іванченко Ю. Н. Черлідінг як новий вид спорту, перспективи його розвитку в університетах України / Ю.Н. Іванченко, Е.В. Плешакова // Матеріали Міжнародн. наук.-практ. конф. (11-12 лютого 2010 р., м. Луганськ). – С. 162-166.
3. Cheerleading from tryouts to championships\ Caitlin Leffel\ New-York 2007.
4. Coaching your cheerleading. American Sport Education Program\ Human Kinetics – 2009.
5. Miriam Lopez Cheerleading Technique, Training, Show/ Meyer&Meyer sport 2003.

УДК 378.037

***Т. О. Ігнатова,
м. Луганськ, Україна***

ЕМОЦІЙНО-ЕСТЕТИЧНИЙ ЧИННИК ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА ЗАНЯТТЯХ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Сучасний етап розвитку сфери рекреації та оздоровчої фізичної культури характеризується тенденцією активного розширення арсеналу засобів, які застосовуються у ній, практичним матеріалом, педагогічним впливом та емоційно-естетичним фактором нових фізкультурно-оздоровчих програм і технологій. У зв'язку з цим мета нашого експерименту полягала в тому, щоб дослідити можливість диференційованого застосування комплексів на заняттях фізичної культури різної координаційної

складності в навчальному процесі з фізичного виховання у вузі.

Цей процес концептуально обумовлений змістом основних напрямів сучасного оздоровчого процесу (психолого-педагогічного, навчально-освітнього, кондиційного і спортивно-орієнтованого характеру), у цілому покликаних забезпечити гармонійне поєднання цілої низки сприятливих показників стану здоров'я, фізичну підготовленість, психологічну комфортність, пропорційну статуру тощо. Якісне розв'язання цих завдань значною мірою визначається раціональною оцінкою і використанням усього потенціалу інноваційних програм і технологій, які створені шляхом інтеграції різних за характером видів рухової активності. У процесі аналізу низької ефективності застосовуваних у курсі «Загальна фізична підготовка» методик ми вивчали причини мотиваційно-ціннісного відношення студентів до занять, їхній фізичний стан і координаційні можливості.

Анкетування показало, що студенти I курсу вибирають ті види рухової активності, у яких вони можуть реалізувати свій потенціал. Бажання займатися в групах ЗФП висловили 24,9 %. Вже після першого року навчання у вузі інтерес до занять ЗФП за традиційною методикою знижується [1, с. 215].

Основними мотивами для занять ЗФП є бажання: бути атестованим з предмету «Фізичне виховання» – 33,2 %, бути привабливим для осіб протилежної статі – 13,5 %, домогтися визнання оточуючих, підняти свій авторитет – 12,6 %, оптимізувати вагу – 10,3 %, поліпшити поставу, ходу – 8,2 %, підвищити свою фізичну підготовленість – 6,9 %, подовжити активне довголіття – 4,7 %, набути життєво необхідних вмінь і навичок – 3,3 %, виховати силу волі – 3,2 %, використати можливість відпочити, відволіктися від повсякденних справ – 2,3 %, брати участь у спортивних заходах – 1,8 %. Таким чином, провідним мотивом на заняттях ЗФП залишається атестація з предмету, а не самовдосконалення у фізичному розвитку.

У проведених нами дослідженнях (кількість обстежених осіб – 234 студентки СНУ ім. В. Даля, тестовані за програмою Кабінету Міністрів) вихідний рівень функціонального стану й фізичної підготовленості становить 2,2 бали – «нижче середнього» [3, с. 554 – 559]. Такі фізіологічні показники, як вага й артеріальний тиск, у середньому трохи перевищують віковий норматив, а показники фізичної підготовленості нижче вікового нормативу. Показники динамічної сили (висота стрибка) – менше нормативу на 10 см, швидкісно-силові якості (згинання рук) – на 4 одиниці, загальна витривалість – на 78 сек.

З урахуванням цього при організації занять з ЗФП доцільно застосовувати засоби й методи, спрямовані на підвищення «відстаючих ланок»: загальної витривалості, швидкісних і координаційних здібностей у сполученні з елементами оздоровчих технологій [2, с.193 – 200].

Ситуація ускладнена тією зовні парадоксальною обставиною, що кожна з цих програм, які об'єднані у системі фізичного розвитку з метою досягнення повної відповідності належним рівням фізичного, духовного і психічного здоров'я різного контингенту, має цілу низку принципових особливостей, що визначають її вибіркового, практично універсальний характер внаслідок використання спеціалізованих засобів впливу. У першу чергу, до цих особливостей належать:

- цільова спрямованість вправ (лікувально-профілактична, навчально-освітня, рекреативна, спортивно-орієнтована);
- переважальний характер засобів, які застосовуються, основні параметри навантаження та його вплив на організм;
- наступність динамічних і просторово-часових характеристик базових локомоцій у процесі формування оздоровчих програм;

• специфічні умови проведення занять (особливості середовища, інвентаря та обладнання).

Отже, на закінчення необхідно припустити, що управління мотивацією студентів до рухової активності повинно бути засноване на раціональних формах організації навчального процесу – проблемно-модульній технології навчання й рейтинг-контролі якості фізкультурної освіти на основі релевантної інформації про запити, потреби й можливості суб'єктів освітнього процесу у сфері фізичної культури й спорту [4, с. 28 – 32].

Оптимальне сполучення фізичних вправ і комплексу оздоровчих засобів (методика біологічного зворотного зв'язку, педагогічний вплив емоційно-естетичного фактору) сприяє підвищенню рівня саморегуляції, самоконтролю й самоаналізу, підвищує рівень активності студентів і свідомого керування своїм функціональним станом, у результаті чого зростають працездатність, рівень фізичної підготовленості, загальний оздоровчий ефект [5, с. 3 – 15].

ЛІТЕРАТУРА

1. Амосов Н. М. Фізична активність і серце / Амосов Н. М., Вендет Я. А. – К. : Здоров'я, 1998. – С. 215.
2. Ігнатова Т. О. Фізична культура здоров'я як основа здорового способу життя студента / Ігнатова Т. О. // Спортивна наука Донбасу : мат. VI Всеукр. наук.-практ. конф. – Донецьк, 2008. – С. 193 – 200.
3. Ігнатова Т. О. Взаємодії фізичного й психолого-педагогічного виховання на заняттях з фізичної культури / Т. О. Ігнатова, Г. К. Санжарова // Теорія і методика фізичного виховання : наук.-метод. журнал. – 2010. – № 1. – С. 554 – 559.
4. Ігнатова Т. О. Фізичний розвиток гармонійної особистості, засоби та методи у процесі загальної фізичної підготовки студентської молоді / Т. О. Ігнатова, Г. К. Санжарова // Олимпизм и молодая спортивная наука Украины : мат. Регион. научн.-практ. конф. – Луганск, 2011. – С. 28 – 32.
5. Круцевич Т. Физическое воспитание как социальное явление / Т. Круцевич, В. Петровский // Наука в олимпийском спорте. – 2001. – № 3 : Спецвыпуск "Спорт для всех". – С. 3 – 15.

УДК 796.4:378.1

*О. М. Коломейцева,
г. Луганск, Украина*

ОПТИМИЗАЦИЯ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ С ПОМОЩЬЮ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Сегодня перед обществом поставлена глобальная социально-экономическая задача по интегрированию отечественного культурного потенциала в мировое сообщество. Однако ее реализация требует подготовки специалиста, который должен обладать высокими физическими кондициями и работоспособностью, неформальными лидерскими качествами. Намечившаяся стратегия развития физической культуры студентов, появляющаяся в отходе от унитарной концепции, либерализации и последовательной гуманизации педагогического процесса – гарантия формирования специалиста новой формации.

Структура физической культуры включает три относительно самостоятельных блока; физическое воспитание, студенческий спорт и активный досуг. Для деятельности студентов в сфере физического воспитания приоритетными являются образовательные аспекты [1, т. 2, с. 167 – 168].

Физическая культура – это часть общей культуры, поэтому уровень ее развития зависит от уровня социального и экономического развития общества.

Физическая культура имеет множество функций, среди них:

- нормативная, заключающая в закреплении рациональных норм деятельности;
- информационная, отражающая свойство накапливать культурную информацию, быть средством ее распространения и передачи от поколения к поколению;
- коммуникативная, характеризующая свойство содействовать общению, установлению межличностных контактов;
- эстетическая, связанная с удовлетворением эстетических потребностей личности;
- биологическая, связана с удовлетворением естественных потребностей человека в движении, улучшением его физического состояния и обеспечения необходимого уровня дееспособности для повседневной жизни, выполнения обязанностей члена общества.

Функции – основа классификации видов физической культуры, которая может быть представлена как базовая физическая культура.

Базовая физическая культура обеспечивает физическое образование и физическую подготовленность, которые необходимы каждому человеку как первооснова физического совершенствования для углубленной специализации и активной жизнедеятельности в целом. В зависимости от возраста занимающихся она видоизменяется, приобретает своеобразные черты [2, с. 7 – 8].

Прикладные виды физической культуры самым тесным образом связаны с базовой физической культурой. Их органическая связь выражается в том, что профессионально-прикладная и военно-прикладная физическая подготовка строится на базе общей физической подготовки. Кроме того, в содержании прикладных видов физической культуры входят соответствующие элементы базовой физической культуры и спорта.

К этому виду физической культуры относится лечебная физическая культура, цель которой состоит в восстановлении временно утраченных функциональных возможностей организма.

Гигиеническая физическая культура, включаемая в рамки рабочего дня, повседневного быта и режима отдыха, служит улучшению текущего состояния организма, что способствует формированию благоприятного функционального «фона» для основной жизнедеятельности.

Уровень развития физической культуры в обществе оценивают по следующим показателям:

- внедрение физической культуры в быт членов общества;
- уровень здоровья и физической подготовленности членов общества;
- наличие и качество материально-технического оснащения занятий физической культурой;
- квалификация штатных работников и общественного актива, осуществляющего руководство физкультурным движением;
- уровень внедрения в занятия физической культурой последних достижений научно-технического прогресса;
- спортивные достижения членов общества [2, с. 8 – 9].

Правильно организованные занятия спортом служат фактором сохранения и укрепления здоровья человека. Они содействуют достижению гармонии функций организма, улучшают деятельность вегетативных систем (кровообращения, дыхания, пищеварения), повышают их дееспособность. Занятия спортом увеличивают энергетические возможности организма, развивают способность экономно расходовать и максимально мобилизовать их.

Занятия спортом повышают устойчивость организма к низкой и высокой

температуре, к резким изменениям атмосферного давления, к проникающей радиации, к некоторым токсическим веществам и другим неблагоприятным воздействиям.

Однако хорошее состояние здоровья не только результат занятий спортом, но и важнейшее условие для достижения высоких спортивных результатов. Здоровое сердце, хорошее состояние верхних дыхательных путей, здоровые зубы, нормальная деятельность пищеварительной и выделительной систем, соответствующая сила, уравновешенность и подвижность нервных процессов, отсутствие даже микротравм – необходимые условия для достижения успеха в спорте [3, с. 174 – 175].

Важным условием сохранения и укрепления здоровья, предупреждения травм и других патологических состояний и в целом достижения положительных результатов в занятиях спортом является систематический врачебный контроль за состоянием здоровья спортсменов.

Реализация принципа оздоровительной направленности физического воспитания возможна только в том случае, если занятия физическими упражнениями станут органической частью жизнедеятельности человека. С другой стороны, эффективность самих физических упражнений будет возможна только при соблюдении необходимых гигиенических норм. Будучи неспецифическими средствами, гигиенические факторы приобретают большое значение для полноценного решения задач физического воспитания. Как бы хорошо ни был организован педагогический процесс, он никогда не даст желаемого эффекта при нарушении, например, режима питания и сна, если занятия будут проходить в антисанитарных условиях.

Средства, которое обеспечивают жизнедеятельность человека, находятся вне процесса физического воспитания: нормы личной и общественной гигиены труда, учебы, быта, отдыха, питания, то есть все то, что обеспечивает предпосылки для полноценных занятий физическими упражнениями.

Активизация процесса физического воспитания – это организация деятельности каждого учащегося, направленная на осознание и решение учебных задач. При этом характер деятельности учителя и учащихся определяют используемые в занятиях методы. Наиболее успешному решению намеченных учебных задач способствует комплекс методов. Вначале целесообразно формировать знания, умения и навыки путем репродуктивной деятельности. По мере накопления знаний и двигательного опыта следует постепенно применять элементы творческой деятельности, а затем все шире практиковать самостоятельность и поощрять инициативу. Нельзя подготовить учащегося к трудовой жизни и самостоятельной физкультурно-спортивной деятельности, если в процессе проведения занятий не будут преобладать продуктивные методы работы [2, с. 39 – 42].

Полученные теоретические знания становятся основой для трансформации сознания личности студентов и определяют уровень их потребностей в двигательной активности. Системный подход к познанию физической культуры стимулирует студентов к анализу фактов, их обобщению и выводам, что, несомненно, актуализирует их способность к ретроспективному поиску информации, ее систематизации, анализу и синтезу, накоплению индивидуального информационного банка. Для познавательного процесса цель выступает в качестве идеальной модели деятельности.

Занятия спортом выступают формой самовыражения и самоутверждения студента, определяя его образ жизни, общекультурные и социально значимые приоритеты. На передний план в спорте выдвигается стремление к успеху, поощряется стремление личности к реализации своих возможностей в рамках определенного спортивного сценария. Результатом совместной учебной и спортивной деятельности студентов должны стать правильно сформированные социально значимые качества;

социальная активность, самостоятельность, уверенность в своих силах, а также честолюбие.

В сфере активного досуга реализуются биологические, социальные и духовные потребности студентов в двигательной активности, здоровом образе жизни, получении удовольствия от занятий различными формами физической культуры [1, т.2. с. 169].

Основная задача здорового образа жизни студенческой молодежи освоить методику определения и индивидуального дозирования уровня физических нагрузок при занятиях физическими упражнениями, приобрести опыт использования физкультурно-спортивной деятельности для достижения жизненных и профессиональных навыков.

ЛИТЕРАТУРА

1. Т. Ю. Круцевич Теория и методика физического воспитания Киев «олимпийская литература» 2003 в 2-томах : 1 т. – 423 стр. ; 2 т. – 391 с.
2. Б. М. Шиян, Б. А. Ашмарин, Б. Н. Минаев, А. И. Гурфинель, Б. В. Сермеев. – М.; Теория и методика физического воспитания, Москва «Просвещение», 1988. – 224 с.
3. А. А. Тер-Ованесян Спорт. – Москва, 1967. – 188 с.

УДК 317.15.33.001

*А. В. Кучер,
м. Київ, Україна*

ПРОФЕСІЙНЕ СПІЛКУВАННЯ ЕКОНОМІСТА: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ АСПЕКТ

Сучасна цивілізація розширює й ускладнює комунікативне середовище, в якому знаходиться людина. Нині фахівець повсякчас вступає в безліч контактів, які мають широку географію, аж до загальнопланетарного характеру [5]. Для того, щоб бути самостійним суб'єктом цих відносин й успішно конкурували на ринку праці, випускники економічного профілю ВНЗ повинні отримати не лише фундаментальну фахову підготовку, але й володіти вміннями професійного спілкування. У цьому зв'язку закономірним є те, що в проекті Концепції мовної освіти в Україні одним із важливих аспектів проголошено вдосконалення змісту мовної освіти у ВНЗ, що забезпечить формування в спеціалістів різних профілів навичок і вмінь комунікативно доцільно користуватися засобами мови в різноманітних ситуаціях спілкування [12]. Викладене свідчить про актуальність порушеної проблеми.

Власне людське спілкування безпосереднім об'єктом наукового аналізу стало лише на початку ХХ ст., проте цей феномен завжди цікавив дослідників, зокрема перші спроби дослідити спілкування відносяться до античних часів. Незважаючи на те, що мислителі минулих епох цікавилися різними аспектами спілкування, незмінним залишався інтерес до його сутності й природи. У сучасних реаліях спілкування досліджується в найрізноманітніших аспектах: філософському, психологічному, педагогічному, соціологічному, етичному та інших, що свідчить про міждисциплінарний характер проблеми формування дефініції «професійне спілкування», що й визначено метою цієї публікації.

Залучення до аналізу результатів дослідження спілкування учених, які представляють різні наукові галузі, дозволяє розширити коло питань щодо цього феномену. Опрацювання робіт з цієї проблеми дозволяє говорити про складну й суперечливу природу спілкування, тому вказаний феномен викликає беззмінний інтерес з боку представників багатьох галузей науки, виступаючи предметом дослідження філософів, психологів, педагогів, соціологів, психолінгвістів й ін.

Дослідники спілкування справедливо підкреслюють його надзвичайну складність і багатоаспектність. Досить влучним у цьому контексті є твердження О. С. Пономарьова про те, що поняття спілкування є настільки звичним і поширеним, у той же час достатньо складним і суперечливим, що завдання й можливості його дослідження дозволятимуть ще довго відкривати все нові й нові моменти, врахування яких дасть змогу підвищити його ефективність [11]. У літературі вказується, що спілкування – це складний багатоплановий процес встановлення й розвитку контактів між людьми, породжуваний потребами спільної діяльності, який включає в себе обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприйняття й розуміння партнера по спілкуванню [4, с. 213].

Нові нюанси в зміст й особливо в характер спілкування вносить сучасний етап розвитку людської цивілізації, який отримав назву постіндустріального або інформаційного суспільства, побудованого на знаннях, засновником теорії якого вважається Даніел Белл [1]. Під час обговорення проблеми осмислення феномену спілкування В. Г. Кремень, С. О. Заветний та О. С. Пономарьов неодноразово підкреслювали, що нові реалії життя в постіндустріальному світі зумовлюють те, що нині переважно під впливом науково-технічного прогресу, насамперед бурхливого розвитку телекомунікаційних засобів і технологій, відбувається істотна зміна самих цілей, змісту й форм спілкування [6]. Воно стає більш чітким, динамічним, цілеспрямованим, прагматичним, при цьому поступово, але неухильно втрачає свою людяність та емоційне забарвлення, все більше обмежується функцією обміну інформацією. Спілкування набуває телеграфного лаконічного стилю й у більшості випадків зводиться до обміну короткими SMS-повідомленнями чи листуванням за допомогою електронної пошти [7]. Така ситуація створює загрозу втрати тієї «розкоші спілкування», яку свого часу образно підкреслював А. де Сент-Екзюпері.

Отже, постіндустріальне суспільство не тільки розширює можливості людини, а й дещо звужує поле їх використання. Зазначимо, що наведене положення певною мірою стосується й такої специфічної підсистеми цього феномену, якою виступає професійне спілкування, і тому має розглядатися як один із принципових моментів при визначенні його сутності, змісту та структури. Зокрема, слід зазначити, що нині розвивається технологізація професійного спілкування, яка означає, що воно все частіше відбувається через використання інформаційно-телекомунікаційних систем і технічних засобів (Інтернет, супутникові канали зв'язку, мобільний зв'язок, програми для дистанційного відео- й аудіоспілкування Skype, ICQ, спілкування в чатах й ін.). Технологізація вказаного спілкування призводить до його формалізації (зводить фактично спілкування до комунікації, тобто обміну лише текстовими повідомленнями), глобалізації (можливість спілкування з партнерами, що перебувають у різних країнах), віртуалізації (опосередковане спілкування з партнером через комп'ютер). Зазначені тенденції є суперечливими, оскільки, з одного боку це створює широкі можливості для різних форм дистанційного професійного спілкування в режимі онлайн, тобто в режимі реального часу (відеоконференції, семінари, селекторні відеонаради), що істотно підвищує оперативність та ефективність вказаного спілкування, проте, з іншого боку, специфікою такого спілкування є стандартизованість і відсутність візуального контакту, при цьому фахівці часто віддаляються від реальних співрозмовників й реального спілкування, тому їм стає складніше встановлювати реальні, а не віртуальні професійні контакти, підтримувати й управляти ними.

У рамках нашого дослідження вихідними для розуміння й аналізу сутності професійного спілкування виступають результати аналізу існуючих наукових підходів щодо співвідношення спілкування з такими поняттями як діяльність, взаємодія, процес.

Ця проблема активно обговорювалася вченими-психологами в 70-80 рр. минулого століття, проте вона не втратила актуальності й нині, оскільки цілісного однозначного уявлення про зв'язок вказаних категорій поки-що не сформульовано. Зазвичай у психолого-педагогічних дослідженнях, коли розглядаються питання, пов'язані з порушеною проблемою, то обираються два варіанти. У першому випадку спілкування розглядається як один із видів людської діяльності. Ідейним підґрунтям наукового пошуку в цьому напрямі є дослідження Б. Г. Ананьєва, Г. М. Андреевої, Д. Б. Ельконіна, О. Г. Злобіної, О. М. Леонтьєва, М. І. Лісіної, В. М. Панферова, В. М. Соковніна. Ще один напрям дослідження спілкування відображений у працях М. І. Бобнєвої, О. О. Бодальова, Л. П. Буєвої, М. С. Кагана, Б. Ф. Ломова, В. С. Мерліна. У концепціях цих учених спілкування розглядається як взаємодія. Для розуміння співвідношення спілкування, взаємодії й діяльності розглянемо концептуальні підходи до визначення сутності двох останніх. Категорія діяльності як одна з найважливіших у психології розроблялась Л. С. Виготським, С. Л. Рубінштейном, О. М. Леонтьєвим, П. Я. Гальперінім та ін. У сучасній психолого-педагогічній літературі діяльність визначається як активна взаємодія людини із середовищем, яка регулюється усвідомленою метою, що виникає внаслідок прояву в неї певної потреби [13, с. 83]. О. М. Леонтьєв у структурі діяльності виділяє «моменти» діяльності (як акт), дії, операції та психофізіологічні механізми, що реалізують діяльність в усіх її моментах [8, с. 235]. Вчений стверджує, що діяльність представляє собою процес, який характеризується постійними трансформаціями, при цьому основними складовими людської діяльності є дія як процес, підпорядкований свідомій цілі [9, с. 145 – 149]. Отже, головною одиницею психологічного аналізу діяльності є дія як процес, спрямований на реалізацію визначеної мети.

Б. Ф. Ломов доводить, що центральним принципом взаємодії є не система розмежованих дій кожного з учасників спілкування, а їх неперервна взаємодія, при цьому «розрізати» спілкування, відокремлюючи діяльність одного учасника від діяльності іншого, неможливо [10]. На відміну від Б. Ф. Ломова, в роботі А. Л. Журавльова взаємодія розглядається як система дій, при якій дії однієї людини або групи осіб обумовлюють певні дії інших, а дії останніх, у свою чергу, визначають дії перших. Відзначається, що структура спільної діяльності функціонує й розвивається саме через взаємодію її учасників [2].

Виходячи з уявлень про діяльність як процес і взаємодію як процес, можна висунути положення, згідно з яким спілкування також є підстави розглядати як процес. У методологічному плані це дає змогу поєднати традиційно конкуруючі в психології підходи до визначення спілкування як діяльності та взаємодії. Результати дослідження показали, що в сучасній психолого-педагогічній літературі має місце процесний підхід до визначення феномену спілкування. Зокрема зазначається, що спілкування – це, в першу чергу, комунікативний процес [3]; процес передавання знань, ідей, думок, почуттів однієї людини й доведення їх до розуміння іншою [14]. Розглядаючи теоретичні постулати концепції професійного спілкування, слід зазначити, що вперше термін «професійно-педагогічне спілкування» уведено в педагогічну науку В. А. Кан-Каликом у 80-ті роки ХХ ст. Наприкінці минулого століття поняття «професійне спілкування» з педагогічної діяльності поступово переноситься й на представників інших сфер професійної діяльності. І вже на початку ХХІ ст. з'являються наукові дослідження, присвячені різним аспектам проблеми професійного спілкування фахівців у сфері управлінської діяльності, культури і стилю спілкування у різних професійних сферах. У нашому дослідженні, яке передбачає розробку педагогічної технології формування вмінь професійного спілкування, останнє ми будемо розглядати з позицій

так званого діяльнісного підходу, оскільки необхідними для здійснення діяльності є вміння, які з психологічної точки зору є складником готовності людини успішно виконувати певну діяльність. Отже, професійне спілкування економіста – це спеціально організована на наукових засадах, керована, цілеспрямована діяльність, змістом якої є обмін інформацією, досвідом, організація взаємостосунків і взаєморозуміння, досягнення фахівцем економічного профілю оптимальної взаємодії з колегами з метою вирішення професійних завдань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. Пер. с англ. / Д. Белл. – М. : Acsdemia, 1999. – 324 с.
2. Журавлев А. Л. Совместная деятельность как объект социально-психологического исследования / А. Л. Журавлев // Совместная деятельность : методология, теория, практика. – М. : Наука, 1988. – С. 19-36.
3. Коваленко А. Б. Теоретико-методологічні засади дослідження невербального спілкування / А. Б. Коваленко // Проблеми експериментальної та кризової психології : зб. наук. праць. Вип. 8. – Харків : УЦЗУ, 2010. – С. 2-9.
4. Краткий психологический словарь / Сост. Л. А. Карпенко ; Под. общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – М. : Политиздат, 1985. – 431 с.
5. Кремень В. Г. Освіта в структурі цивілізаційних змін : актуальні проблеми : доповідь на Загальних зборах НАПН України / [Електронний ресурс] В. Г. Кремень. – Режим доступу : <http://www.apsu.org.ua/ua/news/speech2010/>.
6. Кремень В. Г. Філософське осмислення феномену спілкування / В. Г. Кремень, С. О. Заветний, О. С. Пономарьов // Філософія спілкування : філософія, психологія, соціальна комунікація. – 2009. – № 2. – С. 6-9.
7. Кремень В. Г. Філософські проблеми людського спілкування / В. Г. Кремень, С. О. Заветний, О. С. Пономарьов // Філософія спілкування : філософія, психологія, соціальна комунікація. – 2009. – № 1. – С. 4-6.
8. Леонтьев А. А. Деятельный ум (Деятельность, Знак, Личность) : монография / А. А. Леонтьев. – М. : Смысл, 2001. – 392 с.
9. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность : монография / А. Н. Леонтьев. – 2-е изд. – М. : Политиздат, 1977. – 304 с.
10. Ломов Б. Ф. Психические процессы и общение / Б. Ф. Ломов // Методологические проблемы социальной психологии. – М. : Наука, 1975. – С. 106-123.
11. Пономарьов О. С. Логіка спілкування та його гносеологічні аспекти / О. С. Пономарьов // Філософія спілкування : філософія, психологія, соціальна комунікація. – 2009. – № 2. – С. 28-35.
12. Проект Концепції мовної освіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.mon.gov.ua/gr/obg/2010/proekt_271210.doc.
13. Психологія діяльності та навчальний менеджмент : навч.-метод. посіб. / В. А. Козаков, М. В. Артюшина, О. М. Котикова та ін. ; За заг. ред. В. А. Козакова. – К. : КНЕУ, 2003. – 829 с.
14. Тіняков А. О. Психолого-педагогічна модель організації спілкування як фактору виховання моральних якостей учнів училищ фізичної культури / А. О. Тіняков // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. праць / за ред. Л. Л. Тovaжнiяньського, О. Г. Романовського. – Вип. 28 (32). – Харків : НТУ «ХП», 2011. – С. 94-107.

УДК 378.018

***В. А. Лашкул,
м. Київ, Україна***

ПРОФЕСІОНАЛІЗМ ВИКЛАДАЧІВ ЯК ОДИН З ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЕТЕРИНАРІВ

Інтеграція України в європейське освітнє середовище передбачає радикальні перетворення у сфері освіти, що пов'язані з гуманістичними та демократичними тенденціями розвитку українського суспільства, об'єктивним зростанням ролі його моральних засад і зумовлюють суттєві зміни освітніх пріоритетів і цінностей.

Професійно-етична компетентність як базова складова професійності лікаря ветеринарної медицини віддзеркалює його духовність і моральність, внутрішню культуру, здатність приймати адекватні моральні рішення та діяти відповідно до норм професійної етики. Саме це дозволяє ветеринару визначити ставлення до своїх професійних обов'язків.

Потреба в реформуванні ветеринарної освіти на сучасному етапі її розвитку детермінується значними змінами в технологіях виробництва продукції сільського господарства, яке вимагає адекватних змін у підготовці лікарів ветеринарної медицини; кардинальними змінами на ринку праці спеціалістів аграрного профілю; необхідністю диференційованого підходу до розробки навчальної програми підготовки бакалаврів та магістрів сільського господарства. Незадовільний стан сформованості професійно-етичної компетентності майбутніх ветеринарів пов'язаний із недооцінкою значущості етичної складової у змісті їх професійної підготовки.

Для розвитку досліджуваної компетентної особистості, активного члена суспільства необхідно підвищувати ефективність процесу навчання шляхом перегляду та реформування освіти на всіх рівнях, оскільки існуючі системи не повністю відповідають запитам сучасного суспільства і потребують переорієнтації.

Теоретичний аналіз змісту понять “професійна компетентність”, “професійні компетенції”, “професіоналізм” показав багато спільного у підходах учених до їх трактування. Загальним для всіх спроб дати визначення професійній компетентності є розуміння її як здатності людини ефективно виконувати професійні функції завдяки спеціальним знанням, умінням і навичкам. Розбіжності у визначеннях стосуються розгляду особистісної складової фахівця, зокрема, його потреб, мотивів, особистісних якостей, попереднього досвіду діяльності.

Розглядаючи питання формування професійної компетентності майбутніх фахівців аграрної галузі, необхідно зазначити, що рівень такої компетентності визначається здатністю особистості реалізувати себе як успішного та ефективного фахівця. Компетентність – не тільки певний обсяг знань, вмінь і навичок, які потрібні висококваліфікованому спеціалісту. Поняття компетентності є ширшим, ніж знання чи вміння: компетентність включає в себе знання, вміння, навчальний та життєвий досвід, цінності, інтереси, які самостійно реалізуються людиною і використовуються нею в певній конкретній ситуації. Іншими критеріями професійної компетентності традиційно виступають суспільна значущість результатів праці спеціаліста, його авторитет у колективі, соціально-трудова ситуація у конкретній галузі діяльності, здатність до саморозвитку, самоаналізу, саморегуляції, самоорганізації, самоконтролю.

Таким чином, поняття професійна компетентність можна визначити як інтегральну системну якість, яка формується на певному етапі фахової діяльності, у рамках певної соціально-професійної ситуації й на основі індивідуально-психологічних якостей особистості.

З огляду на різноплановість підготовки фахівців у вищих аграрних закладах освіти у своїх дослідженнях ми розглядаємо питання професійно-етичної компетенції студентів факультету ветеринарної медицини.

Спрямованість підготовки фахівців ветеринарної медицини обумовлюється змістом їх освітньо-кваліфікаційної характеристики. Згідно неї можна дати визначення *професійної компетентності ветеринарного лікаря* як сукупності фундаментальних, загальнонаукових та спеціальних знань про структуру і функції організму, основні закономірності виникнення та розвитку в ньому патологічних явищ, пов'язаних з хворобою, методів діагностики, лікування, профілактики і прогнозування захворювань, *практичних умінь* з визначення статусу здорової та хворої тварини, *здійснення заходів* з

профілактики, діагностики та лікування тварин на інфекційні, інвазійні та незаразні хвороби, *професійно важливих якостей* фахівця, що забезпечує успішне вирішення завдань із захисту тварин від хвороб, захисту населення від хвороб, спільних для людей і тварин, забезпечення безпечності продуктів тваринництва і рослинництва як продуктів харчування людей, дотримання ветеринарно-санітарних вимог до якості засобів захисту тварин, кормових добавок та спрямованих на захист довкілля, із охорони території України від занесення з території інших держав збудників карантинних хвороб тварин. А професійно-етичну компетентність визначаємо як структурну складову професійної компетентності ветеринара.

Метою цілеспрямованої системи формування професійно-етичної компетентності випускників-ветеринарів є поетапний розвиток досліджуваної компетентності як складної, інтегрованої властивості особистості від репродуктивних, виконавчих рівнів до продуктивних, творчих. Високий рівень професійно-етичної компетентності випускників є кінцевим результатом функціонування відповідної педагогічної системи.

Наочним і живим прикладом, еталоном сформованості професійно-етичної компетентності для студентів має бути сам викладач, рівень його культури та професійної етики. Професійно-етична компетентність викладача як система внутрішніх ресурсів, необхідних для здійснення ефективної професійної взаємодії, відіграватиме значну роль, гальмуючи чи прискорюючи процес формування професійно-етичної компетентності студентів.

Більшість викладачів вищих аграрних закладів не мають спеціальної педагогічної підготовки. Передусім, необхідна вона для викладачів професійно орієнтованого та спеціального циклу дисциплін (адже, саме на дисциплінах формується професійно-етична компетентність майбутніх лікарів ветеринарної медицини), викладачів, що прийшли на викладацьку роботу з виробництва і для викладачів, підготовка яких здійснювалась через навчання в аспірантурі. Тому, для забезпечення ефективних умов поетапного формування у студентів професійно-етичної компетентності необхідно реалізувати систему підготовки та підвищення педагогічної майстерності викладачів спеціальних дисциплін

В поняття “професіоналізм викладачів” дослідники включають такі вміння: 1) досконало володіти своїм “знаряддям” праці – мовою, словом; 2) зосередити увагу студентів і зацікавити новим матеріалом; 3) враховувати вікові та психологічні особливості студентів, рівень їх розвитку, забезпечити індивідуальний і диференційований підхід; 4) розглядати навчання, виховання і розвиток в їх діалектичному зв'язку і єдності; 5) поєднувати теорію і практику у викладанні навчальної дисципліни тощо.

Педагогічна діяльність тісно пов'язана з особистісними якостями педагога, його мотивами та ціннісними орієнтаціями, самосвідомістю, професійними установками і впливає на результативність навчально-виховного процесу. Під педагогічною діяльністю викладача необхідно розуміти його професійну діяльність, яка в цілому спрямована на якісну підготовку (навчання і виховання) студентів-іноземців. На якість педагогічної діяльності викладача впливають потреби, інтереси, педагогічна ситуація, установка, мотиви, мета, воля, почуття, рівень інтелекту, пізнавальні процеси, педагогічні здібності, професійна самосвідомість.

Для професорсько-викладацького складу передбачена система заходів щодо підвищення їх педагогічної майстерності: “круглі” столи, науково-практичні конференції, методичні семінари, відкриті лекції, взаємовідвідування занять тощо.

Одним з головних принципів методичної роботи в комплексі є перенесення акценту з інформаційного навчання на методологічне, зокрема на оволодіння методами

наукової та професійної діяльності, на розвиток у студентів здатності на набуття нових знань з професійної етики та їх узагальнення і приведення до чіткої системи.

З метою розв'язання раніше вказаних педагогічних проблем, а також створення організаційно-методичних умов удосконалення педагогічної діяльності науково-педагогічних працівників, на кафедрі педагогіки Національного університету біоресурсів та природокористування України було розроблено спецкурс "Основи професійно-етичної компетентності лікарів ветеринарної медицини". Програма спецкурсу охоплює три взаємопов'язані в педагогічній практиці компоненти: педагогічний, психологічний і методичний та передбачає використання широкого спектру методів навчання: лекційного, імітаційного, ігрового, моделювання, тренінгового, дискусії, самостійної роботи.

Навчально-тематичний план спецкурсу розподілений на два блоки: теоретичні основи професійно-етичної роботи та психолого-педагогічні засади формування досліджуваної компетентності. Перший блок тем актуалізує і формує у викладачів базові знання, вміння і навички відносно професійної етики та передбачає вивчення її особливостей саме у ветеринарній медицині. Другий блок спрямований на формування базових знань із педагогіки та психології, які сприятимуть формуванню професійно-етичної компетентності у студентів.

Запропонована тематика лекційно-теоретичних і практичних занять (74 години) є орієнтовною і за потреби може доповнюватися, розширюватися, поглиблюватися з урахуванням потреб слухачів в межах відведених годин. Заняття дають змогу активно залучати викладачів, сприяти узагальненню теоретичних положень, розширювати та поглиблювати знання з професійної етики та відшліфувати відповідні вміння.

Усе зазначене вище дозволило дійти таких висновків. Проблема підвищення якості професіоналізму викладачів вищих навчальних закладів нерозривно пов'язана з проблемою інтелектуальної культури, подолання існуючих стереотипів і консерватизму в організації навчально-виховного процесу.

Одним із дієвих заходів підвищення педагогічної майстерності викладачів аграрних вищих навчальних закладів, які не мають базової педагогічної освіти, є розробка та проведення спецкурсів. Вони повинні поєднувати в собі різні компоненти підготовки (педагогічна, психологічна, методична) та методи навчання.

Специфіка підготовки фахівців ветеринарної медицини обумовлює необхідність розробки та впровадження спецкурсу "Основи професійно-етичної компетентності лікарів ветеринарної медицини", який поділений на змістові блоки з вивчення теоретичних основ професійної роботи та психолого-педагогічних засад формування професійно-етичної компетентності.

УДК 796.412:061.237

***О. В. Лісовець, Я. П. Мосейчук,
м. Ніжин, Україна***

ПОТЕНЦІАЛ ФІТНЕС-КУЛЬТУРИ У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Поширення і популяризація фітнес-культури у молодіжному середовищі зумовлює значний інтерес представників різних галузей науки до цього явища – соціологів, педагогів, психологів та ін. Для розуміння основних технологій і закономірностей функціонування цієї субкультури насамперед важливо визначити сутність поняття «фітнес». Даний термін, що з'явився в США, нестримно увійшов до

інтернаціональної спортивної лексики, набув поширення і в нашій державі. Поняття «фітнес» походить від англійського дієслова «to be fit for» – бути у формі, бути бадьорим, здоровим. Спочатку його використовували для оцінки фізичної підготовленості людей, що тренуються, але з часом його стали використовувати в оцінці придатності до праці, якості життя – як символ соціальної успішності. Сьогодні воно означає різні види рухової активності, збалансоване харчування, косметичні процедури і діагностику фізичного стану [1, с. 11]. Поняття «фітнес» не тільки охоплює широке коло питань, пов'язаних з фізичною активністю, рухливістю, але й відображає набагато ширше поняття – «здоровий спосіб життя». Метою оздоровчого фітнесу є досягнення і підтримка визначеного рівня фізичної підготовленості й зменшення ризику порушень стану здоров'я. Оздоровчий фітнес базується на інтенсивних і динамічних вправах пов'язаних із силовими вправами та тренажерами, призначених для зміцнення здоров'я, підвищення опірності організму дії несприятливих факторів зовнішнього середовища, підвищення функціональних можливостей організму та працездатності серцево-судинної і дихальної систем, зміцнення кістково-м'язового апарату й т. ін. [3, с. 10].

Останніми роками фітнес став популярний в більшості країн світу: мільйони людей на планеті активно займаються фітнесом. Високі темпи оновлення оздоровчих технологій і використовуваного устаткування передбачають безперервну трансформацію фітнес-культури.

Основним засобом фітнес-культури є фізичні вправи. Це цілеспрямовано повторювані вправи для освоєння рухових умінь і навичок, розвитку фізичних якостей і механізмів енергозабезпечення. Володіючи і активно використовуючи різні фізичні вправи, молодь покращує свій фізичний стан і підготовленість, фізично удосконалюється. Фітнес-технології розрізняють відповідно до різних напрямків фітнес-програм: аеробні програми; силові програми; програми змішаного формату; програми "Body&Mind"(розумне тіло); танцювальні програми; програми з використанням східних єдиноборств.

Не менш важливим засобом у фітнес-культурі є природні чинники: сонце, повітря, вода і гігієнічні чинники: розпорядок дня, режим відпочинку і харчування. Специфічним засобом виступають інформаційні технології (книги, навчальні посібники, комп'ютерні програми).

У молодіжному середовищі сьогодні намітилася тенденція до споживання фітнес-послуг, включаючи зайняття різними видами аеробіки, катання на роликів ковзанах, використання кардіоваскулярних і еліптичних тренажерів, бігових доріжок і т. д. Зайняття у фітнес-клубах все більше входять в студентський мейнстрім, а тому перетворюються на важливе соціальне явище, чинник соціального становлення сучасної молоді [1, с. 12].

Для молоді пріоритетними є: бажання сформувати красиву, привабливу фігуру, усунути її дефекти, зміцнити здоров'я, поліпшити самопочуття і працездатність, скоректувати фізичний розвиток; потреба в руховій активності; мотиви гри, розваги, набуття «позитивних емоцій»; спортивний інтерес.

Корисність і необхідність зайняття фізкультурою і спортом усвідомлюється більшістю, але, мабуть, основною перешкодою на шляху їх реалізації є звичайна лінь, небажання або нездатність робити над собою зусилля, пересилити себе, а також відсутність у багатьох у більш ранньому і сприйнятливому віці досвіду фізкультурної активності, прецеденту особистого яскравого, сильного переживання, пов'язаного з цим.

Як зазначають науковці [2], фітнес-технології є ефективним чинником

формування здорового способу життя, який реалізується різними соціальними інституціями: освітніми закладами, які культивують заняття з фізичної культури з використанням засобів фітнесу, організують спеціалізовані факультативи; виробничими колективами, які забезпечують всестороннє стимулювання підлеглих на здоровий спосіб життя; фітнес-закладами (фітнес-клубами, фітнес-центрами), які окрім фітнес-послуг створюють особливе соціальне середовище для своїх членів.

Сьогодні розвиток фітнес-індустрії характеризується наявністю і значним збільшенням кількості фітнес-клубів, розробкою фітнес-технологій і програм з організації сімейного дозвілля, адаптацією програм занять до конкретних груп населення (тобто широка стратифікація), зближенням діяльності фітнес-клубів, медичних і соціально-психологічних закладів, а найголовніше — залученням широкого кола споживачів фітнес-послуг, що корелюється зі зміною стилю життя молоді [4, с. 4].

Але для повноцінного формування здорового способу життя фітнес-технології обов'язково мають доповнюватись дотриманням оптимального рухового режиму, режиму сну, гігієни, раціональним харчуванням, відмовою від шкідливих звичок, раціональним режимом навчання, праці та відпочинку.

Разом з тим різноманітність фітнес-технологій робить можливим їх використання в роботі з дітьми та молоддю, що мають відхилення у стані здоров'я, функціональні обмеження тощо. Ціннісні орієнтації і ідеологія фітнесу базуються на пріоритеті здоров'я, фізичного і психологічного комфорту, сприяють оздоровчій дії на організм і психічний стан молоді.

Очевидно, що потенціал фітнес-культури дозволяє розглядати останню як інноваційний чинник у сфері реалізації державної молодіжної політики щодо формування здорового способу життя, усвідомлення молодим поколінням необхідності у здоровому способі життя, в регулярних заняттях фізичною культурою і спортом;

ЛІТЕРАТУРА

1. Григорьев В.И. Фитнес-культура студентов: теория и практика: Учеб. пос. / В.И.Григорьев, Д.Н.Давиденко, С.В.Малинина. – СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2010. – 228 с.
2. Гурвич А.В. Применение инновационных фитнес-технологий в военно-образовательных учреждениях и спортивных клубах для поддержания здорового образа жизни : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Гурвич Андрей Вячеславович. – СПб., 2007. – 25 с.
3. Карпова І.Б. Фізична культура та формування здорового способу життя: Навч. пос. / І.Б.Карпова, В.Л.Корчинський, А.В.Золотов. – К.:КНЕУ, 2005. – 104 с.
4. Сайкина Е. Г. Фитнес в физкультурном образовании детей дошкольного и школьного возраста в современных социокультурных условиях: Монография. / Е. Г. Сайкина – СПб.: Образование, 2008.- 301 с.

УДК 378.01131:371.14013.77(063)(04)

***О. А. Остряньська,
м. Полтава, Україна***

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНАЛЬНОГО НАУКОВО-ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО КОМПЛЕКСУ

Процес модернізації освіти в Україні та створена належна нормативно-правова база актуалізували в суспільстві інтеграційні тенденції, що призвело до зростання значення організації та функціонування вищих педагогічних закладів освіти III – IV рівнів акредитації як науково-освітньо-виховних комплексів регіону.

Мета публікації – висвітлення досвіду діяльності Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка із Кременчуцьким педагогічним училищем імені А.С. Макаренка та Полтавським музичним училищем імені

М.В. Лисенка як складовими науково-освітньо-виховного комплексу регіону.

Навчальні заклади, що входять до комплексу, здійснюють свою діяльність відповідно до Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», чинного законодавства, Установчого договору про спільну діяльність у межах комплексу, Положення про комплекс та нормативних документів, що стосуються діяльності навчальних закладів. У сучасних умовах модернізації національної системи освіти та інтеграції до європейського співтовариства організація і функціонування у складі навчального комплексу Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка та Кременчуцького педагогічного училища імені А.С. Макаренка як добровільного об'єднання *має на меті* оптимізувати, вдосконалити процес професійної підготовки майбутніх педагогів, переорієнтувати його з традиційних підходів на інноваційні, створити сприятливі умови для технологізації навчально-виховного процесу у ВНЗ та наближення до реальної практичної діяльності; забезпечити безперервну ступеневу підготовку фахівців, координацію спільної навчальної та навчально-методичної діяльності, ефективне використання наявного науково-педагогічного потенціалу та матеріально-технічної бази. Це сприяє багатоплановості педагогічного взаємообміну, виступає унікальною базою для плідних, ґрунтовних, різнобічних наукових досліджень та підготовки висококваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців.

Зазначені цілі передбачають розв'язання *таких завдань*: 1) забезпечення єдності навчального, виховного, виробничого і науково-дослідного процесів при підготовці висококваліфікованих фахівців; 2) упровадження інноваційних педагогічних технологій у практику роботи навчального комплексу, формування у майбутніх педагогів готовності до інноваційної діяльності; 3) підготовка кадрів для дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів із урахуванням їх специфіки, підвищення рівня професійної та наукової підготовки майбутніх фахівців; 4) забезпечення концентрації наукового потенціалу ВНЗ на прикладних дослідженнях, апробації та впровадження наукових розробок у складові частини комплексу; 5) оптимальне використання кадрового та матеріально-технічного потенціалу закладів, які входять до навчального комплексу.

У процесі підготовки майбутніх педагогів у навчальному комплексі реалізуються такі *напрями діяльності*:

I. У навчально-виховній роботі: 1) здійснення спільної ступеневої професійної підготовки фахівців за рівнями: молодший спеціаліст – бакалавр – спеціаліст за наскрізними навчальними планами; 2) забезпечення єдиного підходу в формуванні змісту освіти шляхом розробки та реалізації наскрізних програм із навчальних дисциплін, педагогічних практик, комплектів завдань щодо діагностики рівня професійної компетентності студентів; 3) забезпечення академічної мобільності, прийому на навчання до університету студентів, котрі закінчили педагогічне училище, з метою швидшої адаптації в умовах навчального комплексу; 4) використання інноваційних технологій навчання у складових навчального комплексу; 5) реалізація системи профорієнтації; 6) використання виробничої бази підрозділів комплексу в навчально-виховному процесі; 7) формування професійних цінностей та інноваційної спрямованості у майбутніх педагогів; 8) гуманізація стосунків між педагогами та вихованцями, стимулювання студентів до самовиховання; 9) забезпечення тісного зв'язку із ринком праці, розширення можливостей працевлаштування майбутніх педагогів.

II. У науково-дослідній роботі: 1) об'єднання комплексною науковою проблемою всіх навчальних закладів, які входять до складу навчального комплексу; 2) проведення

грунтовних наукових досліджень та репрезентація їх результатів на науково-практичних конференціях; 3) оперативне впровадження в навчально-виховний процес результатів дослідницької діяльності працівників навчального комплексу; 4) проведення моніторингових досліджень забезпечення якості ступеневої професійної підготовки фахівців; 5) організація в структурних підрозділах навчального комплексу науково-дослідної роботи студентів; 6) видання статей та збірників наукових праць в умовах навчального комплексу.

III. У організаційно-методичній роботі: 1) організація науково-практичних конференцій, семінарів, форумів із актуальних проблем освіти; 2) спільна розробка та редагування навчально-методичної літератури щодо удосконалення навчально-виховного процесу в системі ступеневої педагогічної підготовки фахівців; 3) вивчення досвіду організації навчально-виховного процесу в науково-освітньо-виховних комплексах України та за кордоном; 4) організація підвищення наукової та професійної кваліфікації педагогічних працівників.

Організація і функціонування у складі навчального комплексу Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка та Полтавського музичного училища імені М.В. Лисенка здійснюється з метою впровадження безперервної ступеневої підготовки фахівців, координації спільної навчальної та навчально-методичної діяльності, ефективного використання наявного науково-педагогічного потенціалу, матеріально-технічної бази, створення умов для виконання вимог Державних стандартів освіти.

I. Предметом діяльності і основними завданнями комплексу виступають: 1) здійснення спільної ступеневої підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційними рівнями: молодший спеціаліст – бакалавр – спеціаліст; 2) забезпечення безперервної підготовки фахівців на основі наскрізних навчальних планів; 3) організація підвищення професійної кваліфікації педагогічних працівників; 4) забезпечення якісної фундаментальної та професійно-практичної підготовки фахівців, у процесі якої запроваджуються досягнення сучасної науки та інноваційні технології навчання; 5) проведення нарад, семінарів, конференцій із проблем підготовки фахівців, організації ступеневої освіти, аналізу результатів спільної діяльності та перспектив розвитку співпраці; 6) організація спільної профорієнтаційної роботи; 7) використання різних інформаційних засобів для розповсюдження набутого досвіду співпраці; 8) здійснення спільної діяльності з відповідними організаціями та установами з метою підвищення якості підготовки фахівців з музичного мистецтва.

II. Особливості управління комплексом: 1) вищим органом керівництва діяльністю комплексу є рада, до складу якої входять представники навчальних закладів, які уклали установчий договір; 2) раду комплексу очолює голова – ректор Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка; заступник голови – директор Полтавського музичного училища імені М.В. Лисенка; 3) всі рішення рада приймає колегіально, більшістю голосів; 4) засідання ради комплексу збираються не менше двох разів на рік; у разі неможливості участі у засіданні ради когось із керівників навчальних закладів, що входять до комплексу, він може делегувати свої права заступникові; 5) за необхідності рада може створювати інші координаційно-управлінські органи; 6) комплекс працює згідно з планами, затвердженими на засіданні ради.

III. Зобов'язання сторін: Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка зобов'язується: 1) здійснювати безперервну ступеневу підготовку фахівців спільно з Полтавським музичним училищем імені М.В. Лисенка, надавати випускникам училища вищу освіту за освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавр,

спеціаліст, магістр; 2) розробляти наскрізні навчальні плани безперервної ступеневої підготовки фахівців та відповідне навчально-методичне забезпечення до них; 3) надавати необхідну науково-методичну допомогу педагогічним працівникам у здійсненні навчально-виховного процесу; 4) забезпечувати практичну допомогу у перепідготовці та підвищенні кваліфікації викладачів училища на відповідних кафедрах університету; 5) залучати представників училища до участі у нарадах, семінарах, конференціях із питань упровадження безперервної ступеневої освіти, удосконалення професійно-практичної підготовки фахівців, аналізу результатів спільної діяльності, перспектив розвитку співпраці тощо; 6) проводити профорієнтаційну роботу в училищі, направляти представників професорсько-викладацького складу для участі у відборі випускників училища для продовження навчання в університеті; 7) розробляти умови зарахування випускників училища до університету для продовження навчання за скороченим терміном та враховувати їх у Правилах прийому.

Полтавське музичне училище імені М.В. Лисенка зобов'язується: 1) сприяти взаємовигідному співробітництву з Полтавським національним педагогічним університетом імені В.Г.Короленка; 2) брати участь у розробці навчальних планів безперервної ступеневої підготовки фахівців; 3) брати участь у спільній розробці навчально-методичного забезпечення спеціальних навчальних дисциплін; 4) направляти педагогічних працівників училища в університет для проходження стажування з метою підвищення кваліфікації; 5) брати участь у нарадах, семінарах, конференціях із проблем безперервної ступеневої освіти, удосконалення професійно-практичної підготовки фахівців, аналізу результатів спільної діяльності, перспектив розвитку співпраці тощо; 6) проводити спільну профорієнтаційну роботу; 7) брати участь у розробці умов зарахування випускників училища до університету для продовження навчання за скороченим терміном; 8) направляти випускників училища до університету для продовження навчання за освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавр, спеціаліст, магістр на умовах, розроблених спільно з університетом.

Із метою належного нормативно-правового забезпечення діяльності комплексу керівниками названих закладів були укладені такі документи: 1) обґрунтування необхідності створення навчального комплексу; 2) навчальні плани; 3) угоди про спільну ступеневу підготовку фахівців у системі безперервної освіти України, в яких вказано мету діяльності, обов'язки сторін, термін дії угоди, юридичні адреси сторін; 4) установчі договори про створення навчального комплексу, в яких зазначалося, що навчальний комплекс є добровільним об'єднанням означених навчальних закладів; всі учасники комплексу зберігають юридичну і фінансову самостійність. В установчому договорі з кожним навчальним закладом вказувалися: 1) мета і завдання створення комплексу; 2) предмет і напрями діяльності комплексу; 3) особливості управління комплексом; 4) зобов'язання сторін; 5) юридичні адреси сторін; 6) угоди скріплювалися підписами та печатками.

Також було розроблене і затверджене Положення про навчальний комплекс, у якому визначався порядок створення навчального комплексу з метою здійснення безперервної ступеневої підготовки фахівців. До вказаного документу були включені такі пункти: 1) загальні положення; 2) створення комплексу; 3) засновники і члени комплексу; 4) структура і керівництво комплексом; 5) права комплексу; 6) організація навчальної роботи; 7) навчально-методичне та матеріально-технічне забезпечення комплексу; 8) підготовка науково-педагогічних кадрів, підвищення кваліфікації; 9) ліквідація комплексу; 10) юридичні адреси сторін.

Результати плідної співпраці колективів науково-освітньо-виховного комплексу [1, 2] детально висвітлено на Всеукраїнських науково-практичних конференціях

«Організація навчальних закладів III-IV рівнів акредитації як соціально-педагогічних комплексів» (Полтава, 2006 р.), «Соціально-педагогічний комплекс регіону: теорія і практика» (Полтава, 2008 р.) та ін., організованих на базі Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка за підтримки інших учасників комплексу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Організація навчальних закладів III-IV рівнів акредитації як соціально-педагогічних комплексів: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції ПДПУ ім. В.Г.Короленка. - Полтава: АСМІ, 2006. – 180 с.

2. Соціально-педагогічний комплекс регіону: теорія і практика: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Полтава, 21-22 травня 2008 року. – Полтава: ПДПУ, 2008. – 180 с.

УДК 796.4:378.1

*Е. В. Плешакова,
г. Луганск, Україна
Ю. Н. Иванченко,
г. Донецк, Україна*

ЧЕРЛИДИНГ КАК СПОСОБ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ФИЗИЧЕСКОГО И НРАВСТВЕННОГО ВОСПИТАНИЯ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

Демократизация образования и его национальная направленность требуют поиска новых путей совершенствования физического воспитания. Это особенно актуально в настоящий момент, когда неблагоприятная экологическая обстановка негативно влияет на молодой организм человека, которому придется в будущем, в условиях новых экономических отношений в государстве, выдерживать значительные нагрузки разного направления. Среди них умение творчески мыслить и действовать, решать нестандартные ситуации, способность к профессиональному динамизму, коммуникабельности. Наилучшие условия для приобретения этих качеств создаются в процессе физического воспитания.

Как известно, физическая культура и спорт играют важную роль в формировании личности. Спорт является средством оздоровления, защиты от неблагоприятных последствий научно-технического прогресса с характерным резким уменьшением двигательной активности в трудовой деятельности и в быту. Он один из популярнейших форм организации здорового досуга, отдыха и развлечений. Особенно это ярко проявляется в массовом спорте, где не ставятся цели достижения высоких спортивных результатов. Многие социальные ситуации проигрываются в спортивной деятельности, что позволяет спортсмену нарабатывать для себя жизненный опыт, воспитывать особую систему ценностей и установок. Эмоционально-зрелищная функция раскрывается в том, что спорт (многие его виды) несет в себе эстетические свойства, проявляющиеся в гармонии физических и духовных качеств человека, граничащих с искусством. Особенно в этом плане привлекательны сложно координированные виды спорта. Красота человеческого тела, технически сложные и отточенные движения, праздничное настроение – все это привлекает истинных поклонников спорта. Популярность спорта как зрелища характеризуется эмоциональностью и остротой восприятия, затрагивающего личные и коллективные интересы множества людей, а также универсальностью «языка спорта», понятного практически каждому.

Спорт является одним из мощных факторов вовлечения людей в общественную жизнь, приобщения к ней и формирования у занимающихся опыта социальных

отношений. На этом основана его важная роль в процессе социализации личности.

Каждый человек сам выбирает, какое направление в спорте ему наиболее близко. Такой выбор обусловлен его физическими возможностями профессиональной деятельности, личностными характеристиками и личными предпочтениями. Выбор достаточно велик, так как независимая Украина кроме традиционных видов спорта, в последние годы принимает и новые направления, признанные мировым спортивным сообществом. Одним из таких видов спорта является черлидинг.

Черлидинг – вид спорта, представляющий собой симбиоз танца, аэробики, акробатики и гимнастики на основе музыкального сопровождения, зрелищный, массовый, технически сложный и рискованный вид спорта.

Привлекая эмоциональностью и созвучием современных танцев черлидинг позволяет исключить монотонность в выполнении движений, способствует развитию физических, моральных и эстетических качеств, укреплению здоровья. Воздействие черлидинга на организм занимающихся можно определить как комплексное. Поскольку упражнения носят поточный характер, то нагрузка ложится прежде всего на сердечно-сосудистую и дыхательную системы и опорно-двигательный аппарат. Движения и их соединения координационного характера совершенствуют двигательные возможности, расширяют двигательный опыт, формируют правильную осанку и рациональную походку, воспитывают общую культуру движений и стиль поведения, при определенных условиях могут привить эстетические вкусы.

Одна из главных задач черлидинга – это овладение спортивным мастерством, то есть комплексом музыкального искусства и красоты физических упражнений. Именно эти физические упражнения позволяют развивать у студентов способности оценивать с нравственных позиций поведение, ритмичность действий, фигуру, а также музыкально-ритмическую деятельность. Моральные ценности черлидинга не должны сводиться только к внешнему проявлению красоты тела и движений, но и должны быть направлены на воспитание высокой духовности, формирование моральных убеждений, нравственных чувств, навыков поведения, стойкости, целеустремленности, которые являются составными компонентами воспитания личности. Черлидинг, как никакой другой командный вид спорта, невозможен без взаимовыручки и поддержки быть единым целым «организмом», который излучает энергию. У студентов, включенных в систематические занятия этим спортом и проявляющих в нем достаточно высокую активность, вырабатывается определенный стереотип режима дня, повышается уверенность поведения, наблюдается развитие престижных установок, высокий жизненный тонус. Они в большей мере коммуникабельны, выражают готовность к сотрудничеству, радуются социальному признанию, меньше боятся критики. У них наблюдается более высокая эмоциональная устойчивость, выдержка. Им в большей степени свойственен оптимизм, энергия, среди черлидеров больше настойчивых, решительных людей, умеющих повести за собой коллектив. Они успешно взаимодействуют в работе, требующей сосредоточенности, напряжения, свободнее вступают в контакты, более находчивы, среди них чаще встречаются лидеры. Студенческая команда по черлидингу выполняет одновременно несколько функций: поддерживает на спортивных матчах команды по видам спорта (футбол, баскетбол, гандбол и др.) участвует в студенческих соревнованиях и мероприятиях, а также может соревноваться в рамках региональных и национальных кубков и чемпионатов.

Черлидинг является уникальным видом спорта, так как развивает не только физические качества, такие как сила, выносливость, скорость, гибкость и другие, но и такие личные качества, как умение работать в команде, чувство поддержки и уважения к своим коллегам и соперникам, особая заряженность на борьбу, сплоченность,

организованность. К числу наиболее важных задач, решению которых подчинено обучение студентов черлидингу, относятся следующие:

1. воспитание высоких моральных и волевых качеств – активности, смелости, решительности, дисциплинированности, коллективизма и др.;
2. укрепление здоровья и физической подготовленности;
3. привитие любви к систематическим занятиям физической культурой и спортом;
4. приобретение специальных знаний и навыков, необходимых для участия в соревнованиях;
5. воспитание навыков спортсмена-активиста, инструктора-общественника.

Черлидинг – это прекрасный способ взаимосвязи физического и морального воспитания студенческой молодежи. Если Вы готовы учиться, работать над собой, любите спорт, стремитесь быть частью спортивных шоу самого высокого уровня, открыты для общения, то черлидинг – это Ваш вид спорта.

ЛИТЕРАТУРА

1. Деминский Л. А. Актуальные вопросы высшего профессионального образования : материалы IV Междунар. науч.-практ. конф. – Донецк, 2010. – 229 с.
2. Максименко А. М. Теория и методика физической культуры : учебник / А.М. Максименко. – М. : ФизС, 2005. – 544 с.
3. Linda Rac Chapell. Coaching cheerleading successfully / Human Kinetics – USA, 2005.
4. Cheerleading from tryouts to championships / Caitlin Leffel. – New-York, 2007.

УДК 37.012

***Н. Ф. Тихомирова,
г. Луганск, Украина***

ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К УЧЕБНОМУ ПРОЦЕССУ В СОВРЕМЕННОМ ОБРАЗОВАНИИ

Поиск ответов на вопрос «Как учить результативно?» привели ученых и практиков к попытке «технологизировать» учебный процесс, что вызвало появление в педагогике направления, связанных с педагогическими технологиями.

Цель данной работы – систематизировать имеющиеся по данному вопросу публикации и помочь преподавателям глубже разобраться в сложном понятии «педагогическая технология», занимающем в современном образовании значительное место.

С одной стороны, технология обучения – это совокупность методов и средств обработки, представления, изменения и предъявления информации, с другой – это наука о способах воздействия преподавателя на учеников в процессе обучения с использованием необходимых средств. В технологии обучения содержание, методы и средства обучения находятся во взаимосвязи и взаимообусловленности. Педагогическое мастерство учителя состоит в том, чтобы отобрать нужное содержание, применить оптимальные методы и средства обучения в соответствии с программой и поставленными образовательными задачами. Технология обучения – системная категория, структурными составляющими которой являются:

- цели обучения;
- содержание обучения;
- средства педагогического взаимодействия;
- организация учебного процесса;
- ученик, учитель;

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ДИСЦИПЛІНИ У ТВОРЧОМУ ВНЗ: ПРОБЛЕМИ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

- результат деятельности [1, с. 5].

Системный подход к обучению как сущностная характеристика понятия «педагогическая технология» отражен в определении ЮНЕСКО, согласно которому педагогическая технология – это системный метод создания, применения и определения всего процесса преподавания и усвоения знаний с учетом технических и человеческих ресурсов и их взаимодействия, ставящий своей задачей оптимизацию форм образования [1, с. 26].

Анализ теоретических подходов к понятию педагогической технологии с деятельностной позиции позволяет выделить общие характерные признаки основных технологий обучения [2, с. 32 – 33].

1. Теория учебной деятельности как психологическая основа всех технологий	Выделяются виды деятельности учителя и учащихся. Основная идея: ученик должен учиться сам, а учитель создавать для этого необходимые условия.
2. Диагностическое целеполагание	Деятельностный подход и способ проектирования целей обучения состоит в том, что они формируются через результаты обучения, выраженные в действиях учащихся.
3. Направленность технологии обучения на развитие личности в учебном процессе	Осуществление разноуровневого обучения.
4. Наиболее оптимальная организация учебного материала для самостоятельной учебной деятельности учащихся	Разрабатываются дидактические модули, блоки или циклы, включающие в себя содержание изучаемого материала, цели и уровни его изучения, способы деятельности по усвоению и оценке и т. п.
5. Ориентация учащихся	Разъяснение основных принципов и способов обучения, контроля и оценки результатов, мотивирование учебной деятельности.
6. Организация учебного занятия с применением дифференцированной самостоятельной работы учащихся с подготовленным учебным материалом	Характерно стремление к отказу от традиционной классно-урочной системы и от преобладания фронтальных методов обучения.
7. Контроль усвоения знаний и способов деятельности	1. Входной – для информации об уровне готовности учащихся к работе. 2. Текущий или промежуточный – с целью выявления пробелов в усвоении материала и развитии учащихся. 3. Итоговый – для оценки уровня усвоения.
8. Оценка уровня усвоения знаний и способов деятельности	Наряду с традиционными контрольными работами проводится тестирование, рейтинговые шкалы оценки.
9. Стандартизация, унификация процесса обучения	Возможность воспроизведения технологии применительно к заданным условиям.

Таким образом, педагогическая технология есть продуманная во всех деталях модель совместной учебной и педагогической деятельности по проектированию, организации и проведению учебного процесса с безусловным обеспечением комфортных условий для учащихся и преподавателя. Педагогическая технология предполагает реализацию идеи полной управляемости учебным процессом.

Существующие в настоящее время общедидактические технологии (около 50 по подсчетам Г. Селевко [3]) отличаются друг от друга принципами, особенностями

средств и способов организации учебного материала и учебного процесса, а также акцентом на определенные компоненты методической системы обучения, а следовательно, требуют глубокого анализа и дальнейшего изучения.

ЛИТЕРАТУРА

1. Педагогические технологии / под общ. ред. В. С. Кукушкина. – М. : ИКЦ «МарТ» ; Ростов-н/Д. : Издат. центр «МарТ», 2004. – 336 с.
2. Епишева О. Что такое педагогическая технология / О. Епишева // Школьные технологии. – 2004. – № 1. – С. 31 – 38.
3. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии : учеб. пособие / Г. К. Селевко. – М. : Нар. образование, 1998. – 232 с.
4. Кларин М. В. Педагогическая технология в учебном процессе : анализ зарубежного опыта / М. В. Кларин. – М. : Нар. образование, 1998. – 217 с.
5. Подласый И. П. Педагогика : в 3 кн. / И. П. Подласый. – М. : Гуманит. издат. центр ВЛАДОС, 2007. – Кн. 2 : Теория и технологии обучения. – 575 с.

УДК 378.147

*В. О. Топольський,
м. Слов'янськ, Україна*

ОРГАНІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ПРИ ВИКЛАДАННІ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Швидкі зміни світу закономірно впливають на систему вищої освіти. До сучасного університету висуваються вимоги фундаменталізації освіти, розвитку дослідницьких, комунікативних і професійних компетенцій, творчих здібностей особистості на засадах використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій. Впровадження засобів інформаційних і комунікаційних технологій в освітній процес, в тому числі у процес вивчення соціально-гуманітарних дисциплін, стимулює викладання і навчання у новому інформаційно-освітньому середовищі.

Проблема створення єдиного освітнього та інформаційного простору сформульована у філософії освіти багатьох країн (Є. Веліхов, Б. Гершунський, Є. Полат, Дж. Коган та ін.). Серед українських дослідників, які займаються проблемами інформаційно-освітнього середовища, А. Білощицький, В. Биков, Н. Задорожна, В. Кухаренко, Т. Омельченко, Л. Оршанський, Л. Панченко, Н. Сиротенко та ін.

Л. Панченко розглядає інформаційно-освітнє середовище сучасного університету як багатоаспектну педагогічну реальність, яка містить сукупність необхідних психолого-педагогічних умов, сучасних технологій навчання, програмно-методичних засобів навчання, які побудовані на основі інформаційних технологій і забезпечують супроводження та розвиток пізнавальної діяльності та особистості викладачів та студентів в процесі вирішення освітніх задач [4].

В. Биков вважає, що при побудові педагогічних систем необхідна реалізація принципів відкритої освіти, а використання сучасних методів і засобів інформаційно-комунікаційних технологій дозволяють суттєво розширити потенційний простір навчального середовища, а також забезпечити формування і використання відкритого освітнього простору [1].

Фахівцями визначається багато тенденцій розвитку університетської освіти, але серед основних, співзвучних нашому дослідженню, можна назвати наступні: необхідність організації освіти впродовж життя, підвищення якості освіти, а також створення єдиного світового інформаційного простору.

Вивчаючи проблему якості освіти О. Рузанова, наприклад, виявляє серед інших

наступні тенденції:

- створення у вишах атмосфери, що орієнтує студентів на постійне поліпшення якості освіти;
- прагнення до максимального використання індивідуального потенціалу в умовах різнорівневої освіти;
- реалізація системи комплексної (множинної) оцінки якості освіти [7].

У контексті нашого дослідження слід також навести три з п'яти принципів В. Радаєва, на яких, за його думкою, розгортаються стратегічні вектори розвитку нового університету:

- відмова від жорстких освітніх стандартів на користь безперервних освітніх інновацій;
- перетворення навчального закладу в дослідницький університет;
- перехід від регіональної замкнутості до включення в міжнародні мережеві професійні спільноти [6].

Професійна підготовка майбутнього фахівця будь-якого напрямку залежить від успішної взаємодії викладача та студента. Але традиційний університетський процес навчання не вирішує певних проблем, серед яких пропуски занять, індивідуалізація навчання, відсутність повноцінного контролю позааудиторної самостійної роботи. Стовідсоткове вирішення цих проблем майже неможливе, але впровадження у навчальний процес вищого навчального закладу інформаційно-комунікаційних технологій та поєднання очної і дистанційної форм навчання може досить суттєво цьому сприяти.

Тому метою нашого дослідження є аналіз окремих елементів інформаційно-освітнього середовища в рамках викладання психолого-педагогічних дисциплін, в тому числі соціальної педагогіки у педагогічному університеті, можливостей дистанційного навчання цих дисциплін, наведення прикладів організації такого навчання в педагогічному університеті, розгляд проблеми поєднання дистанційного навчання з очним та характеристика його дидактичних особливостей.

Одним із елементів створеного нами інформаційно-освітнього середовища (педагогічний факультет, Слов'янський державний педагогічний університет) є Інтернет-сайт, точніше низка сайтів, присвячених навчальному курсу соціальної педагогіки в цілому, та більш вузьким напрямкам: соціально-педагогічній підтримці дитинства в Україні; історії соціальної педагогіки; професійній діяльності соціального педагога; соціальній роботі у сфері дозвілля; педагогіці сімейного виховання; соціально-педагогічному проектуванню; соціальному супроводу сім'ї; теорії та методиці роботи з молодіжними організаціями; методиці дослідження у соціальній роботі та ін.

Під педагогічним сайтом викладача Л. Панченко розуміє спроектований викладачем елемент інформаційно-освітнього середовища університету, що об'єднаний загальною предметною областю, ідеєю, смисловою спрямованістю, загальним стилем виконання, виконує презентаційну, інформаційну, навчально-методичну і комунікативну функцію [4, с. 99].

Серед розмаїття веб-сервісів, що дозволяють створювати освітні сайти, ми обрали Google. Багатофункціональні сервіси Google не тільки дозволяють спроектувати сайт, тобто елемент інформаційно-освітнього середовища навчального закладу, але й додати різноманітні комунікаційні можливості у вигляді 1) форуму (в даному випадку – це групи Google, які дозволяють спілкуватися та співпрацювати учасникам групи, а також впорядковувати та архівувати списки розсилки); 2) чату (GoogleTalk, який доступний у будь-якому продукті Google при спільному перегляді документів, презентацій, таблиць,

їх редагуванні тощо, можливе навіть відеоспілкування); 3) коментування матеріалів та ін. Саме за допомогою форуму і чату ми мали можливість впровадити індивідуальні та групові консультації, запропонувати теми для обговорення та дискусій.

За допомогою сервісу Документи Google створюються різноманітні тестові форми-опитування, в яких можна використовувати альтернативний вибір, множинний вибір, вербальні відповіді, шкали оцінювання тощо. При необхідності, ці тестові форми можна вживати і як форми контролю. Певне налаштування дозволяє автоматично перевіряти відповіді студентів та надсилати оцінені тести на електронну пошту студентам з варіантами правильних відповідей та коментарями.

Захисні протоколи передавання даних, що використовуються Google, дозволяють налагоджувати персоніфікований сервіс, тобто надавати різних рівнів доступу до матеріалів сайтів, документів, презентацій, таблиць. Наприклад, у документах Google власник (викладач або студент) налаштовує спільний доступ за такими критеріями:

- для всіх у мережі, тобто будь-хто в Інтернеті має доступ до матеріалу, авторизація не потрібна;
- для всіх, хто отримав посилання, авторизація теж не потрібна;
- приватний – доступ мають авторизовані користувачі, які поділяються на тих, хто може переглядати, може коментувати і може редагувати.

До всіх інших матеріалів – презентацій, таблиць, малюнків – надається доступ за такою ж схемою, тільки без можливості коментувань.

На наших освітньо-педагогічних сайтах, які динамічно розвиваються, розміщено навчальні програми, навчально-методичні матеріали, методичні рекомендації, посилання на веб-ресурси. Але головним досягненням ми вважаємо спільну плідну роботу зі студентами над матеріалами сайтів – документами, презентаціями, таблицями, проектами, результатами анкетувань, опитувань, інтерв'ю. Наданий редакторський доступ дає можливість студенту проявити себе індивідуально у пізнавальному та творчому ракурсі при створенні презентації, проекту чи редагуванні документа (таблиці). Це і пошук цікавої інформації з теми, і аргументоване лаконічне висловлювання для презентації або розширене для текстового документа, і певні дизайнерські здібності, тощо. З іншого боку власник, презентації чи документа (викладач), переглядаючи історію змін, має можливість оцінити окремий вклад кожного студента-редактора, побачивши час його роботи, відновивши у будь-який момент версію презентації або документа того чи іншого студента. Звичайно, така робота будується перш за все на пріоритеті самоконтролю, але і забезпечує контроль з боку викладача.

Таким чином, рамки нашого інформаційно-освітнього середовища забезпечують інтерактивність між викладачем і студентами, а також відповідають загальносвітовим принципам Інтернет-освіти, сформульовані Л. Панченко:

- вільне планування навчання;
- свобода у виборі часу і темпів навчання;
- не «освіта на все життя», а «освіта крізь усе життя»;
- не студенти йдуть до знань, а знання доставляються людині [4, с.126].

Більше того – студенти безпосередньо приймають участь у створенні цих знань (пошук, класифікація, аналіз і синтез, узагальнення, презентація) – іншими словами створюють інтелектуальний продукт сучасного рівня.

Здійснені нами кроки на поєднання очної та дистанційної освіти створили у навчальних групах атмосферу, що орієнтує студентів на постійне поліпшення якості освіти. Спільна праця над проектами, документами, презентаціями в умовах

різнорівневої освіти дозволила максимально використовувати індивідуальний потенціал, реалізувати систему комплексної (множинної) оцінки якості освіти.

Відмовившись від жорстких освітніх стандартів, ми дійшли висновку, що безперервні інформаційно-комунікаційні новації переростають в освітні інновації. Навчальна група студентів фактично перетворюється у дослідницьку лабораторію, включаючись в університетську спільноту. Подальші перспективи дослідження ми бачимо у виході на всеукраїнські, а також міжнародні мережеві професійні спільноти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биков В. Ю. Відкрите навчальне середовище та сучасні мережні інструменти систем відкритої освіти / В. Ю. Биков [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.ii.npu.edu.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=495%3A2009-11-27-12-10-09&catid=84%3A-16&Itemid=64&lang=uk.
2. Білощицький А. О. Методи та моделі комплексного інформаційно-освітнього середовища в умовах розвитку вищого навчального закладу / А. О. Білощицький : Дис... канд. наук: 05.13.06 – 2007.
3. Оршанський Л. В. Креативне інформаційно-освітнє середовище як чинник саморозвитку особистості / Л. В. Оршанський // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. праць / редкол.: І. Я. Зязюн (голова) та ін. – К.; Вінниця, ТОВ фірма «Планер», 2010. – Вип. 23. – С. 86-92.
4. Панченко Л. Ф. Інформаційно-освітнє середовище сучасного університету : монографія / Л. Ф. Панченко ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. – 280 с.
5. Полат Е. С. Проблемы образования в канун XXI века // Интернет-журнал "Эйдос". – 1998. – 11 ноября [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/1998/1111-07.htm>.
6. Радаев В. Пять принципов построения нового университета / В. Радаев [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.hse.ru/news/23199080.html>.
7. Рузанова О. В. Современные тенденции повышения качества высшего образования в США: дис.... канд. пед. наук: 13.00.01 / Ольга Валентиновна Рузанова. – Казань, 2001. – 146 с.

УДК 159.9: 613.9

*А. С. Харченко,
м. Полтава, Україна*

НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА «ПСИХОЛОГІЯ ЗДОРОВ'Я» В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ ПСИХОЛОГІЇ

Проблема психологічного здоров'я, умов його оптимізації належить до актуальних як в теоретичному, так і практичному плані. Психологічне здоров'я особистості є істотною умовою соціальної стабільності, прогнозованості процесів, що відбуваються в суспільстві. Проте у сучасному суспільстві спостерігається зростання захворюваності населення і поява нових хвороб, для яких ще не існує засобів і методів лікування. Тому зростає й особиста відповідальність людини за власне здоров'я і потреба в психологічних знаннях з його оптимізації. Найбільш актуальними такі знання стають для психологів, які мають надавати кваліфіковані рекомендації особистості з питань поліпшення її психологічного здоров'я.

В.О. Ананьєв [1] визначає психологію здоров'я як науку про психологічні причини здоров'я, про методи і засоби його збереження, зміцнення і розвитку.

На думку М.П. Тимофієвої і О.В. Двіжони, психологія здоров'я вивчає людину в її єдності зі світом, оскільки суть людини трансперсональна (інтегрована, перехідна). Тому психологія здоров'я – “це інтеграція науки, мистецтва та релігії. Вона спирається на теорію та практику попередження розвитку різних захворювань і включає також заходи з пояснення, створення особистісних умов індивідуального розвитку, адаптації

та компенсації відповідно до життєвого середовища. Психологія здоров'я забезпечує психологічну адаптацію людини в суспільстві, сприяє її самореалізації, підвищенню якості життя, здійснює психологічну допомогу при завершенні життєвого шляху” [4, с. 20] .

Навчальна дисципліна “Психологія здоров'я” є важливою у процесі підготовки магістрів психології, оскільки зростає необхідність участі психологів у забезпеченні психологічного здоров'я людини протягом життя.

Мета дисципліни “Психологія здоров'я” – формування знань і уявлень магістрантів про теоретичні концепції сучасної психології здоров'я, основні психологічні фактори, які визначають здоров'я людини, оптимальні шляхи розв'язання практичних питань забезпечення психологічного здоров'я людини.

Завданнями дисципліни “Психологія здоров'я” є такі: ознайомлення магістрантів з науковими підходами до проблеми психологічного здоров'я; інтеграція та систематизація психологічних знань магістрантів про ставлення особистості до власного здоров'я; сприяння усвідомленню магістрантами необхідності зміцнення фізичної, психічної, соціальної і духовної складових здоров'я; формування уявлень магістрантів про організацію здоров'язбереження людини на різних вікових етапах; сприяння отриманню магістрантами практичного досвіду оздоровлення.

Програма навчальної дисципліни складається з двох модулів: “Психологія здоров'я як наукова дисципліна” та “Формування здорового способу життя особистості”.

У межах вивчення дисципліни “Психологія здоров'я” у магістрантів формуються знання про категорії психології здоров'я та її завдання; основні концепції і теорії в галузі психології здоров'я; особливості фізичного, психічного, соціального і духовного здоров'я людини; сучасні уявлення про фактори здоров'я; підходи до моделі здоров'я, здорової особистості, здорового способу життя; методи зміцнення і формування здоров'я; сутність і принципи психічної саморегуляції; специфіку діяльності психолога у підвищенні психічних ресурсів і адаптаційних можливостей людини.

У процесі вивчення дисципліни магістрантів формуються вміння проводити наукового-дослідницьку роботу в галузі психології здоров'я; виявляти та аналізувати фактори ризику здоров'я; здійснювати психологічну діагностику здоров'я; використовувати підходи для формування установки в особистості бути здоровою; здійснювати психологічні заходи з вироблення стратегії і тактики збереження фізичного, психічного і соціального здоров'я та профілактики його розладів; визначати можливості використання здоров'язбережних технологій для людей у різних соціальних умовах; надавати консультативну допомогу людям різного віку по збереженню і зміцненню здоров'я; використовувати набутий досвід з метою оздоровлення для досягнення життєвих і професійних цілей.

При проведенні лекцій з дисципліни “Психологія здоров'я” враховуються вікові та індивідуальні особливості магістрантів, закономірності їх пізнавальних та емоційно-вольових процесів. Широко використовуються лекції проблемного характеру, під час яких активізується пізнавальна діяльність магістрантів за допомогою проблемних питань, обговорень, мікродискусій [2].

Розгляд психологічних проблем психології здоров'я особистості поглиблюють завдання до самостійної роботи магістрантів, яка виконується за завданням і за умов безпосереднього методичного керівництва викладача, але без його безпосередньої участі. З психологічної точки зору самостійна робота магістрантів розглядається як цілеспрямована, внутрішньо мотивована діяльність, яка структурується за сукупністю виконуваних дій, а також відстежується у процесі її виконання [3].

Для формування компетенцій у галузі науково-дослідницької роботи з психології здоров'я у процесі самостійної роботи магістрантам рекомендується конспектування спеціальної літератури. План конспектування наукової статті включає вказівку на автора і її назву, обґрунтування актуальності дослідження, опис його мети, задач, гіпотези, об'єкту, предмету і методів, короткий виклад результатів, висновки, практичну значущість та рекомендації.

Одним із завдань самостійної роботи магістрантів є складання програми здоров'я відповідно до особистих цілей і можливостей. Спершу магістрант аналізує власні життєві цілі й цінності, потім оцінює власне здоров'я і ті підсистеми, які потребують підтримки, підбирає методи, за допомогою яких можна проводити корекцію підсистем.

Завдання до індивідуальної роботи магістрантів з навчальної дисципліни "Психологія здоров'я" передбачають складання презентацій до однієї з тем: "Предмет, завдання та методи психології здоров'я", "Історія психології здоров'я", "Психологічна складова здоров'я особистості", "Соціальна психологія здоров'я", "Психічне і психологічне здоров'я студентів", "Психологічне благополуччя особистості", "Спосіб життя особистості", "Психологія професійного здоров'я", "Екстремальні умови діяльності і здоров'я людини", "Психологія старіння і довголіття.

Презентація теми з курсу "Психологія здоров'я" створюється за допомогою програми "Microsoft Office Power Point" з використанням її можливостей. Заохочується використання інших комп'ютерних програм, фото- і відеоматеріалів, звукового оформлення.

Зміст презентації має відображати розкриття теми; обґрунтованість розподілу на слайди; наявність і обґрунтованість графічного оформлення (фотографій, рисунків, діаграм); грамотність викладу; наявність цікавої додаткової інформації з теми.

Оформлення презентації передбачає єдність та обґрунтованість дизайну; єдність стилю рисунків, що включаються в презентацію; застосування власних (авторських) елементів оформлення; оптимізацію графіки.

Презентації магістрантів оцінюються за такими критеріями: розкриття теми; відображення в змісті презентації підходів, напрямів; інформативність і глибина розкриття змісту; послідовність і логічність в побудові презентації; науковість матеріалу; оригінальність ідеї в побудові матеріалу презентації; оптимальність використання анімації; використання фото- і відеоматеріалів, звукового оформлення; культура і естетика оформлення роботи.

Таким чином, у процесі вивчення дисципліни "Психологія здоров'я" магістрантам забезпечуються умови для розвитку професійних компетенцій та засвоєння технологій щодо збереження і зміцнення здоров'я людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ананьев В.А. Основы психологии здоровья. Книга 1. Концептуальные основы психологии здоровья.- СПб.: Речь, 2006.- 384 с.
2. Дудченко З.Ф. Методическое обеспечение курса лекций по дисциплине "Психология здоровья" // Ученые записки Санкт-Петербургского государственного института психологии и социальной работы.- 2007.- Том 7, № 1.- С. 99-106.
3. Дудченко З.Ф. Методическое обеспечение самостоятельной работы студентов по дисциплине "Психология здоровья"// Ученые записки Санкт-Петербургского государственного института психологии и социальной работы.-2007.- Т. 8, № 2.- С. 100-102.
4. Тимофієва М.П., Двіжона О.В. Психологія здоров'я: Навчальний посібник. - Чернівці: Книги-XXI, 2009.-296 с.

**ІНДИВІДУАЛЬНА ТА САМОСТІЙНА РОБОТА В СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ
ПРИРОДНИЧО-НАУКОВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ
ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ**

Навчальним планом за напрямом підготовки «Фізичне виховання» передбачено 240 кредитів, що об'єднують 8640 годин. Навчальні предмети у структурі підготовки фахівця фізичної культури розділено на 3 головні цикли: цикл гуманітарної та соціально-економічної підготовки, цикл математичної та природничо-наукової підготовки і цикл професійної та практичної підготовки. Центральним у підготовці вчителя фізичної культури є цикл професійної та практичної підготовки, на який відведено 6210 годин, що становить 72 % загального обсягу навчального часу підготовки бакалавра (172,5 кредитів). Цикл природничо-математичної підготовки, до складу якого входять і предмети медико-біологічного напрямку, становить 18 %, що відповідає 1566 годинам навчального часу (43,5 кредитів). Предмети гуманітарної та соціально-економічних дисциплін охоплюють 864 годин, що становить 10 % обсягу навчального часу підготовки бакалавра з фізичної культури (24 кредитів)

Позааудиторна робота в системі підготовки фахівця фізичної культури включає в себе індивідуальну та самостійну роботу, що складають 533 та 531 годину (29 %) загального обсягу навчального часу відведеного на вивчення дисциплін природничо-наукового циклу

Самостійну роботу визначають як заплановану діяльність студента, що виконувану за завданням і під чітким методичним керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі. Головне призначення самостійної роботи студентів полягає не стільки в оволодінні теоретичними основами природничо-наукових дисциплін, скільки у формуванні навичок самостійної роботи, уміння самостійно конструктивно вирішувати проблеми. Значущість самостійної роботи з дисциплін природничо-наукової підготовки виходить за межі окремого предмету і навіть циклу предметів, що зумовлює необхідність розроблення загальнонаукової стратегії формування системи умінь і навичок самостійної роботи [1, с. 22].

Самостійна робота є головним резервом підвищення ефективності підготовки фахівців фізичної культури, оскільки в процесі вивчення дисциплін природничо-наукового циклу саме самостійна робота сприяє поглибленню і розширенню знань, формуванню інтересу до пізнавальної діяльності, оволодінню прийомами процесу пізнання та розвитку пізнавальних здібностей студентів.

Форми організації самостійної роботи студентів на заняттях з природничо-наукових дисциплін є досить різноманітними. Важливо вдало відібрати їх відповідно до специфіки предмету, що є головною умовою опанування студентами дисципліною в цілому.

Аналіз практики викладання дисциплін природничо-наукового циклу дозволив виявити типові характеристики оптимізації процесу самостійної роботи студентів. За результатами анкетування викладачів, визначено, що позитивні рангові оцінки (більше 50 % відповідей респондентів) отримали такі характеристики, як побудова алгоритму виконання самостійної роботи, чітке визначення форм та термінів звітності, розроблення критеріїв оцінки звітності, упровадження різноманітних видів і форм контролю за самостійною роботою, потребу включати завдання тренувального (репродуктивного) рівня у самостійну роботу, підвищення ролі реконструктивних

самостійних занять, необхідність чіткої систематичної корекції процесу самостійної роботи викладачем. Також респонденти наголошують на потребі формування складності завдань самостійної роботи з орієнтацією на «зону найближчої дії», індивідуалізації самостійної роботи та використання різноманітних прийомів її активізації.

Водночас викладачі предметів природничо-наукового циклу у своїх оцінках самостійної роботи не враховують деяких важливих чинників. Серед них постійна мотивація самостійної роботи, чітка постановка пізнавальних завдань, визначення видів консультаційної допомоги із самостійної роботи, профілізація та діяльнісний принцип організації самостійної роботи. Не знайшли належного висвітлення і такі параметри як важливість використання творчих, пошукових і дослідницьких завдань у самостійній роботі, орієнтація на вихідний рівень знань студентів та оперативний рівень сформованості навичок їхньої самостійної роботи, дозування матеріалу з урахуванням навчальних можливостей студентів. Підкреслюючи важливість консультаційної допомоги з боку викладача, респонденти наголошують на використанні трьох видів консультацій, застосовуваних в організації самостійної роботи: настановчі, тематичні і проблемні.

Аналіз навчальних програм, анкетування викладачів та аналіз практики викладання дисциплін природничо-наукового циклу, дозволив виділити три рівні самостійної діяльності студентів. *Репродуктивний (тренувальний) рівень* передбачає виконання самостійної роботи за зразком або за алгоритмом. При цьому пізнавальна діяльність студента виявляється в запам'ятовуванні та осмисленні матеріалу. Тренувальні вправи мають на меті закріплення знань, формування умінь і навичок. *Реконструктивний рівень* виконання самостійної роботи передбачає прийняття рішень, складання планів, тезисів, анотацій. Типовим прикладом даного рівня завдань є написання рефератів та реферативних повідомлень. *Творчий рівень* організації самостійної роботи потребує аналізу проблемної ситуації та отримання нової інформації. При цьому студент має сам здійснити вибір засобів і методів розв'язання проблеми. Прикладом завдань цього рівня є виконання навчально-дослідницьких завдань, написання курсового та дипломного проектів.

У практиці викладання дисциплін природничо-наукового циклу застосовують найчастіше реконструктивний та тренувальний рівні. Використання самостійних завдань творчого типу проводять доволі рідко. Переважають тренувальні вправи репродуктивного рівня, на які припадає 48 % обсягу самостійної роботи. Завдання реконструктивного рівня становлять 34 %, що здебільшого стосується рефератів та реферативних повідомлень, які за своєю структурою та змістовим наповненням часто виконуються на репродуктивному рівні. Завдання для самостійної роботи творчого характеру застосовуються лише в окремих дисциплінах і займають лише 18 % загального обсягу часу.

Як показує практика організації самостійної роботи, викладачі природничо-наукових дисциплін досить мало уваги звертають на вихідний рівень знань і умінь студентів. Лише 48 відсотків респондентів звертають увагу на потребу мотивації самостійної роботи, яку пропонують здійснювати шляхом методичного осмислення матеріалу, орієнтацією завдань на «зону найближчої дії» та послідовність і наступність викладу матеріалу. Досить мало уваги приділяють індивідуалізації самостійної роботи – викладачі орієнтуються на типовий рівень розвитку особистості, пропонуючи завдання загального характеру, що мають типові варіанти розв'язання.

Більшість опитаних (63 %) наголошують на потребі активізувати самостійну роботу. Серед способів такої активізації виділяють проблемний виклад матеріалу,

постійний зв'язок теорії з практикою, застосування методів активного навчання (дискусії, групова і парна робота, ділові ігри, тощо), розроблення комплексних методичних посібників для самостійної роботи, розроблення посібників міжпредметного характеру, використання комп'ютерного контролю за виконанням самостійної роботи.

На основі проведеного аналізу можна визначити умови успішного функціонування самостійної роботи студентів під час вивчення предметів природничо-наукового циклу: комплексний підхід до організації самостійної роботи, раціональне поєднання всіх рівнів самостійної роботи, забезпечення своєчасного контролю за якістю виконання самостійної роботи.

Загалом, орієнтування навчального процесу на самостійну роботу і підвищення її ефективності передбачає збільшення годин на самостійну роботу, організацію постійних консультацій, удосконалення навчально-методичної і матеріально технічної бази кафедри, організацію постійного контролю за виконанням самостійної роботи, заміну складних форм практичних і лабораторних занять самостійними дослідницькими проектами.

Індивідуальна робота студента є формою організації навчального процесу, яка передбачає створення умов для якнайповнішої реалізації творчих можливостей студентів через індивідуально-спрямований розвиток їхніх здібностей, науково-дослідну роботу і творчу діяльність [1, с. 23].

У циклі природничо-наукових дисциплін на індивідуальну роботу студентів відведено 533 години, що становить 28,7 % загального обсягу часу цього виду підготовки. Для порівняння у циклі дисциплін гуманітарної та соціально-економічної підготовки ці показники становлять 283 години (27,1 %), а у циклі професійно-практичної підготовки – 1785 годин (24,2%).

Отже, індивідуальна робота студента з дисциплін природничо-наукового циклу є важливим складником навчально-виховного процесу і головною умовою ефективного формування предметних компетентностей майбутнього фахівця фізичної культури. Водночас аналіз практики викладання предметів медико-біологічного циклу засвідчує недостатню увагу до індивідуальної роботи з боку викладачів та студентів: найчастіше індивідуальні завдання розробляють без урахування принципів диференціації і спрямовані на репродуктивне відтворення матеріалів підручників та інформації, отриманої з мережі Інтернет.

Важливим складником індивідуальної роботи студентів у циклі природничо-наукової підготовки є виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань (ІНДЗ). Вони являють собою завершену теоретичну або практичну роботу в межах навчальної програми курсу, яку виконується на основі знань, умінь і навичок, одержаних у процесі лекційних, семінарських, практичних та лабораторних занять, охоплює декілька тем або зміст навчального курсу в цілому.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) є видом позааудиторної індивідуальної роботи студента навчального, навчально-дослідницького чи проектно-конструкторського характеру, яке використовують у процесі вивчення програмного матеріалу навчального курсу. Метою індивідуальних навчально-дослідницьких завдань є самостійне вивчення частини програмного матеріалу, поглиблення, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань студента з курсу медико-біологічних дисциплін і розвиток навичок самостійної роботи.

Отже, індивідуальна робота студентів отримує належне висвітлення в навчальних планах та програмах дисциплін природничо-наукового циклу. Водночас відмічаємо суттєві вади в її організації в системі підготовки фахівця фізичної культури:

- низький рівень забезпеченості індивідуальної роботи методичними рекомендаціями належного рівня;
- функціонування системи консультування студентів на кафедрах на низькому рівні;
- творчі лабораторії не мають належного забезпечення комп'ютерною технікою, вимірювальними приладами та інструментами;
- індивідуальна робота має вузько специфічну спрямованість у межах певної теми чи модуля, відсутня наскрізна програма організації цієї роботи на міжпредметному рівні;
- зміст модульного та підсумкового контролю фактично не включає питання індивідуальної роботи, що нівелює процес оцінювання та коректування;
- значна частина індивідуальних досліджень виконують на репродуктивному рівні і не враховують індивідуальних характеристик студента, його здібності та вподобання;
- завдання індивідуальної роботи найчастіше мають вузько теоретичний характер і не відповідають вимогам майбутньої професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болюбаш Я. Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти : навч. посібник для слухачів закл. підвищення кваліфікації системи вищ. освіти / Я. Я. Болюбаш.– К. : ВВП «КОМПАС», 1997. – 64 с.

УДК 37.013:7.01

***И. Н. Цой,
г. Луганск, Украина***

ИСКУССТВО КАК СПОСОБ ИЗУЧЕНИЯ ИСТОРИИ КУЛЬТУРЫ (на примере дисциплины «История зарубежной культуры»)

В ходе изучения дисциплины мы обращаемся к произведениям разных видов искусства с целью определить и сформировать у студентов целостное восприятие и понимание культуры того или иного исторического периода. Анализ произведений изобразительного, музыкального, театрального искусства и литературы, которые отображают культурные явления, ориентирован на:

1. обозначение исторических событий, которые приобрели особую значимость для становления и развития культуры соответствующего периода;
2. выявление особенностей мировосприятия и миропонимания;
3. определение образа человека эпохи. Его мироощущение и самоопределения в обществе;
4. характеристику религиозных взглядов;
5. изучение жизни и деятельности выдающиеся представителей культуры, науки и искусства;
6. выявление особенности материальной культуры и быта;
7. формирование образа города и характеристику городской культуры;
8. понимание значение культуры данного периода для современного мира.

В искусстве можно найти достаточно много примеров, когда художники отображали на своих полотнах главные события эпохи. Исторический жанр пользовался большой популярностью во все времена. Главные события истории мира всегда привлекали представителей искусства. Историю Древнего Египта можно изучать по монументальной живописи, основные этапы императорского Рима представлены в архитектурных и скульптурных творениях данного периода. Например, такое

значительное событие, как Великая французская революция очень ярко отображена не только в картинах Луи Давида, но и на полотнах Делакруа и других художников 19 века. Композиторы также не оставались равнодушными к происходящим событиям. Можно обратиться только к музыке Людвига ванн Бетховена, который в симфонии №5, №9, увертюре "Эгмонт" выразил революционный дух своей эпохи. Музыка симфонии №5 – своеобразная иллюстрация.

На семинарских занятиях по истории зарубежной культуры студентам предлагается разработать обобщающие таблицы, в которых каждое историческое событие сопровождается материалами по истории искусств (т.е. примерами произведений, где тема связана с данными историческими событиями).

Основные мировоззренческие взгляды, философское освоение мира в каждый момент развития культуры в первую очередь всегда находили воплощение в искусстве. Гуманистические взгляды эпохи Возрождения, новый образ человека представлены в творениях художников, которые во всей целостности мировосприятия претворили основные идеалы этой эпохи. Сама идея возрождения идеалов античности главным лейтмотивом звучит в искусстве.

Интерес к человеку и новый взгляд на ценность его внутреннего мира, конечно же, мотивировали развитие жанра портрета. Многочисленные портреты современников, которые создают Тициан, Рафаэль, Леонардо да Винчи, Боттичелли и другие, дают нам представление об этих знаменитых людях Возрождения. Мастерам удалось не только передать их внешний облик, но и передать внутреннее состояние, силу мысли, таланта. Примером могут служить портреты Данте, Медичи, автопортреты Рафаэля и Леонардо да Винчи.

Студентами составляется галерея портретов выдающихся людей эпохи Возрождения, которые сопровождаются цитатами из работ философов, литераторов, мемуарной литературы. Такая форма работы дает возможность студентам воссоздать личность ученого, поэта, художника в реалиях исторического времени.

Особое философское содержание приобретает искусство Нового времени. Концептуальные положения теорий Вольтера, Жан-Жака Руссо, Дени Дидро получили художественное прочтение в литературе, театре и изобразительном искусстве. Так, новый образ человека и его присутствия в мире, его предназначенность воплощены в работах Рембрандта, Веласкеса, Рубенса, в музыке Моцарта и Бетховена. Обращение к драматургии Расина и Корнеля дает понимание об основном мировоззренческом принципе – цель жизни человека заключена в служении общественной идеи. В данном ракурсе эффективной представляется форма аннотирования произведений искусства этого периода.

Создавая панораму материальной культуры той или иной исторической эпохи, студентам предлагается обратиться к произведениям изобразительного искусства, созданных в бытовом жанре, воссоздающим эпизоды повседневной частной и общественной жизни (Хогарт, Шарден, Фрагонар, Грез и др). По репродукциям картин студенты составляют альбом, в котором представлены предметы быта и дано их описание.

В процессе изучения истории культуры эффективной формой работы представляется создание студентами тематических видеопрезентаций, просмотр и анализ документальных и художественных фильмов, посещение виртуальных музеев. Данные виды учебной работы способствуют во многом формированию целостного представления об эпохе и основных культурных явлениях жизни общества.

ПАМЯТНИКОВЕДЕНИЕ КАК СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНАЯ ДИСЦИПЛИНА

В современном мире в классификацию социально-гуманитарных наук вошел ряд культурологических дисциплин, одной из которых является памятниковедение. Зарождение и возникновение памятниковедения имеет ряд социально-объективных факторов. При изучении основных социально - объективных факторов зарождения этой дисциплины исследователи акцентируют внимание на необходимости создания общих теоретических основ выявления, изучения, охраны и использования памятников истории и культуры, их единой классификации и понятийного аппарата. Разрыв, образовавшийся между практикой и теорией в деле освоения и использования историко-культурного наследия, обусловлено рядом причин. Наиболее существенные из них следующие: традиционное деление историко-культурного наследия на объекты исследования различных научных дисциплин (археология, история, архитектура, монументальное искусство); отсутствие в рамках этих дисциплин концепций, объединяющих проблемы изучения и использования памятников истории и культуры; недостаточное использование представителями общественных наук достижений естественных и технических наук; отсутствие теоретических исследований и чисто описательный характер работ в области изучения памятников науки и техники; оторванность исследований от запросов практики.

Многочисленность проблем, возникающих при изучении и использовании историко-культурного наследия, свидетельствует о том, что решать их можно только комплексно, используя достижения не только общественных, но и естественных и технических наук. Междисциплинарный характер исследований в области памятниковедения предопределяет необходимость привлечения к разработке его проблем специалистов разных профилей.

Формирование этой дисциплины в постсоветском пространстве и за рубежом имеет свою историческую хронологию. В Советском Союзе в деле создания памятниковедения работа велась под руководством заведующего отделом памятников истории и культуры НИИ культуры, кандидатом физико-математических наук Боярским Петром Владимировичем. С 1984 г. в отделе памятников истории и культуры НИИ культуры были начаты исследования по разработке теоретических и прикладных основ памятниковедения. Был создан межинститутский методологический семинар, в работе которого принимали участие представители разных научных подразделений Министерства культуры РСФСР и Академии наук СССР. В план научно-исследовательских работ отдела памятников истории культуры НИИК были включены две основные темы: «Разработка теоретико-методологических основ памятниковедения» (руководитель П.В.Боярский) и «Памятники истории и культуры в системе коммунистического воспитания» (руководитель В.И.Батов). Этими исследованиями было развернуто совершенно новое направление в социально-гуманитарной, точнее культурологической науке. Хотелось бы здесь отметить, что в научном обороте того времени Азербайджана о памятниковедении никаких мнений не существовало. К сожалению, такие мнения отсутствуют по сегодняшний день. Но, те и другие российские исследователи-памятниковеды, опираясь на концепции, теоретические положения зарубежных памятниковедов, таких как Беселер, Миелке, выдвинули ряд оригинальных гипотез в области изучения, сохранения и использования

історико-культурного насліддя. По нашому мнению, проблема изучения ценностей разнообразных памятников является одним самых интересных, в том числе научно обоснованных вопросов памятниковедения. Именно в этом аспекте в памятниковедении очевидным образом проявляются междисциплинарные связи. Это объясняется, во-первых, тем, что памятниковедение, как междисциплинарное направление исследований обосновывается на необходимости интеграции достижений общественных, естественных и технических наук. Как выше отметили, изучение ценностей памятника тоже имеет междисциплинарный характер. Потому что, изучение ценности одного и того же памятника ведется по нескольким аспектам: как памятник истории и культуры, выносятся на обсуждение принцип расчетно-экономического подхода к оценке значимости. Значимость мемориального объекта рассматривается и с культурологической, и с социально-экономической точек зрения.

Все вышеизложенные дают нам делать такой вывод, что как объект памятниковедения памятник есть сложное, многосоставное понятие. Следовательно, он должен изучаться целым комплексом научных дисциплин: как знак – семиотикой, как образ – эстетикой и искусствоведением, как средство воспитания – социологией, как результат творческого труда и объект имущественных отношений – экономикой, как реальный факт времени – историей, археологией т. д. Изучение ценностной классификации любого памятника не может обойтись без этих научных дисциплин. Все эти вопросы являются предметом памятниковедения. Эти вопросы изучаются и зарубежными, и постсоветскими памятниковедами. Утвердив себя в нескольких странах мира, как самостоятельная социально-гуманитарная дисциплина, памятниковедение совершенствуется. Но, к сожалению, положение в Азербайджане в этой области совсем не радостное. Как уже выше мы отметили в социально-гуманитарном, культурологическом дискурсе о памятниковедении в республике никогда не упоминалось. Хотя, памятниковедение в национально-научной системе всегда имело достойное место. Для этой цели имеются все основанные возможности. Во-первых, Азербайджан является одним из самых древних исторических территорий мира. Этому свидетельствует знаменитая Азыхская пещера, которая в данный момент находится под оккупацией армянских захватчиков. Именно, в этой пещере азербайджанскими археологами был обнаружен тот ценный памятник – фрагмент челюсти древнего человека, а также останки саблезубого тигра и пещерного медведя, которые имеют мировое значение. Возраст нижней челюсти молодой женщины составляет 350 000 лет. Это третья подобная находка в мире. Благодаря этому ценнейшему памятнику можно с уверенностью сказать, что древнейшие люди появились на территории Азербайджана не в раннем ашеле (ранний плейстоцен), как полагалось раньше, а в более древние времена – в эпоху галечной культуры, около двух миллионов лет назад.

Памятники Гобустана, ныне являющегося государственным историко-художественным заповедником, по своеобразию и богатству археологических материалов занимают важное место в сокровищнице мировой культуры. Подскальные жилища людей от среднекаменного до бронзового века и позже, чашечные углубления, сделанные на скалах для сохранения питьевой воды, оригинальные "музыкальные инструменты" — "гавалдаш" (камень-бубен), умело сложенные из каменных глыб, которые при ударе издают ярко выраженный металлический звук, более четырех тысяч наскальных изображений зверей, животных, сцен труда, коллективной охоты и танца, исполненные с большим для своего времени искусством,— вот далеко не полный перечень экспонатов Гобустанского заповедника. Особый интерес представляет комплекс оборонительных сооружений на Апшероне: Мардакянская, Нардаранская,

Бильгяхская, Раманинская, Маштагинская и другие башни. Уникальным оборонительным сооружением является воздвигнутая в Баку в XII в. Девичья башня (ГызГаласы), т.е. непокоренная, представляющая собой восьми ярусное монументальное сооружение высотой 28 метров и толщиной стен у основания 5 метров. В Азербайджане сохранились великолепные памятники зодчества периода существования государства Кавказской Албании (I тысячелетие до нашей эры — VII в. н. э.) — храмовые комплексы в селениях Лекит, Кум Кахского района, в селениях Киш и Орта Зейзит Шекинского района, близ селения Юхары Аскипара Казахского района.

Наряду с материальными памятниками Азербайджан является и страной с богатейшими уникальными духовными ценностями. Древняя и современная музыкальная культура, живопись, литература, философия и т. д. — все это дает возможность на научном уровне и в сформированном памятниковедческом аспекте классифицировать памятники Азербайджана. Тем более, сегодня государство уделяет большое внимание для выявления и сохранения памятников культуры, истории и даже природы. Сегодня развитие культурного туризма является самым приоритетным направлением социокультурной политики Азербайджанского государства. Все эти общегосударственные задачи делают необходимым создание и изучение памятниковедения в творческом вузе, как социально-гуманитарной дисциплины. Азербайджанский Государственный Университет Культуры и Искусств является одним из передовых творческих вузов страны. Вот уже с выше двадцати лет университет классифицирует специалистов по музейному делу, и по делу охраны памятников истории и культуры. Создание памятниковедения как дисциплины и ее преподавание не только в творческих вузах республики, а также университетах, выпускающих специалистов по туризму даст очень большой эффект в процессе образования. Только благодаря изучению и пониманию общей и прикладной теории комплексной науки о памятниках истории, культуры и природы, т. е. памятниковедения, можно стать высококвалифицированным специалистом.

ЛИТЕРАТУРА

1. Боярский П. В. Введение в памятниковедение. — М., 1990.
2. Вопросы охраны, реставрации и пропаганды памятников истории и культуры. Труды 78. — М., 1979.
3. Памятниковедение : сб. науч. тр. — М., 1986.
4. Памятниковедение. Изучение памятников судостроения, мореплавания и гидротехники. — М. : Б. и., 1990.
5. Памятниковедение: теория, методология, практика : сб. науч. тр. / Ю. А. Тихонов // Вопросы истории. — 1988. — № 3. — С. 148 — 151.
6. Шмидт С. О. Памятники в системе науки и общественного сознания // Музееведение. Музеи мира : сб. науч. тр. / Науч.-иссл. ин-та культуры. — М., 1991.

УДК 378.1

*Т. В. Яковенко, О. О. Боса,
м. Стаханов, Україна*

ЗАСТОСУВАННЯ ІГРОВОГО ПРОЕКТУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

На сьогодні активні методи навчання складають головний компонент сучасних інноваційних технологій. Ці методи забезпечують одержання знань та формування вмій внаслідок проблемної навчально-пізнавальної діяльності.

Особливе місце серед них посідає ігрове проектування — імітування розробки та

створення відповідного проекту, який лежить в основі діяльності людини.

Ігрове проектування як інноваційна навчальна технологія набуває широкого розповсюдження. Це технологія не є абсолютно новою в сучасній педагогіці. У двадцятих роках минулого століття її називали методом проблем. Вона пов'язувалася з ідеями гуманістичного спрямування у філософії та освіті.

Основу цього проектування складають ідеї розвитку пізнавальних здібностей студентів, формування вмінь конструювати свої знання, формування критичного мислення. Основна цінність, на думку авторів [3], полягає в тому, що воно орієнтує студентів не тільки на засвоєння навчальної інформації, а ще й на створення освітнього продукту. Завдання студентів, які виконують невеличкими групами комплексну роботу, є одержання нового практичного продукту, розв'язання наукової, технічної або педагогічної проблеми.

Ігрові проекти, згідно класифікації, наведеній у роботі [3], можуть бути: освітніми, соціальними, інженерно-технічними, педагогічними та іншими.

Згідно цього можна зазначити, що проект повинен бути педагогічно значущим, тобто студенти, виконуючи його, повинні одержувати нові знання, будувати відношення, оволодівати новими способами мислення та дій. Також, він повинен орієнтуватися на розв'язання конкретної проблеми, мати практичну значущість.

Внаслідок використання навчальних проектів змінюються позиції педагога. Він перетворюється із носія готових знань на організатора самостійної пізнавальної діяльності студентів. Також змінюється і психологічний клімат у студентській аудиторії: педагог переорієнтовує працю студентів на різноманітні види самостійної діяльності.

Педагогічне проектування, на думку В.С. Безрукової [2], увібравши в себе багато плідних ідей технічного проектування, здатне упорядкувати педагогічний процес, робить його технологічним та оптимізує діяльність викладачів вищих навчальних закладів.

Педагогічне проектування як особливий вид навчально-пізнавальної діяльності майбутніх педагогів передбачає формування проектно-орієнтованих вмінь, які мають інтегральний характер і не можуть бути одержані ніяким іншим методом.

Ігрове імітаційне проектування являє собою специфічну навчально-пізнавальну діяльність в умовах, наближених до реальних, яка імітує поведінку фахівця в різних ситуаціях. Її особливість полягає в тому, що вона дозволяє студентам «прожити» начебто в реальних умовах професійної діяльності, спостерігаючи за результатами своїх дій, а також надає комплексне уявлення про організацію й реалізацію проектної діяльності.

З імітаційними іграми тісно пов'язані такі методи, як аналіз ситуацій і розігрування ролей.

Ситуація – це сукупність взаємопов'язаних фактів і явищ, які характеризують професійну діяльність в обмеженому інтервалі часу. Заняття з вирішенням конкретних ситуацій має такий сценарій: студентам без підготовки повідомляється суть проблеми, що виникла на момент її аналізу, вони розглядають і пропонують варіанти її вирішення, які потім обговорюють між собою і порівнюють з правильним.

Дані з конкретної ситуації, яка представляє собою зріз виробничої (педагогічної) діяльності, студенти одержують перед розігруванням ролей. Кожен з них потім приймає на себе виконання окремої ролі.

Усі дії відбуваються у присутності всієї групи, яка їх обговорює та оцінює.

Ці два методи мають багато позитивного. Вони дозволяють сформуванню професійні вміння, поглибити й поширити раніше отримані знання. Також ці методи

мають і недолік, який полягає в тому, що кожна ситуація, що обговорюється, розглядається в незмінному вигляді та її вирішення не передбачає безпосереднього внесення додаткових змін і умов під час обговорення.

Якщо надати навчально-пізнавальному процесу ігровий характер, то якраз тут і з'являються сприятливі умови для формування у студентів проектно-орієнтованих умінь. Більше того, ці вміння формуються в межах навчального плану, який передбачає виконання курсових проектів з професійно орієнтованих та з професійних дисциплін, а закінчується процес навчання розробкою дипломного проекту.

У навчальному посібнику [1] на прикладі виконання ігрових курсових проектів пояснюється, яким чином це можна зробити.

Зовнішнє ігрове курсове проектування майже ні чим не відрізняється від звичайного його виконання. Але все ж таки є одна особливість, яка полягає в тому, що акцент робиться не тільки на формуванні проектувальних вмінь, але й на соціалізацію майбутніх фахівців, надбання ними комунікативних вмінь, готовності відстоювати та аргументувати прийняті рішення, пояснювати свої думки, вислуховувати та аналізувати пропозиції своїх колег. Усе це є не менш важливим у проектній діяльності, тобто коло навчально-виховних завдань є набагато ширшим, ніж при звичайному виконанні курсового проекту.

Ігрове навчальне проектування максимально імітує виробниче проектування. Різниця є в тому, що виробниче проектування є стислим у часі, не в повному обсязі охоплює всі етапи і має навчальний характер.

При цьому послідовність проектувальної діяльності повинна відповідати реальним умовам проектування.

Завдяки цьому створюється студентське проектне бюро, яке складається з:

- головного конструктора – керівника гри;
- технічної ради у складі окремих керівників проектних мікрогруп та інших викладачів;
- студентів – керівників всіх проектних мікрогруп;
- декількох конструкторських мікрогруп;
- допоміжних робітників.

Проектні мікрогрупи мають демократичний характер – студенти самі обирають керівників та партнерів. Тут треба обов'язково враховувати психологічну сумісність партнерів. Це можна зробити шляхом опитування або анкетування. Студенти самі розподіляють теми проектів між проектними мікрогрупами. Якщо завдання більш складне, воно може стимулюватися більшим розміром балів.

Після вибору теми у вигляді технічного завдання на проектування, студенти здійснюють усі стандартні етапи проектування.

Ця робота може відбуватися в умовах навчального закладу, також в позааудиторний час. Кожна мікрогрупа одержує: алгоритм та зміст окремих етапів роботи, інструктивно-методичні матеріали, інформацію про систему стимулювання, графік тривалості роботи над проектом.

Студенти-проектувальники повинні працювати в тісному контакті зі своєю проектною мікрогрупою, пов'язуючи та погоджуючи всі свої рішення та розробки з аналогічними роботами партнерів. Також вони можуть користуватися будь-якою спеціальною літературою та методичними розробками, консультуватися у викладача та в інших студентів.

Проектні мікрогрупи, поєднуючись, створюють конструкторське (або технологічне) бюро на чолі з головним конструктором (головним технологом). Вони визначають критерії оцінювання результатів праці конструкторів або технологів у

балах.

Головний конструктор (технолог) видає кожній проектній мікрогрупі аванс у балах. Керівник мікрогрупи з цього авансу може заохочувати або штрафувати кожного проектувальника.

На кожному етапі підводяться підсумки роботи всіх мікрогруп. Керівник нараховує їм зарплату у вигляді балів. Також мікрогрупі нараховуються премії у вигляді додаткових балів, якщо вони достроково виконали роботу, якісно виконали проектну роботу, грамотно склали рецензію на проект іншої групи, розробили рішення на рівні раціоналізаторської пропозиції, надавали зовнішню консультацію та допомогу іншим мікрогрупам.

Конструкторська мікрогрупа при розробці навчального ігрового проекту несе непередбачені витрати, пов'язані з одержанням додаткових консультацій, сплатою штрафів за помилки, що були допущені в самому проекті. Штраф також нараховується за порушення нормативних строків виконання етапів і проекту в цілому.

По завершенню проекту здійснюються остаточні розрахунки з визначенням премій за кращий проект групи.

При ігровому проектуванні особливе місце посідають експерти, які розглядають окремі претензії і пропозиції проектних мікрогруп, оцінюють рецензії. До них відносяться: керівник групи (головний конструктор або технолог), консультанти ігрового проектування (викладачі кафедри), керівники проектних мікрогруп.

Виконані роботи попередньо рецензують самі учасники за кільцевою схемою: результати праці першої групи рецензує друга група, другої – третя і т. д. Надані рецензії дають змогу оцінити обсяг виконаних робіт, їх якість, науковий рівень, глибину опрацювання питань. При її виконанні у студентів формуються вміння комплексного оцінювання виконаних проектних робіт та бачення себе з боку. Усі рецензії затверджуються експертною комісією і доводяться до відома усіх студентів, які здійснювали проектування.

Після виконання всіх етапів ігрового курсового проектування проводиться захист проектних робіт, який повинен відбуватися в умовах максимальної гласності та відкритості. Кожний учасник розповідає про свій внесок у спільну роботу, а керівник кожної мікрогрупи викладає загальну стратегію виконання проектного завдання.

Після цього виступає опонент-представник однієї з проектних мікрогруп, які захищаються. Усі питання, які виникають у процесі захисту, вирішує експертна комісія. Також вона визначає загальну кількість балів, одержаних у процесі захисту та набраних при проектуванні. Місце, яке посіла кожна мікрогрупа, визначається за набраною кількістю балів.

Таким чином, використання ігрового проектування дозволяє закласти міцні основи формування педагогічних умінь, які в подальшому у процесі дидактичного проектування поглиблюються, уточнюються, закріплюються і перетворюються у специфічні педагогічні моновміння проектно-орієнтовного характеру, які становлять основу майбутньої професійної діяльності фахівців цього профілю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Активизация обучения проектированию : учебное пособие / под ред. А. В. Горелого. – К. : УМК ВО, 1991. – 262 с.
2. Безрукова В. С. Педагогика профессионально-технического образования. Проектирование педагогического процесса в профтехучилище / В. С. Безрукова. – Свердловск, 1990. – 171 с.
3. Колесникова И. А. Педагогическое проектирование : учебное пособие / Колесникова И. А., Горчаковская-Сибирская М. П. — М.: Академия, 2007. – С. 323.

ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ МАЙБУТНЬОГО ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Зміни, що сьогодні відбуваються в системі вищої освіти, дозволяють підвищити її якість. Орієнтація на входження до єдиного європейського освітнього простору шляхом упровадження в систему вищої освіти України основних ідей обумовила розгляд питань формування світогляду майбутніх практичних психологів: запровадження кредитно-модульної системи, викладання соціально-гуманітарних дисциплін, формування системи контролю якості освіти, розширення мобільності студентів і викладачів, забезпечення працевлаштування випускників. Викладачі вищої школи намагаються подати потрібну інформацію в більш цікавому та привабливому вигляді, щоб студенти зверталися за додатковою літературою, знали опис найпоширеніших методик та вміли їх застосувати як на практиці, так і під час майбутньої роботи в школі [1, с. 33].

Адміністрація навчально-виховного закладу та вчителі чекають допомоги у вияві причин невстигання та недисциплінованості окремих учнів, у складанні програми роботи з „важкими” класами, у визначенні рівня підготовки до навчання дітей під час набору в перші класи, у виборі засобів та методів роботи із дітьми з неблагополучних сімей, у подоланні конфліктів окремих учнів з батьками, у налагоджуванні взаємодії між школою та родиною, в організації продовженого дня у середніх класах школи, у розвитку відповідальності учнів, їх інтересу до навчальної та іншої діяльності, у придбанні професійних вмінь та навичок, у формуванні особистісних педагогічних якостей [6, с. 142].

Аналіз багатьох проблем, які висувуються перед психологом вчителями, учнями і батьками, показує, що при всій їх різноманітності вони зводяться в основному до трьох моментів:

- 1) виявлення причин різного роду труднощів у навчально-виховній роботі з учнями різного віку;
- 2) подолання і профілактики відхилень у інтелектуальному й особистісному розвитку школярів;
- 3) допомоги в розв'язанні складних питань, конфліктних ситуацій.

Задачі, що може розв'язувати практичний психолог, черга та глибина їх розв'язання залежать від певної ситуації в кожному навчально-виховному закладі, рівня професійної підготовки майбутнього психолога та формування його світогляду під час навчання у вищому навчальному закладі:

- виявляти психологічну готовність дітей до шкільного навчання, спільно із вчителем намічати програму індивідуальної роботи з ними з метою кращої адаптації молодших школярів до школи;

- розробляти і здійснювати спільно з вчителями або батьками розвивальні програми із врахуванням індивідуальних особливостей школярів і задач їхнього розвитку на кожному віковому етапі;

- тримати під особливим контролем перехідні, переломні моменти в житті учнів;

- здійснювати діагностично-корекційну роботу із невстигаючими і недисциплінованими школярами;

- діагностувати інтелектуальні, особистісні та емоційно-вольові особливості учнів, які перешкоджають нормальному перебігу процесу навчання і виховання та

здійснювати їх корекцію;

- виявляти й усувати психологічні причини порушень міжособистісних відносин учнів із вчителем, з ровесниками, з батьками та іншими людьми;

- консультувати адміністрацію навчально-виховного закладу, вчителів, батьків з психологічних проблем навчання й виховання дітей, розвитку їх пізнавальних процесів та індивідуальних властивостей;

- проводити індивідуальні і групові консультування учнів з питань навчання, розвитку, проблем життєвого самовизначення, самовиховання, взаємовідносин із дорослими і ровесниками;

- проводити профорієнтаційну роботу, яка не може бути віднесена тільки до випускних класів. У рамках психологічної служби, як навчально-виховного закладу, так і вищого навчального закладу, профорієнтація виступає як результат тривалої постійної роботи з учнями та студентами, майбутніми психологами, з виявлення і розвитку їх здібностей, інтересів, формування адекватної самооцінки, ціннісних орієнтацій, життєвих перспектив. Уся ця робота повинна підводити як учнів, так і студентів, як майбутніх спеціалістів до самопрофорієнтації, тобто до їх свідомого, самостійного та бажаного вибору майбутньої професії або сфери професійної діяльності та свідомого оволодіння нею [3, с. 23 – 43; 7, с. 11 – 21].

Практичний психолог приходить до навчально-виховного закладу як спеціаліст в області дитячої, педагогічної та соціальної психології, зі сформованим світоглядом творчої особистості. У своїй роботі він спирається на професійні знання про вікові закономірності та індивідуальні відмінності психічного розвитку, про джерела психічної діяльності й мотиви поведінки людини, про психологічні умови формування особистості в онтогенезі. Психолог контролює психічний розвиток учнів і максимально сприяє цьому розвитку.

Ефективність роботи психолога визначається тим, наскільки він може забезпечити основні психологічні умови, які сприяють розвитку школярів. До уваги треба взяти основні наступні умови:

1) максимальна реалізація в роботі педагогічного колективу з учнями вікових можливостей та резервів розвитку. Практичний психолог повинен сприяти тому, щоб не просто враховувалися вікові особливості, але ці особливості активно формувалися і служили основою подальшого розвитку можливостей школярів;

2) розвиток у навчально-виховному процесі індивідуальних особливостей учнів усередині кожного вікового періоду – інтересів, схильностей, здібностей, самосвідомості, спрямованості, ціннісних орієнтацій, життєвих планів;

3) створення у школі сприятливого для розвитку дітей психологічного клімату, який визначається продуктивним спілкуванням, взаємодією дитини і дорослих (вчителів, батьків), дитини і дитячого колективу, найближчого оточення ровесників.

Не у всіх сучасних школах дотримуються психологічних умов, які забезпечують повноцінне спілкування учнів із дорослими та ровесниками на всіх етапах шкільного дитинства. Звідси у деяких учнів молодшого шкільного віку, у багатьох підлітків та старшокласників формується негативне ставлення до школи і навчання, неадекватне ставлення до самих себе та оточуючих людей. Ефективне навчання і прогресивний розвиток особистості в таких умовах неможливі [4, с. 30 – 32; 8, с. 3].

Тому створення сприятливого психологічного клімату, в центрі якого особистісне, зацікавлене спілкування дорослих та учнів – одна з головних задач практичного психолога. Але з успіхом розв'язувати її він може лише у спільній роботі з вчителями, у творчому спілкуванні з ними. Психолог знаходиться безпосередньо усередині того соціального організму, де зароджуються, існують та розвиваються як

позитивні, так і негативні сторони взаємодій вчителів, учнів та їх батьків. Він бачить кожну дитину або вчителя не самого по собі, а в складній системі взаємодії. Це певне „поле” взаємодії практичного психолога з учнями різного віку, їх вчителями і батьками, в центрі якого знаходяться інтереси дитини як особистості, яка формується. Отже, на всіх стадіях роботи і з окремими учнями, і з дитячим колективом необхідне тісне співробітництво психолога з усіма дорослими, які мають відношення до даних дітей.

До основних видів роботи практичного психолога належать:

- психологічна освіта як найперше залучення психологічного колективу, учнів і батьків до психологічних знань;

- психологічна профілактика, яка складається з того, що психолог повинен проводити постійну роботу з попередження можливого неблагополуччя у психічному й особистісному розвитку школярів;

- психологічне консультування, яке складається з допомоги у розв'язанні тих проблем, з якими до них приходять самі вчителі, учні, батьки;

- психодіагностика як поглиблене проникнення психолога у внутрішній світ школяра.

Результати психодіагностичного дослідження дають основи для висновку про подальшу корекцію або розвиток учня, про ефективність профілактичної або консультативної роботи, проведеною з ним;

- психокорекція як усунення відхилень у психічному й особистісному розвитку школяра, як робота з розвитку здібностей дитини, формування її особистості.

Отже, як видно з вище сказаного, у практичного психолога, особливо майбутнього, дуже багато обов'язків, задач, завдань. І щоб добре розв'язувати проблеми, які постали перед ним, потрібно володіти теоретичним та практичним психологічним матеріалом, мати високий рівень сформованості світогляду творчої особистості. Однією з умов формування професіоналізму та світогляду як майбутнього практичного психолога, так і викладача вищого навчального закладу (який навчав майбутнього психолога), є процес забезпечення самопізнання, саморозвитку та самореалізації своєї особистості в навчальних закладах як основи формування життєтворчої особистості учнів [2, с. 25 – 29; 5, с. 13 – 25, 97 – 101].

ЛІТЕРАТУРА

1. Вища освіта України і Болонський процес : навчальний посібник / [уклад. М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш; ред. В. Г. Кремень]. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384 с.
2. Гамезо М. В. Атлас по психологии : учебное пособие / М. В. Гамезо, И. А. Домашенко. – М. : Просвещение, 1986. – С.14 – 16, 24 – 33.
3. Крылова Н. Б. Формирование культуры будущего специалиста : метод. пособие / Н. Б. Крылова. – М.: Высш. шк., 1990. – 142 с.
4. Моргун В. Ф. Концепція багатовимірного розвитку особистості та її застосування / В. Ф. Моргун // Філософська та соціологічна думка : респ. науково-теоретичний часопис. – 1992. – № 2. – С. 27 – 40.
5. Мороз О. Г. Підготовка майбутнього вчителя: зміст та організація : навчальний посібник / О. Г. Мороз, В. О. Сластьонін, Н. І. Філіпченко. – К., 1997. – С.11 – 26, 95 – 110.
6. Рабочая книга школьного психолога / под ред. Дубровиной И. – М., 1991 – 305 с.
7. Рибалка В. В. Моністична концепція багатовимірного розвитку особистості / В. В. Рибалка, В. Ф. Моргун // Психолог. – 2003. – № 20. – Вкладка: персоналії. – 32 с.
8. Етичний кодекс психолога // Психолог. – 2004. – № 43. – Вкладка. – С.3 – 5.

*ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ
МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ*

УДК 821.161.1-31

*Н. С. Алексеєва,
г. Харків, Україна*

**«МАСТЕР И МАРГАРИТА» М. БУЛГАКОВА И «ДОКТОР ЖИВАГО»
Б. ПАСТЕРНАКА: ПСИХОЛОГИЗМ И СИМВОЛИКА**

В данной работе речь пойдет о таких существенных способах создания образа персонажа, как символика и психологический аспект. Целью исследования является сопоставление процесса характеристики в известных романах Булгакова и Пастернака.

Так, важным элементом в характеристике персонажа является использование автором символических (говорящих) имен, что имеет место в обоих романах. Показательны в этом плане имена протагонистов в "Мастере и Маргарите" и "Докторе Живаго". Герой Пастернака открыт жизни, природе, творчеству, ему присуще "дворянское чувство равенства со всем живущим", что и отражено в фамилии героя. Герой Булгакова, в отличие от Юрия Живаго, удаляется от жизненной суеты в "подвальчик", а его роман о Пилате приносит ему лишь мучения. Характеризуя жилище Мастера, Булгаков использует уменьшительные названия, такие как "окопце", "квартирка". Такое "сжатие" жизненного пространства героя, согласно Л. Уикс, свидетельствует о редукции в психике героя. Редукцией имени Мастера также является буква "М" на его колпаке, что также может маркировать неполноценность психики героя и его внутренней жизни. Само имя протагониста "Мастер" можно рассматривать как элемент булгаковской игры: человека, потерпевшего творческую неудачу, проявившего трусость и удовлетворенного жизнью в психиатрической клинике вряд ли можно назвать реальным мастером.

"Говорящими" следует считать и имена героинь обоих романов. По мнению Е. Клауз, фамилия Лары "Гишар" свидетельствует о внимании Пастернака к вопросу социального статуса женщины. Фактически, фамилию Лары можно интерпретировать как "находящаяся за решеткой", что свидетельствует о несвободе и униженности пастернаковской героини.

Имя героини Булгакова "Маргарита" обозначает жемчужину, что подчеркивает ее чистоту и духовность. Именование других персонажей также символично. Символика фамилии "Бездомный" не нуждается в комментарии, "музыкальные" имена "Берлиоз" и "Стравинский" подчеркивают карнавальное настроение романа. Большинство же имен демонстрируют нелепо-комическую сущность их носителей. Роман изобилует нелепыми именами и фамилиями: Варенуха, Глухарев, Жукопов, Павианов, Богохульский и многими другими. Абсурдные имена актуализируют феномен абсурдности московской жизни. Имена Воланда и его свиты присвоены образам-симулякрам, что предполагает их неоднозначную интерпретацию, или вообще невозможность таковой.

Роман "Доктор Живаго" также изобилует именами-символами, однако символика здесь имеет другую коннотацию, чем в "Мастере и Маргарите". Символическим можно считать фамилию партизана "Палых" (павший человек), принадлежащую человеку, убившего собственных детей, а также фамилию "Брыкин" неудавшегося ученика Юрия Живаго, "взбрыкнувшего" и покинувшего своего наставника. Именование "подонков партизанщины" "Гошка Рябых", Коська Нехваленых, а также фамилия личного

охранника командира отряда Сивоблюй говорят сами за себя. И, наконец, тысячелетнее зыбушинское церство – республику, существующую две недели, возглавляет мукомол Блажейко, переименовавший волостное управление в апостолат (антиутопический элемент романа). Символика Пастернака имеет драматический, а не карнавальныи оттенок. Гротесковий же элемент присутствует в символикe обоих романов.

Некоторые персонажи Пастернака и Булгакова "непрописаны", то есть не описаны с точки зрения традиционного "реалистического" психологизма, что придает им особую символическую значимость. Так, о Юрии Живаго читателю известно, что он курносый, а в образе Лары постоянно подчеркиваются ее красивые большие руки. Герои характеризуются через описание их движений, мыслей и впечатлений, которое они производят на окружающих. Более четкие авторские характеристики мы находим применительно к "бездуховным" или утратившим духовность персонажам, таким как Комаровский и Стрельников.

Подобная дифференциация в описании героев наличествует и у Булгакова. Во вполне реалистическом духе описаны "нереалистические" персонажи, в частности Воланд и его свита. Не так детально, но, тем не менее, реалистично описаны "неплохие" и "не очень плохие персонажи", такие как Бездомный, Берлиоз, Варенуха и другие. Репрезентацию всех этих героев объединяет отсутствие психологизма.

Иную картину наблюдаем в изображении Мастера и Маргариты. Подобно характеристике Лары и Живаго, Мастера мы видим глазам Бездомного, через призму впечатления, которое он производит на поэта. Изображая Маргариту, Булгаков, подобно Пастернаку, акцентирует определенные особенности в образе своей героини, в частности, ее "ведьминские" черты.

Как видим, "Мастер и Маргарита" и "Доктор Живаго" отмечены широким использованием символических элементов и наличием особого, "непрямого" литературного психологизма, характерного для литературы модернизма.

ЛИТЕРАТУРА

1. Clowes, E. *Doctor Zhivago in the Post-Soviet Era. A Re-introduction // Doctor Zhivago. A Critical Companion.* - Evanston, Ill.: NUP, 1995. – P.3-46.
2. Weeks, L. "What I have written, I have written" // *The Master and Margarita. A Critical Companion.* – Evanston, Ill., NUP, 1996. -- P.3-87.

УДК 378.147:82

Г. Т. Алиева,
г. Баку, Азербайджан

ПРОЦЕСС ОБУЧЕНИЯ ЛИТЕРАТУРЕ КАК ОСНОВА ОБУЧЕНИЯ ИСКУССТВУ

Художественная литература занимает особое место среди чудес человеческого мышления и таланта. Литературу называют вечной, так как она создана вечно пылающим огнем вдохновения. И со своим бессмертием стоит у истоков всех искусств, создавая их и даря им жизнь. И сегодня в АГУКИ не отступают с пути, проложенного великими мастерами. Кафедра азербайджанского языка и литературы с традициями научного и творческого образования преподносят студентам азербайджанскую, русскую, тюркскую и западноевропейскую литературу на государственном – азербайджанском языке. Соответственно специальностям студенты, например, актерского искусства обучаются системе стихосложения аруз, а представителям специальности литературного дела преподается теория литературы. Литературная

дисципліна в АГУКИ ведеться по своєобразній програмі, відмінною від програм навчання на філологічних факультетах БГУ і АГПУ. Відомо, що відсутність академічних видань по критиці творів Фізулі є проблемою не тільки фізулієзнавства, але і літературознавства в цілому. В різних виданнях творів Фізулі зустрічаємо різні зразки однієї газели поета. В час викладання в центрі уваги в основному перебувають особистість майстра і процес творчості, психологія художнього творчості, проблеми поезії драми. В процесі навчання літературі головна мета – виховати громадянина і майстра в дусі азербайджанства, вірного державної ідеології Азербайджану. Практика показує, що студент, здавши тестові іспити шляхом зубрежки, літературу не знає, а дійшов до третього курсу, т.е. моменту, коли починається навчання азербайджанської літературі, забуває і це, тому ми вважаємо, що цілком більш корисним буде викладання цієї дисципліни з першого курсу. Такі негативні випадки, зустрічаються в результаті зубрежки, як, наприклад, на питання «Синоном якого відомого поета є Вагіф Самедоглу?» студент може відповісти, що М.Фізулі або І.Ефендієва, через незнання творчості М.А.Сабіра, питання на іспитовому листі може прочитати, як творчість Масабіра і т.д. Такі випадки змушують нас прийняти суворі заходи: не обмежуватися тільки представленням списку літературних творів, а наполягати також на читанні цих творів в індивідуальному порядку.

Благодаря читанню середньовічної поезії, цілком пропитаної філософськими думками кращих зразків драматургії і прози XIX-XX століть, у студентів збагачується світогляд, підвищується почуття духовно-національного самосвідомості, зміцнюється громадянська гідність, і в результаті вони краще усвідомлюють художньо-філософське значення своєї спеціальності. І, безсумнівно, у кожного викладача існує індивідуальна методика.

В локальній мережі АГУКИ розміщені електронні версії лекцій по азербайджанській, російській, турецькій і західноєвропейській літературі, викладаються кафедрою літератури і азербайджанської мови. Студенти можуть в будь-який час ознайомитися з цими лекціями.

Національне художнє спадщина викладається відповідно спеціальностям. В класичній спадщині особливу увагу приділяють складностям читання, знакам нагадування і трактуванням термінів, в навчанні системі складності аруз – походженню тефіле.

Для студента-філолога місце комою в першій рядку незначуще. Певець або актор обов'язково повинен знати, де ударення або місце зміни, т.е. підвищення або зниження тону.

Практика показує, що навіть професіонали – актори іноді не за правилами читають тефіле (Фаїлатун!) системи складності аруз. Це важливо для музикантів, особливо виконавців мугама.

Предмет «Історія азербайджанської літератури» охоплює становлення, етапи розвитку, теоретико-літературні течення, життя і творчість видатних особистостей багатовікової усної і письмової літератури, являючоїся безцінним національним і художнім багатством азербайджанського народу. Азербайджанська література одна з старіших і багатіших літератур світу. Вона є художньо-філософським вираженням духовного існування азербайджанського народу. Література–духовний пам'ятник, піднятий народом. Сьогодні в АГУКИ викладається озанско-ашугське мистецтво, що походить з історії давньтюркських кочових племен. Ашугська поезія одна з величних течій лі-

тературной культуры нашего народа. Естественно для освоения этой поэзии студент должен изучить ашугскую поэзию в контексте 1300-летней литературы начиная с «Китаби Деде Коркуд» до наших дней.

Роль художественной литературы в гуманитарном мышлении с каждым днем становится сильнее не только в Азербайджане, а во всем мире подвергающейся процессу глобализации. Это, прежде всего, связано с духовно-созерцательной потребностью. Общенациональный лидер Гейдар Алиев, отмечая растущую роль и значение литературы в современном мире, писал: «Азербайджанская литература пережила с нами все этапы нашей истории и сегодня также выполняет свою историческую миссию». Именно по этой причине Г.Алиев считает художественную литературу одним из основ государственной политики и азербайджанства являющегося символом независимости. Сегодня Азербайджанская литература преподается в АГУКИ как духовная опора национальной государственности, где на первый план выдвигается его функция создания духовного баланса.

История теоретической мысли, а также практика показывают, что художественная литература является надежной опорой для развития других областей творчества. Великий критик В.Белинский писал, что литература стоит превыше всех видов культуры и искусства, приводит их в движение. Это теоретическое мнение и сегодня оправдывает себя, например, невозможно существование театрального искусства без драматургии, а музыкального искусства без лирики. Или же основой современного художественно-изобразительного искусства является миниатюрное изобразительное мастерство средневековья. Ими иллюстрировали произведения великих классических писателей и поэтов как Низами и Физули. Литература является основой не только для театра, изобразительного искусства и музыки, но также и для кино. Несмотря, что для ряда фильмов специально пишут сценарии, но большинство фильмов, создают на основе литературных произведений, начиная с эпоса до современной литературы. Художественная литература является наглядностью образования, оживляя его. Литература формирует у специалистов, обучающихся в области театра, изобразительного искусства, кино, навыки художественного мышления и творчества. Неведение студента, изучающего мугамное искусство на музыкальном факультете, о тонкостях системы стихосложения аруз, просто недопустимо. Или же студент, специализировавшийся по международным культурным связям не зная мировую литературу, не станет квалифицированным специалистом. «У народа, лишённого общественной свободы, – писал Герцен, – литература – единственная трибуна, с высоты которой он может услышать крик своего возмущения и своей совести».

К сожалению, 70 лет период советской власти, марксистские теоретики к литературе относились, как к социальному феномену и пользовались ею в образовании в целях пропаганды идеологии. Пропагандирующая литература в образовании была обязательна. Актеров учили говорить не обыкновенным человеческим, а высоким пафосным тоном. Литературное образование, освоение художественного наследия опускает актера с пьедестала искусственного пафоса, помогая, изъясняться еще выразительнее.

Деятели искусства и культуры занимают особое место в современном обществе. Созданными ими литературными и музыкальными произведениями, театральными представлениями, фильмами и исполнением, они не только формируют эстетический вкус народа, а также заявляют всему миру о культуре и искусстве своего народа. Бывает моменты, когда имидж целого народа зависит от одного исполнения певца, или произведения художника. Поэтому уровень мастера неиндивидуальная, а общенациональная проблема. Деятели культуры и искусства принадлежат не себе

самому, а своєму народу. С этой точки зрения формирование гуманистического мышления с помощью художественно-философского наследия является основной задачей образования, студента, книги и преподавателя. В произведении «Общественные и гуманитарные науки: взгляд контексте времени» академик Рамиз Мехтиев, определяя современное положение и исторические задачи Азербайджана, указывает, что литература и театральное искусство отстает от жизни, так как происходящие исторические события не находят своего отражения в литературных произведениях. Думаем, проблему нужно решать именно с помощью образования. По той причине, что художественная литература – феномен, создающий национальное мышление и национальное единство.

Мы владеем самым древним и богатым литературным наследием. На ближнем Востоке, в Азербайджане в том числе «Улуми адеб» входили 17 отраслей науки. Литература была истоком самых известных философских дисциплин Востока. Литература – наше национально-духовное достоинство. Преподавание литературы – честь для учителя. В своей работе сотрудники кафедры «Азербайджанский язык и литература» АГУКИ руководствуются чувством гордости, искренностью ученого и гражданским долгом. Мы с одинаковым энтузиазмом и любовью преподаем нашей доблестной молодежи творчество классиков мировой литературы – Гомера и Фирдовси, Низами и Наваи, Мовлане Джалаледдин Руми и Мовлане Физули, У.Шекспира и В.Гюго, А.С.Пушкина и Н.В.Гоголя, М.Ф.Ахундова и Л.В.Толстого, Ф.М.Достоевского и М.А.Сабира, Дж.Байрона и Г.Джавида.

УДК 63.3

*О. В. Булекова, Ю. В. Мухіна,
м. Северодонецьк, Україна*

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ НА БІНАРНИХ ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ІСТОРІЇ

Зі сторінок газет, журналів, з екранів телебачення практично зникла тема Батьківщини, замовчується, очорняється її минуле. Нам все ще намагаються нав'язати думки, ідеї про те, що головний внесок у перемогу над фашизмом зробили США і саме їм ми зобов'язані своєю свободою та життям. Ми забуваємо своїх героїв. Тому один із завдань гуманітаризації та гуманізації вищої освіти стає орієнтація на загальнолюдські культурні цінності, залучення студентів до національних джерел духовності, формування у них патріотичних якостей. Сучасна вища школа має формувати не тільки фахівця, але й громадянина-патріота, небайдужого до долі української держави, економіки, освіти та культури. Вирішення цього завдання вимагає належної організації патріотичного виховання на заняттях загальноосвітнього циклу.

Проблема патріотичного виховання привертала увагу багатьох дослідників. Так, сутність патріотизму, як моральної якості, визначалися Й.Песталоцці, А.Дістервегом, Г.Сковородою, як стрижневий принцип національного виховання – К.Ушинським, М.Грушевським, І.Огієнком, Г.Ващенком, О.Вишневським. Теоретичні й методичні засади патріотичного виховання дітей і молоді розглядали О.Духовнич, С.Русова, Г.Ващенко, А.Макаренко, В.Сухомлинський. Особливо цінними є сучасні наукові розробки: концепція українського виховання О.Вишневського та інші.

Проте результати аналізу досліджень вищеназваних учених свідчать, що питанням патріотичного виховання студентів вищих навчальних закладів освіти, узагальненню досвіду формування патріотичних якостей студентів не приділялося

належної уваги. Нема наукових праць, у яких було б обґрунтовано зміст патріотичного виховання та методика його реалізації під час вивчення соціально-гуманітарних дисциплін.

У процесі життєдіяльності людини на різних етапах соціалізації формується світоглядно-цінісна картина сприймання і розуміння світу. Поступово у кожній людині формується певний національний інтерес, визріває національна ідея, патріотичний настрій, які врешті-решт відокремлюють, схоплюють сутність національного буття. Це переконливо довів Г.Ващенко, який назвав цей процес свідомим патріотизмом. Варто підкреслити важливість переростання знань у переконання, оскільки патріотична свідомість – це не набір готових знань, які треба просто запам'ятати чи зрозуміти, а «система цінностей, які стають невід'ємною частиною свідомості та життєдіяльності особистості».

Ідея патріотичного виховання з давніх часів і до сьогодні зберегла свою актуальність. Відродження патріотизму – нагальна проблема сучасного українського суспільства. Нова соціальна ситуація потребує переосмислення провідних теоретично-методологічних підходів до патріотичного виховання, мети, завдань, змісту та технологій їх реалізації.

Патріотичне виховання студентів – це організаційний, планомірний та цілеспрямований процес засвоєння особистістю національних цінностей і норм культури, спрямований на формування у неї національно-громадської самосвідомості, патріотичних переконань та поведінки, усвідомлення своїх вчинків і дій на благо народу й держави, готовності до захисту Вітчизни.

Мета патріотичного виховання студентської молоді полягає у становленні майбутніх фахівців як громадян-патріотів України, тих, котрі повинні бути єдиними у прагненні бачити її сильною, могутньою, незалежною державою, готовими стати на захист. Це потребує вирішення як на теоретичному, так і на практичному рівнях.

Виховна функція вищої освіти базується на національній ідеї і спрямована на відродження національної свідомості і національної гідності українців. Головне завдання національного виховання на сучасному етапі – формування громадянина-патріота.

Соціально-гуманітарні дисципліни у ВНЗ є важливим чинником змісту підготовки майбутнього фахівця, який не лише професійно підготовлений, має теоретичні знання й практичні вміння та навички, а й творчо осмислює надбання науки, економіки, бажає і вміє використовувати отримані знання на користь суспільства, розбудову економіки та виробництва України.

Патріотизм майбутніх фахівців, передовсім, проявляється у сумлінному ставленні до навчання, процесу засвоєння основ наукових знань про закономірності розвитку природи, суспільства, розумінні багатогранності і цінності науки для суспільства в цілому і кожної людини зокрема; знанні історії рідного краю, знайомстві з народними традиціями, небайдужому ставленні до людей, природи, держави, у бажанні бути корисним для Батьківщини; в опануванні рідної мови, розвитку потреби у спілкуванні з людьми; нормами поведінки у суспільстві; набутті навичок активної суспільної діяльності. Означені якості формуються у навчально-пізнавальному процесі вищого навчального закладу.

Література та історія є першоосновою державного та соціального розвитку суспільства. Тому заняття з цих предметів повинні стати основою патріотичної вихованості молоді.

Програмний матеріал з української літератури та історії України є надзвичайно ефективним засобом патріотичного виховання: вивчення літератури тісно пов'язується

з історією, і на заняттях з літератури не обійтись без історичного матеріалу.

Одним із напрямків методичного забезпечення сучасних занять є проведення їх на основі інтеграції змісту, відібраного з кількох предметів і об'єднаного навколо однієї теми. Велике виховне навантаження несуть в собі інтегровані, бінарні заняття, коли поєднуються теми з літератури та історії.

Зрозуміло, що не кожному тему з літератури можна і треба розглядати на інтегрованому занятті. Найбільш благодатним для прищеплення любові до Батьківщини у підлітків є матеріал про Велику Вітчизняну війну, про трагічні сторінки нашої історії. На таких заняттях педагоги використовують той величезний потенціал, який несе в собі знання про свою малу Батьківщину, сприяє формуванню любові до неї, шанобливому ставленню до всього, що дісталось від попередніх поколінь.

Для того, щоб студенти свідомо сприймали ідею патріотизму, треба їх самих долучати до пошуків матеріалів до бінарного заняття. Так, під час вивчення на уроках української літератури кіноповісті О.П.Довженка «Україна в огні» студенти отримують завдання зібрати конкретний матеріал про події в м.Северодонецьку під час окупації та порівняти їх з правдою, відображеною у творі Довженка. Тема бінарного заняття має назву «Друга світова війна в українській літературі та історії. О.Довженко «Україна в огні».

Форми роботи на бінарному занятті сприяють активізації мислення студентів, виявленню їхніх творчих здібностей, навиків дослідницької роботи, формуванню відчуття причетності їх самих до цих подій.

Розкривши конкретні історичні факти, студенти більш свідомо сприймають художній текст, чіткіше уявляють трагедію нашого народу, усвідомлюють їх причини та наслідки, що залишає глибокий слід в їхніх душах і допомагає зрозуміти споконвічні безсмертні істини.

Формуючи світогляд майбутніх музикантів, на цих заняттях використовуємо професійні навички студентів: обов'язково звучать музичні твори у їхньому виконання, студенти з задоволенням демонструють свої акторські здібності, інсценуючи уривки з твору, стаючи таким чином співавторами таких занять.

Така співпраця сприяє закладенню у студентів «цеглин духовності», що завжди живитимуть світогляд кожної особистості, сприятимуть продовженню почуття любові до рідного краю, до України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Афанасьєв А., Ішук Н. Проблеми формування ідеалів патріотичного виховання та цінностей орієнтацій студентів на сучасному етапі // Рідна школа. – 2009 № 12.
2. Коваль В.А. Уроки словесності в системі національно-патріотичного виховання // Рад. школа. – 1999 № 6, ст. 53-55.
3. Коваль В.А. Виховання патріотичних почуттів під час вивчення творчості Уласа Самчука // Укр. література в загальноосвітній школі. – 1999 № 2, ст. 41-43.
4. Мокрогуз О.П. Інноваційні технології на уроках історії. – Х.: Основа: Тріада+, 2007.

ШЛЯХИ ЗАПОЗИЧЕНЬ ІЗ ГРЕЦЬКОЇ І ЛАТИНСЬКОЇ МОВ У ТЕКСТИ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ

Запозичення, як відомо, є наслідком відкритості, рухливості і проникливості лексичної системи. Вона за їхній рахунок намагається компенсувати неспроможність відбити дійсність в усьому її розмаїтті. У такому контексті вельми цікавою є проблема рецепції запозичень мовною і концептуальною системами певного народу, а також зміни на лексичному рівні, які обов'язково спричинює нове слово іншомовного походження. Якщо йдеться про грецизми і латинізми, то зауважують, що їхня поява так чи так пов'язана зі змінами в культурі й ідеології українського народу.

Лексичні запозичення в мові фольклору слід розглядати як знаки культури, або як етноміфологеми, продукти образного мислення, етносимволи, психологічні асоціативи, етнокультурні концепти, носії ідіоетнічних форм. Функціонуючи в мовленні, ці мовні знаки здатні впливати на почуття адресата мовлення, викликаючи зорові уявлення, бо, вписані в міфологічну модель етносу, пов'язані національними архетипами [3, с. 96]. Дослідити їх означає з'ясувати їхню внутрішню форму, парадигматичні зв'язки і синтагматичні функції.

Запозичення мають лінгвоментальну основу, виступаючи з мовознавчого погляду складниками лексико-семантичної системи, а з погляду когнітивістики – складниками мовної картини світу у складі більш комплексної ідеальної структури – концептуальної картини світу. У цьому аспекті цікавим є місце запозичень з грецької і латинської мов в міфологічній картині світу, яка явлена щонайповніше в усній народній творчості.

Етнічна картина світу являє себе в мові фольклорного тексту. Адже сам фольклор за походженням і функціонально можна зблизити з мовою, про що свідчить відсутність авторства, а також зміни, які відбуваються в них без безпосередньої волі людей. Він охоплює увесь комплекс народної культури (і матеріальної, і духовної), реалізуючи її словесно і в діях (обряди). Слова у фольклорному тексті акумулюють змісти, пов'язані зі структурою свідомості, яка ці тексти створює.

Мова і фольклор утілюють національну специфіку мислення, особливості світоуявлення у свідомості [2, с. 51 – 52]. Мова виступає тим середовищем, що зберігає міфологічне світосприйняття, рештки первісної культури, ґрунтованої на міфі. А він був призначений поєднати зародкові форми релігії, поетичної творчості і науки у первісній свідомості [4, с. 61]. Мова фольклору здатна передавати інформацію про етнос, через неї можна реконструювати протокультуру і навіть прамовний стан [5, с. 49]. Фольклорні дані уможливають відтворення певних архаїчних форм через відомості про ритуально-магічні практики, про предмети матеріальної культури, а також про норми в суспільстві [1, с. 102]. Саме мова є найбільш яскравою ознакою етносу і найбільш стійким показником цілісності традиції.

Проведене дослідження уповноважує висновувати, що найменша кількість грецьких і латинських слів властива дохристиянському чи докиєворуському періоду в розвитку української мови. До таких слів, представлених у фольклорних текстах, можемо віднести: *криниця, млин, комора, кума, вино, цар, коноплі, корабель, кошуля, миска, капуста, черешня*. Із них виділемо ті, які були запозичені ще за праслов'янської доби: *криниця, вино, комора, корабель, кума, коноплі, кошуля*. І ті, які було запозичено у передкиєворуський, дохристиянський, період, себто вже після розпаду праслов'янської мови: *млин, миска, капуста, черешня, цар, церква*. На це вказує посередництво давньовірхньонімецьких діалектів. Зокрема, це лексеми *млин, миска*, які могли

з'явитися на східнослов'янському ґрунті не раніше VIII ст. Слово *капуста* могло потрапити до X століття в староукраїнську мову за посередництва народної латини, так само як за її посередництва маємо слово *черешня*. Дописемними словами є етимологічно латинське *цар* і грецизм *церква*, які потрапили на слов'янський ґрунт за готського посередництва, тобто не раніше IV – VI ст. н. е.

Найбільшу кількість становлять запозичення доби Київської Русі періоду охрещення й утвердження нової релігії. Грецькі слова потрапляють через старослов'янську мову і за безпосереднього спілкування з носіями грецької мови, головню – візантійцями. Сюди зараховуємо: *палати, кит, лев, монастир, диявол, левада, школа, піп, дяк, гієна, гриф, дракон, оксамит, кедрина, проскурка, океан, аспидниця, тигр, патериця, євангеля, хрест, апостол, паламар, диякон, архангел, ангел, парафія, попадя, терем, коровать*. Латинізмів, запозичених у цей саме період, маємо незначну кількість: *буйвіл, павка*. Вони потрапляли в українську мову через грецьку мову, як *буйвіл*, і через німецьку мову, зокрема – *павка*. Загалом же відзначимо величезний масив саме грецьких слів у текстах українського фольклору.

У післякиєворуську добу, зокрема в пізні середньовіччя і передвідродження (XIV–XVI) такі слова грецького і латинського походження входять в українську мову і згодом проникають у фольклорні тексти: *палац, солдат, циган, рута, рожа, скриня, школа, паля, пательня, доктор, жовняр, гріш, лущиперії, планетник, гаренд, паля*. Вплив грецької мови залишається доволі відчутним, проте зростає кількість латинізмів, які потрапляють в українську мову або безпосередньо через латинську наукову мову, або через грецьку мову, або через польську і німецьку мови. Так, через польську мову потрапили такі латинізми: *палац, жовняр, гріш, лущиперії*. Так само через польську мову увійшло українське діалектне *пательня*, яке етимологічно є грецизмом. Через німецьку мову потрапило слово *паля*. Слід відзначити і зростання впливу російської мови, через яку в українській мові опиняється латинська за походженням лексема *солдат*. З латинської мови маємо запозичення у фольклорних текстах *доктор, гаренд*. Із грецької мови потрапляють лексеми *циган, рута, школа, планетник, канати*.

Грецькі і латинські слова, які потрапили до мови українського фольклору не раніше XVI – XVII ст: *карета, майстер, кришталевий, діамантовий, квартира, сенатори, директори, манія, машина, музики, капітани*. За російського посередництва в українську мову увійшли слова *карета, капітани, квартира*, які є латинського походження, і грецизми *манія, музика*. Через французьку мову в українську потрапило грецьке слово *машина*. За німецького посередництва з'явилося слово *майстер*. Грецьким за походженням, проте запозиченим із латинської наукової мови є лексема *діамант* і відповідно його похідник *діамантовий*, представлений у фольклорних текстах. Через польську мову з латинської опинилася в українській мові етимологічно грецька лексема *кришталь* і її похідник *кришталевий*. Із латинської мови безпосередньо прийшли лексеми *сенатор, директор*.

Таким чином, можна виділити такі шляхи потрапляння грецьких і латинських слів до текстів українського фольклору. 1. Дописемні запозичення з грецької і латинської мови. Серед виділяємо найдавніші: грецизми і латинізми праслов'янської доби. Щодо появи їх в українській мові можна припускати два шляхи: безпосередній контакт з носіями чи опосередкований, через найближчих сусідів – фрако-іллрійців. Шар греко-латинських слів після розпаду слов'янської спільності передхристиянської (передкиєворуської) доби складають слова, які потрапили безпосередньо з грецької мови, з народної латини чи опосередковано через готську мову чи то давньоверхньонімецькі діалекти.

2. Писемні запозичення періоду охрещення Київської Русі. Найбільшу кількість

серед них становлять грецизми, які пов'язані з християнством і його впливом на культуру й ідеологію давніх українців. Слід відзначити прямий характер проникнення грецьких запозичень – безпосередньо з грецької мови. Латинізмів цього періоду, які проникли в українське фольклорне середовище обмаль, адже взаємини між латинської мовою і староукраїнської були слабкими, тож і поява їх пов'язана із грецьким і німецьким посередництвом.

3. Грецькі і латинські запозичення доби середньовіччя і передвідродження (XIV-XVI ст). Грецизми потрапляють здебільшого через грецьку мову, проте їхня кількість зменшується. Натомість зростає кількість латинізмів, що значною мірою опиняються в українській мові через посилення впливу польської. Саме таких латинізмів цієї доби найбільше в українських фольклорних текстах. Незначну кількість становлять латинізми, які потрапили до текстів усної народної творчості за посередництва німецької мови і з латинської мови безпосередньо. Слід відзначити і вплив російської мови на українську і відповідно на фольклор.

4. Грецькі і латинські запозичення доби Відродження і Просвітництва (XVI- XVII). Значна частина їх, представлена у фольклорних текстах, потрапила за російського посередництва, що так само вказує на культурний, порлітичний й ідеологічний вплив Московії, якій не міг не відбитися і в мові. Поодинокі представлені латинізми, які потрапили безпосередньо з латинської мови. Маємо два значущі слова для української картини світу, які відповідають за таку ознаку речі, як чарівність кришталевий і діамантовий, які етимологічно є грецизмами, проте потрапили за посередництва наукової латинської мови. Незначну кількість становлять слова, які потрапили за посередництва інших європейських мов, зокрема французької і німецької.

Отже, можна виділити такі шляхи запозичення грецьких і латинських слів в українську мову залежно від періоду появи: фрако-іллїрійське чи германське посередництво для грецизмів і латинізмів праслов'янської доби, зрідка – безпосередньо з грецької і латинської мов. У передхристиянську (передкиєворуську) добу це посередництво давньовісхіднонімецької і готської мов у запозичанні грецизмів і латинізмів, рідко – безпосередній контакт із народнолатинською мовою і через неї запозичення грецького слова чи латинізма безпосередньо. Чільним посередником грецизмів за доби Київської Русі стає старослов'янська мова. Грецизми проникають так само і за прямого контактування староукраїнської і грецької мов. За доби пізнього середньовіччя, передвідродження і Відродження слід відзначити поступове зростання ваги польської і російської мов у постачанні грецизмів і латинізмів, зменшення безпосереднього впливу грецької мови, а також посилення значення латинської мови як засобу міжнародного наукового спілкування і її роль у постачанні деяких грецизмів в українську мову і мову українського фольклору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виноградова Л.Н. Фольклор как источник для реконструкции древней славянской духовной культуры /Л.Н. Виноградова // Славянский и балканский фольклор: реконструкция древней славянской духовной культуры: источники и методы. – М.: Наука, 1989. – 272 с., С. 101-121.
2. Гачев Г.Д. Национальные образы мира / Георгий Дмитриевич Гачев. – М.: Сов. писатель, 1988. – 448 с.
3. Данилюк Н.О. Етнолінгвістичні дослідження в другій половині ХХ – початку ХХІ ст./ Н.О. Данилюк // Укр. мова. – 2008. – № 3. – с. 90-97.
4. Дьяконов И.М. Архаические мифы Востока и Запада / Игорь Михайлович Дьяконов. – М.: Наука. Главная редакция восточной литературы, 1990. – 247 с. – (Исследования по фольклору и мифологии Востока).
5. Кумахов М.А. Изучение языка фольклора / М.А. Кумахов // Фольклор в современном мире: Аспекты и пути исследования. – М.: Наука, 1991. – 184 с., С 49-59, С. 49.

ВИКОРИСТАННЯ ЗІСТАВНОГО МЕТОДУ ПРИ ВИВЧЕННІ РУМУНСЬКОЇ МОВИ

Зміна пріоритетів у стратегічних напрямках розвитку мовної освіти у європейській та світовій спільнотах значною мірою вплинули на характер і зміст підготовки майбутніх офіцерів в Україні. Підвищення вимог суспільства до рівня володіння випускниками вищих військових навчальних закладів іноземними мовами зумовлює потребу у вдосконаленні різних аспектів іншомовної підготовки майбутніх офіцерів України, пошуку нових підходів і методик навчання іноземних мов, перегляду й оновлення форм контролю та критеріїв оцінювання, які б забезпечили реальну готовність випускників до міжкультурного спілкування та взаємодії.

Європейські лінгвісти активно працюють над можливістю одночасного вивчення та викладання декількох мов. У зв'язку з цим розробляється теорія навчання багатомовності, мультилінгводидактика, предметом якої є дослідження оптимальних методів, прийомів, способів навчання кількох іноземних мов одночасно або послідовно у різних умовах і при різних цілях навчання. Сьогодні існують проекти з вивчення декількох мов: Galatea (Франція), Eurocom (Германія и Австрія). Разом із тим необхідні розробки щодо обґрунтування оптимальних умов, які забезпечать успішність процесу оволодіння курсантами та студентами кількох споріднених іноземних мов (румунської, французької, італійської) та передбачають не тільки засвоєння певних мовних знань, формування умінь і навичок практичного користування мовою, а й дають можливість глибше зазирнути в глибини національно-мовних картин світу, побачити їх своєрідність, виділити спільні вектори сучасного розвитку мовних систем споріднених та неспоріднених мов. Адже, однією з особливостей нашого часу є постійна взаємодія універсальності, подібності мов – з одного боку, та унікальності, самотності життя кожного народу, кожної національної мови – з другого боку.

Дана стаття присвячується обґрунтуванню педагогічних умов, що будуть сприяти формуванню іншомовної комунікативної компетентності випускників вищих військових навчальних закладів. *Мета даної роботи* – з'ясувати можливість застосування зіставного методу у процесі викладання румунської мови українськомовним слухачам для легкого та швидкого опанування ними лексичного матеріалу та підвищення інтересу до іншомовного професійного мовлення; виокремити та обґрунтувати умови ефективного вивчення студентами та курсантами кількох мов (румунської, французької, італійської). *Об'єктом* дослідження є лексичний матеріал румунської, французької та італійської мов.

Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що проблемі формування іншомовної комунікативної компетентності було присвячено чимало досліджень. Л.С. Виготський, Б.Ф. Ломов, Є.І. Пассов, В.А. Сластьонін наголошували, що мовленнєва діяльність є основною умовою формування комунікативної компетентності. І.А. Зимня, О.О. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн, О.М. Шахнаровський наголошували на спілкуванні як основному чинникові формування зазначеної компетентності. Теоретичні основи іншомовної комунікативної компетентності визначаються такими дослідниками, як М.Н. Вятютнев, І.А. Зимня, Н.В. Кузьміна, М.В. Мазо. Залишається дискусійним питання оновлення змісту та організації навчання іншомовній комунікативній компетентності майбутніх офіцерів у професійній галузі. Недостатньо уваги звертається на теоретико-методологічні аспекти розвитку

іншомовної комунікативної компетентності випускників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на те, що вітчизняна педагогічна наука сформувала власні традиції в організації процесу формування іншомовної компетентності майбутніх офіцерів, нашаровування великої кількості лінгвістичної інформації при паралельному вивченні кількох іноземних мов створює певні труднощі, з якими стикаються викладачі. Зупинимося на деяких з них: 1) нашарування випадків інтерференції рідної мови та інтерференції вже частково автоматизованої основної іноземної мови; 2) перевантаженість іншомовної інформаційної бази в свідомості курсантів, що викликає випадки підсвідомого механічного переносу лексичних та лексично-граматичних явищ однієї іноземної мови на іншу.

Підсумовуючи сказане вище, вважаємо правомірним стверджувати, що із процесами пам'яті безпосередньо пов'язаний інтерферуючий вплив різноманітних факторів на формування мовленнєвих умінь та навичок. Основним прийомом подолання інтерференції є використання зіставлень: як міжмовних, так і внутрішньомовних. Прийом зіставлення застерігає від інтерферуючих впливів, активізує логічне мислення студентів, розвиває їхню увагу, виключає механічність заучування. Адже, зіставлення – це один з основних засобів для поглиблення розуміння з метою кращого запам'ятовування. Так, вивчаючи одночасно кілька іноземних мов варто добирати такі тексти, де студент, зможе знаходити і розпізнавати на кожній мові вже відомі йому слова та мовні явища виходячи з генетичної спорідненості цих мов.

(Іт.) *La vache a des cornes sur la tête et quand elle ne dort pas, elle est tout le temps en train de manger de l'herbe et des fleurs des prés, elle les prend avec la langue et elle les rompt avec les dents.*

(Фр.) *Vaca are coarne pe cap; când nu doarme mănâncă tot timpul iarba și florile de pe câmp, pe care le prinde cu limba și le rupe cu dinții.*

(Рум.) *La vacca ha le corna sul capo e quando non dorme mangia tutto il tempo l'erba e i fiori dei prati che prende colla lingua e rompe coi denti.*

Курсанти легко розпізнають еквівалентні форми : фр. *vache* 'корова', іт. *vacca*, рум. *vacca*; фр. *corne* 'роги', іт. *corna*, рум. *coarne*; фр. *fleurs* 'квіти', іт. *fiori*, рум. *flori*; фр. *tout le temps* 'весь час', іт. *tutto il tempo*, рум. *tot timpul*; отримують відчуття задоволення від радості знахідок і відкриттів при дешифровці незнайомих текстів, що активізує пізнавальний інтерес до вивчення одночасно кількох мов (румунської, французької, італійської).

У методиці загальноприйнятою є думка (С.І. Бернштейн, Л.В. Щерба, А.Є. Супрун, Р.Ю. Барсук, Є.Д. Поліванов, В.О. Виноградов, В.К. Журавльов), що під час навчання другої мови важливо враховувати результати порівняльного аналізу рідної та другої мов, виділяти спільні вектори сучасного розвитку мовних систем, залучати історичні та країнознавчі відомості, створювати комфортне лінгводидактичне середовище, яке має високий освітній потенціал та активізує комунікативно-пізнавальну діяльність. Це, безперечно, стосується і предмета нашого дослідження. Питання про залучення історичних та країнознавчих відомостей в процесі вивчення іноземних мов взагалі неодноразово піднімався флагманами педагогіки в різні періоди. Я.А. Коменський довів, що вживання слів мови без апеляції до позамовної дійсності призводить до вербалізму, тобто мовець користується лексичними засобами, не вкладаючи в нього адекватного змісту.

На наш погляд, вивчення одночасно кількох іноземних мов майбутніми офіцерами неможливе без систематичної, цілеспрямованої роботи. Перенесення акценту з інформаційного навчання на методологічне, на розвиток у курсантів

здатності до набуття нових знань та їх узагальнення і приведення до чіткої системи, є одним з головних принципів методичної роботи в комплексі і перспективою для розвитку подальших досліджень. Проведене дослідження показує, що варто застосовувати зіставний метод у процесі викладання декількох мов україномовним слухачам для легкого та швидкого опанування ними лексичного матеріалу.

УДК 378.091.33:81

*І. С. Возник,
м. Кіровоград, Україна*

ЕФЕКТИВНІСТЬ ФОРМ ТА МЕТОДІВ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Комунікативна культура, яка виявляється у ставленні студентів до обраної професії вчителя, стилях педагогічного спілкування, способах вирішення комунікативних труднощів, позитивно впливає на професійне зростання майбутнього вчителя. Накопичений у процесі навчання досвід комунікації стає незамінною умовою успішної навчальної діяльності кожного студента, а по завершенню вуза – трудової діяльності молодого спеціаліста, незалежно від того, яке професійне спрямування було обране.

Аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми засвідчив, що комунікативна культура, з одного боку, є важливою складовою педагогічної діяльності, умовою та її результатом, а з іншого, - цілісною особистісною рисою, що є системоутворюючою ланкою в структурі професіоналізму вчителя.

Однією з перспективних дисциплін для формування професійної комунікації і є фахові дисципліни, а саме методика образотворчого мистецтва, педагогічний малюнок, живопис, малюнок, декоративно-прикладне мистецтво, скульптура, дизайн та інші. Програма середньої загальноосвітньої школи передбачає безпосереднє знайомство учнів з усіма видами образотворчого мистецтва, з видатними художниками-живописцями, скульпторами, графіками, народними умільцями, а також їхніми творами та діяльністю, і на цій основі діти самостійно творчо працюють в цих видах образотворчого мистецтва та в різних їх жанрах.

На формування культури педагогічного спілкування майбутніх учителів здійснює вплив комплекс організаційних форм і методів навчання. Студенти мають усвідомити значущість культури педагогічного спілкування в майбутній професійній діяльності. В процесі навчальної діяльності повинні урахуватись структурні компоненти культури педагогічного спілкування, а також розвиватися перцептивні, інтеракційні та комунікативні уміння студентів одночасно з корекцією їх ціннісних орієнтацій у сфері педагогічного спілкування з створенням сприятливого психологічного мікроклімату.

Суттєвими недоліками традиційних методів навчання (розповідь, лекція, бесіда та ін.) є те, що, мимоволі чи цілеспрямовано, у процесі спілкування викладача зі студентами, студенти є пасивною стороною педагогічного процесу і дуже рідко із об'єкта навчання перетворюються в суб'єкт діяльності.

Вміння педагогічної культури спілкування студентів формується в практичній діяльності. Провідну роль відіграють активні методи навчання (створення комунікативних ситуацій, розв'язування педагогічних задач, ситуацій, моделювання, мікронавчання, тренінги, мозкова атака, навчально-педагогічні ігри, ігрове проектування, організація нетрадиційних форм навчання).

Культура педагогічного спілкування передбачає орієнтацію на іншу людину,

здатність правильно сприймати її, правильно будувати взаємодію з нею. На формування культури педагогічного спілкування майбутніх учителів здійснює вплив комплекс організаційних форм і методів навчання. Студенти мають усвідомити значущість культури педагогічного спілкування в майбутній професійній діяльності. В процесі навчальної діяльності повинні враховуватись структурні компоненти культури педагогічного спілкування, а також розвиватися перцептивні, інтеракційні та комунікативні уміння студентів одночасно з корекцією їх ціннісних орієнтацій у сфері педагогічного спілкування з створенням сприятливого психологічного мікроклімату.

Перцептивний аспект культури педагогічного спілкування характеризує здатність учителя адекватно, неупереджено і точно сприймати особистісні властивості і конкретні вчинки учнів, тонко відчувати їхні мотиви і переживання, розуміти індивідуальні й вікові особливості школярів.

Інтерактивна складова комунікативної культури вчителя виявляється у способах та прийомах виховного впливу на учнів, тактиках і стратегіях організації педагогічної взаємодії.

Комунікативний аспект культури педагогічного спілкування характеризує інформаційно-сміслову сторону педагогічної взаємодії, здатність учителя чітко, зрозуміло та грамотно висловлювати свої думки і почуття, володіння лексичним багатством мови, вербальними та невербальними засобами інформаційного впливу на учнів. [4]

М. О. Коць вважає, що спеціальна підготовка майбутніх вчителів до спілкування з учнями буде більш успішною за умови застосування системи інтеракційних методів за адекватними експериментальним ситуаціям алгоритмам [5]

Переорієнтація у свідомості всіх членів суспільства на необхідність формування комунікативної культури в науковій літературі визначена тим, що з'являються нові підходи, що визначають процес комунікації з точки зору психології, соціології, педагогіки, менеджмента, лінгвістики, психолінгвістики, валеології, етики. Загальним серед них є ствердження про те, що культура спілкування є умовою та засобом свідомої діяльності людей. Дотримання норм та принципів культурного спілкування і є одним із важливих факторів, що впливають не тільки на комунікабельність, але і на саму життєдіяльність особистості. Взаємовідношення між людьми тим яскравіші, чим в більшій мірі люди володіють здібностями та навичками культури спілкування [6, с. 36 – 39].

Однією з ознак посилення ролі комунікації у сучасному суспільстві є орієнтація на відношення до спілкування як до одного з важливих компонентів загальної культури особистості, а також однією з умов самореалізації та досягнення особистістю життєвих цілей у відношенні з оточуючими людьми [2].

На думку І. І. Тимченко, комунікативна культура студента вищої школи формується як особистісна модель соціальної орієнтації в результаті безперервного накопичення їм досвіду мовленевої культури та культури спілкування. Накопичений у процесі навчання досвід комунікації стає незмінною умовою успішної навчальної діяльності кожного студента, а по завершенню вуза – трудової діяльності молодого спеціаліста, незалежно від того, яке професійне спрямування було обране. Мовленева культура у складі комунікативної культури виступає інструментом досягнення цілей особистості в спілкуванні з іншими людьми, а культура спілкування являє собою набір стратегій, прийомів поведінки, накопичених попереднім досвідом спілкування, який використовується молоддю для реалізації цілей особистості в спілкуванні з оточуючими [7, с. 55].

Теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка сукупності

педагогічних умов, які ефективно впливають на формування профільних комунікативних якостей педагога були проведені О. І. Гурую. Успішність реалізації комунікативної функції, на його думку, залежить, перш за все, від рівня актуалізації педагогом системи його професійних комунікативних якостей. Під професійними комунікативними якостями розуміється сукупність індивідуальних особливостей особистості спеціаліста, які впливають на ефективність професійної діяльності, відповідають за встановлення продуктивної взаємодії та визначаються стійкістю (тобто їх не можна розкласти на інші властивості), спостережливістю. Методами формування професійних комунікативних якостей педагога були прийняті: спец. Курс «Формування та розвиток професійних комунікативних якостей соціального педагога» та груповий тренінг, метою якого є формування та розвиток професійної комунікативної якості [3].

Суттєвими недоліками традиційних методів навчання (розповідь, лекція, бесіда та ін.) є те, що, мимоволі чи цілеспрямовано, у процесі спілкування викладача зі студентами, студенти є пасивною стороною педагогічного процесу і дуже рідко із об'єкта навчання перетворюються в суб'єкт діяльності.

Більшість дослідників стверджують, що існуючі форми занять по усвідомленню, закріпленню навчальної інформації і практичному застосуванню отриманих при цьому знань і вмінь недостатньо стимулюють активну, творчу участь студентів. Семінари, практичні заняття та лабораторні йдуть звичайно за заданим планом і надають мінімальні можливості для самостійності в плані пошуку нетривіальних способів дії чи застосування отриманих знань.

Доповнюючи традиційні методи комплексом методів, які мають назву «активні методи навчання», можна ввести нові нюанси в пізнавальну діяльність студентів, підвищити ефективність навчального процесу, посилити активність, самостійність і творчі задатки всіх учасників процесу навчання. Вміти ставити себе на місце іншого, володіти своїми емоціями, тілом, мімікою – всі ці якості, такі вагомими для вчителя, необхідно і можливо розвивати та вдосконалювати у рамках вузівського навчання. Активні методи навчання (групова дискусія, розбір психолого-педагогічної ситуації, дидактичні, творчі та рольові ігри) не тільки допомагають засвоєнню чи закріпленню знань, обробці навичок чи вмінь, але і навчають висловлювати свою думку, розуміти чужу точку зору, слухати іншого.

У процесі застосування активних методів навчання у студентів формується така система ставлення до людей, при якій спрямованість на іншу особистість стає нормою поведінки. Окрім того підвищується загальна культура спілкування, розвивається здатність до взаємодії з людьми в різних ситуаціях. Під час застосування активних методів навчання студент не тільки відповідає на питання, але і сам їх задає; не тільки пропонує шляхи вирішення проблеми, але і під час аналізу альтернатив сам висуває і ставить нові проблеми [1, с. 103].

Вміння педагогічної культури спілкування студентів формується в практичній діяльності. Провідну роль відіграють активні методи навчання (створення комунікативних ситуацій, розв'язування педагогічних задач, ситуацій, моделювання, мікронавчання, тренінги, мозкова атака, навчально-педагогічні ігри, ігрове проектування, організація нетрадиційних форм навчання).

Головними умовами, які забезпечують формування у студентів педагогічної культури спілкування є:

- реалізація можливостей всіх педагогічних дисциплін;
- оптимальне поєднання різних форм навчання студентів (індивідуальних, групових, фронтальних);
- організація самостійної наукової діяльності студентів з досліджуваної

проблеми;

- самовдосконалення студентів;
- використання активних методів навчання з поступовим їх ускладненням;
- Засвоєння студентами програми спецкурсу «Педагогічна культура спілкування вчителя з батьками учнів шкіл»;
- Вироблення конкретних завдань і методичних рекомендацій студентам на період педагогічної практики в школі [8, с. 157].

Створення умов для формування зазначених якостей у тому числі і на фахових дисциплінах також забезпечує ефективність професійно-педагогічної діяльності майбутнього вчителя мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гоголь О.В. Формування педагогічного мовлення майбутніх вчителів активними методами навчання: Дис. канд. психол. наук: 19.00.07/ Український держ. педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К. – 1997. – с.103
2. Горбатова Р.Е., Сергеев В.М., Чудинов В.М. Определение содержания обучения на основе программно-целевого подхода // Содержание подготовки специалистов с высшим образованием. Под ред. Н. Нечаева. – М.: Изд-во НИИВО, 1988.
3. Гура О.І. Педагогічні умови формування комунікативних якостей соціального педагога: Дис. канд. пед. наук: 13.00.05 (Запорізький держ. ун-т. – Х., 2000. – 229 арк.
4. Комарова Інна Іванівна. Формування у майбутніх учителів культури педагогічного спілкування: Автореф. Дис. канд. Пед. наук: 13.00.04/ Тернопільський держ. педагогічний ун-т ім. Володимира Гнатюка. – Т., 2000.
5. Коць Михайло Онисимович. Комунікативна підготовка майбутнього вчителя інтеракційними методами. ДС 57589. К., 1997
6. Кулешова О.В. Формирование культуры общения как необходимое условие развития личности студента.// Соціально-політичні та правові проблеми формування особистості і держави. Зб. наук. праць. – Хмельницький, 1998. – С.36-39
7. Тимченко Ирина Игоревна. Формирование коммуникативной культуры студентов в процессе изучения предметов гуманитарного цикла: Дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Киевский национальный лингвистический ун-т. – К., 2001. – С.55
8. Стрельнікова, Ніна Михайлівна. Формування у студентів педвузів педагогічної культури спілкування з батьками учнів шкіл. ДС 52307, К., 1996, С.157

УДК 808.5

***В. Г. Дішук,
м. Луганськ, Україна***

УДОСКОНАЛЕННЯ МОВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ

Мовна культура людини – це дзеркало її духовної культури. Достатньо проаналізувати культуру мовлення людини, щоб скласти уявлення про рівень її духовності. На сучасному етапі розвитку національної освіти актуальність проблеми виховання естетичної культури у підлітків є очевидною, оскільки упродовж десятирічків виховання почуття прекрасного було найбільш занедбаним із усіх видів виховання і практично вилученим із системи освіти. Проте на тлі так званого „духовного вакууму” може виникнути емоційна ущербність [1, с. 98 – 99]. Мистецтво ж слова допомагає плекати, збагачувати внутрішній світ особистості, позитивно впливати на її свідомість і підсвідомість, спрямовувати морально-етичний потенціал в позитивне річище, розвивати інтелект, креативні здібності, естетичний смак [2, с. 8 – 11]. Однак ці можливості не реалізуються самі по собі, а потребують цілеспрямованої, свідомої мовленнєвої діяльності [3, с. 2 – 4].

Естетика мови складається з таких елементів: усвідомлення багатства мови,

естетичного ставлення до мови й мовлення, чуття мовної норми й антинорми, виразності, доречності використання мовних засобів. Кожний із названих елементів можна сформулювати в студентів за допомогою спеціальних вправ.

Формуванню уявлень про багатство, невичерпність мовних засобів рідної мови сприяє застосування таких видів вправ:

- аналіз словникових статей у словниках синонімів;
- аналіз словникових статей багатозначних слів у тлумачних словниках;
- добір синонімів та виявлення умов їхнього використання;
- добір слів щодо різних смислових тем [1, с. 98 – 99].

Для розвитку естетичного ставлення до мови й мовлення використовують такі види вправ:

- аналіз зразкових текстів різних стилів;
- порівняння словника й синтаксичних конструкцій зразкових і студентських текстів за тією ж темою;
- редагування текстів.

Формуванню почуття мовної норми у студентів сприяють наступні типи вправ:

- вибір нормативного варіанту;
- порівняння тих самих текстів із граматичними, лексичними помилками та без них;
- знаходження й виправлення в тексті лексичних і граматичних помилок.

Розвиток чуття мовленнєвої виразності формується завдяки виконанню таких вправ:

- аналіз виражальних засобів зразкового тексту (прозового чи поетичного);
- порівняння зразкових текстів і студентських за тією ж темою;
- спостереження в художніх текстах (друкованих та аудіо-варіантах) над метафорами, фразеологічними зворотами.

Почуття доречності й доцільності використання мовних засобів формується при виконанні таких вправ:

- аналіз текстів різних функціональних стилів;
- знаходження стилістичних помилок, які порушують стильову єдність тексту;
- стилістичний експеримент;
- удосконалення тексту студентських творів [2, с. 8 – 11].

Таким чином, запропоновані завдання, які сприяють вихованню естетичної культури, мають певну формулу: від системи відповідних вправ аналітичного, репродуктивно-конструктивного й творчого характеру до системи конкретних дій, спрямованих на естетичний розвиток особистості студента, а від них до системи спеціальних умінь і навичок. Отже, естетичний мовленнєвий смак формується поступово завдяки всій системі роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ванів М. Використання текстологічного підходу у вивченні мови – засіб виховання та духовного збагачення / М. Ванів // Освіта. Технікуми, коледжі. – 2005. – №3,4. – С. 98 –99.
2. Кучерук О. Виховання в учнів естетичної культури засобами мови / В. Кучерук // Укр. мова і л-ра в шк. – 2000. – № 2. – С. 8 – 11.
3. Мацько Л. Аспекти мовної особистості у перспекції педагогічного дискурсу / Л. Мацько // Дивослово. –2006. – № 7. – С. 2 – 4.

**ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ
В ШКОЛАХ ДОНБАСУ 1960 – 80-х РОКІВ**

У радянській мовній політиці досліджуваного періоду можна виділити два аспекти: зовнішній та внутрішній. Зовнішній аспект – система цілеспрямованих або опосередкованих дій, спрямованих на послаблення позицій, статусу, звуження комунікативних функцій української мови в рамках уніфікації культурного життя в Радянському Союзі. Другий аспект – внутрішній, він передбачав усунення питомих рис української мови, наближення її норм до норм російської (тобто внутрішнє зросійщення української мови) [Докл. про це див.: 2; 6; 14; 15; 22; 25]. Все це й обумовило низку серйозних проблем у викладанні української мови та літератури в курсі середньої школи. Але ми зосередимо увагу лише на одній із них, а саме – на ідеологізації навчального процесу.

Як і в будь-якій тоталітарній державі в СРСР шкільна освіта була могутнім засобом ідеологічного впливу на свідомість підростаючого покоління. Звернімо увагу на такий факт: в українських школах діти вивчали російську мову з підручників, що називалися «Родная речь» («Рідна мова»), тоді як українську – з підручників під назвою «Українська мова». Не можемо погодитися з Я. Грицаком, який вважає цей факт простим курйозом [5, с. 288]. На нашу думку, це досить тонкий психологічний хід, який цілком вписується у тогочасну мовну політику держави. Нагадаємо, що з 60-х років в життя впроваджувалася теорія «другої рідної мови», яку згодом було трансформовано в теорію «двомовності націй». У такий спосіб українських дітлахів привчали до думки, що російська мова є їхньою другою рідною мовою, яка з часом має заступити місце першої рідної мови – української. Впливали на свідомість і тих учнів, які навчались у школах з російською мовою викладання: «Українська мова активно розвивається і збагачується в сім'ї братніх мов народів СРСР, зазнаючи благотворного впливу російської мови» [19, с. 3].

Спеціально підібраними прикладами, цитатами з творів класиків і сучасних митців слова на уроках української мови у дітей виховували любов до радянської батьківщини: «Цвіте Казахстан, Закавказзя і Дін, / Росія цвіте і Вкраїна... / Союз непоборний радянських країн, / Моя Батьківщина» [21, с. 59], «Ми любимо свою Батьківщину. Союз Радянських Соціалістичних Республік – наша Батьківщина» [20, с. 68], до столиці метрополії: «Москва, ти нам мати, ласкава, єдина», «Москва! Нема на землі куточка, де б не знали про це славетне місто. Всі народи нашої неосяжної Батьківщини безмежно люблять свою прекрасну столицю. Москва – це серце нашої могутньої соціалістичної Батьківщини. З Москви Центральний Комітет Комуністичної партії, Радянський уряд керують життям нашої неосяжної країни, життям усіх радянських республік, які входять до складу великого добровільного об'єднання непереможного Союзу Радянських Соціалістичних Республік» [Там само, с. 54, 76], до «рідної» комуністичної партії: «До щастя і свободи веде Партія народи» [Там само, с. 37]. У ході реалізації концепції «нової історичної спільноти» підручники зарясніли цитатами про радянський народ: «Від Москви в усі кінці країни, / Від південних до північних вод, / Як хазяїн гордий Батьківщини, / Йде радянський велетень-народ» [Там само, с. 5], про дружбу народів: «Росія й Вкраїна – нерозлучні дві сестри», «Разом з братнім російським народом ми безсмертні в віках» [21, с. 48, 51], «Дружба народів, що широко та пишно розкрилилася над усіма нами, обіймає і щоденний труд радянських

людей, і наші дерзновенні творчі плани, і мрії золоті про грядуще суспільство комуністичне. Коріння дружби нашої сягає в віки; багатобарвним цвітом розквітла вона після Великого Жовтня» [19, с. 4], про «взаємозбагачення» культур і мов: «Наші народи дружать на основі людської гідності, на основі творення прекрасного, на основі творчості. Ось чому прикмета нашої дружби – взаємозбагачення. Воно скрізь: і в труді, і в науці, і в культурі. Ми часто кажемо, що російська культура збагачує культуру народів нашого Союзу. І це безперечно так. [...] Зокрема тут, на Україні, наша дружба, створена Великим Жовтнем, переконала нас у тому, що збагачення української і російської культур відбувається в різних напрямках» [20, с. 89, 140 – 141]. Поступово почуття дружби народів у радянських ідеологів стало набувати гіпертрофованих форм, про це свідчать і цитати з псевдонародної творчості: «Росія і Україна – одного кореня калина», «У Радянському Союзі всі живуть, як вірні друзі», «Росіяни нам брати – легко з ними в ногу йти» [Там само, с. 37, 132]. Вписувалися у цю концепцію і розповіді про «спільну колиску трьох братніх слов'янських народів», про «єдину давньоруську мову» [19, с. 3].

Ще більшого ідеологічного тиску зазнала література. І цей вплив ніколи не приховувався: «Комуністична партія, її ленінський Центральний Комітет приділяють постійну увагу розвитку літератури, піднесенню її ідейно-художнього рівня...» [17, с. 17]. Така увага до літератури з боку партії цілком зрозуміла, адже література є однією з найважливіших складових будь-якої національної культури. Їй належить виключно важлива роль у закладанні основ світогляду підростаючого покоління, у духовному формуванні молодого людини. «Література в умілих руках справжнього вчителя-майстра, – вважав професор І. Білогуб, – формує людину» [3]. Серед інших видів мистецтв і наук література особливо важлива як культуротворче джерело. Це та складова, що значною мірою впливала на розвиток, світосприйняття учнівства загальноосвітніх шкіл, на розуміння ним місця і значення України у світовій цивілізації [26, с. 36]. Тобто література унікальна за своєю здатністю впливати на свідомість молодого людини, що робило її зручним знаряддям в руках комуністичних ідеологів. «Партія і народ чекають від літераторів нових значних творів, які б відзначалися глибиною і правдивістю відображення життя, силою ідейного пафосу, високою художньою майстерністю, активно б допомагали формуванню духовного обличчя будівника комунізму, виховували у радянських людей високі моральні якості, відданість комуністичним ідеалам, почуття радянського патріотизму і соціалістичного інтернаціоналізму» – відверто заявляли вони [17, с. 18]. Тому в Пояснювальній записці до програм восьмирічної школи з української мови та літератури (К.: Радянська школа, 1968), у розділі «Завдання вивчення літератури» знаходимо наступне: «Вивчення літератури спрямовується на виховання в учнів почуття радянського патріотизму, комуністичного ставлення до праці... При вивченні української дожовтневої й радянської літератури необхідно розкривати її ідейно-художні зв'язки з російською літературою і літературами братніх народів СРСР, показати процес взаємозбагачення національних за формою й соціалістичних за змістом культур народів СРСР» [23].

Концепція « нової історичної спільноти » передбачала створення єдиної радянської культури – соціалістичної за змістом, національної за формою, інтернаціоналістської за духом. Розвиток національних культур мав відбуватися за такою формулою: «розквіт→зближення→злиття». Культурною домінантою у цій формулі була російська культура: «Визначна роль у єднанні братніх культур належить великому російському народові. [...] Український народ складає особливу подяку великому російському народові, який вніс найбагатший вклад у загальну духовну скарбницю, мова якого стала універсальним засобом міжнародного спілкування народів Радянського

Союзу» [12, с. 5 – 6]. Вона мала стати основою єдиної радянської культури, решта ж національних культур повинні були влитися і розчинитися у ній. Усе, що заважало цьому злиттю підлягало усуненню. А заважала, як правило, національна специфіка, тобто те, що робило культуру певної нації унікальною і неповторною. Базовими для уніфікації і стандартизації національних культур стали принципи партійності літератури й мистецтва та соціалістичного реалізму. Під партійністю розумівся повний контроль партії над літературно-мистецьким процесом: «Комуністична партія піклується про правильний напрям у розвитку літератури й мистецтва, їх ідейний та художній рівень» [11, с. 177]. Соціалістичний реалізм передбачав обмеження митців колом дозволених тем: засобами мистецтва можна було змальовувати людину комуністичної праці (виробнича тематика), оспівувати героїчний дух і подвиг радянського народу у буремні роки війни (військово-патріотична тематика), висвітлювати дружбу й єднання радянських народів [12]. Митцям з національних республік пропонувалось обмежуватися сучасною тематикою, з минувшини можна було брати сюжети вкрай обережно, і тільки ті, які підкреслювали «віковічну дружбу народів і тяжіння їх до злиття в одне ціле у майбутньому» [10; 1]. Автори або окремі їхні твори, які не вписувалися в канони соціалістичного реалізму, оголошувалися «ідейно шкідливими» і підлягали занесенню у чорні списки. Відомо, що свого часу подібні списки власноруч складав секретар ЦК КПУ з ідеології В. Маланчук [4, с. 120]. Такі автори позбавлялись можливості друкуватися у видавництвах, періодичних виданнях, виступати в засобах масової інформації, проводити творчі зустрічі, їм усіяко ускладнювався доступ до читачів. Проскрибованими були твори не тільки сучасників, з пам'яті стиралися й видатні твори або імена минулого. Зникали вони й зі шкільного курсу літератури.

Так, на початку вересня 1973 р. всім завідувачам облвно, директорам обласних інститутів удосконалення учительських кадрів був надісланий документ з управління шкіл Міносвіти УРСР, у якому йшлося про те, що «... у зв'язку з тим, що програма факультативних занять з української літератури (видання 1969 р.) застаріла і перевантажена матеріалом, управління шкіл Міністерства освіти УРСР готує до видання нову програму. До одержання школами нової програми рекомендуємо (тут варто зазначити, що подібні рекомендації, як правило, мали обов'язковий характер – авт.) розвантажити діючу програму факультативних занять з української літератури, знявши з неї такий матеріал:

У 8-му кл. – П. Куліша «Чорна рада»;

У 9-му кл. – творчість Б. Грінченка, О. Олесья, У. Кравченко, М. Чернявського, В. Самійленка;

У 10-му кл. – творчість Г. Косинки, М. Ірчана, В. Чумака, В. Еллана, В. Поліщука, Є. Гуцала, Р. Іваничука, І. Чендея, О. Бердника, Г. Коцура» [26, с. 46]. А 1978 р. Міністерство освіти УРСР надіслало до ЦК КПУ документ під назвою «Про структуру програми з української літератури для 4-10 класів загальноосвітніх шкіл УРСР», де зазначило: «Удосконалюючи програму з української літератури, Міністерство освіти одночасно керується постановою ЦК КПРС і РМ СРСР «Про дальше вдосконалення навчання, виховання учнів загальноосвітніх шкіл і підготовки їх до праці» в частині розвантаження програм і приведення навчального навантаження до норм, зазначених у постанові. Розвантаження передбачається провести за рахунок скорочення менш важливих з виховного і навчального погляду розділів, тем, питань, зняття творів дожовтневого періоду, вивчення яких у сучасній середній школі не становить першорядної необхідності в порівнянні з актуальнішими і вищими за своїм ідейно-художнім рівнем» [24].

Унаслідок таких дій десятки імен або творів не просто зникали зі шкільних програм, вони вилучались з культурної спадщини, історичної пам'яті українського народу. Невідомими або маловідомими для українських школярів стали імена В. Винниченка, М. Хвильового, Г. Тютюнника, С. Русової, Х. Алчевської, Гр. Тютюнника, Б. Лепкого, Г. Чупринки, П. Савченка, М. Драй-Хмари, Г. Михайличенка, Є. Плужника, Б.-І. Антонича, І. Багряного та багатьох інших [9]. Ідеологічна цензура пройшлася по творчій спадщині й добре знаних митців слова. Так, наприклад, були вилучені драма «Бояриня» Л. Українки, роман «Чорний апостол» О. Кобилянської, памфлет «Україна на позах з Московщиною» І. Нечуй-Левицького, деякі вірші (зокрема т.зв. два «Богдани») Т. Шевченка, ряд творів І. Франка та безліч інших [8], ті ж твори які залишалися повинні були продемонструвати віковичне прагнення українського народу до возз'єднання з російським, боротьбу українців за справедливий соціальний лад. Автори, котрих з різних причин не можливо було викреслити або піддати забуттю, дискредитувались навішуванням звичних ярликів: «ліберально-буржуазний», «буржуазно-націоналістичний» [18, с. 10; 13]. Значних купюр зазнала творчість навіть лояльних комуністичному режимові письменників – Ю. Мушкетика, П. Загребельного, М. Стельмаха, О. Гончара та інших. А тих митців, чия творчість не вписувалася в рамки уніфікації і стандартизації, виходила за межі насадженої провінційності, просто не включали до культурної спадщини. В результаті українське учнівство не було знайоме з творчістю цілої плеяди яскравих і талановитих сучасних їм літераторів: В. Голобородька, М. Саченка, М. Воробйова, В. Кордуна, М. Холодного, Б. Мамайсура, М. Григорова, Г. Тименка, О. Слісаренка, М. Руденка, І. Світличного, Є. Сверстюка, А. Кондратюка, М. Томчання й багатьох інших. Такий ідеологічний тиск збідняв українську літературу, робив абсолютно нецікавим її шкільний курс, зміцнював у свідомості школярів стереотип вторинності, провінційності української культури. Педагоги знають, що діти дуже чутливі до будь-якої фальші й реагують на неї у силу своїх вікових особливостей. Несприйняття ідеологізації навчального процесу школярами набувало різних форм. Нецікавість шкільного курсу української літератури знайшла своє відображення навіть в дитячому (шкільному) фольклорі. Так, учні Луганщини, не знайомі з ранньою творчістю П. Тичини, висміювали його за твори пізнього періоду, де оспівувалася любов до комуністичної партії, Леніна, соціалістичної батьківщини: «Краще з'їсти кирпичину, ніж учить Павла Тичину», «Стоїть у полі як дубина – Павло Григорович Тичина». Були й інші форми підсвідомого протесту. Відомості про це можна знайти, зокрема, і в архівних документах. Як, наприклад, у доповідній записці про результати обстеження знань учнів з української мови та літератури в школі-інтернаті № 2 м. Артемівська Донецької області. Інспектором облвно Перижняк Л. П., серед іншого, повідомлялось про результати перевірки знань учнів 8-х класів: «Всі учні склали складний план, виявили знання творів «Слово о полку Ігоревім» та «Енеїда» І. П. Котляревського. Проте слід зазначити, що учні не обрали зовсім третю тему: «Любіть же, любіть Батьківщину, як Ленін великий любив!» [7]. Ситуація у цій сфері почала поступово змінюватися на краще лише наприкінці 80-х років [16; 26, с. 75; 3]. Тому світанок незалежності України школярі Донбасу зустрічали з важким тягарем минулого, зі сформованим через призму шкільного курсу негативним (зневажливим) ставленням до української літератури і мови в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белокопос Д. Партия вдохновляет на высокоидейное творчество / Д. Белокопос // Донбасс. – 1963. – № 2. – С. 3-8.
2. Берест Б. Російщення словникового складу української мови / Б. Берест // Російщення

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ДИСЦИПЛІНИ У ТВОРЧОМУ ВНЗ: ПРОБЛЕМИ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

України : Науково-популярний збірник. – К., 1992. – С. 155-172.

3. Білогуб І. Постати проти бездуховності / І. Білогуб // Молодогвардієць. – 1989. – 15 серпня. – С. 5.
4. Врублевский В. Владимир Щербицкий : правда и вымыслы : Записки помощника : воспоминания, документы, слухи, легенды, факты / В. Врублевский. – К. : Довіра, 1993. – 254 с.
5. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX-XX ст. : навчальний посібник / Я. Грицак. – К. : Генеза, 2000. – 360 с.
6. Гурин І. Формування норм української мови і російщення / І. Гурин // Російщення України : Науково-популярний збірник. – К., 1992. – С. 67-73.
7. ДАДО, Ф. Р-2852, Оп. 2, Спр. 509, Арк. 4.
8. Дзюба І. М. Що за обрієм? (Наша культурна спадщина і культурне майбутнє) / І. М. Дзюба // Україна : культурна спадщина, національна свідомість, державність : міжвідомчий збірник наукових праць. – К. : Наукова думка, 1992. – Вип. 1. – С. 5-30.
9. Жулинський М. Г. Із забуття – в безсмертя (Сторінки призабутої спадщини) / М. Г. Жулинський. – К. : Дніпро, 1990. – 447 с.
10. Идейность и мастерство // Донбасс. – 1966. – № 2. – С. 123-127.
11. КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898 – 1986). – [9-е изд., доп. и испр.]. – М. : Политиздат, 1986. – Т.10: 1961 – 1965. – 494 с.
12. Маковійчук І. М. Братерство і єднання культур / І. М. Маковійчук. – К. : Радянська школа, 1981. – 80 с.
13. Неживий О. До джерел чистої води... / О. Неживий // Молодогвардієць. – 1988. – 5 квіт. – С. 3.
14. Нове видання «Українського правопису» // Літературна газета. – 1960. – 8 березня. – С. 2.
15. Перфецький Ю. «Мовне взаємозбагачення» чи русифікація української мови? / Ю. Перфецький // Сучасність. – 1976. – № 9. – С. 34-49.
16. Таран В. Уроком повниться душа / В. Таран // Прапор перемоги. – 1987. – 24 серпня. – С. 4.
17. Тетерук І. М. Розквіт і зближення братніх культур / І. М. Тетерук. – К. : Політвидав України, 1981. – 144 с.
18. Українська література : підручник для 9 класу / В. М. Борщевський, С. А. Крижанівський, О. Р. Мазуркевич, В. К. Рудик та ін. ; за ред. В. М. Борщевського. – 4-те вид. – К. : Радянська школа, 1984. – 304 с.
19. Українська мова : підручник для 5-6 кл. шкіл з російською мовою навчання / О. М. Беляєв, К. М. Плиско, Л. М. Симоненкова, М. М. Шкільник. – [16-те вид.]. – К. : Радянська школа, 1980. – 241 с.
20. Українська мова : підручник для 7-8 кл. шкіл з російською мовою навчання / М. Т. Чемерисов, В. Д. Горяний, В. К. Іваненко, Р. Т. Коломієць. – [9-те вид., перероб.]. – К. : Радянська школа, 1981. – 160 с.
21. Українська мова : посібник для 7-8 кл. восьмирічних шкіл з російською мовою навчання / за ред. В. І. Масальського. – [2-ге вид.]. – К. : Радянська школа, 1962. – 191 с.
22. Українська мова у XX ст. : історія лінгвоциду : Документи і матеріали / [упоряд. Л. Масенко та ін.]. – К. : Києво-Могилянська академія, 2005. – 399 с.
23. ЦДАВО, Ф. 166, Оп. 15, Спр. 6410, Арк. 31.
24. ЦДАВО, Ф. 166, Оп. 15, Спр. 8973, Арк. 57.
25. Чапленко В. Борьба з русифікацією української мови (кінець 50-х – початок 60-х років) / В. Чапленко // Визвольний шлях. – 1967. – № 1. – С. 16-33.
26. Яремчук В. Д. Національні проблеми загальноосвітньої школи України: історія і сучасність / В. Д. Яремчук. – К. : ІСДО, 1993. – 100 с.

ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

В умовах розвитку сучасної держави, поширенні інноваційних та інформаційних технологій, входженні до Європейського освітянського простору, важливим і необхідним є процес модернізації сучасної освіти, кінцевим результатом якого має бути покращення якості освіти. Тому, мета навчання у ВНЗ I-II р.а. полягає у формуванні інтелектуально розвиненої, морально досконалої, національно свідомої, духовно багатой мовної особистості, яка вільно володіє виражальними засобами сучасної української літературної мови, її стилями, різновидами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності, відзначається готовністю до подальшого професійно-орієнтованого навчання, спроможна самостійно визначити цілі самоосвіти, самовиховання й саморозвитку та діяльнісно їх реалізувати. Сучасний розвиток вищої освіти потребує нових підходів до формування високопрофесійного фахівця, забезпечення умов для самореалізації особистості, нових та сучасних методів, прийомів та засобів системи освіти. Розглянемо деякі з них на прикладі викладання навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» у творчих вузах, зокрема у Донецькому художньому училищі.

Впровадження інформаційних технологій в усі сфери життя людини здійснюється вже близько півсторіччя і досягло вражаючих результатів. Технічні досягнення у галузі інформаційних технологій майже відразу стали відправними точками теоретичних досліджень і практичних спроб щодо використання цих досягнень для поліпшення освітнього процесу. Так, наприклад, під час проведення навчальних занять з «Української мови за професійним спрямуванням», у Донецькому художньому училищі широко використовуються інформаційні технології: індивідуальний пошук та підбір матеріалу з навчальної дисципліни за допомогою світової інформаційної мережі Інтернет; використання на заняттях комп'ютерних технологій; поширеним є метод презентацій. Комп'ютерні технології використовуються на заняттях з «Української мови за професійним спрямуванням» для здійснення перекладу професійних текстів за допомогою двомовних російсько-українських електронних словників; для здійснення контролю знань студентів (поточного та підсумкового) за допомогою розробленої електронної версії програми ТЕСТ. Зазначені види використання комп'ютерних технологій у навчальному процесі дозволяють швидко та якісно перевірити практичні навички студентів, оцінювати їх, аналізувати помилки та закріплювати набуті знання.

Ще одним важливим компонентом модернізації сучасної освіти є, безперечно, взаємозв'язок у вивченні предметів. Міжпредметні зв'язки дають можливість сформувати у студентів цілісну картину світосприйняття. Тож, на підставі набутих знань із навчальних дисциплін: Комп'ютерна графіка, Психологія, Основи кольорознавства, Художнього проектування, Композиції - у Донецькому художньому училищі проводяться заняття з Української мови за професійним спрямуванням (наприклад, асоціативно-комунікативні практикуми, застосування особистісно – орієнтованих моделей навчання), де пропонуються творчі завдання на створення асоціативних образів та відтворення їх за допомогою кольору; шляхом раціонального поєднання словесних та практичних методів забезпечується пізнавальна активність студентів. Таким чином, впровадження проектної технології у навчальному процесі, зокрема на заняттях з Української мови за професійним спрямуванням, є своєрідним

методом підготовки майбутніх фахівців, які здатні самостійно та критично мислити і, як результат, можуть ставати конкурентоспроможними на європейському освітянському просторі, на ринку праці.

Для ефективної реалізації поставлених завдань в умовах модернізації сучасної освіти слід застосовувати, крім традиційних, ще й інноваційні методи навчання, які розширюють можливості студентів у напрямку підвищення їх інтелектуального розвитку, носять особистісно – орієнтований підхід у навчанні та підготовці майбутнього фахівця. Серед них найважливішими є, мабуть, компетентнісні, або ж ті, які розвивають і формують майбутнього фахівця, як культуромовну особистість. Одним із методів особистісно –орієнтованого підходу є метод навчального проекту: на підставі набутих знань з Інформатики, Української мови, Культурології, Філософії, Історії образотворчого мистецтва студенти ДХУ готують, а надалі і представляють свої міні-презентації із тем: «Культура фахового мовлення», «Етика ділового спілкування» тощо.

Ефективним при вивченні української професійної мови є метод моделювання ситуацій, метод ділової (рольової) гри. Під час ділових (рольових) ігор на заняттях з курсу «Українська мова за професійним спрямуванням» студенти Донецького художнього училища отримують більш конкретні уявлення про майбутню професійну діяльність, аналізують та систематизують знання про різні аспекти ділової культури України та інших країн світу. Таким чином, вони моделюють професійні ситуації, які виникають у реальній практиці спеціалістів, активізують пізнавальну діяльність студентів, емоційний рівень засвоєння знань, потребують оригінального мислення та надають навички застосування набутих знань в конкретних ситуаціях. На цьому ж принципі побудовано інноваційний метод у вигляді семінарів – тренінгів з окремих тем навчальної дисципліни. Цікавим є і метод проведення мні-захисту курсового, дипломного проекту студента, який тісно пов'язаний із спеціальністю студента, його майбутньою професією. Свого роду, це також моделювання життєвих ситуацій, які студент нашого внз повинен розв'язати і гідно вирішити. Навчально-тренувальні вправи на заняттях з Української мови за проф.спрямуванням у поєднанні із завданнями творчого характеру сприяють осмисленню й запам'ятовуванню теоретичного матеріалу, активізують пізнавальну діяльність студентів, формують навички, необхідні для подальшого підвищення рівня мовленнєвої майстерності.

З огляду на специфіку навчання у творчих ВНЗ, важливим на сьогодні є синтез різних видів мистецтва. Так, на заняттях з Української мови за професійним спрямуванням у ДХУ активно використовуються музичний супровід, тематичні музичні композиції, які водночас допомагають творчій уяві студентів – художників та дозволяють їм вирішити практичні завдання у нестандартній ситуації.

Таким чином, модернізація сучасного навчання потребує нових підходів в організації навчального процесу для того, щоб подолати розрив між знаннями, вміннями і навичками, отриманими майбутніми фахівцями під час навчання у ВНЗ, і потребами сучасного виробництва. Під час організації занять з Української мови за проф.спрямуванням у Донецькому художньому училищі застосовуються засоби інформаційних технологій, інноваційні методи навчання. Це сприяє кращій реалізації основних функцій навчального процесу - освітньої, виховної і розвивальної, формує загально навчальні уміння і навички за рахунок індивідуалізації навчання і розвитку самостійності студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борисов П.П. Компетентностно-деятельный подход и модернизация содержания общего образования / П. П. Борисов // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2003. – № 1. – С. 58-61.
2. Вербицкий А.А. Активное навчання у вищій школі: контекстний підхід. - К.: Просвіта, 2001.-

538с.

3. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навч. Посібник.-К.: Академвидав, 2004.-352с.

5. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К.: Ленвіт, 2003 – С. VIII.

6. Зубков М.Г. Сучасна українська ділова мова. – 7-ме вид., виправлене. – Донецьк: СПД ФО Сердюк В.І., 2005. – 448 с.

7. Куварова О.К. Роль культури мовлення у формуванні мовної особистості // Культура професійного мовлення: Матеріали регіональної науково-методичної конференції. – Дніпропетровськ: Пороги, 2006.

8. Наукові записки Луганського національного педагогічного університету: Серія “Філологічні науки”. – Луганськ, 2006.

9. Одарченко П. Про культуру української мови. – К.: Смолоскип, 1997. – 312 с.

10. Омельчук С. Формування мовленнєво-комунікативних умінь у процесі вивчення синтаксису: Лінгводидактичні аспекти // Дивослово. – 2006. – №9.

11. Хміль Ф.І. Ділове спілкування: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Академвидав, 2004. – 280 с

УДК 378.147:821.161.2

*Н. Б. Литвинова,
м. Луганськ, Україна*

ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНО-ДІАЛОГІЧНА ПАРАДИГМА В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ВНЗ

В умовах докорінного реформування системи сучасної гуманітарної освіти, підпорядкованого необхідності її максимальної динамізації та гуманізації, актуальною постає проблема створення нової моделі зокрема літературної освіти у вищій школі. Ця проблема за своєю сутністю є багатовекторною, складною, адже виявляє потребу оновлення самої методології вивчення літератури.

В останнє десятиліття в українській методичній науці відбувається процес вироблення провідних засад і принципів вузівського викладання літератури, які б у сукупності сприяли широкому залученню у зміст навчання, окрім новітніх педагогічних технологій, філософських та культурологічних здобутків. Увага до зазначеного аспекту вивчення літератури є особливо значущою у творчих ВНЗ, де існує належне підґрунтя для всебічного розгляду літератури як окремого виду мистецтва.

Так, у розвідках Ю. Бондаренка осмислено принципи викладання літератури на основі поєднання філософсько-історичних та культурологічних підходів. Автор пропонує перегляд суто соціологічних засад вивчення літератури, що забезпечує трансформацію принципу історизму, подолання ідеологічної звуженості тлумачення літературного тексту, значне розширення меж його інтерпретаційного поля [1, с. 50; 2, с. 33]. У працях А. Градовського наявна методична модель вивчення літератури на основі компаративістики. У статті В. Микитюка „Принципи проблемності у викладанні української літератури” запропоновано методи та прийоми реалізації проблемного викладу навчального матеріалу, пов'язаного з розглядом творів класичної української літератури [8, с. 58]. Зазначена розвідка, по суті, порушує важливу проблему методичних засад об'єктивного сучасного прочитання класики. Екзистенціально-діалогічна концепція викладання й вивчення української літератури репрезентована у низці праць Г. Токмань. Змістову спорідненість розвідок названих авторів формує спірання на спільні засадничі теоретичні положення щодо сутності літератури як мистецтва слова й навчальної дисципліни: дотримання культурологічно-стильового принципу пізнання словесності [4, с. 20; 7, с. 7]; створення умов для висловлення

особистістю власної точки зору щодо літературного твору [4, с. 21; 9, с. 43]; виключення однобокої соціологічної інтерпретації тексту літературного твору [1, с. 50; 2, с. 35; 8, с. 58]. У цілому згадані методичні концепції спрямовані також на реалізацію комунікативно-діалогової діяльності у процесі викладання та вивчення української літератури.

В окресленому контексті існуючих методичних та методологічних проблем екзистенціально-діалогічна парадигма викладання літератури так чи так виявляє свою дотичність до кожної з них, так чи так імпліцитно містить відповіді на питання, поставлені в межах цих проблем. Методологічно вона пов'язана з філософією екзистенціалізму, що є надзвичайно поширеною в новітньому українському літературознавстві „...як інтерпретаційна основа дослідження конкретних художніх текстів і як теоретико-літературна засада тлумачення художньої літератури” [9, с. 45]. Екзистенціально-діалогічна парадигма передбачає свідомий вибір людини самої себе у просторі прочитаного літературного тексту. Окрім того, розглядувана парадигма в загальній концепції методики викладання української літератури не заперечує використання елементів інших парадигм, усуваючи тим самим можливість спрощеного осягнення особистістю літератури за певною усталеною схемою.

Г. Токмань виділяє у структурі екзистенціально-діалогічної парадигми викладання української літератури такі провідні категорії: 1) той, хто навчається – людина, яка, щоразу при тлумаченні творів української літератури формуючи власне судження, працює над розбудовою своєї особистості; 2) навчальний процес – існування, або екзистенція, що спрямовує самотворення особистості; 3) той, хто навчає – людина, яка спонукає того, хто навчається до ситуації самостійного вибору через привідкриття йому власного розуміння літературного твору; 4) мета – цілісне сприйняття літературного процесу та усвідомлення прочитаних творів української літератури як явища унікального буття кожного письменника; 5) основними принципами викладання постають діалогізм і екзистенційна привідкритість того, хто навчає й того, хто навчається [9, с. 44].

Отже, головними механізмом впровадження екзистенціально-діалогічної парадигми викладання української літератури в навчальний процес є діалог викладача й студента, студента й літературного тексту, який спонукає би студента до висловлення власного судження.

Такий підхід закономірно вимагає перегляду системи методів і прийомів вивчення зокрема постаті письменника та його індивідуального художнього стилю. Він актуалізує необхідність неухильного слідування принципам історизму, фактуальності, психологізму, екзистенційності, естетизму. При цьому створення цілісного образу постаті письменника в історії літературного процесу потребує використання різноманітних джерел, зокрема мемуаристики, а риси індивідуального художнього стилю письменника „...визначаються під час роботи з текстом, у процесі чи в результаті його літературознавчого аналізу”. Літературознавчий аналіз тексту передбачає зокрема пильну увагу до його композиції, мовних засобів, які повсякчас уживаються письменником [7, с. 8 – 9]. Відтак одними з наскрізних методичних складових у екзистенціально-діалогічному викладанні української словесності можна назвати дослідницьку роботу з текстом та джерельну базу (мемуаристика).

Аналіз методологічних засад та принципів екзистенціально-діалогічного викладання української літератури спонукає до думки про те, що застосування навіть окремих її фрагментів у вузівському курсі викладання української літератури здатне вирішити чимало проблем, що виникають у навчальному процесі, а саме: подолання стереотипів „шкільного” вузько соціологічного канонічного сприйняття студентством

літературних творі; спростування невірної судження про вузівський курс української літератури як повторення шкільного курсу; незнання студентами текстів художньої літератури, надання натомість переваги критичним матеріалам, скороченому викладу творів тощо. До того ж слідування цій концепції викладання формує необхідне тло для подальшої реалізації міжпредметних зв'язків у структурі курсу літератури та створює додатковий ґрунт для виховання українськомовної стійкості студентства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко Ю. Взаємодія філософсько-історичних та культурологічних підходів до вивчення літератури / Юрій Бондаренко // Укр. мова і л-ра в шк. – 2006.– № 5. – С. 50 – 55.
2. Бондаренко Ю. Принципи вивчення літератури на філософсько-історичних засадах / Юрій Бондаренко // Укр. мова і л-ра в шк. – 2008.– № 4. – С. 33 – 36.
3. Козак Л. Роль гуманітарних дисциплін у формуванні культури мовлення та спілкування студентів / Л. Козак // Мандрівець. – 2003. – № 6. – С. 53 – 55.
4. Микитюк В. Принципи проблемності у викладанні української літератури / Володимир Микитюк // Укр. мова і л-ра в шк. – 2006.– № 3. – С. 20 – 23.
5. Семенов О. Університетська лекція крізь призму традицій і сьогодення / Олена Семенов // Укр. мова і л-ра в шк. – 2011.– № 7. – С. 47 – 50.
6. Симоненко Т. Стимулювання студентів до українськомовної стійкості / Тетяна Симоненко // Укр. мова і л-ра в шк. – 2004.– № 1. – С. 46 – 48.
7. Токмань Г. Екзистенціально-діалогічні особливості вивчення біографії та стилю письменника / Ганна Токмань // Дивослово. – 2004. – № 5. – С. 6 – 9.
8. Токмань Г. Діалогізм та проблемність як принципи сучасного прочитання української літератури в школі / Ганна Токмань // Дивослово. – 2001. – № 3. – С. 55 – 58.
9. Токмань Г. Методологічні засади екзистенціально-діалогічного викладання словесності / Ганна Токмань // Укр. мова і л-ра в шк. – 2004.– № 1. – С. 43 – 46.
10. Токмань Г. Методика викладання української літератури в старшій школі: екзистенціально-діалогічна концепція / Г. Токмань. – К. : Міленіум, 2002. – 318 с.
11. Токмань Г. Аксіологічний аспект університетського викладання давньої української літератури / Ганна Токмань // Дивослово. – № 10. – С. 35 – 37.

УДК 378.147:82

***В. В. Нестерук,
г. Луганск, Україна***

ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПРЕПОДАВАНИИ ДИСЦИПЛИНЫ «ЗАРУБЕЖНАЯ ЛИТЕРАТУРА» ДЛЯ СТУДЕНТОВ ТВОРЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ (из опыта работы)

По мнению ученых из разных областей научного знания, в современном обществе усиливаются интеграционные тенденции. Отсюда к новым поколениям специалистов предъявляются повышенные требования: они должны обладать не только определенным объемом профессиональных знаний и навыков, но также иметь широкий взгляд на мир, основанный на понимании сущности многих общественных процессов. Одна из главных задач современного образовательного процесса, как отмечает Л. В. Федечко, – «формирование профессиональной компетенции, обязательным элементом которой является наличие у личности общей и профессиональной культуры как системного элемента духовности будущего специалиста» [3, с. 39]. В образовательной программе творческих специальностей есть ряд дисциплин социально-гуманитарной направленности, которые способствуют профессиональному становлению и росту будущих творческих работников. Курс зарубежной литературы является в такой программе является эффективным средством для развития творческих

способностей.

Использованию инновационных технологий в современной системе высшего образования посвящено множество исследований – И. Н. Дычковской [1], А. Г. Мороза, О. С. Подалки, В. И. Юрченко [2], Ю. Г. Фокина [4] и др.; особенности преподавания литературы в вузах изучали Е. В. Иванцова, Д. С. Колесникова, Т. Б. Недайнова, З. И. Резанова и др. Применение нестандартных методов является успешным элементом обучения и популяризации литературы. Цель нашей работы – обобщить опыт преподавания дисциплины «Зарубежная литература» для студентов специализаций «Актер драматического театра и кино», «Режиссер эстрады и массовых праздников».

Традиционно курс истории литературы начинается с изучения античной литературы. Культура Древней Греции и Рима является базой для формирования интеллектуально развитой и образованной личности, особенно в сфере культуры и искусств, но, как это часто следует из практики работы, студенты после школы далеко не всегда обладают даже минимально необходимыми знаниями. Поэтому особенно эффективное средство для изучения наследия античности – интеграция разных видов искусств. При подготовке к семинарскому занятию по древнегреческой мифологии студенты получили задание прочитать, помимо отрывков из хрестоматии, самые известные мифы («Дедал и Икар», «Кипарис», «Нарцисс», «Пигмалион» и т. д.), а также дать пояснение крылатым выражениям, которые основаны на мифологических образах («ящик Пандоры», «сизифов труд», «танталовы муки», «яблоко раздора» и пр.). На самом занятии студентам была предложена игра – угадать в репродукции картин известнейших художников (они выводились на экран при помощи проектора) персонажей древнегреческих мифов. После того, как герой был определен, студент, который изучал миф, кратко пересказывал его содержание, затем преподаватель дополнял ответ еще рядом произведений разных искусств, в которых нашел отражение мифический сюжет.

При изучении средневековой европейской литературы в аудитории работали над произведением немецкого эпоса – «Песнью о Нибелунгах» и древнерусской литературы – «Словом о полку Игореве». Перед проведением семинара из текстов были выбраны отобранные реплики разных персонажей, которые были объединены по тематическому принципу. На занятии все студенты разбивались на микрогруппы, каждая из которых должна была в поэтической форме представить разные аспекты жизни средневекового национального общества, нашедшие отражение в текстах эпических произведений. Так, студенты, работавшие над «Нибелунгами», должны были сочинить стихотворение, в котором отразились: 1) сюжет поэмы; 2) представление о воинской доблести; 3) особенности средневековой одежды – мужской и женской; 4) специфика этикета. Группы, которые исследовали «Слово о полку Игореве», делали сообщение по таким аспектам: 1) сюжет произведения; 2) отражение языческих и христианских верований; 3) фольклорные мотивы (связь с природой, примеры олицетворения, которыми очень насыщен текст); 4) примеры воинской доблести. Сначала задание показалось студентом слишком сложным, но после погружения в материал и вовлечения в работу, они с энтузиазмом продолжили и успешно справились с заданием.

Иная форма занятия была предложена на семинаре, посвященному творчеству Лопе де Вега. Современная школьная программа не предполагает изучение творчества этого драматурга, но для формирования профессиональной компетенции будущих актеров и режиссеров это автор представляет значительный интерес и ценность. Для работы была выбрана пьеса «Учитель танцев» – эта комедия, не очень большая по

объему, интересная и доступная по содержанию и форме выражения, является характерным произведением испанского барокко, а также отражением авторского стиля Лопе де Вега. Из всей пьесы были отобраны отрывки, которые сохраняли основную сюжетную линию и позволяли определить специфику образа персонажей. 11 студентов изображали героев пьесы, т. о. на занятии были задействованы практически все ребята, в «зрительном зале» оставалось всего несколько человек. Подобная форма работы вызвала у студентов значительный энтузиазм, поскольку так они смогли проявиться в качестве собственно актеров, по ходу действия наделяя образы своих героев какими-то характерными чертами; попробовать себя в небольшой импровизации, использовать некоторые предметы обстановки, личные вещи в качестве театрального реквизита. После завершения игры студенты проанализировали пьесу с литературоведческой точки зрения: обратили внимание на социальные и исторические условия в Испании, которые нашли свое отражение в тексте комедии, уточнили проблематику произведения, а также разобрали систему образов.

Высокий уровень развития медийных средств и широкий доступ к ним обусловили необходимость разнообразия форм вовлечения студентов в процесс изучения литературы. Так, успешным явилось использование аудиовизуальных средств. Например, при изучении трагедии У. Шекспира «Гамлет» особое внимание традиционно уделяется ключевому монологу принца «Быть или не быть». На семинарском занятии сначала был показан отрывок из японского мюзикла 2010 г., в котором все роли, даже мужские, исполняли женщины. Студентам должны были догадаться, какой именно монолог перед ними. По ряду характерных особенностей текста (однотипная синтаксическая конструкция «быть» – «не быть», которая в любом языке звучит одинаково; упоминание имени Офелии) ребята узнали монолог. После им было предложено проанализировать содержательную и композиционную особенность отрывка, особенности перевода (студенты сопоставляли оригинальный текст Шекспира и переводы М. Морозова, Б. Пастернака, М. Лозинского, Н. Полевого, П. Гнедича, Д. Аверкиева, В. Набокова), т. е. в этой части занятия активизировался литературоведческий компонент. Затем были представлены видеoverсии:

1) отрывок из художественного фильма «Гамлет» – производство Великобритании, 2009 г. (режиссер Грегори Доран, исполнитель роли Гамлета – Дэвид Теннант). Студенты смогли услышать звучащий монолог на языке оригинала, обратить внимание на игру актера, для которого трагедия является элементом национальной культуры, т. е. вариант, наиболее близкий к авторской задумке;

2) монолог Гамлета из одноименного фильма, снятого концерном «Ленфильм» в 1964 г. (режиссер Г. Козинцев, Гамлет – И. Смоктуновский). Студенты проанализировали интерпретацию образа выдающимся актером, те ключевые моменты, на которых был поставлен акцент режиссером, выдвинули предположение, почему именно И. Смоктуновский считается лучшим исполнителем роли Гамлета;

3) вариант монолога из постановки МХТ им. А. П. Чехова 2006 г. (режиссер Ю. Бутусов, Гамлет – М. Трухин). Поскольку эта версия значительно отличалась от увиденных ранее, ребята активно обсуждали различия, объясняя собственное видение трагедии в современном мире и отражение его в спектакле.

Таким образом, погружение студентов в литературный материал посредством профессиональной театральной специфики не только активизировало их участие в изучении и обсуждении конкретных произведений, рассмотренных на семинарских занятиях, но и настроило положительно в дальнейшей работе над курсом зарубежной литературы.

ЛИТЕРАТУРА

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 351 с.
2. Мороз О. Г. Педагогіка і психологія вищої школи : навч. посіб. / О. Г. Мороз, О. С. Подалка, В. І. Юрченко ; за ред. О. Г. Мороза. – К. : НПУ, 2003. – 267 с.
3. Федечко Л. В. Культуротворчі аспекти вищої освіти / Л. В. Федечко // Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка зб. наук. пр. / Луган. держ. ін-т культури і мистецтв ; за заг. ред. В. Л. Філіппова. – Вип. 14. – Ч. 1. – Луганськ : Вид-во ЛДІКМ, 2010. – С. 39–47.
4. Фокин Ю. Г. Преподавание и воспитание в высшей школе: Методология, цели и содержание, творчество : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Ю. Г. Фокин. – М. : Изд. центр «Академия», 2002. – 224 с.

УДК 808.5

*О. В. Першина,
м. Луганськ, Україна*

**КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ ЯК НЕОДМІННА СКЛАДОВА ЧАСТИНА
ГАРМОНІЙНО РОЗВИНЕНОЇ ОСОБИСТОСТІ**

„Із слова починається людина, із мови починається мій рід” – саме так поетично колись написав український поет Василь Симоненко. Усе, що постає в людській свідомості, набуває форми слова.

Мова... Вона висловлює думку й почуття людей, вона є основним засобом їхнього спілкування. Виступаючи публічно, ми виражаємо, утверджуємо себе, одночасно впливаючи на інших. На сьогодні прийшла безумовна впевненість, що відзначатися високою культурою усного і писемного слова мають представники різних професій, і, в першу чергу, викладачі та керівники всіх без винятку сфер людської діяльності. На це звертають особливу увагу, оскільки культура мовлення людини є одночасно показником загальної та професійної культури і засобом для її вдосконалення.

Культура людини – це сукупність її внутрішніх та зовнішніх проявів, якостей, і зокрема, вміння встановлювати зворотній зв'язок з людьми, партнерами [2, с. 302], тобто мистецтво ділового спілкування, яке є запорукою повної реалізації своїх інтересів. Закономірні зв'язки між культурою мовлення і загальним розвитком особистості були встановлені ще в епоху Стародавньої Греції та Риму.

Відомий мовознавець Віталій Русанівський зазначав, що людина створила культуру, а культура – людину. Культура мовлення – це духовне обличчя людини. Культура людського спілкування – це частка загальної культури особистості, а її відсутність – свідчення бездуховності особистості. Мистецтво спілкування завжди вважалося органічною складовою професіоналізму ділової людини, яка повинна мати нестандартний погляд на речі, відзначатися високою етикою у спілкуванні, гнучко розподіляти обов'язки, „володіти Божим даром – харизматичним вмінням подобатися людям, надихати їх, вести за собою не силою наказу, а силою аргументів, переконуючого слова, яке з давніх часів вважалося божественним даром” [1, с. 222].

Ще Езоп довів, що наше слово – це найкраще, що є в розпорядженні людини і найгірше, чим вона володіє.

Сьогодні проблема культури спілкування набуває дедалі більшого значення. Вона потребує своєчасного вирішення, аби не траплялися проблемні ситуації, прикладом якої може стати наступна. ”Молодий педагог мріяв займатися викладацькою діяльністю. Він старанно готувався до першого заняття, прочитав багато допоміжної літератури. Але на лекції монотонно розповідав новий матеріал, студенти

відволікалися, розмовляли. Викладач посилював голос, намагаючись повернути увагу молоді, а вони у відповідь зчиняли галас ще дужче, примушуючи лектора говорити ще голосніше. І раптом він зірвав голос і не зміг продовжити заняття”. Які ж недоречності завадили практичній діяльності в керівництві аудиторією? На що слід звертати увагу, аби розповідь привертала увагу слухачів?

Відповідь на ці та багато інших питань слід шукати у постійному вдосконаленні власного комунікативного аспекту культури мови як неодмінної складової гармонійно розвиненої особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кубрак О. В. Етика ділового та повсякденного спілкування : навч. посібник з етикету для студентів / О. В. Кубрак. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2005. – 222 с.
2. Культура української мови : Довідник / за ред. В. М. Русанівського. – К. : Либідь, 1990. – 302 с.

УДК 811.161.2

***З. С. Сікорська,
м. Луганськ, Україна***

ПРО АНОТУВАННЯ ТА РЕФЕРУВАННЯ НАУКОВИХ ПРАЦЬ

В інтелектуальному розвитку фахівця багато важить наукова діяльність, підґрунтям якої є робота з різними джерелами та вміння засобами наукового стилю продукувати й компресувати науковий текст. Останніми роками обов'язковим компонентом наукових видань стали анотація або резюме, що допомагають виявляти необхідну інформацію, формулюючи ключові проблеми дослідження. Словник іншомовних слів так пояснює ці терміни: Анотація (лат. annotation – зауваження, помітка, від annoto – позначаю) – коротка, стисла характеристика змісту книги, статті, рукопису тощо [1, с. 54]; Резюме (франц. résumé) – короткий висновок доповіді, промови, наукової праці, дискусії [Там само, с. 577].

Вимоги до складання різних видів інформаційних документів, оформлення їх наводять навчальні посібники з української мови за професійним спрямуванням. Зростає й науковий інтерес до вивчення малих жанрів наукової прози.

Аналітичному опрацюванню інформації наукового джерела, зокрема питанню, як анотувати, реферувати, рецензувати наукову літературу зі спеціальності відповідно до вимог нормативних документів, особливу увагу приділила Г. С. Онуфрієнко.

Складаючи анотацію чи резюме наукової статті, автор мусить дотримуватися певних вимог: об'єктивності, інформативної повноти, логічності, єдності за стилем, чинних мовних норм, достатності за обсягом (500 – 1000 друкованих знаків), максимальної лаконічності (1 – 3 речення). Мова має бути науковою, нормативною, ясною, простою, без довгих і занадто складних речень.

На відміну від анотації, яка відповідає на запитання, про що йдеться в науковому джерелі, і подає загальне об'єктивне уявлення про це джерело, стисло його характеризує (найчастіше через перелік основних проблем), реферат відповідає на запитання, що саме нове й суттєве є в першоджерелі, і викладає основний його зміст, нову проблемну інформацію. Отже, у рефераті обов'язково акцентують увагу на новій інформації, яка є в першоджерелі [2, с. 116 – 117]. Зрозуміло, що на тематичний збірник треба писати анотацію, а на статті, що вміщують у ньому, – реферат-резюме. На жаль, багато анотацій та резюме не відповідають сучасним вимогам.

Аналізовані наукові твори малих жанрів свідчать, що їх автори часто не враховують принцип ієрархії, не вміють визначити й вилучити необхідну інформацію,

переформулювати її й аргументовано викласти за логікою та сучасними вимогами наукового стилю.

Типові помилки в анотаціях і резюме такі: на структурно-логічному рівні – непослідовність, повтори; на смисловому рівні – брак ключової інформації. Та найбільше зауважень до мовного оформлення авторських анотацій (резюме). Вони насичені мовними покручами, що розхитують мікросистеми української літературної мови, деформують її на всіх рівнях – лексичному, фразеологічному, морфологічному, словотвірному, синтаксичному, стилістичному.

На жаль, резюме, у яких допущено помилки різних типів, багато: *У роботі розглядаються основні напрямки захисту інформації в умовах формування комплексної системи захисту інформації бібліотеки, визначаються методи та заходи із забезпечення безпеки електронних ресурсів бібліотечних установ в межах кожного з напрямків* – 8 помилок, серед них: лексичні (роботі, напрямки, напрямків, забезпечення безпеки), синтаксичні (розглядаються, визначаються, заходи із забезпечення), орфографічні (установ в межах); *У роботі аналізуються деякі аспекти науково-дослідної роботи викладачів у контексті новітньої парадигми сучасної освіти: підкреслюється органічний зв'язок цього процесу з модернізацією та новаторством та забезпеченням транс дисциплінарної інтеграції теоретичної інформації* – 9 помилок: лексичні (роботі, науково-дослідної роботи, у роботі ... роботи), синтаксичні (аналізуються, підкреслюється), морфологічні (модернізацією, та новаторством та забезпеченням), словотвірна (інтеграції), орфографічна (транс дисциплінарної).

Зауважені в наукових текстах порушення літературних норм пояснюємо двома причинами. Перша – інтерференційні процеси. Більш як трьохсотлітній лінгвоцид українців і досі віддзеркалюється в мові. Друга – слабкі знання норм літературної мови. Обом причинам варто протиставити лише одне: наполегливо вивчати нашу мовну спадщину, сучасні лексичні, фразеологічні, морфологічні, словотвірні, синтаксичні, стилістичні закономірності української мови й очищати їх від намулу.

Дослідники давно зрозуміли важливість постійної самоосвіти для подальшого професійного й наукового зростання. Потрібно самотужки здобувати необхідні фахові знання з різножанрових наукових джерел. Насамперед авторам треба ознайомитися з науковими дослідженнями, найновішими підручниками та посібниками, які засвідчують мовні зміни, що стали помітними з початку 90-х рр. ХХ ст. в українському науковому стилі, з правилами, що ґрунтуються на традиціях української літературної мови, конкретизують найхарактерніші відмінності українського стилю від російського і відповідають сучасним тенденціям української мови. Правила українського ділового та наукового стилю викладені в ДСТУ 1.5:2003 і ДСТУ 3966–2000. Михайло Гінзбург, підкреслюючи винятково важливе значення основоположних національних стандартів для формування в Україні єдиного нормативного поля, для зручності основні вимоги ДСТУ 1.5:2003 та ДСТУ 3966–2000 чітко згрупував у десять правил [3, с. 30 – 43]. Вони обов'язкові для всіх, хто пише українською мовою ділові та наукові тексти.

Щоб рівень мовностилістичної грамотності став кращим, щоб не припускатися інтерференційних помилок на тлі подібностей у фактах рідної й нерідної мов, треба опиратися на практику визнаного зразка, професійно довершеного тексту. Настільними книгами кожного фахівця мають бути тлумачні, спеціальні словники, довідники з культури української мови нового покоління.

Особливо добрим порадиником буде складений Г. Онуфрієнко посібник з сучасної наукової мови [2], який практично допоможе всім, хто прагне сформувати й вдосконалити індивідуальну програму пізнавальної діяльності через самостійну роботу з різними джерелами наукової інформації, опанувати технологію роботи з сучасним

українським науковим текстом, й активно сприятиме адекватному трансформуванню набутих знань в уміння аналітико-синтаксичного перероблювання тексту-оригіналу.

Пам'ятаймо: складений текст обов'язково слід перевіряти на узгодженість між змістом і формою та відповідність чинним мовним нормам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. – К. : Гол. ред. УРЕ, 1974. – 776 с.
2. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови : навч. посіб. / Г. С. Онуфрієнко – К. : Центр навч. л-ри, 2006. – 312 с.
3. Гінзбург М. Д. Система правил українського ділового та наукового стилю / М. Д. Гінзбург // Укр. мова. – 2006. – № 2. – С. 30 – 43.

УДК 811.161

*О. С. Соловйова,
м. Луганськ, Україна*

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У ГАЗЕТНО-ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

У наш час актуальне значення мають дослідження лінгвокомунікативних можливостей засобів масової інформації, зокрема періодичної преси, яка й досі залишається потужним джерелом поширення інформації, дієвим засобом формування громадської думки. Українська преса є важливим мовотворчим фактором і чинником національного спілкування. З цього погляду вивчення фразеології періодичної преси є одним з найактуальніших аспектів лінгвістики, оскільки очевидно те, що саме в засобах масової інформації відображаються основні тенденції розвитку сучасної української мови, велику частину якої складає інновційна лексика і фразеологія, доступна для широкого кола мовців.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю детального вивчення фразеологічних одиниць (ФО) у комунікативно-прагматичному аспекті, особливостей їх функціонування в газетно-публіцистичному стилі мовлення, недостатньою розробкою проблем функціонально-стилістичних можливостей фразем сучасної української мови в періодичній пресі.

Різним аспектам вивчення фразеологічних одиниць у мові засобів масової інформації (ЗМІ) присвятили свої роботи такі вчені, як В.Г. Костомаров, Г.Я. Солганик, Ю.Ф. Прадід, Н.Н. Кохтев, Л.Ю. Шевченко, О.М. Кисельов, О.А. Сербенська, Л.П. Жукова та ін.

Метою дослідження є вивчення ступеня вираження оцінного компонента в значенні ФО на матеріалі медіатексту останніх років.

Основу газетно-публіцистичного дискурсу складають масово-комунікативні процеси формування суспільної свідомості. Стиль ЗМІ втілює в собі поняття тексту й дискурсу, що характеризує мовленнєво-комунікативний рівень сприйняття тексту аудиторією. З одного боку, мовні засоби несуть за собою сферу когнітивних категорій, а з іншого – сферу позамовних знань мовців. Газетно-публіцистичний дискурс ґрунтується на двох головних моделях подачі змісту: фактична модель, де головним є повідомлення факту, і модель авторська, де цей факт слугує лише основою для викладу авторського погляду на подію. Отже, масова комунікація подає інформацію в контексті якоїсь інтерпретації. Адресат теж активно сприймає інформацію, намагаючись сконструювати свої власні уявлення про суспільні, політичні й культурні події чи явища дійсності.

Згідно з конструктивною моделлю В. Гемсона масова комунікація здійснюється на двох рівнях: на культурному та когнітивному. Культурний рівень – це „пакування” повідомлень за допомогою метафор, фразеологізмів, крилатих виразів. Когнітивний рівень пов'язаний із суспільною думкою, на ньому відбувається пристосування отриманої інформації до життєвого досвіду, психологічних особливостей кожної людини. Взаємодія цих двох рівнів дає соціальне конструювання значення [3, с. 10]. Важливу роль у процесі масової комунікації відіграють ФО з оцінним компонентом, оскільки вони беруть активну участь в об'єктивації різних концептів, які є частиною ціннісної картини світу [5, с. 7]. Семантична компактність і стислість образу, що властиві цим мовним одиницям, зумовлює широке використання їх у періодичній пресі з метою передачі всього комплексу семантико-стилістичних значень.

В українському мовознавстві переважає так зване розширене розуміння фразеологічної одиниці, згідно з яким поняття *стійкого словосполучення* охоплює власне фразеологізми, прислів'я, приказки, крилаті вирази, афоризми, модальні звороти, номінативно-термінологічні словосполучення, клішовані фрази тощо. Таке усвідомлення фразеології зустрічаємо в працях В.М. Шанського, В.Л. Архангельського, В.Д. Ужченка, Л.Г. Скрипник, Д.Х. Баранника, Ф.П. Медведєва та ін. У нашому дослідженні поняття *фразеологічна одиниця* і *стійке словосполучення* ми будемо вважати синонімами.

Аналіз газетних текстів дозволяє виділити такі типи ФО з оцінним компонентом у значенні:

ФО з нейтральним оцінним компонентом у значенні:

До них ми відносимо клішовані вирази, певні стандартизовані словесні комплекси переважно офіційно-ділового та публіцистичного стилів: *брак коштів, заслуговує на увагу, згубні звички, політичний клімат, споживчий кошук, лібералізація цін, ринкові відносини, внутрішні резерви, суспільний феномен, добиватися певних результатів, соціальне благополуччя, державна політика, давати поштовх, координація діяльності, міжнаціональні конфлікти, покласти відповідальність, ринок праці, особа без певного місця проживання, ставати на захист, вести гру* та ін. Вони мають номінативний характер і є позбавленими експресивно-оцінного навантаження. Подібні стійкі словосполучення І.В. Онищенко називає „фразеологізмами без оцінного значення”, бо вони покликані точно й недвозначно називати поняття, дії, ситуації, виражати відношення [6, с. 13]. Наприклад: *Корпорація „Техноком” робить усе необхідне для того, щоб її продукція відповідала світовому рівню* (ГУ, 31.01, 2006). *Д.В.Табачник, котрому Глава Уряду доручив очолити цю справу, тримає в полі зору комплекс заходів щодо допомоги ветеранським організаціям і контролює їх своєчасне виконання* (ВУ, 30.01, 2007).

ФО з середнім ступенем вираження оцінного компонента в значенні:

До цієї групи належать переважно фразеологічні новотвори (фразеологічні інновації, неофраземи), які виникли внаслідок екстраполяції певних виразів з однієї сфери до іншої (*больові точки, візитна картка, білі комірці, хрещений батько, чорна діра, новий світовий порядок, холодний душ, кадрова чистка, правила гри, домашнє завдання, гра в одні ворота, шокова терапія, зоряні війни, театр абсурду*), найчастіше дериваційною базою для них є медичний, спортивний, економічний і політичний лексикони. Цю групу поповнюють також стійкі словосполучення, що постали на основі різних тропів, адже метафоричне переосмислення – традиційний засіб творення експресії в масовій комунікації (*санація влади, громадська амнезія, дефолт слів, політичний футбол, політичні дивіденди, вийти з тіні, амністія капіталу, духовний Чорнобиль, валютна лихоманка, дефіцит моралі, інфляція слова, потрапити в струмінь*).

Своєрідність цих структур полягає в новизні сполучуваності лексем, виділенні (підсиленні) певних потенційних сем, що сприяє формуванню не лише нового поняття, але й конотативного, позитивного чи негативного значення [9, с. 98]. Наприклад: *Письменниця з дитинства не відмовляла собі у чималій порції адреналіну* (ДЧ, 23.02-8.03, 2007). *А коли поверталися пізно ввечері додому, то озиралися – відчували, що в ефірі накоїли справ* (УФ, 24.03, 2007). *Що ближче до дати проведення виборів, то більше буде випадків застосування адміністративного ресурсу* (ГУ, 31.01, 2006).

ФО з високим ступенем вираження оцінного компонента в значенні:

Цю групу складають переважно загальновідомі фразеологізми, актуальність яких перевірена часом. Вони функціонують на сторінках періодичних видань у традиційній формі, тобто без структурних і семантичних видозмін, і не мають додаткових експресивно-стилістичних відтінків, крім тих, які органічно властиві їм. Такі фразеологізми надзвичайно експресивні і яскраві, тому І. В. Онищенко називає їх „фразеологізмами з емоційною оцінкою у значенні” [6, с. 13]. Виступаючи у своїй основній підсилювально-гіперболізуючій функції (вираження вищого ступеня інтенсивності дії або вищого ступеня прояву ознаки), такі фразеологізми сприяють підвищенню емоційності тексту [7, с. 16]. Наприклад: *Отримавши одкоша з доступом росіян до управління газотранспортною системою України, їхні українські друзі оперативно спрямували свої зусилля в децю іншому напрямку* (НД, 6.03, 2007); *Заклики президента Віктора Ющенка до стабільності і до консолідації влади та всіх політичних сил навколо ключових національних пріоритетів залишаються гласом вопіючого в пустелі* (НД, 6.03, 2007); *Суттєво те, що по закінченні перебування в інтернаті дитину не просто виштовхують голою та босою у життя, а допомагають з навчанням, з оволодінням професією, дають хату, і людина залишається у селі* (УФ, 17.02, 2007). До цього розряду стійких словосполучень ми також відносимо трансформовані фразеологізми. Наприклад, у реченні *Антиукраїнські сили, діючи у супрязі з Москвою, нині домінують у владі* (НД, 6.03, 2007) – трансформовано фразеологізм *в одній упряжці* („спільно, заодно з ким-небудь”); *Це така собі локшина на московські вуха* (ГУ, 31.01, 2007) – структурно розширено фразеологізм *локшина на вуха* („говорити нісенітниці”); *Зрозуміло, працівникам станцій переливання крові треба захищатися, підтримувати „честь медичного мундира”, принаймні не мовчати* (ВЗ, 9.03, 2007) – семантично трансформовано фразеологізм *честь мундира* („гідність особи як представника певної організації”). Функціонування фразеологічних одиниць у трансформованому вигляді сприяє появі додаткового оцінного компонента в семантиці фразеологічної одиниці або збільшенню ступеня інтенсифікації оцінки, раніше закріпленої за одиницею [6, с. 13].

Адресат розпізнає та ідентифікує фразеологізм, сприймаючи спочатку буквальне значення, а потім відповідне конотативне значення, приєднує його до буквального, отримуючи в сумі фразеологічне значення мовної одиниці. Цей процес відображений у фразеологізмах як одиницях комунікативного акту, в яких лексико-структурне ядро містить предметно-логічну інформацію мовної одиниці, а оцінна інформативність передається комплексом конотативних значень (образно-емоційний елемент семантичної структури фразеологізму). Таким чином, фразеологізми виступають важливими комунікативними елементами публіцистичного дискурсу, який тісно пов'язаний як з логіко-понятійним, так і з емоційно-оцінним сприйняттям тексту, в якому актуалізується „фразеологічна інформація” на когнітивному й культурному рівнях [3, с. 8].

Оскільки фразеологічна номінація є уживаним способом вербалізації уявлень про різні аспекти життя мовної спільноти, то стійкі словосполучення як знаки культури

об'єктивують ціннісну систему концептів різних мовних спільнот. ФО з оцінним компонентом у значенні є важливим способом презентування структурних знань про навколишній світ. Спостереження над особливостями їх функціонування в газетно-публіцистичному дискурсі дозволяють нам дослідити засоби формування ціннісного ставлення мовців до всіх можливих реалій, так чи інакше пов'язаних з життєдіяльністю людини.

Отже, використання фразеологічних одиниць з різним оцінним компонентом у значенні допомагають журналістам не тільки реально й точно змальовувати картину подій, а й впливати на свідомість і думки читачів, переконувати їх в правильності тієї чи іншої точки зору, позиції, формувати в їх свідомості концептуальну картину світу.

ДЖЕРЕЛА

ВЗ – Ваше здоров'я
ВУ – Ветеран України
ГУ – Голос України
ДЧ – Друг читача
НД – Нація і держава
УФ – Український формат

ЛІТЕРАТУРА

1. Архангельська А. Фонові знання носіїв мови та фразеологічна неологіка пострадянської доби (на матеріалі української преси останнього десятиліття) / Алла Архангельська // *Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich: Frazeologia/ Redakcja naukowa Walerij Mokijenko i Harry Walter.* – Opole. – 2008. – С.284-291.
2. Бойченко Н. О. Стійкі дієслівні сполуки у публіцистичному тексті: типологічні ознаки та експресивний потенціал : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / Бойченко Наталія Олександрівна. – К., 2002. – 18 с.
3. Коновець С.П. Комунікативно-прагматичні особливості актуалізації фразеологізмів у дискурсі сучасної преси (за матеріалами іспанських періодичних видань) : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 „Романські мови” / С.П. Коновець. – К., 2002. – 20 с.
4. Кочукова Н.І. Експресивно-виражальні можливості трансформованих стійких сполучень слів (на матеріалі української преси кінця ХХ – початку ХХІ століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / Кочукова Наталія Іванівна. – К., 2004. – 19 с.
5. Олійник С.В. Оцінні фразеологічні одиниці в англійській та українській мовах: лінгвістичний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 „Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” / С.В. Олійник. – Донецьк, 2008. – 22 с.
6. Онищенко І.В. Категорія оцінки та засоби її вираження в публіцистичних та інформаційних текстах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / І.В. Онищенко. – Дніпропетровськ, 2005. – 20 с.
7. Прадід Ю.Ф. У царині лінгвістики і права / Прадід Юрій Федорович. – Сімферополь : Ельньо, 2006. – 256 с.
8. Сковронська І.Ю. Особливості функціонування сталих словосполук фразеологічного характеру у пресі української діаспори США і Канади (1991-2000 рр.) : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08 / Сковронська Ірина Юріївна. – К., 2003. – 202 с.
9. Смерчко А.А. Фразеологічні інновації як відображення сприйняття світу : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01 / Смерчко Антон Альбертович. – Дрогобич, 1997. – 182 с.

МОВА ЯК ЗАСІБ КУЛЬТУРНОГО ТА МИСТЕЦЬКОГО ПІЗНАННЯ СВІТУ

Філософське бачення сутності людини передбачає її культурну сутність. Така сутність може бути сформована через мову. Мова як засіб пізнавальної діяльності, як зазначав свого часу О.Потебня [1], є способом створення естетичних і моральних ідеалів. Особливо це стосується мовного виховання студентів мистецьких навчальних закладів, для яких слово – вислів – фраза є поштовхом для створення візуального образу, через який, власне, і реалізується мова. Аналіз сучасних мовних тенденцій в соціальному та культурному просторі показує кілька основних інтенцій: істинність висловлювання як засобу самовираження, як засобу масової комунікації зводиться до мінімуму. Можливо, за нашими спостереженнями, до певної міри це впливає і на якість сучасного мистецтва.

Наведемо кілька прикладів:

1. Мова рекламних слоганів формує суто споживацькі, досить часто неестетичні та позаморальні відчуття.

2. Мова як засіб самовираження сучасної української літератури практично зводить нанівець цінність тексту та слова як такого, насичуючи його сленгом, лайкою, варваризмами, вульгаризмами, суржилом і т.п. (Л.Подерв'янський, Ю.Андрухович, О.Ірванець, Б.Жолдак, І.Карпа) [2, с. 107 – 122]. Як наслідок, можемо побачити на сучасних художніх салонах, виставках примітивне та звульгаризоване, іноді позаестетичне «творення», яке годі назвати мистецтвом. До того ж, постає питання перед художниками-графіками, які повинні не тільки оформити обкладинку, а й проілюструвати сучасні твори.

3. Текст сучасної української літератури старшого покоління (М.Матіос, В.Шкляр, Є.Кожелянко) намагається утримати рівновагу та створити новий зразок, наближений до істини. Мова творів цих письменників порівняно з мовою М.Вінграновського, О.Гончара, М.Стельмаха, Є.Гуцала, Г.Тютюнника переймає тенденції сучасності і поки питання часу, чи зможе вона стати мовою «класичної» літератури.

4. Мова в шоу-бізнесі українського медіа простору - це окрема сфера, варта детальної розмови та всебічного аналізу. Промови ведучих телепрограм, концертів, діджеїв на радіо часом взагалі переступають межу пристойності, не кажучи вже про грамотність, особливо коли йдеться про двомовні (українсько-російські) формати, в яких неможливо взагалі утворити істину. Сучасні українці поставлені в такі умови, коли нас змушують блискавично переключатися з мови на мову. В чому і полягає дивовижний феномен – це робиться зумисне, адже якщо пропонують нам продукт двома мовами, то це передбачає, що його мусять сприйняти однаково як і мовою українською, так і мовою російською. То чому ж не можна все звести до формату одномовності, віддавши перевагу мові державній? Така цілеспрямована мовна політика підсилена фактором прямого ефіру, в якому ведучі, що припускаються помилок орфоепічних, акцентуаційних, мовленнєвих, створюють блискавичні кальки, слова-покручі, засмічують тим самим ефір і голови слухачів.

5. Тексти сучасних пісень здебільшого характеризуються примітивністю, неправильними граматичними та лексичними нормами. Отже і тут говорити про еталон формування культури мови не доводиться, хоча пісня споконвіку була для українців джерелом самої ідентифікації. З ким буде ідентифікувати себе сучасне покоління,

слухаючи такі пісні – велике питання.

6. У друкованих засобах масової інформації дотримання норм та вимог публіцистичного стилю дозволяє говорити про збереження в цій царині мовних стандартів. Проте кількість друкованих видань українською мовою та точки їх продажу, зокрема в Києві, мізерна. Зокрема «Дзеркало тижня» на одній із розкладок продається українською мовою лише після того, як розкуплять усі російські примірники.

7. Українська мова у телевізійному просторі (серіали, фільми, розважальні програми, шоу). На сьогодні в цій сфері надто звужені рамки повноцінного функціонування державної мови. Тенденції в Україні досить швидко перехоплюють не найкращі зразки американських медіа програм, втрачаючи в результаті свою національну специфіку. Мовний текст зводиться до символічних і незначних фраз-шаблонів: «невже ти змусив мене це зробити?» «Ти дійсно хочеш цим займатись?» (про годування дітей), «Все гаразд» і т.д. Зникають висловлювання емоційного і природного характеру, натомість покоління засвоює нав'язані сценаристами фрази, які зменшують роль мови, роль слова, його впливу. Мова перетворюється на репліки, ремарки, вигуки, які згодом міцно входять в наше життя.

8. Інтернет – ще один простір, на сьогоднішній день найбільший, де відбувається спілкування більшості населення, притому, практично щоденно. Варто розглянути феномен відгуків інтернет-користувачів (часто-густо вульгарно-непристойних), комп'ютерний переклад інтернет-текстів (свого роду якась новомова, де зерно потрібної тобі інформації заховане за потрясаючою калькою), електронне листування (в якому текст зведений до мінімуму шаблонних фраз «Як справи?»), смайлики як заміники тексту). На сьогодні втрачається вміння листуватися на паперових носіях, все частіше використовується листування електронне, яке набагато звузило мовний запас дописувачів. Адже прискорений темп сьогоднішнього життя зобов'язує дописувачів висловлювати стисло. Сьогодні з'являються нові штампи і кліше в епістолярному жанрі, на жаль, здебільшого не на користь розвитку української мови.

Якщо говорити про живу мову, мовлення та друковану інформацію як про текст, який оточує нас зусбіч, то можна побачити що за останній час, а то й рік, ми прискореними темпами наближаємося до втрати живого спілкування, до втрати широкоформатного тексту як носія культурних цінностей, до денаціоналізації та суспільної деморалізації, до втрати істини.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Потебня А.А. Мысль и язык / А. А. Потебня. – М. : Лабиринт, 1999. – 300 с.
- 2.Масенко Л.Т. «Між мовою і язиком» / Л. Т. Масенко. – К. : Видав. дім «Академія», 2011. – 135 с.

УДК 37.032: 372.882

***Л. П. Шевченко,
м. Луганськ, Україна***

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ЛІТЕРАТУРИ

На думку представників гуманістичної психології, розвиток творчого потенціалу і самореалізація особистості є важливою умовою оздоровлення суспільства, оскільки зумовлює її творчу адаптацію, що є необхідним для повноцінного життя в світі з бурхливими змінами.

Проблема творчого розвитку особистості в сучасному світі стоїть гостро. Для

сучасної стратегії розвитку навчального закладу характерним є зростання уваги до особистості студента, максимального розкриття його обдарування, інтелектуального розвитку, що забезпечує пріоритетність розвитку творчих рис. Важливе завдання сьогодення – всіляко сприяти розвитку пізнавальної активності кожного студента. Треба не тільки будити в ньому цікавість до досліджуваного матеріалу, але й досягати того, щоб вона перетворилася на допитливість, а потім набула би характеру справжнього пізнавального процесу, прагнення до розкриття сутності досліджуваних явищ, причинно-наслідкових зв'язків і закономірностей.

Усе це свідчить про те, що необхідно урізноманітнити навчальну діяльність студентів, що в значній мірі буде сприяти формуванню в них позитивної мотивації до навчання, розвитку їхніх творчих здібностей і активної пізнавальної діяльності.

За останні роки інтерес до проблеми творчості значно зріс, а в умовах закладів нового типу він є особливо актуальним.

Деякі роки я працюю над проблемною темою: «Розвиток творчих здібностей студентів на заняттях і в позаурочний час». І це дало мені змогу побачити, наскільки талановиті мої студенти, зрозуміти, наскільки велике їхнє бажання розвивати свої здібності, наскільки безмежні їхні можливості. Тому метою своєї роботи бачу: шляхом дослідження інтелектуальних та творчих особистісних якостей студентів, домогтися диференціації, впливу на розвиток кожної дитини з урахуванням її інтересів, мотивів, системи цінностей; стимулювати розвиток здібностей кожної особистості.

Викладач - творець гармонійно поєднує ремесло і творчість: нестандартність роботи, артистизм, поетичність мови, талант у спілкуванні зі студентами.

Заняття літератури повинен викликати колективне художнє переживання і обмін естетичними емоціями, дати імпульс внутрішній роботі думки учнів, підготувати до діалогу з письменником. Як досягнути цього?

Формування творчої людини засобами художньої літератури насамперед передбачає:

-систематичне розв'язання на занятті та в позаурочний час різноманітних творчих завдань;

- урахування вікових особливостей студентів;
- залучення до роботи на занятті всіх студентів;
- відштовхування в постановці творчих проблем від тексту;
- використання різних засобів, підходів до студентів;
- проблемний підхід до вивчення творів.

Найважливішим засобом розвитку особистості, її життєвої компетентності, на мій погляд, є діяльність: навчити і виховати можна лише в дії. Заняття літератури є співтворчість викладача і студента, діяльність яких ґрунтується на взаємодії й діалозі, що забезпечує найбільшу сприйнятливості і відкритість до впливу один на одного. Тому я вважаю, справжня суть роботи з розвитку творчої особистості студента полягає в організації життя дитини, де однією з важливих функцій є стимулювання позитивної мотивації кожного студента в процесі організації різних видів діяльності. До методів і способів стимулювання творчої активності можна віднести такі:

- створення сприятливої атмосфери спілкування (безоцінкові судження);
- збагачення педагогічного середовища новими враженнями та судженнями;
- забезпечення привабливого творчого характеру діяльності;
- чітке визначення мети і кінцевих результатів роботи, способів її оцінювання;
- спонукання до генерування оригінальних ідей;
- залучення учнів у процес планування мети і поточних завдань творчого об'єднання;

- повага, довіра, визнання й подяка за досягнуті результати;
- надання права самостійно приймати рішення;
- практична спрямованість навчання;
- моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблем тощо [7, с. 45 – 48].

Виходячи з цього твердження, моделлю такої роботи має стати: «Творчість. Лідерство. Компетентність. Успіх» [4, с. 22 – 23].

Творчість – це спосіб самовираження, саморегуляція людини, світобачення як засіб пізнання світу через творче сприйняття і практичне перетворення діяльності. Тому все більшого значення набуває розвиток таких властивостей особистості, які дають можливість творчо використати здобуті знання.

Творчість як процес має певні етапи:

- 1) підготовчий період. Створення проблемної ситуації, постановка проблеми, її аналіз;
- 2) процес вирішення проблеми;
- 3) період творчого процесу - інсайт (осяяння) - результат активності підсвідомих сил.

Узагальнюючі етапи творчої діяльності:

- вивчення проблемної ситуації та усвідомлення проблеми;
- формулювання гіпотези;
- доведення гіпотези.

Вдосконалюючи технологію навчального дослідження, на заняттях використовую елементи дослідницького циклу. Така форма організації навчального процесу сприяє розвитку творчих здібностей.

Щоб стимулювати творчу активність студентів, я використовую такі методи і прийоми як розвиток творчого інтересу, використання цікавих аналогій, створення ситуацій емоційного переживання, метод відкриття, створення ситуації вибору, самостійна дослідницька робота. А також різні види творчо-розвивальних технологій:

- технологія особистісного відкриття знань, умінь і навичок (студент – суб'єкт навчання, в результаті «відкриття» засвоюються знання, вміння);
- технологія навчального дослідження;
- проектна технологія (передбачає розв'язання студентом або групою студентів будь-якої проблеми, виконання творчих проектів, що потребує використання різних методів, засобів навчання, а з іншого боку - інтегрування знань, умінь різних наук);
- технологія «мозкового штурму»;
- технологія виконання евристичних завдань;
- технологія розв'язування дослідницьких проблем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Етика ділового спілкування : підручник / Т. К. Чмут, Г. Л. Чайка та ін. — К., 1999.
2. Загальна психологія: підручник / ред. С. Д. Максименка. — 2-ге вид., переробл. і доп. — Вінниця : Нова Книга, 2004. — 704 с.
3. Зейгарник Б. В. Теория личности. [Текст] / Б. В. Зейгарник - К: Левина, 1981, с. 22 - 23
4. Зиглер Д. Теории личности. / Д. Зиглер — СПб.: 1997 – 85 с.
5. Педагогічна майстерність [Текст]: підручник / Л. В. Крамущенко [та ін.]. - К.: Вища шк., 1997, С.45-48.

ДОСЛІДЖЕННЯ КОМПАРАТИВНОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У фразеологічних студіях останніх років знаки вторинної номінації – порівняльні (компаративні) фразеологізми – постають важливим матеріалом для дослідження людського чинника в мові. Як і паремійний фонд мови, вони інформативні й виявляють національно-культурний компонент концепту. Компаративні фразеологічні одиниці з потужним емоційно-експресивним та оцінним потенціалом репрезентують світоглядні позиції, традиції, звичаї, етичні приписи, багатовіковий досвід людства, нагромаджений упродовж історичного розвитку етносу як результат практичного й духовного освоєння навколишнього світу.

Термін компаративна фразеологія мовознавці трактують неоднозначно: по-перше, як систему КФО, по-друге, як синонім до поняття зіставна фразеологія, що є галуззю дослідження контрастивного мовознавства. Термін КФО, введений у науковий обіг фразеологом німецької мови І. Чернишевою [18, с. 3] і функціонує в лінгвістиці вже більше півстоліття. Функціонують й інші назви: стійкі народні порівняння [1; 13], стійкі порівняння [6; 7], порівняльні вислови [2], постійні порівняння [3], порівняльні фраземи [4], порівняльні фразеологізми [5], фразеологізовані порівняння [8], фразеологічні порівняння [9; 19], компаративні фразеологічні одиниці [10], компаративні фразеологеми [14], напівкомпаративні фраземи [12], стійкі компаративні сполуки [15].

Проблему виокремлення компаративних одиниць в особливу групу фразеологізмів намагалися розв'язати Н. Амосова, А. Кунін, А. Панасенко, Л. Скрипник, Г. Удовиченко, І. Чернишева, беручи до уваги, що для надання одиниці статусу компаративеми вона повинна бути зафіксована не менше ніж у трьох різних авторів, у двох лексикографічних або фразеологічних працях; встановлена фразеологічна ідентифікація; а також ураховано комплексний підхід; проведено контекстологічне дослідження; подано варіації зазначеної одиниці.

Ареальні компаративні фразеологізми характеризують лінгвоспільноту й розкривають її оцінні еталони. В іпостасі образної основи КФО еталоном є одиниця, яка має вищий рівень узагальнення внаслідок збагачення свого змісту асоціаціями. Асоціативне мислення та семантичні механізми уможливили поєднання в межах КФО основи порівняння й образу-еталону, напр.: *сильний як у горобця коліно*. Оскільки компаративеми дозволяє вживати основу *сильний* з реципієнтом у *горобця коліно*, слід проаналізувати релевантні відношення образу-еталона на концептуальному й вербально-семантичному рівнях, які виокремлюють логіко-понятійний, емоційно-оцінний, моральний види концептуалізації дійсності пересічного мовця. Репрезентація образу-еталона КФО відбувається у свідомості респондента внаслідок перекодування інформації з першої сигнальної системи в другу, де найголовнішими стають зорові та слухові відчуття. Тому образ об'єднує інформацію, що надходить різними каналами, серед яких основним є зоровий. Незважаючи на належність до певної лінгвоспільноти, на підсвідомому рівні робляться висновки – це стає причиною формування міжкультурної специфіки. „Насичений” новими, поглибленими знаннями образ знову відправляється в праву півкулю, де зв'язується з первинною картиною – образом-еталоном. Процес порівняння, зв'язування може відбуватися кілька разів, доки образ не стане еталоном. Цей образ-еталон є індивідуальним, не позбавленим творчої фантазії.

Підгрунтя цього – пам'ять, яка організаційно асоціативна й заіндексована мережею протиставлень і гарантує швидке розпізнавання відомих стимулів та швидкий доступ до інформації, пов'язаної із цими стимулами. Отже, образи-еталони у складі КФО є донорами ознак, які утворюють концепт і впливають на формування концептуальних універсалій, напр.: концепт *некрасивий* може формуватися за допомогою реципієнтів-фаунонімів *коза, корова, свиня*, які психологічно належать до базового рівня, тобто в них максимально сконцентровані релевантні властивості, що мають зорові референти [11, с. 351].

В. Телія підтверджує думку про існування внутрішнього змісту фразеологізму на вербально-семантичному рівні, „оскільки образи-еталони відображають поняття, пов'язані не тільки зі світобаченням, але й світорозумінням” [17, с. 241 – 242], напр. кращі еталони погорди в подінцівців виявлені реципієнти-фауноніми *пава, півень, гуска* та ін., образи розумово обмеженої людини – *баран, вівця, курка, теля* та ін.

Вибір образних еталонів у складі КФО залежить від національної психології та специфіки соціального мислення, а головну роль при їхньому формуванні відіграє частота, з якою певні об'єкти або явища трапляються в житті людей, що нерідко виражені в більш тривалих людських контактах з ними, „спричинюючи стереотипізацію останніх” [16, с. 12 – 13].

Таким чином, дослідження компаративної фразеології розширює лінгвокультурологічну інформацію про мешканців різних ареалів, формує етнічні стереотипи, що є уявленнями про моральні, розумові, фізичні та інші якості, властиві представникам різних етнічних спільнот.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авксентьев Л. Г. Сучасна українська мова. Фразеологія / Л. Г. Авксентьев. – Х. : Вища шк., 1983. – 137 с.
2. Архангельська А. Етнолінгвістичне світобачення чеського та українського народів на тлі фразеології споріднених мов / А. Архангельська // Слово. Фраза. Текст : сб. науч. ст. к 60-летию проф. М. А. Алексеенко. – М. : Азбуковник, 2002. – С. 35 – 41.
3. Берлизон С. Б. Компаративные фразеологические единицы – средство выражения экспрессии и эмоциональной оценки (на материале современного английского языка) / С. Б. Берлизон // Проблемы семасиологии и лингвостилистики. – Рязань, 1973. – Вып. I, ч. 1. – С. 3 – 72.
4. Василите К. А. Сравнительные фразеологизмы литовского языка : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.03 „Славянские языки” / К. А. Василите. – Вильнюсский гос. ун-т. – Вильнюс, 1972. – 22 с.
5. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / А. Вежбицкая. – М. : Школа „Языки русской литературы”, 1999. – 778 с.
6. Дворянкін В. О. Лексико-семантичні групи назв на позначення фізичних рис людини (на матеріалі говірок Володарського р-ну Донецької області) // В. О. Дворянкін // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / укл. А. Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк : ДонДУ, 2000. – Вып. 6. – С. 266 – 268.
7. Дзензелівський Й. О. Лексика української мови в її зв'язках з сусідніми слов'янськими і неслов'янськими мовами : тези доп. / Й. О. Дзензелівський ; Ужгород. держ. ун-т ; АН УРСР; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні ; Й. О. Дзензелівський (відп. ред.). – Ужгород, 1982. – 241 с.
8. Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія / Р. П. Зорівчак. –Л. : Вища шк., 1983. – 112 с.
9. Исина Г. И. Фразеологические сравнения современного английского языка (комплексный подход) : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук : спец. 10.02.04 „Германские языки” / Г. И. Исина. – Казахский гос. ун-т междунар. отнош. и миров. яз. им. Абылай хана. – Алматы, 2000. – 23 с.
10. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка : учебник / А. В. Кунин. – 2-е изд., перераб. – М. : Высш. шк., Дубна : Издат. центр „Феникс”, 1996. – 381 с.
11. Лавер В. І. Дослідження діалектної фразеології у лінгвогеографічному аспекті / В. І. Лавер // Дослідження лексики і фразеології говорів українських Карпат : темат. зб. – Ужгород, 1982. – С. 110 – 125.
12. Муница С. Н. Адъективные компаративные фразеологические единицы в немецком и украинском языках : дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 „Германские языки” / Муница Сергей

Николаевич. – К., 1975. – 191 с.

13. Найда А. М. Стійкі народні порівняння як об'єкт фразеології (семантичний і структурний аспекти) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / А. М. Найда. – Дніпропетровськ, 2002. – 18 с.

14. Ротт Э. Х. Компаративные фразеологизмы в русском, немецком и французском языках / Э. Х. Ротт // Вопросы романо-германского языкознания : материалы межвуз. конф. – Челябинск : Челяб. гос. ун-т, 1967. – С. 115 – 121.

15. Судоплатова М. Н. Устойчивые компаративные сочетания и компаративная фразеология / М. Н. Судоплатова // Современная русская лексикография. – Л. : Наука, 1979. – С. 48 – 61.

16. Сукаленко Н. И. Отражение обыденного сознания в образной языковой картине мира / Н. И. Сукаленко. – К. : Наук. думка, 1992. – 164 с.

17. Телия В. Н. Русская фразеология : Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспект / В. Н. Телия. – М. : Школа „Языки русской культуры”, 1996. – 285 с.

18. Чернышева И. И. Компаративная фразеология при изучении иностранного языка / И. И. Чернышева // Как подготовить интересный урок иностранного языка : сб. науч. ст. – М. : Изд-во ВПШ и АОН, 1963. – С. 99 – 119.

19. Hessky R. Sprach- und kulturpezifische Züge phraseologischer Vergleiche // EUROPHRAS 88. Phraséologie Contrastive Actes du Colloque International Klingenthal – Strasbourg. 12 – 16 mai 1988 / Hrsg. Von G.Gréciano. – Strasbourg : Université des Sciences Humaines, 1989. – S. 195 – 209.

*ФІЛОСОФСЬКО-ЕСТЕТИЧНІ АСПЕКТИ
СУЧАСНОГО КУЛЬТУРОПІВРОБННЯ*

УДК 285.6

*А. Ализадє,
г. Баку, Азербайджан*

СТРУКТУРА МЕЖКУЛЬТУРНИХ КОММУНІКАЦІЙ

В случаях, когда межкультурная коммуникация осуществляется между большими группами людей, выделяют этнический и национальный уровни коммуникации:

1. Этнический уровень межкультурного взаимодействия наблюдается между локальными этносами, этноязычными и другими общностями. В современной этнологии этносом считается исторически сложившаяся на определенной территории совокупность людей, характеризующаяся общими особенностями культуры, самоназванием и совместно осуществляемой хозяйственной деятельностью. Этническая культура касается преимущественно обыденной жизнедеятельности этноса, включая язык, нравы, обычаи, нормы обычного права, ценности, орудия труда, пищу, средства передвижения. Как всякая культура, этнокультура представляет как единство преемственности и обновления. Обновление культуры может быть эндоинным (возникшим внутри культуры без влияния извне) и экзоинным (заимствованным извне, являющимся результатом межкультурной коммуникации). Сама по себе межкультурная коммуникация на этническом уровне, выражающаяся в усилении контактов, увеличении количества смешанных браков. Культура этноса не только обеспечивает его интеграцию и стабильность как системы, она выполняет этнодифференцирующую функцию, заключающуюся в различии «своих» и «чужих».

2. Национальный уровень межкультурной коммуникации возможен при наличии национального единства, национальное единство возникает как на моноэтнической, так и на полиэтнической основе через общую хозяйственную деятельность и государственное политическое объединение. Это дополняется и формированием соответствующей культуры. Национальная культура представляет собой совокупность традиций, норм, ценностей, правил поведения, общих для представителей одной нации, государства.

Этнические культуры могут входить в состав национальной, как и культуры представителей других наций. Большинство национальных культур полиэтничны, но в отличие от этнических культур национальные объединяют людей, живущих на больших территориях и необязательно связанных кровнородственными отношениями. Это обуславливает разновидности межкультурных коммуникаций на национальном уровне: коммуникации между субкультурами внутри единой национальной культуры и коммуникации между собственно национальными культурами. Культурные контакты являются важным компонентом общения между народами. Следующие формы межкультурных коммуникаций занимают приоритетное место в процессе этнического взаимодействия.

Аккультурация представляет одновременно процесс и результат взаимного влияния разных культур, при котором все или часть представителей одной культуры (культуры – реципиента) перенимают нормы, ценности и традиции другой (культуры донора).

В процессе аккультурации в качестве культуры донора и культуры реципиента одновременно выступают обе взаимодействующие этнокультуры, хотя степень их

влияния друг на друга может быть неодинаковым и кроме того, представители одной этнокультуры могут полностью принимать ценности другой, отвергать их либо подходить к ним селективно избирательно. В процессе аккультурации каждый человек одновременно решает две важнейшие проблемы – стремится сохранять свою культурную идентичность и включается в чужую культуру. Этническую ассимиляцию в полной мере можно отнести к категории этнотрансформационных процессов, поскольку она представляет собой процесс полного или частичного поглощения одним этносом другого, обычно слабого более сильным. Итогом ассимиляции становится утрата исконных этнических свойств, изменений этнической идентичности, самосознания людей. В процессе этнической ассимиляции принято выделять два типа: полная и частичная. Кроме того, в этнологии различаются естественная и насильственная ассимиляция.

Экспансия. Наряду с аккультурацией как формой межкультурной коммуникации необходимо акцентировать наше внимание на форме экспансии, которая представляет собой расширение сферы влияния доминирующей этнокультуры за первоначальные пределы или государственные границы. Выделяя экспансию как форму взаимодействия, преимущественно однонаправленной межкультурной коммуникации.

Культурная диффузия как форма межкультурной коммуникации представляет собой проникновения культурных черт и комплексов из одного общества в другое при их соприкосновении (культурном контакте). Его механизмами служат миграция, торговля, ярмарки, туризм. Результатом культурной диффузии становится культурная интеграция.

Культурный конфликт как форма межкультурной коммуникации предполагает столкновение субъектов культуры – носителей различных культурных ценностей и норм. Причиной культурных конфликтов служат культурные различия между народами или внутри отдельного общества, которые могут принимать форму противоречия или даже открытого столкновения.

Культурная трансмиссия – процесс, благодаря которому культура передается от предшествующих поколений к последующим через обучение. Культурная трансмиссия делает возможным такое явление, как преемственность культуры, ее непрерывность во времени.

Каждая из перечисленных выше форм межкультурной коммуникации играет определяющую роль в процессе этнического взаимодействия как между носителями этнокультуры, так и между этносоциальными образованиями.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кребер А. Культура. Критический анализ концепции и дефиниции / А. Кребер. – М., 1992.
2. Беджанов М. На пути национального возрождения / М. Беджанов. – Майкоп, 1992.
3. Плеханов Г. Избранные философские произведения / Г. Плеханов. – М., 1956.
4. Плутарх. Антология философии / Плутарх. – М., 1969.

УДК 069.06

С. А. Амирханов,
г. Баку, Азербайджан

ВЗАИМОСВЯЗИ И ЗАКОНОМЕРНОСТИ В МУЗЕЙНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ МУЗЕЕВЕДЕНИИ

На современном этапе научно-исследовательская разработка теоретических и практических направлений музееведения находится в центре внимания ученых-исследователей, что довольно естественно. С одной стороны, выявление взаимосвязей

и закономерностей обогащает теоретическое музееведение. Во-вторых, этого требует стремительный темп развития музееведения в современную эпоху.

Взаимосвязи и закономерности музейной деятельности являются одним из основных сфер взаимосвязей, которые классифицируются следующим образом:

1. Взаимообусловленность деятельности музейного работника, зрителя и экспозиции.
2. Зависимость познания посредством музейной обстановки от экспозиционных материалов.
3. Зависимость духовного обогащения от качества музейных мероприятий.

Эти взаимосвязи способствуют большей целенаправленности научно-теоретической и практической деятельности музея, а также повышению эффективности обогащающих, развивающих, образовательных, воспитательных, просветительных, формирующих и иных свойств музейной деятельности [1, с. 27].

Из исследования деятельности Национального Музея Истории Азербайджана Национальной Академии Наук Азербайджана, Национального музея Азербайджанской литературы им. Н. Гянджеви НАНА, Государственного Музея Музыкальной Культуры Азербайджана, Балакен-Шекинского, Ширванского и других музеев становится ясно, что при решении масштабных либо узких проблем музейный работник превращается в значимый фактор музейной деятельности. Качество работы директора, заместителей, заведующих отделами, секторами, заведующего фондом, специалистов, трудящихся в экспозиции и в других сферах, зависит от их как теоретических, так и практических умений и способностей, а также способствует раскрытию, выявлению ряда возможностей.

Как известно, содержание деятельности регулируется в течение определенного времени. Например, чтобы добиться качественных результатов при реставрации музейного предмета требуется относительно длительное время.

Чтобы в реставрационной деятельности добиться профессионального качества, необходимо выполнить поэтапный, порой многоступенчатый цикл работ. Однако вряд ли следует ожидать подобного профессионализма от некомпетентного работника. Предоставление каких-либо длительных сроков не сможет компенсировать отсутствие опыта, знаний и умений. Неумелость обязательно скажется на качестве работы. Музейный работник, будучи человеком творческим, должен соответствовать следующим основным требованиям:

1. Неустанно повышать уровень своих теоретических знаний.
2. Регулярно развивать свои способности и навыки, овладевать творческими умениями;
3. Регулярно развивать свое творчество;
4. Творчески относиться к музейной деятельности.

Музейному работнику следует проявлять свои творческие способности, в первую очередь, в экспозиционной деятельности. Экспозиция считается результатом комплексной деятельности музея. Экспозиция организуется музейным коллективом, следовательно, является результатом творческих мировоззрений, свойственных отдельным членам коллектива. Именно комплексное творчество художника, дизайнера, оформителя художественного зодчества, художественного, художника, осветителя, экскурсовода и др. предоставляет в распоряжение зрителя экспозицию, обладающую силой научно-художественного воздействия.

В организации экспозиции необходимо учесть следующие основные требования:

1. Содержание экспозиции должно соответствовать окружающей среде, ситуации, музейной обстановке;

2. В экспозиции следует добиться полноты содержания;
3. В организации экспозиции необходимо обращать особое внимание научности, плановости, последовательности;
4. В целом, к экспозиционной деятельности необходимо относиться творчески.

С одной стороны, без коллектива невозможно организовать и задействовать какую либо экспозицию, с другой стороны, экспозиция является олицетворением, воплощением творческого труда ее создателей. Следовательно, музейный работник и экспозиция становятся фундаментом друг для друга, они взаимозависимы и взаимообусловлены.

Известно, что зрители относятся к разным возрастным группам. Зрителю, относящегося к какой-либо возрастной группе, свойственно своеобразное мировоззрение, способность познания, уровень овладения знаниями, умениями и навыками. В организации экспозиции все эти качества следует держать в центре внимания.

Между учебным процессом и экспозицией, школой и музеем, семьей и музеем существуют тесные взаимосвязи. Одновременно подобные связи способствуют усвоению, познанию отдельных дисциплин, формирует отношение к другим музеям, историческим культурным памятникам, музеям-заповедникам, памятным комплексам. Зарождение комплексности создает фундамент для всесторонней деятельности человеческого мышления. Повышение интереса к национальным культурным ценностям формирует интерес к ценностям общечеловеческим. В результате происходит активное развитие практических навыков, умений и способностей. Наконец, взаимоотношения сторон дает положительный результат, т.е. практически происходит поэтапное зарождение творческих ростков деятельности, в этом процессе раскрывается творческая основа и последующие результаты.

Наблюдения, проводимые в региональных краеведческих музеях, показывают, что пассивный зритель усваивает экспонируемые материалы пассивно, довольствуется удовлетворением простейших запросов, не пытается соотнести свои теоретические знания с нынешними наблюдениями, остается равнодушным. Следовательно, в нем не происходит ни зарождение интересов, ни потребности повторного посещения экспозиции, музея.

Безразличное отношение, отсутствие у зрителя интереса к творческой работе, свидетельствует том, что у музейного коллектива в этом направлении работы непочатый край.

Таким образом, без творческого коллектива - нет экспозиции, без экспозиции – нет взаимоотношения со зрителем. В ходе деятельности процесс обретает закономерные черты. Суть подобной закономерности можно охарактеризовать следующим образом: «В процессе деятельности музейный работник, экспозиция и зритель обуславливают друг друга» [2, с. 16].

В процессе познания одним из основных и ведущих факторов является музейная экспозиция. Средством одушевления экспозиции и доведения ее научно-теоретической сути до зрителя является слово. Слово в процессе раскрытия сущности и содержания экспозиции превращается в значимый фактор. Сведения об экспонате, факты данные базируются на знаниях, мировоззрении, научной подготовки экскурсовода, однако передает он свою информацию именно посредством слова. Естественно, имеет значение также научно обоснованное определение, разнообразие, история музейного экспоната, отраженное в письменных материалах экспозиции, опора на научные доводы и доказательства, отражающие художественное мастерство. В экспозиции источником полного и всестороннего содержания является экспонат.

Все это вместе называется экспозиционным материалом. Материалы комплектуются на основе определенных принципов в соответствии с содержанием выставки либо иного музейного мероприятия, что в свою очередь облегчает восприятие материала, направляет его. Научно обоснованные экспозиционные материалы обладают силой воздействия, усваиваются легко. Например, экспонат, посвященный истории национальной литературы в Музее азербайджанской литературы им. Н. Гянджеви НАНА, благодаря целесообразному размещению, удачному освещению, пояснительным научно-теоретическим материалам, сопровождающихся грамотными комментариями экскурсовода, усваивается легко и быстро. Научно обоснованная демонстрация богатого, разнообразного творчества А. Хагани, Н. Гянджеви, Мухаммед Физули, М.П. Вагиф, Мирза Шафи Вазех, Исмаил бек Гутгашинский, А. Бакиханов, Гасым бек Закир, М.Ф. Ахундов, Сеид Азим Ширвани, Наджф бек Везиров, Самед Вургун, Абдула Шаик, Мирза Ибрагимов и других литераторов зарождает в детях, в подростках, молодежи и у старшего поколения различные интересы, а также имеет огромное воспитательное значение.

Мирза Фатали Ахундов своими глубочайшими знаниями, разносторонним мировоззрением, объективным отношением к сложным социальным процессам своего времени, яркий представитель плеяды азербайджанских просветителей, занимает достойное место в истории развития литературной среды как в Азербайджане, так и мусульманского Востока XIX столетия. Экспонаты, отражающие жизнь и творчество выдающегося литератора, персонажи его произведений, обличающие одним своим видом всю наготу общественного климата того времени, создают благоприятные условия для целенаправленного усвоения поданного материала. Научная обоснованность экспозиционных материалов, отражающих литературное наследие просветителя, его разностороннее мировоззрение, изображают М. Ф.Ахундова, как вестника новых веяний, света, радости, оптимизма, свободолюбия, как деятеля, труды которого имели значение как для литературной среды той эпохи, так и в дальнейшем, облегчает усвоение материала и способствует воспитательному воздействию.

Можно привести в качестве примера экспозиционные материалы, посвященные творчеству других корифеев азербайджанской науки, культуры, литературы и искусства. Богатое культурное наследие азербайджанского народа предоставляет прекрасную возможность для широких научных изысканий, обобщения и систематизации собранного материала в музеях, являющихся источником научно-исследовательской работы.

Устройство экспозиционных материалов на идейной основе создает условия для конкретики. При обзоре образцов классического художественного творчества в Азербайджанском Государственном Музее Искусства им. Р. Мустафаева выясняется, что художественное своеобразие произведений Бахруза Кенгерли, Мирза Гадима Иревани, Мир Мовсуна Навваба и Азима Азимзаде, исполненные в разных жанрах, свидетельствует о разностороннем творчестве, мощном таланте, плодотворной деятельности этих мастеров.

В начале осмотра зритель может столкнуться с трудностями в восприятии увиденного. Однако экспозиционные материалы, скомпонованные по принципу идейности, в направлении от простого к сложному, создают условия для возникновения общей идеи экспозиции. Компоновка материалов, отражающих творческую деятельность в определенную историческую эпоху на основе стержневой идеи, представленных на суд зрителя, облегчает усвоение материала, создает широкое представление о том историческом времени. Отдельные идеи объединяются вокруг осевой идеи и создают единую идею экспозиции.

Наглядность, будучи основным принципом музейной деятельности, имеет также большую познавательную значимость. Великий чешский педагог Ян Амос Коменский (1592 – 1970) в своем фундаментальном труде «Великая дидактика» характеризует наглядность как об один из краеугольных камней процесса обучения. Он настаивал, чтобы молодежь овладевала необходимыми знаниями основательно и со вкусом, сегодня и в будущем, в обучении требовал наглядности, простоты и успешности, сознательности и последовательности. Он называл наглядность «золотым правилом» обучения [3, с. 21].

Принцип наглядности при экспонировании воздействует в основном следующим образом:

1. Факты и исторические события в экспозиции подтверждаются именно с помощью экспоната, обеспечивающего наглядность. Наглядное подтверждение теоретических знаний создает условия для долгосрочного запоминания.

2. Во время наглядной демонстрации зритель «сталкивается» с определенной исторической эпохой, события тех времен волей-неволей оживают в его представлениях, в мышлении происходит процесс сравнения, сопоставления прошлого с настоящим.

3. Одновременно в зрителе возникают нравственно-эстетические ощущения, формируется глубокий художественный вкус.

Например, мужские и женские образы в произведениях Мирза Гадима Иревани, экспонируемых в Азербайджанском Государственном Музее Искусства им. Р. Мустафаева, кажутся живыми и реальными людьми, привлекают психологической выразительностью. С помощью передачи психологической позы, движения и жестов, одеяния, орнаментальных украшений женского образа в произведении «Неизвестная женщина» художнику удается создать соответственное отношение к историческому прошлому. Произведение формирует художественное восприятие зрителя, пробуждает и усиливает художественное воображение. С точки зрения наглядности экспонаты, выставленные в Национальном Музее Истории Азербайджана НАНА, Национальном Музее Азербайджанской литературы им. Н. Гянджеви НАНА, Азербайджанском Государственном театральном музее им. Дж. Джаббарлы, Азербайджанском Государственном Музее Музыкальной культуры Азербайджана и других музеях, обладают огромной силой воздействия.

Экспонаты, выставленные в Государственном музее Азербайджанского ковра и народно-декоративного искусства им. Л. Керимова, отражающие развитие азербайджанского декоративно-прикладного искусства из разных регионов и городов страны, наглядно демонстрируют творческую деятельность, картину сельского хозяйства, общественно-политический облик разных исторических эпох. Стоящий перед ковром зритель, будто вступает с образцом ковроткачества в непосредственное общение, может любоваться им (не прикасаясь!) с любого расстояния.

В процессе созерцания у зрителя появляется возможность сравнивать какой-либо ковер из одной местности с ковром из другого региона, либо ковер одной исторической эпохи с ковром из других времен (обращаясь, прибегая при этом к знаниям музейного работника). Одновременно у зрителя развивается такая важная способность как наблюдательность, совершенствуется умение сравнивать и сопоставлять. Таким образом наглядность и научность обуславливают друг друга.

В познавательном процессе следует учесть разнообразие видов наглядности:

- предметная наглядность (экспонат, образец, предмет);
- изобразительная наглядность (рисунок, портрет, образец цветовосприятия);
- словесная наглядность (впечатление, навеянное речью экскурсовода);

–мобильная наглядность (при применении технических средств, а на современном этапе с применением информационно-коммуникационных технологий).

Соблюдение принципа последовательности наряду с другими принципами имеет огромное значение для качественного познания. Значение имеет последовательность подачи отдельных произведений искусств, хронологическая последовательность, последовательность жанров искусства. Опора творчества одной исторической эпохи на искусство эпохи предыдущей, взаимосвязь с зодчеством, зодчества с ваянием, влияние литературы на театральное искусство, музыки на искусство танца - все эти взаимосвязи и взаимовлияния подчиняются строгой последовательности, одно порождает другое, третье служит почвой для развития и совершенствования новых жанров и видов искусства. Например, демонстрация летописи национального театра в Азербайджанском Государственном Театральном музее им. Дж. Джаббарлы, уходящая корнями в 1873 год, вызывает восхищение и удивление зрителя. В экспозиции строго соблюден принцип последовательности. Четко и ясно прослеживается глубокая, глубинная взаимосвязь жанров и видов искусства: синтез литературы, театрального творчества, режиссуры, актерского мастерства, драматургии, живописи, музыки, танца и др. Принцип последовательности способствует эффективности познавательного процесса.

Принцип индивидуального подхода, художественного проецирования, связи жизни и деятельности, системности и другие принципы также имеют важное значение для познавательного процесса.

Исходя из сущности музейной деятельности, процесс обогащения, будучи сложным, своеобразным явлением, состоит из комплекса важнейших движущих приемов. Цель обогащения в механизме деятельности реализуется непосредственно с помощью экспозиционных материалов, условий и музейных работников, являющихся ведущим, основным фактором этой деятельности. Естественно, что процесс носит поэтапный характер. Одним из источников духовного обогащения является музейное мероприятие. Комплекс мероприятий подразделяется на мероприятия музейные и внемузейные.

Наблюдения, проведенные в музеях нашей республики, позволяют выявить в процессе обогащения два целесообразных направления эффективности музейной деятельности – теоретическую и практическую.

Во-первых, процесс обогащения с теоретической точки зрения занимает своеобразную позицию в музейной деятельности.

Приобретение знаний, являющихся конечным результатом теоретического обогащения, превращается в источник для дальнейшего формирования умений и навыков. Одновременно теоретическое формирование в процессе деятельности считается началом последующего практического обогащения, движущей силой процесса мышления.

Во-вторых, в музейной деятельности художественно эстетическое воздействие мероприятий имеет важное значение для практического обогащения.

Таким образом, в процессе как внутримузейных, так и внемузейных мероприятий, проявляется и теоретические и практические воздействия. Однако как в первом случае, так и во втором показатели качества имеют огромное значение. Степень воздействия музейной деятельности на современном этапе зависит, главным образом, от качественных характеристик этой деятельности. Процесс рассчитан на появление теоретического и прикладного воздействия. На выставках и экспозициях разного содержания следует постоянно держать в центре внимания качественное представление экспоната, эффективное доведение до зрителя каждой детали, каждой порции

інформації, організацію художественно-оформительських робіт, відповідують смаку і інтересам аудиторії, цілесобразне і грамотне застосування технічних засобів і інформаційно-комунікаційних технологій, урахування сфери інтересів оточуючої середовища і інші фактори.

Теоретична і практична опора на твори мистецтва при дотриманні якісних характеристик на зустрічах з творчими людьми пробуджує в глядачів різноманітні інтереси, привносить смак, плідно впливає на розвиток знань, навичок і умінь.

При читанні лекцій і проведенні бесід різної тематичної спрямованості покращення якісних показників теоретичної інформації, базуючої на наукових джерелах, постійно знаходиться в центрі неослабного уваги в музеях різного профілю нашої республіки. В процесі засвоєння теоретичного матеріалу глядачі різних вікових груп знайомляться з творчим почерком, галереєю художественних образів окремих митців, присвятивших свій життєвий шлях збагаченню світу прекрасного.

В процесі духовного збагачення глядач розуміє, що кожен митець за допомогою неповторимих художественних образів відображає життєві явища різного змісту, умови життя і трудової діяльності, взаємини з суспільством, один з одним, бажання і прагнення, почуття, тривоги і характер людей, а в цілому, вигляд конкретної історичної епохи. Несомненно, митці, працюючі в різних областях художественного творчості, зображаючи якийсь історичний період, схватують специфічні риси цього періоду, а також користуються специфічними засобами впливу і способами вираження своєї області мистецтва.

Проведення вікторин і диспутів в музейній обстановці, перед експонатом, зразком історичної епохи посилює якість сприйняття. Як правило, музейні заходи стають прекрасним засобом для вдосконалення і розвитку знань, умінь і навичок у школярів, студентів і аспірантів. Вибір питань і відповідей, відповідних обстановці, вимагає від музейного працівника предельної уважливості.

Художественно-творче значення живопису є невід'ємним фактором для якісного духовного збагачення. На перший погляд створюється враження, що живопис відображає лише зовнішнє схожість. На справді живопис з допомогою фарб розкриває події і дії людей, їх неповторні властивості і особливості, своєрідність характеру і внутрішній світ людини, неповторну красу природи, сутність і зміст життя, а іноді і смерті.

В музеях Азербайджану помітне прагнення зв'язати якісні, ефективні дані про науково-художественну природу живопису з наочністю, з реальною обстановкою, що в результаті позитивно відображається на якості духовного збагачення індивіда, пробуджує в ньому інтерес, здивування, захоплення, сприяє активному емоційному засвоєнню поданого матеріалу.

Цілеспрямованість духовного збагачення, базуюча на якості засобів і методів діяльності, з особливою силою проявляється в театральній мистецтві. Представлення починається з п'єси. П'єса відображає почуття і роздуми автора, драматурга, зображені їм події в дійстві, в динаміці. Декорація, композиція, художественно-оформительські роботи, музичне супроводження, костюми, форма і решта, виконані відповідно до змістом і динамікою сцени, сприяють посиленню сприйняття художественної сили театральної мистецтва. Таке часто помітне в Музеї музичної культури, в

Азербайджанском Государственном театральном Музее им. Дж. Джаббарлы. Сосредоточение в музеях экспонатов, отражающих театральную жизнь разных исторических эпох посредством музейной обстановки способствует духовному обогащению, которое становится возможным благодаря выставкам и мероприятиям разнообразной тематики. Таким образом, анализ практической деятельности ведущих музеев Баку, Гянджа, Шеки показывает, что научно-художественное применение мероприятий в музейной обстановке способствует обогащению как теоретическому, так и прикладному. При этом показатели качества занимают главенствующее положение, т.е. благодаря научно-творческой музейной среде совершенствуется познавательный процесс, опирающийся на качественные характеристики мероприятий, что способствует возникновению и развитию такого сложного комплекса взаимосвязей, как теоретическое и прикладное обогащение. В этом развитии процесс познания становится источником для механизма деятельности. Научное мышление вкупе с мышлением творческим участвует в превращении подобных взаимосвязей в закономерности. Совершенствование качественных характеристик комплексной природы музейной среды влияет на качественные показатели музейных мероприятий, а это в свою очередь воздействует на качество процесса познания и последующего обогащения, что положительно сказывается на других сферах деятельности. Приобретенный положительный результат выступает как высшая степень качества, как следующая ступень предыдущей целенаправленной деятельности.

Таким образом, взаимосвязи между перечисленными факторами порождают закономерности. В ходе мероприятий соответствующие воздействия дают определенный результат, возникает обогащение, ценность которого измеряется критериями качества. Выведение закономерности можно обрисовать следующим образом:

Качество обогащения возрастает по мере возрастания степени качества мероприятия, проводимого в музейной среде. В теоретическом музееведении эта закономерность распространяется на музейную деятельность (включая выставки и иные мероприятия). Измерению поддается также степень качества деятельности музейных клубов, кружков, занятий, олимпиад и пр. объединений, действующих при музеях.

Эту закономерность можно сформулировать в форме музееведческого закона - «Закон зависимости обогащения от качества музейных мероприятий».

ЛИТЕРАТУРА

1. Музееведение : учебник для высш. школ / под ред. Р. Агаева, С. Амирханова, А. Ализаде. – Баку, 2002.
2. Амирханов С. Взаимосвязи в музейной деятельности : учеб.-метод. пособие / С. Амирханов. – Баку, 2000.
3. Педагогика / Талыбов У.Р., Агаев А.А., Исаев С.Н., Эминов А.И. – Баку : Маариф, 1993.
4. Габиров Н. Беседа об искусстве живописи / Н. Габиров. – Баку : Детгиздат, 1961.

**СОВРЕМЕННАЯ ЗАПАДНАЯ КУЛЬТУРОЛОГИЯ
О СТАГНАЦИИ МАСС КАК ИСТОЧНИКЕ КРИЗИСА КУЛЬТУРЫ**

Непосредственно пережитой опыт социокультурных катастроф XX века европейскими интеллектуалами, найдя философское осмысление существенно поколебал идеологический фундамент иллюзий либерального прогрессизма. Теоретическая рефлексия духовной ситуации времени мыслителями современности привело к созданию новых культурологических концепций. Влияние научно-технического прогресса на общество и культуру, массовая культура как угроза гуманизму с развитием цивилизации ведёт к углублению технизации общества и как следствие к узкой специализации, неизбежной узкой сферы деятельности. О неизбежности технизации предупреждали О.Шпенглер, К.Ясперс, А.Камю, А.Тойнби, А.Швейцер и многие другие гуманисты. По А.Швейцеру, неравномерное развитие материальных и нравственно духовных начал в обществе привело к дефициту гуманизма в фундаменте самой современной культуры. Из-за специфических особенностей труда в индустриальном и постиндустриальном обществе «сообразительность и практические навыки современного рабочего уже не находят все новых сфер применения. Творческое и художественное начало в нем умирает. Нормальное чувство собственного достоинства, стимулируемое трудом, в которой ему неизменно приходится вкладывать всю свою сметливость и всю свою душу сменяется самодовольством, мешающем ему видеть за доведенным до совершенства частным навыком, общее несовершенство» [3, с. 44]. По мнению ведущих культурологов, став жертвой перенапряжения, такой человек в массе своей будет искать внешнего отвлечения, не требующего сосредоточенности. Пресса желтеет, театр превращается в кабаре, а литература все больше носит поверхностно развлекательный характер. Создав упрощенное представление о человеке, институты призванные служить образованию и культуре в конечном счете, теперь уже вынуждены считаться с человеком-массой, с человеком-варваром. По мнению Х.Ортеги-и-Гассета, такой современный варвар будучи самодоволен и самонадеян постоянно стремится господству, к власти. «... психологическая структура этого нового типа “человека-массы”...: 1) естественное и радикальное представление того, что жизнь является легкой и обильной, без трагических ограничений; поэтому каждый средний индивидуум обнаруживает в себе чувство господства и триумфа, которое 2) призывает его утвердить самого себя таким, каков он есть, утвердить охотно и полно свое моральное и интеллектуальное достоинство... Действовать затем так, как если бы в мире существовал только он один и ему подобные, и поэтому 3) выступая он будет вносить повсюду свое вульгарное мнение» [1, с. 125]. Выдающийся немецкий философ К.Ясперс также скептически относился к возможностям либерального прогрессизма. «Физическое уничтожение людей выдающихся, задыхающихся под давлением реальности и массы, явление наиболее часто встречающееся в истории. Быстрый рост усредненности неразмысляющего население, даже без борьбы самим фактом своей массовости торжествует подавляя духовное величие. Бесперывно идет отбор неполноценных прежде всего в таких условиях, как хитрость и брутальность служат залогом значительных преимуществ» [4, с. 259]. В культурологической концепции британского историка очень подробно раскрывается характер творческого меньшинства (элиты) и косного большинства (массы). А.Тойнби был убежден, что источником кризиса культуры является пропасть между творческим меньшинством и массами. «...

Огромное масса людей все ещё остаются на том интеллектуальном и нравственном уровне, на котором они прибывали сто пятьдесят лет назад, когда новые гигантские силы только начали появляться... Мера нравственного убожества и деградации современного человечества в полной мере видна на страницах «жёлтой прессы». В извращенности западной прессы также ощущается властная сила современного западного индустриализма и демократии, стремящимися удержать основную массу людей и без того ущербную в культурном отношении, на как можно более низком уровне духовности... Стагнация масс является фундаментальной причиной кризиса, с которым столкнулась западная цивилизация в наши дни» [2, с. 213].

Несмотря на все преимущество обаяния живых и творческих, исторически отзывчивых концепций, авторы, которых проявляя гражданскую и интеллектуальную смелость, улавливая круг проблем современности небыли на уровне поставленных задач. Тем не менее, многие фундаментальные установки, футурологические предчувствия и озарения актуальны как никогда для поколения людей нового тысячелетия.

ЛИТЕРАТУРА

1. Долгов К. М. От Киркегора до Камю / Долгов К. М. – М. : Искусство, 1990.
2. Тойнби А.Дж. Достижение истории / А.Дж. Тойнби. – М. : Изд. группа «Прогресс», «Культура» 1996.
3. Швейцер А. Культура и этика / А. Швейцер. – М. : Прогресс, 1973.
4. Ясперс К. Смысл и назначение истории / К. Ясперс. – М. : Политиздат, 1991.

УДК 327

*Ч. Г. Багиров,
г. Баку, Азербайджан*

КУЛЬТУРНАЯ ДИПЛОМАТИЯ В СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ (на примере России и Азербайджана)

Сегодня мы твердо стоим на пороге нового тысячелетия, новой эры. Процессы общественного развития приобретают глобальный характер, происходит постепенный переход от национальных экономик к мировой, складываются межнациональные информационные структуры, набирают силу процессы глобализации в различных сферах ее проявления. Все большую силу набирает тенденция к широкой либерализации торговли, происходит небывалое развитие науки и техники. Мы являемся свидетелями и участниками радикальных социально-экономических и политических процессов. Налицо тенденции к духовному возрождению, расцвету искусств, гуманизации общества, цивилизационной толерантности. Необычайно растет значение личности, индивида в современном обществе, что, как следствие, порождает огромный научный интерес к данному феномену в области культурологии и философии. На этом фоне резко повысилось значение фактора культуры в мировой политике и международных отношениях, серьезно возросло его влияние на общемировые социально-экономические процессы, на межгосударственные отношения. В связи с этим государства начинают уделять все большее внимание своей культурной политике, становится все более актуальным и все чаще используется термин «внешняя культурная политика», поскольку экспорт, распространение и популяризация национальной культуры или, в обратном случае, отторжение внешней культурной экспансии стали весьма действенным инструментом дипломатии и

довольно эффективным средством борьбы за национальные интересы того или иного государства. Тем не менее, внешняя культурная политика при ее успешной реализации может служить очень сильным вспомогательным идеологическим орудием, сопровождающим осуществление общей внешнеполитической стратегии государства, создавая таким образом еще более прочный фундамент, позволяющий государству не только отстаивать и продвигать свои национальные интересы на мировой арене, но и оказывать непосредственное и очень серьезное влияние на различные политические, экономические, социальные процессы в мире. В этой связи актуальным и интереснейшим примером для исследования является внешняя культурная политика Азербайджана. В системе современных международных отношений, образовавшаяся в результате распада СССР, независимая Азербайджанская Республика занимает особое место, связанное с его географическим положением, превратившем страну в геополитический центр Южного Кавказа со всеми вытекающими отсюда последствиями. Азербайджан имеет сложившиеся веками традиции национальной дипломатии. Как древнейшие (Манна, Атропатена, Албания), так и средневековые (государства Ширваншахов, Атабеков, Ак-Коюнлу, Сефевидов, азербайджанские ханства XVIII века) налаживали и поддерживали дипломатические отношения со многими как соседними, так и дальними восточными и западными странами.

С середины XV века возрастает роль внешнеполитического фактора во взаимном сближении Азербайджана с европейскими странами. Государство Ак-Коюнлу стало играть важную роль во взаимоотношениях Ближнего и Среднего Востока с европейскими странами. Так были расширены дипломатические связи между Ак-Коюнлу не только с западноевропейскими странами, но и славянскими странами Восточной Европы – Великим Московским княжеством, Польшей, Чехией и др. Сотрудничество с этими странами, особенно, с Русским царством, было продолжено и в период существования азербайджанского государства Сефевидов в XVI – XVII вв.

В начале XX века, в период существования Азербайджанской Демократической Республики азербайджанской дипломатической миссии на Парижской мирной конференции удалось добиться признания Антантой независимости Азербайджана де-факто 19 апреля 1920 г. азербайджанским парламентом был принят закон об учреждении дипломатических представительств в ряде европейских стран, в том числе и в России, Украине и др. странах.

Одной из характерных черт национальной дипломатии как в прошлом, так и в современную эпоху является стремление к стабильности и сбалансированности межгосударственных интересов, обеспечение при этом национальных интересов и национальной безопасности, справедливое урегулирование возникающих проблем и противоречий, мирная направленность внешней политики Азербайджанской Республики на международной арене.

В настоящее время деятельность Азербайджанской Республики в области внешней политики и международных отношений выстраивается с учетом общенациональных интересов в соответствии с конкретными реалиями и нормами международного права. Основу же внешней политики страны составляют принципы мирного сосуществования и добрососедства, невмешательства во внутренние дела других государств, взаимовыгодное сотрудничество во всех сферах. Причем, внешнеполитические принципы Азербайджанской Республики опираются на общепринятые международные правовые нормы, на Устав ООН, принципы ОБСЕ, которые отвергают применение силы в решении межгосударственных и международных споров.

Связи Азербайджана с международными и региональными организациями

строяться на основе взаимных обязательств, ответственности и готовности к сотрудничеству во имя всеобщей безопасности. Это приобретает особую актуальность в современных условиях борьбы против сил международного терроризма и воинствующего сепаратизма.

Основные принципы национальной дипломатии, которые были определены общенациональным лидером азербайджанского народа Г.А.Алиевым, полностью отвечают национальным интересам государства и реализуется нынешним Президентом страны И.Г.Алиевым в сбалансированной, отличающейся реализмом и прагматизмом внешней политике Азербайджанской Республики. Основная же цель этой политики состоит в том, чтобы обеспечить независимость, безопасность и территориальную целостность государства, создать благоприятные внешние условия для претворения в жизнь экономических реформ, крупных международных проектов, таких как, прокладка Основного Экспортного Трубопровода Баку-Тбилиси-Джейхан, других трансрегиональных коммуникаций, а также обеспечение прихода крупных иностранных инвестиций в экономику страны.

Именно благодаря, этой внешней политики Азербайджан за последнее десятилетие вошел в сферу экономических и политических интересов ведущих государств мира, приобрел твердые гарантии своей независимости, наладил цивилизованные отношения со всеми странами мира.

Как известно основной тенденцией нынешнего этапа мирового развития является глобализация, которая будучи сложным и неоднозначным явлением, призвана содействовать обеспечению устойчивого развития, целостности и стабильности систем правления государств, преодолению дискриминации в экономических отношениях, повышению благосостояния народов. Верховенство принципов и норм международного права, эволюционный характер изменений, партнерство и содействие более развитых государств менее развитым, взаимное доверие и признание национальных различий при приверженности общечеловеческим ценностям являются определяющими векторами этого процесса. В свою очередь, как отмечал в своем выступлении в ООН осенью 2000 года общенациональный лидер Азербайджанской Республики Г.А.Алиев, Азербайджан вносит свой вклад в позитивное развитие глобализации. Используя свое географическое положение, ресурсы и потенциал, имеющие геостратегическое значение мирового масштаба, Азербайджан эффективно реализует берущую начало в богатом историческом прошлом и ориентированную в будущее роль моста между Востоком и Западом. Одним из основных проектов для достижения этой цели является восстановление Великого Шелкового пути, создание транспортного коридора Европа-Кавказ-Азия, обеспечение транспортировки углеводородных ресурсов Каспийского бассейна на мировые рынки. Ключевую же роль во всех этих проектах играет приобретая в конце 1991 года полную независимость Азербайджанская Республика.

С возвращением летом 1993 года к руководству общенационального лидера Азербайджана Гейдара Алиева была выработана четкая стратегия развития страны с учетом ее особенностей, геополитического положения и национальных интересов. Был взят продуманный, всесторонне обоснованный и твердый курс на стабилизацию общественно-политической жизни, восстановление и дальнейшее развитие экономики, установления взаимовыгодных отношений со всеми странами мира. В результате этой титанической деятельности в настоящее время независимая Азербайджанская Республика является стабильным и динамично развивающимся государством, последовательно реализующим экономические и социальные программы, отвечающие национальным интересам. Страна значительно продвинулась в направлении рыночных

отношений, формирования новой социально-экономической системы, интеграции в мировое сообщество. В целом осуществляемая в настоящее время стратегия развития на много расширила возможности решения многих общественно-политических и социально-экономических проблем, способствовала тем самым значительному повышению рейтинга страны на международной арене.

Азербайджан по мере укрепления своего экономического потенциала, восстановления политического имиджа все более настойчиво и уверенно отстаивает свои интересы на международной арене, категорически не приемлет взаимоотношения с позиций двойного стандарта. Особенно это касается проблем, связанных армяно-азербайджанским, Нагорно-Карабахским конфликтом. Агрессия Армении против Азербайджана привела к временной потере 20 % территории страны и появлению около одного миллиона азербайджанских беженцев и вынужденных переселенцев. После достижения в мае 1994 года соглашения о прекращении огня в армяно-азербайджанском, Нагорно-Карабахском вооруженном конфликте, Азербайджан прилагал и продолжает прилагать усилия по мирному разрешению этого конфликта как при посредничестве авторитетных международных организаций, прежде всего ООН и ОБСЕ, так и путем прямых переговоров между президентами обеих стран. Однако по сей день решения Совета Безопасности ООН (резолюции 822, 853, 874 и 884), Лиссабонского и последующих саммитов ОБСЕ так и остаются на бумаге. Практически безрезультатными пока остаются и попытки Минской группы и сопредседателей – России, США и Франции способствовать мирному урегулированию этого затянувшегося конфликта.

Однако, несмотря на все трудности, в результате обоснованной и продуманной внешнеполитической деятельности Президента И.Г.Алиева были установлены и получили дальнейшее развитие равноправные и взаимовыгодные отношения со многими странами мира. Это касается как установления стратегического партнерства с мировыми лидерами – России, США, так и с ведущими европейскими и азиатскими странами. Это обеспечило прорыв информационной и экономической блокады Азербайджана, активное участие страны в борьбе против сил международного терроризма. В настоящее время Азербайджан занимает достойное место в мировом сообществе, что доказывает уважительное отношение практически всех развитых стран и авторитетных международных организаций к инициативам нашего государства. Будучи полноправным субъектом международной политики, Азербайджан является членом ООН, ОБСЕ, Совета Европы, Организации Исламской Конференции, СНГ, ГУАМ, ОЧЭС и других авторитетных международных региональных и межрегиональных организаций. В рамках программы «Партнерство ради мира» Азербайджанская Республика активно сотрудничает и с ведущей военно-политической организацией мира – НАТО.

Важное значение для сбалансирования внешнеполитического курса Азербайджанской Республики, вхождения страны в общеевропейское пространство на современном этапе имеет налаживание и дальнейшее развитие взаимовыгодного сотрудничества со славянскими странами как СНГ (России, Украины и Беларуси), так и Восточной Европы (Польшей, Чехией, Словакией и др.).

Как известно, динамика внутреннего развития и внешней политики славянских стран СНГ и Восточной Европы в 90-е годы определялась рядом факторов. Искусственность навязанных им коммунистических режимов предопределила стремительный распад последних в условиях демонтажа всей социалистической системы. К началу 90-х годов в этих странах сформировался достаточно широкий консенсус в отношении основных внутренних и внешнеполитических целей. Его

основная суть сводилась к определению путей реинтеграции этих стран в Европу, вступление в Совет Европы, ЕС и ЗЕС, а также в НАТО. В последнем случае, за исключением, пожалуй, России и Белоруссии.

На положение славянских стран СНГ и Восточной Европы в их внутреннем развитии, как и у Азербайджана, в возрастающей степени сказывается ряд факторов. Во-первых, процесс реформ здесь оказался намного более сложным и продолжительным, чем это изначально прогнозировалось. Во-вторых, с течением времени все более рельефно становилась дифференциация этих стран с точки зрения прогресса в осуществлении политических и экономических реформ. Оба эти обстоятельства определяют наметившиеся различия как в темпах, так и в перспективах реинтеграции в Европу отдельных славянских стран СНГ. В то же время, практически все славянские страны Восточной Европы, также как и Азербайджан, начиная с середины 90-х годов достаточно успешно продвигаются в этом направлении. Что же касается взаимоотношений Азербайджанской Республики со всеми славянскими государствами СНГ и Восточной Европы, то они носят разноплановый характер, связанный с различным уровнем межгосударственных отношений.

В целом, схожесть сложнейших общественно-политических и социально-экономических процессов как в славянских странах СНГ и Восточной Европы, так и в Азербайджане представляет большой научно- теоретический интерес.

В этой связи изучение процесс становления и развития отношений Азербайджанской Республики со славянскими странами СНГ и Восточной Европы, накопленного полутора десятилетнего опыта в политической, экономической и гуманитарной сферах является чрезвычайно актуальным вопросом современной политической науки.

Важным аспектом в российско-азербайджанских отношениях на современном этапе являются культурные взаимосвязи, имеющие достаточно глубокие исторические корни. Начиная с середины XIX века передовые представители азербайджанской и российской интеллигенции – М.Ф.Ахундов, А.Бакиханов, Г.Зардаби, С.А.Ширвани, А.С.Пушкин, М.Ю.Лермонтов, А.Бестужев-Марлинский, Я.Полонский и многие другие сообща укрепляли дружественные связи, вписали яркие страницы в историю азербайджано-российских взаимоотношений. Эти традиции были продолжены и в XX веке в лице М.Горького, С.Есенина, В.Маяковского, Н.Тихонова, С.Вургуня, Расул Рзы, Т.Салахова, К.Караева, М.Растроповича и многих других видных представителей творческой интеллигенции обеих стран.

После приобретения независимости эти связи, хотя на первом этапе несколько ослабли. Однако, даже в этих сложных условиях 25 октября 1991 г. в Москве был открыт памятник великому азербайджанскому поэту и мыслителю Низами Гянджеви.

В эти дни в Москве были организованы выставки азербайджанских ковров, состоялись концерты мастеров искусств и другие мероприятия. Со второй половины 90-х годов наблюдается интенсивное и более динамичное сотрудничество между Азербайджаном и Россией в гуманитарной сфере. Этому способствовали ряд межправительственных соглашений.

Важное значение имело подписание 5 ноября 1999 г. в Баку «Долгосрочной Программы сотрудничества Азербайджанской Республики и Российской Федерации в области культуры, науки и образования на 2000-ые годы». В этом документе предусматривалось на базе подписанных ряда документов соглашений о сотрудничестве в области культуры и науки и об условиях образования и деятельности информационно-культурных центров дальнейшее развитие взаимоотношений между обеими странами в этих областях. В частности, предусматривалось создание филиалов

учебных заведений, совместных учебных заведений, подготовка преподавателей русского языка, издание и обмен учебной, культурной и научной книжной продукции, проведение «круглых столов», совместных выставок художественных произведений, проведение гастролей деятелей искусства в России и Азербайджане, трансляция российских телеканалов на территории Азербайджана, сотрудничества кинематографистов, а также в области спорта, туризма и пр.

Для практического осуществления намеченных мероприятий была составлена совместная Программа о сотрудничестве между Азербайджанской Республикой и Российской Федерацией, в которой были намечены конкретные мероприятия, сроки и организации-исполнители с обеих сторон, касающиеся сотрудничества в области культуры, информации, образования, науки, спорта, здравоохранения, защиты прав человека.

В наступившем новом столетии гуманитарное сотрудничество между Азербайджаном и Россией продолжала оставаться важным фактором взаимопонимания, доверия, укрепления межнациональных связей.

Ставшие уже традицией проведение Дней культуры в обеих странах была продолжены и в последующих 2000-х годах.

Заметным событием в российско-азербайджанских культурных связях стало проведение в Баку в сентябре 2003 года V Всемирного Конгресса русской прессы.

Взаимосвязи в области гуманитарных отношений поддерживаются Азербайджаном и с отдельными крупными регионами России. Так, например, согласно Протоколу о торгово-экономическом, научном и культурном сотрудничестве между правительством АР и правительством Свердловской области РФ на 2000-2004 годы, заключенному в мае 2000 года, были намечены основные направления в области научного сотрудничества, проведение дней культуры, фестивалей, конкурсов, гастролей и концертов, организация художественных выставок, мероприятия в сфере деятельности библиотек и др.

Яркими событиями в развитии культурных и политических связей между Азербайджаном и Россией стали открытия памятника великому русскому поэту А.С.Пушкину в центре Баку 12 октября 2001 г. и великому азербайджанскому поэту Низами Гянджеви в Санкт-Петербурге 9 июня 2002 г. Выступая на открытии памятника А.С.Пушкину, Общенациональный лидер Азербайджана Г.А.Алиев отметил, что «это событие будет служить дальнейшему развитию связей между независимым Азербайджаном и Российской Федерацией, между азербайджанским и русским народами».

Знаковым в российско-азербайджанских отношениях стал и 2005 год – год Азербайджана в России, открытие которого состоялось 16 февраля в ходе рабочего визита Президента Азербайджана И.Г.Алиева в Москву.

В ходе переговоров глав обеих государств был особо отмечен существенных прогресс по всем спектрам взаимовыгодного сотрудничества, в том числе и в области культуры, образования и науки.

Среди факторов, способствующих укреплению азербайджано-российских взаимоотношений в гуманитарной сфере, важным является образование и деятельность как центральных, так и региональных организаций почти двухмиллионной азербайджанской диаспоры в России. Следует отметить тот факт, что по численности азербайджанская диаспора в России является второй после украинской. Хотя точных цифр назвать сегодня никто не может, так как миграционные потоки на пространстве СНГ были столь интенсивны все последние годы, речь можно вести только о гипотетических цифрах.

Еще с 1988 г. в городе Ульяновске действовало общество «Низами», которое объединяло более 30 тысяч азербайджанцев, проживающих в одноименной области.

В начале 90-х г. в Москве была зарегистрирована региональная общественная организация «Оджаг-Очаг», основными целями и задачами которого являлось освоение культурного наследия азербайджанского народа, содействие культурной жизни москвичей-азербайджанцев, ознакомление россиян с достижениями страны Огней в различных областях материальной и духовной жизни.

В этих же 90-х г. в Красноярске на общественных началах азербайджанцами проживающими в этом крае было основано национально-культурное общество «Азери».

Важным событием в жизни азербайджанской диаспоры в России явился 1-й съезд Всероссийского Азербайджанского Конгресса (ВАК), прошедшего в Москве 4 октября 2001 года, на котором были рассмотрены основные направления деятельности ВАК, задачи по становлению и развитию этой организации. Основной целью и лейтмотивом всей деятельности Конгресса была консолидация азербайджанцев с целью формирования мощной и дееспособной национальной диаспоры, усиление ее роли и общественно-политической значимости в российском обществе.

Важным направлением деятельности Конгресса стало укрепление российско-азербайджанских торгово-экономических, культурных связей. Основными направлениями в этой области деятельности Конгресса являются расширение и углубление торгово-экономических, культурных связей и сотрудничества между Россией и Азербайджаном; развитие новых форм экономического партнерства; формирование и развитие рынка азербайджанских товаров и услуг в регионах Российской Федерации; пропаганда научно-технических и производственно-экономических достижений Азербайджана; содействие азербайджанским и российским товаропроизводителям и предпринимателям в установлении делового сотрудничества.

Приоритетным направлением деятельности ВАК с первых же дней своего создания стало сохранение культуры, исторической памяти и национальной самобытности азербайджанцев, проживающих в России. С этой целью были проведены ряд крупных мероприятий, в том числе и совместно с органами государственной власти, научными учреждениями, общественными организациями – научные конференции, национальные праздники, олимпиады, презентации книг, выставки художников, мероприятия, посвященные памяти выдающихся азербайджанцев, историческим датам Азербайджана и России.

В целом, деятельность Всероссийского Азербайджанского Конгресса получила высокую оценку двух президентов: Азербайджанской Республики и Российской Федерации.

Таким образом, динамичное развитие политических и экономических отношений между обеими государствами, неуклонный рост товарооборота, активизация контактов на уровне бизнес структур, успехи сотрудничества в энергетической сфере, дальнейшее развитие двусторонних гуманитарных связей являются яркими примерами стратегического партнерства между Азербайджанской Республикой и Российской Федерацией в наступившем столетии. Во многом это стало реальностью благодаря интенсивности взаимных контактов за последнее пятилетие на различных уровнях и по самым различным вопросам, причем их количество в конечном итоге и привело к новому качественному прорыву в азербайджано-российских отношениях, ставшими, по образному выражению Президента Азербайджана И.Г.Алиева, «образцово-добрососедскими».

За последние годы благодаря конструктивной позиции нового российского

руководства и плодотворной деятельности Президента Азербайджана И.Г.Алиева наметилось существенное улучшение азербайджано-российских отношений на уровне уже стратегического партнерства.

Азербайджан инициирует новые гуманитарные тенденции в глобальных международных отношениях. Думаю, нет необходимости в поисках особых доказательств и аргументаций для утверждения того, что современный нам мир чрезвычайно интегрирован и взаимообусловлен. Игнорирование интеграционных процессов и непонимание взаимообусловленности современного нам мира может стать реальной причиной вытеснения какой-либо конкретной страны из системы международных отношений. Наоборот, адекватное восприятие данных объективно неминуемых процессов и активное участие позволит делать их контролируемыми. Именно поэтому каждый шаг, сделанный правительством Азербайджана в данном направлении, служит усилению международных позиций страны, что в конечном счете отражается на уровне процветания нашего народа. Ограниченность мировых энергоресурсов, глобальный характер природных катаклизмов, неутолимые страсти целого ряда государств по ядерному оружию, непредсказуемость локальных конфликтов, массовый характер националистических и религиозных течений, а также открытый антагонизм прогрессивных по духу демократических режимов, с закрытыми по характеру и отрицающих любые проявления либерализма ярко авторитарных режимов привели в совокупности к тому, что межкультурный диалог стал чуть ли не единственным гарантом обеспечения мира, доверительных отношений и понимания.

Именно Первый всемирный форум межкультурного диалога, который был проведен в Баку 7 – 9 апреля, называют политическим событием года. Данное глобальное по масштабу мероприятие инициировано президентом Азербайджана Ильхамом Алиевым. Глава государства заявил о намерениях проведения этого форума 23 сентября 2010 года в еще Нью-Йорке во время 65-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН.

Заявление президента страны о намерениях проведения столь актуального для мира глобального мероприятия привлекло к себе огромное внимание как международной политической общественности, так и весомых международных организаций. Результатом чего и является то, что на форуме присутствовали представители более семидесяти стран. Следовательно, можно предположить, что политическая и гуманитарная значимость межкультурного диалога адекватно воспринимается всеми ведущими государствами мира.

Кроме того, что данный форум станет знаковым событием в дипломатическом мире, проведение такого мероприятия можно расценивать как начало формирования новых гуманитарных ориентиров в системе международных отношений. Иными словами, Азербайджан инициирует глобальные тенденции гуманитарно-интеграционного содержания. Тем самым наша страна становится неким "глобальным миротворцем". Это статус страны, экономический, дипломатический и гуманитарный потенциал которой легитимен во всем мире. К тому же в период мирового экономического кризиса далеко не все страны готовы и способны возложить на себя подобную глобальную миссию.

Данный контекст выводит охват внешней политики Азербайджана далеко за пределы нашего региона. Такую дипломатию необходимо расценивать так же и как поиск мирного урегулирования существующего нагорно-карабахского конфликта. Кроме того, подобная стратегия является некой разновидностью культурно-интеллектуальной дипломатии, что еще раз свидетельствует о приверженности власти демократическим ценностям и принципам международного права.

Тем не менее, для того чтобы понять всю международную и политическую значимость данного форума, необходимо проанализировать географию и/или политический масштаб предстоящего мероприятия. Фиксация общественного внимания только лишь на тематике может нас увести от определения и выявления практических показателей значимости форума для Азербайджана.

Начнем с того, что одновременное участие в данном форуме в какой-то степени конкурирующих между собой влиятельных международных организаций (ЮНЕСКО, Альянс цивилизаций при ООН, Совет Европы, Центр Север-Юг при СЕ, ИСЕСКО) говорит о всемирном признании дипломатического и гуманитарного потенциала нашей страны. Азербайджан не просто активный член данных влиятельных международных организаций, а страна, которая может оказывать влияние на политические решения этих организаций и способна определять новые гуманитарные тенденции. Тем самым мы становимся активными субъектами системы международных отношений, что качественным образом меняет политический статус страны на политической карте мира.

В свою очередь заинтересованность мероприятием и готовность Euronews информировать европейскую телевизионную аудиторию о ходе данного форума является неопровержимым доказательством того, что Азербайджан представляет собой политический, экономический и культурный интерес для Европы и мира в целом. Быть интересным для изощренной европейской аудитории может означать, что Азербайджан привлекательная страна, а культурное наследие азербайджанского народа является неотъемлемой частью культурной сокровищницы мира.

Тем самым Азербайджан представляет миру новый ценностный формат или некий дипломатический механизм международных отношений, который может стать началом качественно новой эпохи доверительных отношений между странами, регионами и культурными цивилизациями. Так, одним из основных лозунгов форума является: "От диалога к пониманию" (From dialogue to understanding). В случае профессионального международного продвижения (PR) данного выражения этот лозунг может стать общепризнанной философией современной дипломатии.

Именно адекватное оценивание существующего политико-экономического потенциала страны, а также глубокое понимание значимости межкультурного диалога являются причинами того, что международные политические организации так активно поддерживают подобные инициативы Азербайджана. Здесь принципиально необходимо напомнить о том, что проведенные в Баку конференция министров культуры стран-членов Совета Европы (декабрь 2008 года) и конференция министров культуры стран-членов ОИК (октябрь 2009 года) также были непосредственно посвящены глобальному обособлению политической значимости межкультурного диалога.

Тем самым Азербайджан иницирует так необходимые миру интеграционные процессы глобального масштаба. Безусловно, любые инициативы, которые способствуют идейной и функциональной интеграции субъектов системы международных отношений, должны и будут всегда позитивно восприниматься всеми влиятельными международными организациями.

Если учесть, что за последние годы уровень легитимности и мирового доверия к международным организациям резко снизился, то можно предположить, что эти организации сами ищут любые возможности для своей реабилитации и восстановления утраченного ими международного доверия. Наблюдаемые двойные стандарты, а также не реализуемость многих решений международных организаций стали причиной того, что эффективность и значимость их функционирования стали предметом обсуждения

мирового сообщества. Именно поэтому подобного характера мероприятия всегда будут активно поддерживаться данными организациями, а сам факт инициирования таких мероприятий может стать причиной усиления позиций страны-инициатора.

Политика призыва к диалогу культур, терпимости и международному уважению культурных ценностей должна быть приоритетным направлением деятельности всех международных организаций. Только одним этим фактом уже объясняется актуальность и необходимость секции форума, а именно "Межкультурный диалог как условие устойчивого развития".

Учитывая характер современных международных отношений, а также происходящие в мире процессы (политическая интерпретация которых позволяет теоретически строить далеко не самые лучшие геополитические сценарии), можно утверждать, что актуальность культурной политики и значимость поддержания принципов межкультурного диалога сегодня для мира равноценны согласованной борьбе государств с глобальным экономическим кризисом, терроризмом и наркобизнесом. В силу чего можно позволить себе повториться и еще раз отметить то, что межкультурный диалог становится политико-идеологической ценностью современного мира. Обособленное значение межкультурного диалога: культура, искусство и наследие можно воспринимать, как попытку обратить международное внимание к потенциалу и значимости непосредственно культурной политики в разрешении целого ряда существующих проблем. Организованная в рамках Всемирного форума межкультурного диалога встреча мэров городов межкультурного диалога Совета Европы не только качественным образом обогатила формат мероприятия, но и непосредственно послужила пропаганде страны и формированию такого международного статуса страны, как мировой центр межкультурного диалога.

На фоне нарастающих тенденций этнической, религиозной, идеологической и ценностной разобщенности мира система международных отношений нуждается в новом глобальном культурно-идеологическом центре. Данный центр, кроме того, что должен олицетворять собой некую универсальную модель толерантности, будет создавать позитивные дипломатические импульсы, способствующие пропаганде и утверждению в межгосударственных отношениях принципов межкультурного диалога.

Страна, у которой пропаганда принципов межкультурного диалога является одним из основных и принципиальных направлений ее внешней политики, которая при этом находится на стыке Востока и Запада, имеет все объективные предпосылки для закрепления за собой статуса мирового центра межкультурного диалога. Более того, мы неоднократно становились свидетелями того, что официальные представители ряда европейских государств сами называли Азербайджан универсальной моделью толерантности и религиозного плюрализма. Таким образом, подобного рода инициативы азербайджанского правительства, в частности Первый всемирный форум межкультурного диалога, способствуют формированию международного имиджа Азербайджана как страны межкультурного диалога.

ЭВОЛЮЦИЯ ДРАМАТУРГИЧЕСКИХ ЖАНРОВ

Исследования современной драматургии, путей и методов ее сценического воплощения всегда являлись актуальнейшей задачей театроведения, решение которой позволяет определить не только многообразие и плодотворность поисков, но в немалой степени, и пути развития театрального мышления. Обращаясь к 1960-70-м годам можно с уверенностью говорить, что это период подъема национальной азербайджанской драматургии, интенсивного развития национальных художественных традиций. Традиции и направления национальной драматургии Азербайджана, заложенные в предыдущие десятилетия (романтические, комедийно-сатирические) получили в указанный период новое развитие. Активно способствовали поступательному движению азербайджанского театрального искусства постановки современной драматургии, потребовавшие от деятелей сцены иного уровня мастерства, иных эстетических установок и критериев.

Главным направлением в азербайджанской драматургии, в этот период выдвигается тема нравственного становления личности, интерпретируемая в различных аспектах – публицистическом и лирико-психологическом. Протестуя против обывательского безразличия, психологии мещанства, потребительского отношения к жизни драматурги, активно выступавшие в эти годы, обращались к эстетическим принципам, художественной образности публицистической драматургии, внося в нее приметы, присущие лирико-психологической драме, сатирической комедии и другим жанрам.

Как и в предыдущие десятилетия, в 60-е годы драматурги стремились отразить в своих пьесах проблемы современной жизни, создать правдивый, психологически углубленный образ современника.

Эти пьесы объединяли их устремленность в будущее, открытость финалов. Судьбы героев часто оставались незавершенными, зрителям предоставлялось самим угадывать их исход, подготовленный всем развитием действия. И в тоже время, авторские позиции просматривались в структуре драматургии достаточно четко и определенно.

Личностное отношение к происходящему, нетерпимость душевного конформизма, нравственный максимализм, к которому призывали драматурги, определяли идейно-художественные особенности этих пьес.

Главное направление этой драматургии – устремление к всеобщности, серьезности проблем, на каком бы локальном жизненном материале они не решались, а обобщенность не исключала жизненной достоверности, конкретности сценических событий: авторы не уходят в абстракцию, лишаящую действие правдивости, эмоциональной выразительности. Отсюда и направление поиска выразительных средств, обращение к метафоричности, поэтической образности, символическому.

Эти годы в азербайджанской драматургии стали временем появления нового жанра лирико-психологической драмы, начало которому положила пьеса «Ты всегда со мной» И.Эфендиева.

Моральные проблемы, путь к нравственному выбору становятся главным в творчестве этого талантливого драматурга. И.Эфендиев смело сочетает обычные, житейско-достоверные ситуации с поэтической образностью. Важнейшими чертами художественного стиля драматурга становятся «второй план» и подтекст, а главным в

его творчестве – психологическое исследование внутреннего мира героев, разбор их характеров. Поэтический лиризм драматургии И.Эфендиева возникает благодаря особой выразительности сценического слова, остроте, внутренней динамике диалогов. Отметим, что в драматургии 60-х годов появляется новый термин – «Театр Ильяса Эфендиева». Особенности этого театра определяются при анализе проблем и художественных особенностей его пьес, в частности «Ты всегда со мной». Эта пьеса – самый ранний и перспективный шаг в этом направлении. Круг персонажей здесь ограничен. Сюжет в основном ограничивается историей взаимоотношения двух людей. Основная героиня – юная школьница. Она влюблена в человека, который старше ее на очень много лет. Такой сюжет, казалось бы, достаточно традиционен. Суть однако в том, что драматург, развивая традиционный сюжет, сумел воспользоваться его возможностями и создал богатый и сложный мир.

Этот мир – любовь мужчины и девочки. Она чиста и неподдельна. Было бы ошибкой трактовать конфликт так, будто гуманный и опытный человек пожертвовал своими чувствами ради будущего счастья школьницы или из жалости к ее хрупкой юности. Он не пожертвовал любовью, а сберег ее – в этом оригинальный поворот сюжета. Но в этом и моральная высота героев.

У пьесы существует и второе название – «Эдельвейс». Во время обсуждения пьесы ее автор так объяснял это название: «Находясь в горах Карабаха, я заметил там желтый цветок со странным запахом. Вдыхая этот запах, я спросил у стоящего рядом сельчанина название цветка. Он ответил: «невесты этими цветами пересыпают свои свадебные наряды. Проходят годы, цветок засыхает, но не теряет своего аромата. Это эдельвейс (бой чичеи)».

Название пьесы обретает символический смысл, выражает нравственно-этическую проблематику. Чистые, светлые отношения между людьми образуют особую прозрачную атмосферу этой лирико-психологической драмы, открывшей новое направление в азербайджанской драматургии.

В 1967 году по этой пьесе была осуществлена интересная, отвечающая всем требованиям лирико-психологического жанра, постановка спектакля на сцене Азербайджанского Государственного Академического Театра им. М. Азизбекова. Публицистический элемент спектакля сводился к стремлению приобщить зрителя к закономерным изменениям внутреннего мира современника, новым нормам морали, показать в действии процесс формирования нового человека.

Режиссер Т. Казимов, тонко чувствующий особенности лирико-психологического жанра, в постановке сосредоточил внимание не теме одиночества, которая проходила лейтмотивом через всю пьесу. Чтобы придать спектаклю камерный характер, режиссер стремился ограничить место действия. Сочетание близкого и дальнего планов придавало то лирическую, то публицистическую тональность спектаклю. Продуманность мизансцен сообщала происходящему особую интимность, способствовала выразительности сценического рисунка. В спектакле каждый поступок сюжетно и психологически оправдан, и в нем присутствовала настоящая театральность. Театру удалось соотнести свои поиски со стремлением драматурга перевести бытовые ситуации в категорию художественного обобщения, придать им философское осмысление, выраженное в символической образности.

Десятилетие 1960 – 70-х годов – одна из значительных вех в истории азербайджанской драматургии: именно в это время здесь впервые были созданы пьесы лирико-психологического, публицистического, документального жанра. Своеобразие жанров, требующих новых подходов для их адекватного воплощения, естественно, активизировало искания в области обновления сценического языка, постановочных

средств, а это в свою очередь не могло не оказать своего рода формирующего воздействия на режиссерское и актерское искусство, а в конечном счете, и не общекультурные процессы, протекающие в республике.

УДК 0258

*И. Гусейнов,
г. Баку, Азербайджан*

ТУРИЗМ КАК СФЕРА МЕЖКУЛЬТУРНЫХ КОММУНИКАЦИЙ

В современном мире в условиях глобализации развитие межкультурных коммуникаций идет очень интенсивно. Это обусловлено мощными интеграционными процессами во всех сферах жизни мирового сообщества политической, экономической, социальной, культурной, духовной и т.д.

Потребность во взаимодействии людей разных культурных традиций, имеющих разное мировоззрение и разные взгляды на жизнь, требует понимания и уважительного отношения к многообразию обычаев народов мира и разных систем ценностей. Однако в реальной жизни построение межкультурного диалога, организация совместной деятельности, достижения понимания между представителями различных конфессий, политических систем и культурных традиций сталкиваются с множеством проблем. Анализ процессов межкультурных коммуникаций в современном мировом сообществе позволяет выявить несколько реализуемых в настоящее время стратегий: 1) нивелирование культурных традиций путем безусловного принятия господствующей модели культурного поведения и культурных нормативов-образцов; 2) выработка синтетических моделей в условиях открытости культурных традиций взаимообогащения культур; 3) обособление традиций, сохранение «родной» культурной среды, ее самобытности и своеобразия; 4) противостояние процессу интеграции культур, отрицание, критика и неприятие ценностей и установок других культур. Эти разные стратегии реализуются путем самоорганизации разных социально-демографических, этнических, формирования определенной идеологии, организации целенаправленной деятельности, обеспечения массивной информационной поддержки. Преобладание тех или иных стратегий вызывает напряжение в обществе, тормозит процессы развития современной культуры. Предварительный анализ степени распространенности различных стратегий в реальном процессе межкультурной коммуникации показывает, что к первой стратегии в большей степени склонны молодые люди. Именно молодежной субкультуре наиболее ярко представлена направленность на интернационализацию культуры, на освоение мировых образцов современного массового искусства (музыка, кино) следование стандартным стереотипам поведения. Во всех странах мира произведения литературы и искусства, одежду и обувь, стандарты поведения идеологические клише и т.д. охватывает фактически одновременно значительную часть молодежи.

Вторая стратегия в большей степени распространена среди наиболее образованной части населения занимающейся узкопрофессиональной деятельностью. Эта часть населения во всех странах мира в силу своей профессиональной деятельности (сфера образования, науки, медицины, экономики, культуры) включена в процесс интеграции культурных традиций и выработки новых синтетических коммуникативных решений. В этой социальной среде в большей степени проявляется терпимость и благожелательное отношение к представителям разных этносов, культур, конфессий.

Третья стратегия реализуется преимущественно в эмигрантской среде. Оно может

проявляться в двох формах: 1) прийняття нової культурної середовища, освоєння її цінностей при збереженні коренів своєї культури. 2) неприйняття цінностей іншої культури, прагнення жити в ізольованому просторі своєї культури, дистанціювання від нової культурної середовища. Ця стратегія також проявляється в ситуаціях почуття загрози національної і культурної самоідентифікації.

Четверта стратегія в більшій мірі проявляється серед малонавченого населення, як правило, не маючого контактів з представниками інших культур, консервативно зберігаючого традиційні цінності своєї культури. Варто зазначити, що в останнє час ця позиція часто використовується в політичних цілях. Сьогодні світове співтовариство має достатньо ефективні механізми подолання негативних тенденцій в міжкультурних комунікаціях. Ці механізми реалізуються шляхом:

- розробки і реалізації міжнародних проєктів в різних сферах життя суспільства;
- діяльності міжнародних організацій;
- розширення економічного співробітництва, діяльності транснаціональних корпорацій;
- активізації культурного обміну;
- інтенсифікації співробітництва в області освіти, науки, і техніки;
- розширення спортивних зв'язей;
- інформатизації.

Діяльність авторитарних міжнародних організацій, розвиток міжнародного, ділового і інформаційного співробітництва сприяють формуванню атмосфери довіри і взаєморозуміння між представниками різних культур, конфесій, етнічних співтовариств.

Особливе місце в розвитку міжнародних комунікацій займає туризм. Його значення сьогодні важко переоцінити. В сферу туризму в останні роки залучаються мільйони людей планети. Туристи своїми очима бачать, як живуть люди в інших країнах, вступають в взаємний, живої діалог з ними і переконуються в тому, що причин для конфронтації і ворожби між людьми різних культур немає. Туризм як найбільш динамічно розвиваюча галузь в сучасному світі може дуже ефективно сприяти консолідації світового співтовариства.

УДК 391.7

*Т. О. Д'якова,
м. Луганськ, Україна*

ЕТНОКУЛЬТУРНА СИМВОЛІКА ТРАДИЦІЙНИХ УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОЧИХ ПРИКРАС

Інтерес до української етнографії, традицій народного одягу, використання різноманітних фольклорних мотивів у декоруванні одягу – ознак сьогодення. Тенденції ці стають дедалі активнішими, тепер вони – сфера зацікавленості не лише фахівців-етнографів, мистецтвознавців, а й художників, модельєрів, декораторів.

Дослідження символіки традиційних українських прикрас у різний час проводили М. Бабенчиков, В. Богданов, В. Бойко, Хв. Вовк, О. Воропай, Н. Здоровега, К. Матейко, Т. Ніколаєва, І. Спаський. Завдання розвідки – простежити етнокультурну символіку традиційних українських жіночих шийних та нагрудних прикрас на прикладі *намиста, дукатів*.

З давніх часів яскравим та художньо виразним доповненням до українського

жіночого одягу були різноманітні зйомні прикраси. Протягом віків вони виконували не лише естетичну функцію, а й виступали оберегами. Значуще місце серед прикрас посідають шийні та нагрудні, які позначені особливостями використовуваних матеріалів, техніки виготовлення, способів поєднання матеріалів та технологій.

Найдавнішою складовою частиною жіночих нагрудних прикрас було *намисто*. Походження назви цієї прикраси доволі цікаве. Слово *намисто* – результат видозміни деетимологізованої форми *моністо* з метатезою *м і н* під впливом слів з префіксом *на-* [4, т. 4, с. 35]. Лексема *моністо* поширена в багатьох слов'янських мовах: російській – *моністо*, білоруській – *маніста*, болгарській – *мьністо*, чеській – *monisto*, македонській – *мониста*. Походження цього слова дослідники пов'язують з давньоіндійським *тапуа* 'шия, потилиця' [4, т. 3, с. 507].

Намисто різнилося матеріалом, кольором, формою, способом носіння. Найбільше цінувалися прикраси з дорогих природних матеріалів: коралів, бурштину, перлів, гранатів, скла, смальти. Коралове намисто мало в Україні найширше розповсюдження, хоча й було малодоступне для біднішого населення. Ставлення до прикраси зберегли такі назви: *добре намисто*, *справжнє намисто*, *щирі корали*, *мудре намисто*. На Слобожанщині добрим називали намисто, оздоблене монетами: – „Добре *намысто*, *та ще с гришмы*” [3, с. 920]. А кількість разків (досягала й 25) та характер обробки коралового намиста свідчили про добробут жінки. Дорогі *червоні корали* обробляли у вигляді овалів чи барилиць, високо цінували разки з великими намистинами в центрі [6, с. 106]. Якщо молодиця мала багато гарного намиста, це сприймали як пошану від чоловіка, ось як про це писав у поезії „Меж скалами, неначе злодій” Т. Шевченко:

А жіночку свою любив –
І господи єдиний!
Як те паня, як ту дитину,
У намистах водив!
... А жіночка...
У доброму намистечку
В садочку гуляє –
Як та краля! [9, с. 421].

На думку дослідників, популярність намиста не випадкова: у світовій міфології його розглядають як замкнену лінію, що є космічним і соціальним символом зв'язку [7, с. 174]. Зрозуміло, що наші прабабусі не вдавалися таких філософських тонкощів, але чи не таким тлумаченням можна пояснити численні прикмети й вірування, пов'язані з намистом?

Кораловому намисту народ приписував особливі лікувальні властивості. За повір'ям, намисто оберігає дівчину від застуди, тому завжди треба було мати хоча б один разок намиста на шиї, зовсім без намиста дівчині не можна було ходити навіть у будень. Колись у разок намиста зав'язували один чи два вовчі зуби, щоб берегли від злої напасти. У неділю або на свято дівчата рясно оздоблювали себе намистом [1, с. 327]. При роботі дівчата надягали небагато намиста через побоювання, що нитка розірветься й не лише пропаде намисто, а й треба очікувати на якесь лихо, бо, за народними віруваннями, розсипане намисто накликає біду. Про це згадано й у народній пісні:

Попід гаєм зелененьким дівчина ходила,
Сумна вона, невесела – корали згубила.
Коралики утонули, а хусточка плавле,
Ходить дівка попід воду, білі руки ломле [2, с. 498].

Намисто символізує єдність багатогранного світу, являє собою якийсь проміжний

стан між властивою кожному складному явищу дезінтеграцією й станом неподільності, що виявляється в безперервності буття [7, с. 174]. Під час весілля – від вінця й до обряду надягання очіпка – на молодій не було ніякого намиста. У траур та на піст замість червоного намиста надягали скляне – молочне або прозоре. Після 30 років жінки частіше відмовлялася від носіння цієї прикраси, проте іноді носили й до 40 років (*Як якій добре жити, то й довше носить намисто*). Жінки похилого віку якщо й носили намисто, то в незначній кількості й темного кольору. На свята, ідучи до церкви або „на музики”, всі груди завішували різнокольоровим намистом. Крім коралового, було поширено намисто з „широкого” *буришину*, який шліфували у вигляді плоских намистин. За стародавніми повір'ями бурштин приносив здоров'я та щастя [6, с. 107]. Побутувало також привізне намисто з гранатів та кольорової смальти, яке залежно від кольору називали *крававниці*, *блискавки*, *перли*, цінували й намисто з кольорового скла, яке привозили з Венеції. Дороге намисто з різних матеріалів було в заможніших, бідні купляли намисто з різнокольорового скла. *Скляне намисто* поширилося в Україні з середини XIX століття, воно було білого, блакитного, зеленого, жовтого, червоного, вишневого, чорного кольорів. Іноді на одну нитку нанизували різнокольорові намистинки. У кінці XIX – на початку XX століття поширюються різнокольорові скляні, іноді типу ялинкових, буси, які органічно доповнювали декоративні особливості народного вбрання цього періоду. Намисто ж з доброго натурального каміння в цей час вийшло з активного ужитку [8, с. 131].

Традиційними шийними та нагрудними прикрасами були також ювелірні вироби з металу, особливе місце серед них посідають монети. Звичай використовувати монети як прикраси дуже давній: у різних народів їх нашивали на одяг, доповнювали ними ювелірні вироби або повністю складали з монет окремі прикраси.

В Україні побутували різні способи використання як прикрас монет, що називали *дукати*, *дукачі*, *личмани*. Іноді три – п'ять – сім монет скріплювали між собою у вигляді намиста або монети, прикріплювали до коралового намиста [8, с. 131]. Особлива виразність та художня довершеність притаманні такій своєрідній прикрасі, як *дукач* (*личман*). Слово *дукач* утворене від *дукат* – від італійського *ducato* ‘герцогство, монета’ [4, т. 2, с. 143], *дукатом* називали старовинну монету, спочатку італійську, а потім і будь-яку, що носили на шиї серед намиста. Прикраса складалася з дуката-монети і прикріпленого до нього так званого *банта* – металевої деталі, прикрашеної камінням. *Личманом* називали невелику ікону, яку носили на шиї, металеву бляшку для лічби – на думку дослідників, тут відбулося вторинне зближення з дієсловом лічити [4, т. 3, с. 252].

Дукач займав центральне композиційне місце в усьому комплексі нагрудних прикрас, він виступав символом обереговим, естетичним, уособлював соціальну заможність, владу, був символом жінки-українки [ССКУ, с. 81]. Класик українського романтизму Г. Ф. Квітка-Основ'яненко так описував зовнішність головної героїні повісті „Маруся”: „...шия білесенька-білесенька, от як би з крейди чепурненько вистругана; поверх такої-то шиї на чорній бархатці, широкій, так що пальця, мабуть, у два, золотий еднус [= *дукач*. – *Т. Д.*] і у кільці зверху камінець червоненький... так і сяє! [5, с. 38 – 39].

За свідченням О. Воропая, в Україні був звичай, за яким хрещений батько дарував *золотий дукач* своїй похресниці в першу річницю хрестин. Найкращим подарунком був той *дукач*, на якому був викарбований образ Святої Великомучениці, ім'я якої носила похресниця: Катерини, Варвари, Тетяни, Марії та інших [2, с. 499]. Припускаємо, що цей звичай за сучасних умов трансформувався в дарування так званої ладанки із зображенням Матері Божої або Святих.

Отже, різні види шийних та нагрудних прикрас були неодмінною частиною традиційного українського жіночого вбрання. Вони створювали неповторну художню й мистецьку гармонію, що була прекрасним символом жінки-українки, виражала її естетичні уподобання, смаки та рівень достатку. Прикраси такого типу й сьогодні залишаються актуальними в нашому вбранні, змушують цікавитися минулим, віруваннями й обрядами народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Войтович В. Українська міфологія / В. Войтович. – К. : Либідь, 2002. – 664 с.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу / О. Воропай. – К. : АВПТ „Оберіг”, 1993. – 590 с.
3. Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии : очерки по этнографии края / под ред. В. В. Иванова. – Х., 1898. – Т. I. – 1008 с.
4. Етимологічний словник української мови : В 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; редкол. О. С. Мельничук (голова ред.) та ін. – К. : Наук. думка, 1985.
Т. 2. Д – Кошці / укл. : Н. С. Родзевич та ін. – 1985. – 572 с.
Т. 3. Кора – М / укл. : Р. В. Болдирев та ін. – 1989. – 552 с.
Т. 4. Н – П / укл. : Р. В. Болдирев та ін. – 2003. – 656 с.
5. Квітка-Основ'яненко Г. Ф. Повісті. Сватання на Гончарівці. Шельменко-денщик : п'єси / Г. Ф. Квітка-Основ'яненко. – К. : Дніпро, 1990. – 607 с.
6. Николаєва Т. О. Історія українського костюма / Т. О. Николаєва. – К. : Либідь, 1996. – 176 с.
7. Словник символів культури України / за заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, М. К. Дмитренко. – К. : Міленіум, 2002. – 260 с.
8. Українська минувщина : ілюстр. етногр. довід. / А. П. Пономарьов, Л. Ф. Артюх, Т. В. Косміна та ін. – К. : Либідь, 1993. – 256 с.
9. Шевченко Т. Г. Кобзар / Т. Г. Шевченко. – К. : Дніпро, 1985. – 640 с.

УДК 37.013.78:17.036

***О. Е. Ерёміна,
г. Луганск, Украина***

ФОРМИРОВАНИЕ БАЗОВЫХ МОРАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ У СТУДЕНТОВ УНИВЕРСИТЕТА КАК ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ПРАВСТВЕННОСТИ

В настоящее время, как никогда, назрела потребность в духовном обновлении людей, в переоценке многих привычных ценностных установок и ориентаций перед комплексом глобальных проблем, порожденных разрушением природной среды, возникновением идеологических (политических, национальных, расовых) конфронтаций, общим нравственным оскудением людей. Очевидно, что на современном этапе развития общества сместилась шкала ценностей.

Главными причинами современного нравственного кризиса можно обозначить: отлучение молодежи от социальной жизни; труднодоступность культуры для подростков; отдаление молодежи от старшего поколения и как результат – формирование массовой культуры, которая ведет к снижению у молодежи уровня моральных притязаний и изменению системы ценностей; социально-материальное расслоение и дефицит элементарных жизненных благ, формирующий у молодежи зависть и, как следствие, агрессию.

В настоящее время значительная группа ученых (С.Ф.Анисимов, И.И.Антонович, С.Н.Артановский, В.А.Блюмкин, В.О.Василенко, В.В.Водзинская, О.Г.Дробинский, И.С.Нарский, В.П.Тугаринов и др.) обратилась к разработке частных и общих вопросов теории ценности (аксиологии), которые сегодня чрезвычайно актуальны.

Проблемы аксиологизации современного профессионального образования исследованы в работах В. П. Бездухова, В. А. Беляевой, Л. А. Блохиной,

М. В. Богуславского, В. В. Буткевич, Э. А. Гришина, В. В. Зотова, В. А. Караковского, А. В. Кирьяковой, Б. Т. Лихачева, Н. Д. Никандрова, В. Н. Равкина и др.

Рассмотрением проблемы формирования системы ценностей занимаются такие ученые, как В.М.Келле, М.Я.Ковальзон, Б.О.Николаичева, Г.В.Плеханова, А.В.Разина, А.А.Силина, А.И.Титаренко, В.Н.Щердакова, Б.Г.Юдина и др.

Базовые моральные ценности как основа нравственного развития формируются, прежде всего, в ходе образовательного процесса и лично-деятельностной практики студентов, в процессе которой происходит усвоение природных и общественных явлений, проявляется оценочная функция суждений с точки зрения формирующейся нравственной позиции.

В современной педагогической науке выделено понятие «педагогическая ценность». Педагогические ценности представляют собой нормы, регламентирующие учебно-воспитательную деятельность будущих специалистов, и выступают как познавательно действующая система, служащая опосредующим и связующим звеном между сложившимся социальным мировоззрением и деятельностью студента, что предполагает необходимость сближения ценностей педагогических и общечеловеческих. В педагогическом смысле ценности – это идеалы, которые формируют личность студента в соответствии с представлениями о должном с точки зрения социальной и профессиональной целесообразности.

Ценности современного высшего образования эмоционально окрашены и могут быть иерархизированы следующим образом:

1) профессионально целесообразные – интересная работа, профессиональная выносливость, успешная карьера, уверенная компетентность, радостная динамичность;

2) этико- и культурно целесообразные – достоинство, порядочность, чистая совесть, равенство, покой и мир, толерантность, приносящее удовлетворение творчество, гуманизм;

3) лично целесообразные – здоровье, человеческое самоутверждение, безопасность, нормальное материальное благополучие, оптимизм, заботливая дружба, взаимная любовь;

4) социально целесообразные – всеобщее благополучие, справедливость, готовность к приятному сотрудничеству, уважение к людям, светлые надежды на будущее;

5) этнически целесообразные – отчизна, счастливая семья, добрые традиции, обычаи, вера.

Развитие мотивации студентов к присвоению базовых моральных ценностей осуществляется согласно действию механизма перевода обучаемого в позицию субъекта деятельности, согласно которому внешние условия действуют опосредованно через внутренние, образуя с ними единое целое. Внешними условиями могут быть именно мотивообразующие действия (в нашем случае – такие действия преподавателя и студента, которые способствуют формированию устойчивого познавательного мотива у студента и формируют у него мотивацию к присвоению моральных ценностей), а внутренними – те потребности, интересы, ценностные ориентации, которые составляют направленность личности студента.

Необходимо выделить несколько уровней субъектности студентов в процессе формирования базовых моральных ценностей как основы развития нравственности, а также выявить соответствующие каждому уровню мотивообразующие действия преподавателя и студентов.

I уровень субъективности. Для этого уровня характерны мотивы избегания неприятностей, отсутствие мотива к нравственному развитию, присвоение базовых

моральних цінностей; студент впевнений, що немає універсальних цінностей, кожен етап розвитку суспільства характеризується своїми, тільки йому притаманними цінностями; це викликає негативні емоції, незадоволеність навчально-виховним процесом і викладачем. Цей рівень відображає повне відсутність мотивації студента до освітнього процесу, який має своєю метою моральне розвиток особистості.

В цьому випадку мотивуючі дії викладача повинні бути спрямовані на створення умов, які актуалізують бажання позитивного настрою до знайомства з базовими моральними цінностями, визнання факту їх існування, до осмислення позиції, запропонованої викладачем, яка полягає в тому, що добро, совість, честь, обов'язок, відповідальність, справедливість – це ті цінності, які для людини були важливі в усі часи. В цьому випадку дуже важливо активне залучення навчального матеріалу таких дисциплін, як філософія, етика, естетика.

В результаті реалізації цих мотивуючих дій у студентів починають формуватися мотиви до ознайомлення з історичним і сучасним аспектом проблем моралі і моральності, їх взаємозв'язку, взаємозалежності. Ці характеристики характерні для *II рівня суб'єктивності*: з'являється нестійкий пізнавальний мотив, визнання факту існування загальнолюдських цінностей і дискусійного відстоювання своєї системи цінностей. На цьому етапі дуже важливо з боку викладача такі дії, як ініціювання особистих досягнень студента, який, як свідчить досвід, виступає стимулом до нових досягнень; створення проблемних ситуацій з необхідністю надання кожною студентом рішення даної ситуації і його аргументації, після чого залучення студентів до самодіагностики для адекватної самооцінки себе, своєї моральної діяльності, виявлення своїх можливостей.

Усе це забезпечує перехід до більш високого *III рівня* формування базових моральних цінностей. Цей рівень характеризується тим, що студенти починають порівнювати цілі викладача зі своїми інтересами і потребами. У студентів виробляються алгоритми, а пізніше звички морального поведіння. Вони свідомо приймають моральні рішення тих чи інших проблем. Цей етап характерний наявністю і ще одного цікавого поведінкового акту з боку студентів: коли вони опиняються перед важким моральним вибором, нерідко це призводить їх до необхідності звернення за допомогою до викладача для рішення виниклої проблеми. В поведінці студентів починає спостерігатися впевненість, підвищення власної самооцінки. Студент не виражає незадоволеності викладачем і навчально-виховним процесом, спрямованим на його моральне становлення за допомогою формування у нього моральних цінностей. В результаті повної сформованості базових моральних цінностей можна з впевненістю говорити про те, що студент характеризується моральним свідомістю, моральним ставленням, моральним поведінням.

Студент стає більш впевненим у своїх діях, у прийнятті рішень, він сміливо відстоює свою точку зору, свідомо порівнює свої життєві цілі і отримані результати. Чітко видно ціннісне самоактуалізація, потреба в навчально-виховному процесі, орієнтованому на формування базових моральних цінностей, йому притаманна адекватність емоційного настрою і стану; студент володіє яскраво вираженими якостями, такими як толерантність, контактність, гнучкість, відповідальність, справедливість і пр.

Отже, результатом цього рівня виступає стійка мотивація до

присвоению моральных ценностей и дальнейшему моральному развитию.

ЛИТЕРАТУРА

1. Андреев В.И. Педагогика / В.И. Андреев.- 2-е изд.- Казань: Центр инновационных технологий, 2000. -608 с.
2. Анисимов, С.Ф. Единство теоретико-познавательного, социологического и ценностного способов рассмотрения морали / С.Ф. Анисимов // моральные ценности и личность / под ред.: А.И. Титаренко, Б.О. Николаичева. – М. МГУ, 1994. - С.4-13.
3. Беляева В.А. Духовно-нравственное становление будущего учителя / В.А. Беляева, А.П. Черных, Т.В. Певчева // Педагогика. – 1998. - № 5. – С.67-69.
4. Большая советская энциклопедия. – 3-е изд. – М.: Политиздат, 2000. – Т.28. – С.491.

УДК 303.446.23

*Ю. Н. Ермолович,
г. Гродно, Республика Беларусь*

ГЛОБАЛЬНАЯ МИГРАЦИЯ В КОНТЕКСТЕ ПОЛИТИКИ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА

По оценкам экспертов ООН, сегодня каждый 35-й человек в мире является международным мигрантом. В развитых странах этот показатель составляет 10% от всего населения. Миграционные потоки за последние полвека беспрецедентно увеличились, что позволяет говорить о формировании "транзитной онтологии" [3, с.96]: универсальный опыт миграции исключает привязанность к конкретной территории, формируя феномен "Великого бездомного", который, перемещаясь через «социокультурные проселки по новым магистралям», связывает между собой дороги и миры общечеловеческой культуры [2, с. 79]. Тем не менее, редки работы, изучающие международную трудовую миграцию в условиях глобализации [4, 5]. Поскольку у государств разная численность населения, недостаточно оперировать только количественными показателями миграции. При одинаковом количестве иммигрантов в стране с пятимиллионным населением количество потенциальных МКК значительно выше, чем с пятидесятиmillionным.

Коэффициент миграции (K_v) на 1000 человек населения i -й группы высчитывается по формуле: $K_v = K_{v+} - K_{v-}$ или $K_v = (V^+ - V^-) * 1000$, где V^+ – число прибывших; V^- – число убывших. При положительном коэффициенте миграции в страну прибывает больше человек, чем выбывает из нее, при отрицательном – наоборот. Приводим выборочно коэффициенты миграции (данные на июль 2011 года, для поиска данных использовался сайт <https://www.cia.gov>).

Таблица 1. Коэффициенты миграции

Место в мире	Страна	Нетто-коэф. миграции
2	Острова Теркс и Кайкос (Карибск. Бассейн)	20,08
3	ОАЭ	19
4	Бахрейн	16,1
7	Ангилья (Карибский бассейн)	13,25
8	Кипр	11.21
9	Аруба (Карибский бассейн)	9,42
14	Австралия	6,03
15	Канада	5,65

**СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ДИСЦИПЛІНИ У ТВОРЧОМУ ВНЗ: ПРОБЛЕМИ
МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ**

18	Італія	4,86
19	Ботсвана (южн.Афр.)	4,82
20	Сингапур	4,63
23	США	4,18
25	Іспанія	3,89
27	Афганістан	3,31
28	Бурунді	3,22
29	Португалія	2,98
32	Англія	2,6
33	Бруней (ок.Малайзії)	2,6
34	Данія	2,41
35	Голландія	2,33
36	Греція	2,32
38	Нова Зеландія	2,28
40	Ізраїль	2,08
42	Австрія	1,81
43	Норвегія	1,7
46	Франція	1,46
48	Швейцарія	1,29
51	Бельгія	1,22
52	Руанда (ц. Афр.)	1,06
54	Чехія	0,97
56	Ірландія	0,86
57	Ангола	0,82
60	Фінляндія	0,62
61	Непал	0,61
62	Германія	0,54
65	Словенія	0,39
66	Беларусь	0,38
67	Словакія	0,29
68	Росія	0,29
72-114	Андорра, Йемен, Белиз, Боснія і Герцоговіна, Бенін, Бутан, Чилі, Камерун, Коморос, Японія, Кенія, Лівія, Монголія, Маврикій, Нігер, Сербія, Буркіна-Фасо, Венесуела, Західний берег, Аргентина	0
115	Ефіопія	- 0,01
118	Індія	-0,05
119	Парагвай	-0,08
120	Україна	-0,09
121	Бразилія	-0,09
122	Нігерія	-0,1
124	Єгипет	-0,21
125	Румунія	-0,26
126	Алжир	-0,27
130	Китай	- 0,33
132	В'єтнам	-0,35
135	Польща	- 0, 37

**СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ДИСЦИПЛІНИ У ТВОРЧОМУ ВНЗ: ПРОБЛЕМИ
МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ**

136	Македония	-0,48
137	Оман	-0,48
140	Конго демократич.респ.	-0,54
142	Саудовская Аравия	-0,64
144	Колумбия	-0,67
145	Конго	-0,71
146	Литва	-0,72
150	Боливия	-0,92
152	Азербайджан	-1,14
158	Бангладеш	-1,57
159	Уругвай	-1,63
160	Тунис	-1,79
168	Мозамбик	-2,18
167	Пакистан	-2,17
170	Латвия	-2,33
172	Киргизстан	-2,6
173	Узбекистан	-2,74
174	Болгария	-2,82
176	Перу	-3,2
177	Мексика	-3,24
178	Казахстан	-3,27
181	Албания	-3,34
182	Никарагуа	-3,54
187	Марокко	-3,77
188	Чад	-3,84
200	ЮАР	-6,19
212	Сирия	-11,18
215	Иордания	-14,26

Компаративно-аналитический подход к коэффициентам миграции в большинстве стран мира показал несоответствие многих убеждений относительно миграции действительности.

1. Наиболее благоприятным регионом для иммиграции являются ЕС и США.

Даже если брать сходные по площади и количеству населения регионы, то Австралия и Канада лидируют. США занимают 32-ю позицию. А миграционная ситуация в ЕС очень разнородна. В 2000 году в десятку стран с наибольшим количеством мигрантов входили: ОАЭ (68%), Кувейт (49%), Иордания (39%), Израиль (37%), Сингапур (34%), Оман (26%), Швейцария (25%), Австралия (25%), Саудовская Аравия (24%), Новая Зеландия (22%) [1].

2. Миграционные потоки направлены в наиболее благоприятные в экономическом плане регионы, поскольку наиболее богатые страны могут себе «позволить» политику мультикультурализма, готовы обеспечить социальное равенство представителям различных культур. Это убеждение убедительно опровергает Афганистан. Несмотря на военные действия и достаточно большое количество жителей (примерно 29 миллионов), коэффициент миграции там выше, чем в таких развитых и привлекательных для проживания странах, как Англия, Дания, Голландия, Австрия. Бедная аграрная Руанда, самая густонаселенная страна Африки, тем не менее, имеет положительный коэффициент миграции: 1, 06.

3. С распространением глобализации миграция также стала глобальной.

Коэффициенты миграции показывают, что международная миграция носит скорее региональный, чем глобальный характер. Люди чаще мигрируют в пределах континента или пространства со сходной культурой. Отрицательный коэффициент миграции в одних странах региона балансируется положительным коэффициентом в других. В ЕС из новоиспеченных стран-членов (Эстония, Литва, Латвия, Молдова, Польша, Македония, Албания, Болгария) трудоспособное население эмигрирует в Западную Европу. На африканском континенте для мигрантов привлекательны Ботсвана (4,82), Бурунди (3,22), Руанда (1,06), Ангола (0,82). На Ближнем Востоке отток населения из Сирии, Омана, Йемена, Иордании, Катара «перекрывается» высоким коэффициентом миграции в ОАЭ (19), Бахрейне (16,1). С тихоокеанских карликовых государств население мигрирует в Австралию, Сингапур, Новую Зеландию и Новую Каледонию. С формированием новых «региональных центров развития и силы» миграционные потоки, как правило, функционируют в их пределах. Конечно, всегда остается процент людей, мигрирующих не только по мотивам самосохранения, профессиональной реализации или лучшего заработка, но и по экзистенциальным причинам (простое желание сменить место жительства и соприкоснуться с новой средой обитания).

Идеологема мультикультурализма также используется как временная программа по привлечению трудовых ресурсов в какое-либо государство. Ее пропагандируют страны с развивающейся экономикой, нуждающиеся в квалифицированных кадрах (Чили). Программа мультикультурализма рука об руку идет с программами по привлечению иностранных инвестиций и капитала (ряд государств Карибского бассейна с развивающейся сферой туризма, Беларусь).

При рассмотрении коэффициентов миграции мы исходили из предположения о том, что программа мультикультурализма имеет в себе культурную основу, исходит из культуроцентристской парадигмы. Но компаративно-статистический анализ позволяет сделать вывод о том, что политика мультикультурализма служит интересам не культуры, а капитала, то есть является одним из элементов эконоцентристской парадигмы. Миграция в мировом масштабе сегодня продолжается и представляет собой один из конфликтогенных процессов-последствий глобализации: между переселенцами и жителями принимающих стран возникают невиданные до сих пор противоречия из-за различий в ценностях, религии, нормах поведения.

ЛИТЕРАТУРА

1. Глобализация и культурное многообразие // Доклад о развитии человека 2004. Культурная свобода в современном многообразном мире [электронный ресурс]: http://hdr.undp.org/en/media/hdr04_ru_chapter_51.pdf – дата доступа 07.08.2008.
2. Касавин, И.Т. Человек мигрирующий: онтология пути и местности // Вопросы философии.– 1997. – №7.– С.77–86.
3. Метелев, И. Социально-философские аспекты миграции //Власть. 2010 – №12. – С.95–98.
4. Harris N. The New Untouchables: the Immigration in the New World Order. – London: Penguin, 1996.
5. Jasinskaja-Lahti I., Liebkind K., Horenczyk G., Schmitz P. The Interactive Nature of Acculturation: Perceived Discrimination, Acculturation Attitudes and Stress among Young Ethnic Repatriates in Finland, Israel and Germany// International Journal of Intercultural Relations. – 2003. – 27/1.– P. 79–97.

ЕСТЕТИЧНЕ ВИРОБНИЦТВО СУБ'ЄКТИВНОСТІ

Соціокультурна антропологія сучасної людини дозволяє побачити різноманітність й неоднорідність людиновимірної системи світу. Проте ми повинні побачити не лише диференційні форми сучасного антропосу, але і його інтегральну форму. Й таку інтегральну форму може виявити естетична антропологія, яка звертає увагу на конститутивні принципи естетичної регуляції, яка є загальною для сучасної світової цивілізації.

Естетична діяльність у сучасному світі перетворюється в уніфіковане виробництво. Визначальним моментом тут стає поширення комп'ютерних технологій. Але слід зазначити, що комп'ютерні технології, які могли б стати засобом колективної творчості й сприяти розвитку міжособистісних відношень, сьогодні лише сприяють синхронізації індивідуальних реакцій. Це веде до придушення всякої сингулярності, до уніфікації індивідуальності.

У сучасній світовій естетичній практиці продовжується як відмова від романтичного уявлення про художника-творця, так і відмова від постструктуралістського уявлення про „смерть автора”. В сучасному глобалізаційному світі, поєднаному комунікативними технологіями, ніякий індивід не має монополію ні на яку з моделей суб'єктивності. Виробничі схеми суб'єктивності можуть існувати як у масштабах мегаполіса, так і на рівні мови конкретного індивіда. Зрозуміло, що романтична опозиція генія та суспільства вже мало що пояснює в соціокультурній динаміці мистецтва. Сучасна епоха – це епоха „художника-оператора”, творчість якого трансвернальна відносно мега-машин соціального виробництва. М. Дюшан, Р. Раушенберг, Е. Уорхол тощо засновували свої твори на системі обмінів із соціальними потоками значень. Їх практики, спрямовані впливати на емоційну сферу суспільства, і роблять це деструктивним чином. Вони шокують, гіпертрофують, спрямовують серійну естетику на подолання самої себе. Це естетичний хаос лише по відношенню до класичної естетики порядку. Емоції, які переживають споживачі знаково-комунікативної естетики, є й типізованими, й безкорисними, й ціннісними, й узагальнюючими – але вони є естетичними емоціями епохи, коли естетика стає певною економікою суб'єктивності, перетворює твір мистецтва в товар і позбавляє його „поліфонії” – свого роду „сирої” форми суб'єктивності, множини ідентичностей, за яку відповідала уся суспільна практика людини, й яка тепер відходить до царини естетичної маніпуляції.

Стосовно художньої практики такий підхід означає знищення стилю. Художник, що засвідчує авторство (свою суб'єктивність) своїм підписом, виступає носієм і власником деяких здатностей, що розвертаються навколо його стилю як загального принципу. Для сучасного знакового мислення естетичні феномени постають як те, навколо чого відбувається „зборка” суб'єктивності.

Для пояснення нашої думки, ми розглянемо ті зміни, які у виробництво суб'єктивності приніс кінематограф. Кіно являє собою машинний тип, це система позначки-моделювання, подібна до релігійної. Кінематограф об'єднав різноманітні соціальні мови, знищивши соціальні діалекти й виробивши узагальнену знакову систему. Крім того, у традиційному суспільстві існувала свого роду „робота над образом”, тобто співучасть у розгортанні образів оповідання. Розповідаючи казку своєму онукові, бабуся повинна була представляти її персонажів в особах. Сьогодні

кінематограф проектує ці образи на плоский екран. Це означає, що людині більше не доводиться „працювати над образом”. Кіно користується стереотипами, а глядач пасивно споживає їх. У силу цього відбувається втрата однієї з форм міжособистісної комунікації, що практикувалася в розповідях, на сільських святах або в театрі. Німе кіно ще жадало від людини додаткових інтерпретацій, але кіно звукове зробило редукацію, зосередившись на емблемах на шкоду образам. Те ж саме трапилося з радіо: якщо колись незалежні радіостанції могли подавати інформацію, користуючись різноманітними наративними засобами, то сьогодні їх поглинули реклама й політика.

Кіно може займатися не тільки спрощенням і одурінням людини, але й сприяти її становленню як суб'єкта суспільної діяльності. На жаль, пануюча серійна естетика нівелює цей позитивний потенціал. Американські телесеріали, навіть найзахоплюючі, піддаються комп'ютерному програмуванню, оскільки нічого оригінального від них не потрібно. В них тріумфує серійна естетика. Славнозвісний фільм „Аватар” є лише естетичною серією, яка повторює емоційні впливи інших фільмів, які вже підтвердили свою ефективність.

Серійна естетика останніх десятиріч робить знакове моделювання емоційності людей здебільшого не аналоговим, а цифровим. І це цифрове мистецтво виробляє нову антропологію, виявляє ту людину, яка має стати носієм естетичної суб'єктивності.

Зміст естетичного виробництва суб'єктивності сьогодні залежить від безлічі „машинних систем”. Ніякі області думки, мислення, уяви, афектів або наративів не можуть вислизнути від панування банків даних, ЗМІ, загальної комп'ютеризації тощо. Техногенні машини з передачі інформації й комунікації діють у центрі людської суб'єктивності. Суб'єктивність не є чимось автономним, що обґрунтовує існування тих або інших індивідуальних і соціальних планів, навпроти, вона існує тільки як асоціація людських груп, соціально-економічних машин, інформаційних машин, знакових машин тощо.

Як вказує Ф. Гватарі, машини з виробництва суб'єктивності зовсім не є винаходом ХХ сторіччя [4, р. 216]. „Докапіталістична”, або „архаїчна”, суб'єктивність, також була породженням суспільних машин, таких, як фратрія, церква, армія, професійна корпорація тощо, які Ф. Гватарі визначає як „колективне оснащення суб'єктивації” [4, р. 218]. Такою машиною були, наприклад, громади ченців, завдяки яким ми одержали свідчення про минуле, що запліднили нашу культуру. Неоплатоніків, що розробили ідею позачасової процесуальності, Ф. Гватарі називає „макропроцесорами Середньовіччя”. Такою ж машиною був Версаль, що управляв потоками влади, грошей, престижу, компетенції й обдуманого робив аристократичну суб'єктивність. При цьому контроль за суб'єктивністю тут був набагато жорсткіший, ніж у феодалській традиції, і став прообразом буржуазної машини [4, р. 219 – 220].

Епоха всесвітньої інформатизації характеризується виробленням машинної суб'єктивності нового типу. Новітні технології підсилюють системи відчуження й політику одуріння мас. В естетичному аспекті можна сказати, що капіталізм перетворює екзистенціальні території емоційних переживань на товар, функціонуючи за моделлю неврозу: капіталізм породжує „безмежну порожнечу в суб'єктивності”, „машинну самотність”. Треба зазначити, що специфікою сучасного естетичного виробництва суб'єктивності, на нашу думку, є те, що в постмодерній думці позначено як „ритурнель”. Цим поняттям позначаються вторинні дискурсивні послідовності, що замкнуті на самих собі, і виконують функцію зовнішнього каталізатора екзистенціальних афектів [3, с. 516 – 586]. Ритурнелі можуть приймати пластичні або ритмічні форми, форми просодичних фрагментів, емблематичних ознак, лейтмотивів, власних імен або їхніх еквівалентів. Крім того, ритурнелі можуть конституюватися як

відносини між різними формами афектації – наприклад, ритурунелі „втраченого часу” у М. Пруста. Треба підкреслити, що існують певні типи естетичного виробництва суб'єктивності, в яких ритурунелі відіграє переважну роль. Прикладом може служити телебачення. Коли людина дивиться телепередачу, побудовану за законами серійної естетики (ток-шоу, політичне шоу, музичне шоу, серіал), вона існує одночасно й у кімнаті, й у тій віртуальній реальності, яку створює телевизор. Відчуття самототожності в такої людини виявляється розколотим, і знайти своє „Я” вона може лише в тій ритурунелізації, що пропонує їй телеекран, який проектує чергову екзистенціальну територію. Ритурунелі, таким чином, служать конституюванню екзистенціальних територій в емоціональних переживаннях. В естетичній машині з виробництва суб'єктивності ритурунелі актуалізують автореференційний рівень естетичної ідентифікації. Чергова серія мильної опери для реципієнта може створити ідентичність, яку не зможе для нього спроектувати навіть політична ідеологія. Музичні вподобання можуть ритурунелізувати спільну екзистенціальну територію. Функціоналізм ритурунелів є механізм, що перетворює симулятивні за своєю сутністю знакові системи серійної естетики в символи естетичної свідомості.

Реклама – яскравий приклад того, як діє ритурунелі, використовуючи симулятивність серійної естетики. По-перше, реклама є ритурунелю через те, що в ній зливається річ і інформація. Реклама – це не тільки дискурс про речі, але й дискурс-річ. Її не слід розглядати як інформаційний придатак до світу товарів, скоріше це функціональний вінець системи речей, „світ непотрібного, несуттєвого” [1, с. 136]. І цей світ, споконвічно покликаний повідомляти про характеристики того або іншого товару, перестає відповідати своєму завданню й „створює ідеальний, особливо показовий предмет системи речей” [Там же, с. 136], знаходячи тим самим тілесність і досягаючи віртуального буття.

Розповсюдження ритурунелів поширює гіперреальність сучасного світу. Естетичні симулякри не належать до фантазії, уяви, пустої копії-репрезентанта, але вписані в лад гіперреференції, гіперправдивості й гіперточності: „Це введення всього в абсолютну очевидність реального” [2, с. 71]. Гіперреалізм у живописі, кіно, музиці тощо, дає людині настільки багато, що їй вже нема чого додати від себе. А це означає абсолютне придушення індивідуальності: даючи занадто багато, така естетика віднімає в індивіда все, підкоряє його тій надлишковості інформації, яка віртуалізує його свідомість. Сучасний живопис важко побачити, оскільки він прагне не до того, щоб його споглядали, але до того, щоб його споживали. А тому сьогодні живопис тяжіє до дискурсу, у якому нема чого споглядати.

Сучасні візуальні мистецтва створюють об'єкти, на яких нічого не побачиш, крім зникнення чогось того, що було колись (наприклад, монохромний живопис І. Клейна). Сучасні візуальні твори дозволяють нам як і раніше вірити в мистецтво й не задаватися питанням про його існування. Естетична реальність сьогодення в цілому перетворюється на цифровий фантазм. Ми знову можемо пригадати фільм „Аватар”, одним із „досягнень” якого вважають гіперточну реалізацію віртуальних персонажів цифровими засобами. Сучасний кінематограф поринув у сферу гіпертехнічності, гіперрефективності й гіпернаочності. Образ без порожнеч перестає бути образом і стає реальністю. Мистецтво віртуалізується, знаходячи своє втілення в цифровій формі. І ці цифрові форми володіють, впливають на емоції людей саме за рахунок ритурунелізації емоцій людини в естетичні симулякри.

Сьогодні естетичне виробництво суб'єктивності перетворилося в найважливішу галузь індустрії, і ніякі сторони суб'єктивності не можуть вислизнути від цього виробництва. Виробляється все: пам'ять, професійна компетентність, патерни

поведінки, ціннісні нормативи тощо. Але слід постійно пам'ятати про те, що естетична суб'єктивність модерну й постмодерну має хаотичну природу, і в ній неможливо виявити якусь постійну структуру поза естетичним аналізом. Саме тому проблема естетичного виробництва суб'єктивності потребує подальшого розв'язання в межах естетико-філософського дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодрийяр Ж. Система вещей / Ж. Бодрийяр ; пер. с фр. С. Н. Зенкина. – М. : Рудомино, 2001. – 220 с.
2. Бодрийяр Ж. Соблазн / Ж. Бодрийяр ; пер. с фр. А. Гараджи. – М. : Ad Marginem, 2000. – 318 с.
3. Делез Ж. Тысяча плато: Капитализм и шизофрения / Ж. Делез, Ф. Гваттари; пер. с франц. и послесл. Я. И. Свирского; научн. ред. В. Ю. Кузнецов. – Екатеринбург : У-Фактория; М. : Астрель, 2010. – 895, [1] с. – (Philosophy).
4. Guattari F. Chaosmosis / Felix Guattari ; translated by Paul Bains and Julian Pefanis. – Bloomington : Indiana University Press, 1995. – 238 p.

УДК 377.8

***О. В. Захарова,
м. Кіровоград, Україна***

«НОВЕ РОЗУМІННЯ ОСВІТИ» ЗА К. ДЕНЕКОМ ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАУКОВИХ ТРАДИЦІЙ

На підставі глибоких різноманітних інтересів видатного сучасного теоретика, педагога-практика і організатора, професора Казимира Денека можна моделювати сучасну стратегію польської педагогічної думки [1], спрямованої на цінності культурологізації освіти, всієї системи виховання у напрямку формування особистості, що гармонійно розвивається в духовному сенсі.

Могутнім і невичерпним джерелом духовності, моральності і культури сучасної людини є її любов до рідного краю, його безцінних багатств, глибока шана до віковичних традицій свого народу.

К.Денек, з'ясовуючи сутність закономірностей, чинники, що безпосередньо впливають на формування ціннісних орієнтацій учнів, по суті, окреслює засади діяльності, яка повинна ґрунтуватися на гуманістичних принципах, пов'язаних зі світом краси, духовної культури, рідної мови, Батьківщини.

Сучасне туристичне краєзнавство, на думку К. Денека, має стати чимось значно більшим, ніж тільки доповнення знань з навчальних предметів – своєрідною філософією, способом мислення і стилем життя молоді, яка повинна допомогти суспільству «... зберегти те, що є кращим в нашій культурній традиції і водночас перейняти найкраще з інших національних культур, зміцнюючи і розвиваючи в той спосіб польську національну ідентичність, але й роблячи з неї один з істотних складників ідентичності європейської?» [2].

К. Денек зазначає: «Ми є свідками ренесансу осмислення нашого зв'язку з місцем, замкнутим лінією горизонту, місцем, в якому народилися. До наукових досліджень і буденної мови повертаються такі терміни, як мала і велика Вітчизна, Батьківщина, регіональна і національна спадщина, патріотизм, ідентичність в масштабах локальному, регіональному, національному і глобальному... Вони знаходять віддзеркалення у змісті шкільних предметів і міжпредметних зв'язків (регіональна освіта – культурна спадщина в регіоні, європейська освіта)» [4, s.7 – 15].

«Нове розуміння освіти» за К.Денеком – це не тільки традиційні навчання і виховання, але також процес збереження традицій, спосіб утримання національної спадщини [3]. Своєрідність, оригінальність, специфіка національна, регіональна, локальна є істотними складовими частинами окресленої таким чином освіти, засадничими цінностями якої є велика і мала Вітчизна.

В Хартії Польського регіоналізму, ухваленій 25 вересня 1994 р. на V Конгресі Регіональних товариств культури у Вроцлаві, стверджується, що «найвищою цінністю поляків є Вітчизна». Істотну роль в процесі навчання і виховання відіграє освіта, оперта на культурну спадщину регіону, «малої Вітчизни». Проблематика малих Вітчизн і регіональної ідентичності є джерелом виховання громадянства і патріотизму. В діяльності освітній, культуротворчій, «треба намагатися, щоб поняття Вітчизни починалося від порогу батьківського дому і через дошкільний заклад, школу, активність професійну, культурну, регіональну супроводжувало дітей, молодь, дорослих на шляхах, що ведуть в далекий світ життя» [4, s.14].

Можна стверджувати, що «малі Вітчизни» і регіональна ідентичність є великою і актуальною тематикою всієї польської культури. В понятті регіоналізму для польських авторів рівною мірою поєднуються сфери фізична, матеріальна, духовна, об'єднані загальним поняттям культури.

На нашу думку, «нове розуміння освіти», обґрунтоване в численних працях «польського В.Сухомлинського» - проф. К.Денека, варте на увагу в світлі розробки вітчизняних Концепцій громадянського і патріотичного виховання. Згадані Концепції повинні стати програми побудови національної ідентичності в органічному зв'язку з ідентичністю локальною і регіональною, з тим, щоб засадничими цінностями «нової української освіти» стали велика і мала Вітчизни.

Великі можливості для вирішення завдань виховання має краєзнавчо-туристична діяльність, що обумовлюється її змістом (розмаїттям інтелектуальних, пізнавальних, емоційних і моральних компонентів) та формами організації, в яких поведінка учасників відкрита для спостереження педагогом у різноманітних ситуаціях та емоційних станах. При цьому наявність постійних тісних контактів і емоційність взаємовідносин відкривають перед педагогом можливості для створення необхідних для виховання ситуацій.

На підставі глибоких різноманітних інтересів видатного сучасного теоретика, педагога-практика і організатора, професора Казимир Денека можна моделювати сучасну стратегію польської педагогічної думки [2], спрямованої на цінності культурологізації освіти, всієї системи виховання у напрямку формування особистості, що гармонійно розвивається в духовному сенсі. Так, у монографії «Аксіологічні аспекти шкільної освіти» К. Денек переконливо обґрунтовує думку, що формування ціннісних орієнтацій дітей у період шкільної освіти має спиратися на чинники, що формують характер учня як творчої особистості. Одним з перших у сучасній європейській педагогіці К. Денек здійснив спробу знаходження відповіді на питання, що торкаються класифікації оцінювання ціннісних орієнтацій, аксіологічних аспектів, завдяки яким, більшою чи меншою мірою стає можливим визначення різного типу цінностей (універсальних, пізнавальних тощо), визначення органічної єдності між цінностями на рівні інтерпретації, адаптації, прийняття оптимальних рішень на підставі критеріїв синтезу «первинних цінностей». Це не обмежує, а, навпаки, – розширює можливості для ціннісно орієнтованої особистості в період шкільної освіти, коли формуються такі широкі поняття як «Батьківщина», «рідна мова», «звичай і традиції народу», «історична пам'ять». «Батьківщина – це реальна й ідеальна дійсність. Вона вкорінена у конкретному пейзажі, конкретній історії, і водночас є подорожжю до

Ітаки... Категорія Батьківщини міцно увійшла до освіти, національної культури..., відіграла величезну роль у формуванні і розвитку патріотизму народу і його свідомості».

К. Денек, з'ясовуючи сутність закономірностей, чинники, що безпосередньо впливають на формування ціннісних орієнтацій учнів, по суті, окреслює засади діяльності, яка повинна ґрунтуватися на гуманістичних принципах, пов'язаних зі світом краси, духовної культури, рідної мови, Батьківщини.

Аналізуючи науково-педагогічний доробок К. Денека, можна дійти до висновку, що пріоритетну роль у системі навчання і виховання відіграє особистість вчителя і вихователя. Видатний польський педагог-теоретик і практик бачить у особистості педагога такого фахівця, який здатний у навчально-виховному процесі забезпечити формування відповідних мовно-інтелектуальних, емоційно-моральних, фахових позицій шкільної молоді. Казимир Денек надав концепції особистості педагога звучання, яке разом з опрацьованими ним виховними методиками має величезне значення для подальшого розвитку не тільки педагогічної науки і практики, але й суспільства в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Zymomrya M. Geneza zasad kształcenia // Україна – Польща: наукові студії сусідів-партнерів. Вип. 3. – Кіровоград – Кошалін, 2004. - С. 110 – 116.
2. K. Denek. Ojczyzna. Podstawowa wartość edukacji kulturalnej, regionalnej i krajoznawczo-turystycznej (w:) Edukacja kulturalna w życiu człowieka, (red.) D. Jankowski. Kalisz 1999, s. 95-105.
3. K. Denek. Wartości i cele edukacji szkolnej. Poznań-Toruń 1994.
4. K. Denek. Podmiotowość nauczycieli i uczniów w procesie kształcenia i jej uwarunkowania (w:) «Toruńskie Studia Dydaktyczne» 1994, nr 4-5, s.315-322.
5. K. Denek. Uniwersalne wartości edukacji szkolnej (w:) «Dydaktyka literatury» 1996, t. XVI, s. 69-90.
6. K. Denek. Aksjologiczne aspekty edukacji szkolnej Toruń 1999.

УДК 37.037:159.923

***Т. О. Ігнатова, В. О. Халанурдін,
м. Луганськ, Україна***

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ФІЗИЧНОГО ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Проблеми фізичного та психолого-педагогічного виховання і здоров'я населення відносяться до числа найактуальніших проблем державного будівництва, зміцнення держави, становлення її політичної, економічної і соціальної незалежності [1, с. 164].

Доцільно зауважити, що проблеми розвитку фізичного виховання розглядаються в базовій навчальній програмі для вищих закладів освіти України "Фізичне виховання", Цільовій комплексній програмі "Фізичне виховання – здоров'я нації", Концепції національного виховання, Державній національній програмі "Освіта" ("Україна. ХХІ століття"), положенні Законів України "Про фізичну культуру і спорт", "Про освіту", "Про вищу освіту", положенні «Про державні тести і нормативи оцінки фізичної підготовленості населення України». І що дуже важливо – ці акти дали новий імпульс реформуванню й розвитку фізкультурно-спортивного руху в країні на основі гуманістичних та психолого-педагогічних принципів [5, с. 36 – 37].

Зростаючі об'єктивні вимоги до адаптаційних можливостей організму зумовили його цілковите виснаження; на черзі відновлення психофізичних функцій органів і систем організму, без чого стане неможливим не лише розвиток суспільства, але й

**СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ДИСЦИПЛІНИ У ТВОРЧОМУ ВНЗ: ПРОБЛЕМИ
МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ**

життя людини [6, с. 193 – 200].

Це вкотре актуалізує проблему збереження, зміцнення та, за необхідності, відновлення здоров'я людини й забезпечення її оптимального самопочуття [4, с. 48 – 52]. Вирішити ці завдання допомагають добре організовані заняття з фізичного виховання [2, с. 21].

На базі Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля було проведено анкетування, в якому взяли участь 234 студенти. Це дослідження дозволяє визначити основні напрямки ставлення студентської молоді до фізичного виховання і спорту [3, с. 181 – 184].

Анкетування показало, що студентська молодь обирає ті види відповідей, у яких вони можуть реалізувати свій потенціал.

У результаті обробки анкетного матеріалу були виявлені відомості, які викладені в таблиці 1.

Таблиця 1

Результати анкетного дослідження ставлення студентської молоді
до фізичної культури і спорту

№ п/п	Зміст запитання	Варіанти відповідей	Результати відповідей, %
1.	Як Ви оцінюєте свій стан здоров'я?	незадовільний задовільний відмінний	5,3 65,8 28,9
2.	Чи вважаєте Ви, що завдяки заняттям фізичною культурою і спортом можете покращити свій стан здоров'я?	так ні	97,4 2,6
3.	Як Ви оцінюєте свій стан фізичної підготовленості?	незадовільний задовільний відмінний	10,5 89,5 0,0
4.	На яких спортивних спорудах Вам подобається займатися фізичною культурою і спортом?	на спортивних майданчиках у тренажерному залі у спортивному залі	9,3 67,4 23,3
5.	Заняття з якого виду спорту Вам більше подобаються?	волейбол баскетбол футбол плавання теніс атлетизм інші види спорту	28,7 17,3 9,6 1,9 13,5 7,7 21,3
6.	З якою метою Ви займаєтесь фізичною культурою і спортом?	для підвищення фізичної працездатності; заради заліку; набуття задоволення; покращення зовнішнього вигляду; підвищення спортивних результатів	22,9 19,7 11,5 42,6 3,3
7.	Які причини заважають Вам займатися систематично фізичною культурою і спортом?	відсутність любові до фізичної культури і спорту; лінощі; відсутність часу; відсутність належних умов; захворювання	7,5 20,8 50,9 13,3 7,5

Таким чином, ставлення студентської молоді до фізичної культури і спорту слід вважати однією із соціальних проблем, вирішення якої бачимо, перш за все, у глибокому реформуванні системи фізичного виховання, яка тісно пов'язана із стратегією розвитку нашої держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрющенко Л. Б. Физическое воспитание студентов на основе интеграции спортивных и оздоровительных технологий / Л. Б. Андрющенко. – Волгоград : ВГСХА, 2001. – С.164.
2. Бальсевич В. К. Перспектива развития общей теории и технологий спортивной подготовки и физического воспитания (методологический аспект) / В. К. Бальсевич // Теория и практика физической культуры. – 1999. – № 4. – С. 21.
3. Ігнатова Т. О. Засоби і методи гармонійного фізичного розвитку студенток вищої школи на заняттях з ритмічної гімнастики / Т. О. Ігнатова // Олимпизм и молодая спортивная наука Украины : материалы 4-й региональной научно-практической конференции. – Луганск, 2006. – С.181 – 184.
4. Ігнатова Т. О. Ритмічна гімнастика в процесі фізичного виховання студентів вузу / Т. О. Ігнатова, Г. К. Санжарова, В. М. Авакова, А. А. Лобко // Олимпизм и молодая спортивная наука Украины : материалы 5-й научно-практической конференции. – Луганск, 2007. – С. 48 – 52.
5. Ігнатова Т. О. Фізична та психологічна культура здоров'я як основа здорового способу життя / Т. О. Ігнатова // Український медичний альманах. – Луганськ. – 2008. – Т. 11. – № 6 (додаток). – С. 36 – 37.
6. Ігнатова Т. О. Фізична культура здоров'я як основа здорового способу життя студента / Т. О. Ігнатова // Спортивна наука Донбасу : мат. VI Всеукр. наук.-практ. конф. – Донецьк. – 2008. – С.193 – 200.

УДК 681.3+74.58

*Н. В. Карчевская, Я. Б. Божкевич,
г. Стаханов, Украина*

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИНДИВИДУАЛИЗАЦИИ ПРОЦЕССА ОБУЧЕНИЯ

Индивидуализация обучения – организация учебного процесса с учетом индивидуальных особенностей учащихся. Индивидуализация обучения осуществляется через индивидуальные и групповые задания, широкие возможности открываются в связи с использованием в процессе обучения компьютерной техники [3].

Исходя из вышесказанного, можно выделить следующие принципы индивидуализированного обучения:

- понимание индивидуализации как необходимого фактора формирования индивидуальности;
- интеграция индивидуальной работы с другими формами учебной деятельности;
- индивидуальная работа требует адекватного уровня развития общеучебных умений и навыков.

Современное образование в высшей школе стоит перед насущной потребностью не на словах, а на деле реализовать принципы индивидуализированного обучения. Только в этом случае обучение в вузе перейдет на новое качество подготовки магистров. И для реализации индивидуализации обучения в высшей школе на сегодняшний день существуют все необходимые предпосылки: технические возможности, методическая база, инновационные педагогические решения.

Одним из способов рассмотрения условий реализации индивидуализации высшего образования является выявление и критическое осмысление опыта зарубежных образовательных систем по рассматриваемому вопросу.

При индивидуализации обучения, педагоги разрабатывают формы индивидуализированной самостоятельной работы в зависимости от способностей

підготовки студентів і цілей освіти, в тому числі і при використанні комп'ютерів; створюють індивідуальні програми з вибором форм і методів навчання і, особливо, в визначенні темпів проходження всього курсу підтримується ініціатива самих студентів.

Основні концептуальні ідеї індивідуалізації вищої освіти можна зв'язати з розвитком трьох ведучих напрямків:

- біхевіористическої орієнтації (ідеї Д. Брунера, В. Скіннера) Предметом вивчення є вираження зовнішнього поведінки людини. Психологічні основи біхевіоризма є джерелом розробки персоналізованої системи навчання в вищій школі. В даній системі один і той же навчальний матеріал подається різними способами і його вивчення організується з урахуванням індивідуальних особливостей студентів [1].

- гуманістическої орієнтації (ідеї А. Комбса, А. Маслоу, Г. Олпорта, К. Роджерса) Личність студента розглядається як цілісне вираження його творчої потреби в самореалізації, характеризуваної свободою в самовираженні, творчій діяльності, прагненні до особистого зростання, тобто як сукупність можливостей, найбільш важливою з яких є становлення людини, реалізація його творчого потенціалу [1].

- когнітивний напрям (школа Ж. Піаже, ідеї К. Левіна, Е. Толмена, гештальтпсихології). З цим напрямком пов'язано розвиток кібернетического напрямку в теорії навчання, а також теорії когнітивної соціології і психології управління, наприклад, теорії соціальної справедливості Г. Теджфела, що показує залежність поведінки індивіда від його суб'єктивних уявлень [1]. Представники напрямку розглядають розвиток індивідуальності в навчанні на основі розвитку мислення при інформаційному обміні.

Таким чином, розглянувши основні напрями індивідуалізації освіти, можна відзначити цілеспрямовану орієнтацію всієї системи вищої освіти на особистість студента, різноманітність форм, засобів і методів індивідуалізації освіти, що в даний час не завжди характерно для вузів України.

Індивідуальна підготовка майбутніх магістрів, інженерів – педагогів, – складний багатоплановий процес, що включає вивчення широкого кола дисциплін, формування індивідуально-типологічних якостей і професійних навичок, оптимізуючих як можливі майбутні науково-дослідницькі досягнення студентів, так і їх професійні вміння.

До основних етапів індивідуалізації освіти педагогічними дисциплінами студентів інженерно-педагогічних спеціальностей:

1. Аналіз професіограми інженера-педагога.
2. Вибір методик тестування індивідуально-психологічних особливостей студентів, а також професійно-важливих якостей.
3. Тестування студентів і складання загальної таблиці індивідуальних якостей студента, аналіз таблиці.
4. Розробка індивідуальної програми для кожного студента формування професійно важливих якостей і освіти.
5. Розробка дидактичних змістових матеріалів для аудиторної і самостійної роботи студентів відповідно до індивідуально-психологічними характеристиками.
6. На основі використання системи комп'ютерної підтримки професійної діяльності педагога, розробка технологій освіти по різних видах навчальної діяльності.

7. Тестирование успеваемости и развития студентов [2].

В профессиональной подготовке студента вуза различают дидактический, психологический и предметный аспекты.

Психологический аспект подразумевает мотивационную сферу личности, направленность личности на будущую профессию, способность и интерес к профессиональной работе. Под предметным аспектом подразумевают хорошее владение содержанием дисциплины. Дидактический аспект является одним из важных, так как технологические знания и умения начинают закладываться непосредственно в процессе обучения. Во многом от того, как организован процесс дидактической подготовки, зависит уровень профессиональной компетентности будущего специалиста.

Дидактический аспект представлен совокупностью или системой взаимосвязанных форм, средств и приёмов обучения с заранее определённой конечной целью – индивидуальной готовностью к будущей профессиональной деятельности. Таким образом, индивидуализация становится средством дидактической подготовки студентов, а содержательный аспект подготовки складывается из профессионально значимых знаний и умений.

ЛИТЕРАТУРА

1. Захарова А.П. Становление и развитие системы подготовки научно-педагогических кадров высшей квалификации в США: Автореф. - М., МГУ, 1995.
2. Карчевська Н.В. Комп'ютерна підтримка професійної діяльності інженера-педагога // Вісник ЛНПУ ім. Т.Шевченка.- 2011.-№15. - частина 2. - с.106-112.
3. Коджаспиров Г.М., Коджаспиров А.Ю. Словарь по педагогике. – М.: ИКЦ «МарТ», Ростов н/Д: «МарТ», 2005. – 448.

УДК 377.36-055.2(477.53) «18/19»

*Л. П. Клевака,
м. Полтава, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ НАДБАНЬ ЖІНОЧИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ПОЛТАВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.) У СУЧАСНОМУ ТВОРЧОМУ ВНЗ

У процесі національного відродження України постає проблема естетичного формування особистості, яка перебуває в центрі уваги всього суспільства. Мистецький розвиток особистості є пріоритетним напрямом реформування національної системи освіти. Дієву допомогу в розв'язанні цієї проблеми може надати вивчення історико-педагогічної спадщини України другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

Полтавська губернія має глибоку традицію в галузі жіночої освіти, оскільки мала навчальні заклади всіх трьох відомств: Полтавський інститут шляхетних дівчат, Полтавську Маріїнську гімназію (відомство установ Імператриці Марії Федорівни), жіночі училища, прогімназії і гімназії (Міністерство народної освіти), єпархіальні жіночі училища, жіночі церковнопарафіяльні школи, недільні жіночі школи (Святіший Синод).

Найстарішим і найвизначнішим у галузі жіночої освіти із перерахованих вище закладів є Полтавський інститут шляхетних дівчат, відкриття якого відбулося 12 грудня 1818 р. [3, с. 4 – 12]. До інституту приймали дівчат дворянського походження, пізніше духовенства і купців віком від 6 до 18 років. Заклад призначався для закритого виховання, щоб дати «пристойну дворянську освіту», але не виходячи за межі

потрібних для жінок знань. Обсяг останніх мав відповідати визначеній Миколою I меті – «освіта добрих дружин і корисних матерів сімейств».

Як свідчать наукові розвідки дослідниці Т. Благової, при визначенні обсягу потрібних знань та умінь педагогічна рада Полтавського інституту шляхетних дівчат «керувалася думкою, що основна мета освіти жінок полягає у покращенні моральних якостей, вихованні серця та придбанні відомостей більш енциклопедичного, аніж наукового характеру», а тому основна увага зосереджувалася на тих аспектах наук і мистецтв, які б сприяли досягненню визначеного ідеалу. Різні види художньої діяльності вважалися необхідним виховним засобом. У розділі Статуту, присвяченому «виховній справі», наголошувалося, що «для розвитку естетичних почуттів основна увага приділяється читанню літератури, малюванню, музиці, співам, танцям». Предмети мистецького циклу викладалися упродовж усього періоду навчання. До них належали: малювання, каліграфія, рукоділля, церковні та світські співи (переважно італійські), музика, танці, гімнастика. У випускному класі додавалися літературна творчість та декламація [1, с. 107].

З 6 лютого 1860 р. вводиться вивчення педагогіки [3, с. 88]. В інституті, як зазначає дореволюційний дослідник П. Мазанов, педагогіку починали вивчати з першого класу і за наступною програмою: організм рослинний; організм тваринний; людина; розумна душа як виключна особливість людської природи; вплив душі на тіло і тіла на душу; створення умов для оптимального розвитку фізичних і духовних сил людини; виховання; умови оптимального розвитку фізичних сил; пробудження духовної діяльності: враження і відчуття; усвідомлення власної особистості; увага; уява; закони поєднання (асоціації) образів уяви; виховне середовище для розвитку уяви; релігійно-моральні почуття як виключно людська особливість; виховне середовище для розвитку морально-релігійних почуттів у душі християнства; естетичні почуття; розум; розмірковування; закони і форми розумової діяльності; методи розвитку думки; виховне середовище для розумового розвитку; пам'ять; виховне середовище для зміцнення пам'яті; сила волі або характер; виховне середовище для зміцнення і спрямованості енергії характеру; використання психологічних основ у відносинах між вихователями і вихованками; ласка, суворість; нагорода і покарання; використання психологічних основ викладання: наочність, методи Фребеля; прийоми викладання: догматичний, сократичний, евристичний; кількість і тривалість уроків з того чи іншого предмету; різні прийоми повторення уроків [3, с. 131 – 133].

У жіночих прогімназіях і гімназіях Полтавської губернії викладачі в своїй роботі застосовували прогресивні на той час форми і методи навчання. Широко практикувалися позакласні методи роботи: музичні та літературні вечори, вистави (навіть на іноземній мові), екскурсії в межах міста, за містом та в інші міста Російської імперії.

Полтавське єпархіальне жіноче училище було відкрите 17 жовтня 1868 р. [2, с. 3], хоча вперше питання про заснування жіночого училища для дівчат духовного звання виникло у 1850 р. Головне призначення училища – «дати пристойну освіту дітям жіночої статі духовного звання, відповідну їхньому майбутньому призначенню – відповідати ролі дружини служителя церкви Божої, благопечительної матері і виховательки власних дітей, будівниці доброго порядку в домашньому господарстві і помічниці чоловіка у розповсюдженні і утвердженні між прихожанами істинної віри і правил християнського благочестивого життя й у вихованні дітей в цих святих правилах» [2, с. 34]. Зміст навчання в училищі, окрім основних предметів, передбачав вивчення церковного співу, рукоділля (крій, шиття, в'язання), педагогіки у стислому викладанні [Там само, с. 35 – 36], також вихованки навчались музиці, опановували гру

на роялі [Там само, с. 102], скрипці [Там само, с. 106], відвідували гімнастику [Там само, с. 109], вивчали космографію [Там само, с. 143]. Вільний час проводили у бібліотеці, яка була створена при училищі. Періодично проводилися літературно-музичні вечори. Окрім вищезазначеного учениці залучалися до господарських справ училища, вчилися готувати на кухні, складати звіти з різних частин сільськогосподарської діяльності, виконували завдання в саду, на городі, доглядали за худобою [Там само, с. 36]. Вихованкам шостого класу дозволяли шити для себе одяг з тканин училища [Там само, с. 107].

При вивченні дисципліни «Педагогіка» у Полтавському єпархіальному жіночому училищі спочатку перевага надавалася оволодінню теоретичними знаннями, а з 1872 – 1873 н.р. – практичній підготовці вихованок: формування вміння методики викладання предметів у початкових народних школах [Там само, с. 99]. З метою кращого засвоєння теоретичного матеріалу вихованки повинні були практично освоїти методику викладання предметів початкової школи, а тому при училищі 30 січня 1877 р. відкрита жіноча недільна школа [Там само, с. 160], а 1 листопада 1887 р. – постійна зразкова жіноча школа [Там само, с. 164]. Вихованки училища систематично відвідували уроки жіночої недільної школи, що давало можливість спостерігати за особливостями викладання предметів початкової школи та проводили уроки з тих чи інших навчальних предметів [Там само, с. 99, 160, 162]. Кожну неділю проходили практику 6 – 8 вихованок шостого класу Полтавського єпархіального жіночого училища, інші вихованки були присутніми на уроках у школі в якості спостерігачів. Існував розклад проведення уроків, затверджений викладачем педагогіки училища [Там само, с. 161]. Так наприклад, за 8 років практику пройшли до 538 вихованок училища [Там само, с. 163]. Проведені уроки підлягали обговоренню на заняттях з педагогіки за такою схемою: Чи виконаний план уроку? Чи досягнута мета уроку (якщо ні, то чому саме)? Чи відповідає мова вихованки училища змісту уроку і ступеню розвитку учениць школи? Наскільки самостійно працювали учениці школи? Чи підтримувалася дисципліна в класі? Мета таких обговорень – вказати переваги та недоліки проведеного уроку майбутніми вчительками; проаналізувати помилки, які були допущені; навчати правильно «вести справу вчителя» [Там само, с. 161]. Дівчатка у зразковій школі окрім основних предметів вивчали унісонний спів (переважно церковний), рукоділля (навчання шиттю, в'язанню, вишиванню хрестиком, а також старшокласниці опановували роботу на швейній машинці). Учениці забезпечувалися підручниками, навчальними посібниками з усіх навчальних предметів, письмовим приладдям безкоштовно [Там само, с. 167]. Школа мала бібліотеку з 398 найменувань, 1366 екземплярів книг [Там само, с. 169].

Полтавське училище для сліпих дівчат відкрилося 1 жовтня 1894 р. і станом на 1909 р. складалося з молодшого і старшого відділень підготовчих класів, трьох основних класів з ремісничим відділенням та трьох спеціальних ремісничих класів. В майстернях учениці займалися виготовленням мережива, в'язали, плели корзинки, сидіння для стільців, килимки, гамаки з кокосових і пенькових мотузок, виготовляли з шерстяних матеріалів дамські і дитячі речі, щітки для одягу, черевик, прибирання будинку тощо [4, с. 83]. При училищі існував склад, в якому зберігалися для продажу виробу вихованок [Там само, с. 84]. Кошти, які отримували від продажу виробів віддавали ученицям. У сьогоднішній день можна використовувати вироби учнів, студентів, які виготовлені ними на практичних заняттях у благодійних цілях: вироби або кошти від їх продажу можуть, наприклад, допомогти малозабезпеченим, багатодітним родинам, дітям-сиротам у дитячих будинках чи тимчасових притулках, людям похилого віку, які проживають самі тощо.

Полтавська жіноча художньо-ремісничка школа імені С.С. Хрульова – середній навчальний заклад, заснований 1912 р. на кошти громадського діяча, дійсного статського радника, голови правління Полтавського земельного банку, голови правління Полтавського відділення імператорського Російського музичного товариства С.С. Хрульова. У 1920 р. реорганізована на художньо-текстильну школу з відділами: текстильне, художніх робіт, художньої вибійки, шиття верхнього одягу і білизни. У 1923 р. перетворена на індустріально-технічну профшколу, в якій учні навчалися килимарству, художньому ткацтву, вишивці (української та народів світу) [6, с. 718].

Повноправна прогімназія з професійним курсом В.Ф. Неупокоевої відкрита в 1905 р. і складалася з двох класів. У 1910 р. перетворена на повноправну прогімназію з професійним курсом навчання і складалася з чотирьох класів [4, с. 82 – 83]. Окрім основних предметів, викладали малювання, «витончені роботи і білизна», «дрібні роботи і білизна», «крій плаття та шиття». Прогімназія мала свій гуртожиток, в якому безкоштовно проживали учениці [5, с. 86]. При прогімназії з 1908 – 1909 н.р. існували дворічні курси з навчання рукоділля, педагогіки, дидактики, малювання, креслення. Також на курсах викладали рахівництво, товаровідання, гігієну, методику рукоділля, шиття і крій плаття та білизни, прикладне малювання і живопис, квітникарство. Плата за курси – 70 крб. [4, с. 83]. Також при прогімназії проводилися вечірні курси для дорослих з шиття та крою плаття. Заняття тривали з 17.30 до 19.30. Оплата – 5 крб. на місяць [Там само].

В більшості жіночих гімназій Полтавської губернії в другій половині XIX – на початку XX ст. була поширена практика заснування іменних стипендій, а також звільнення від платні за навчання певної кількості учениць, завдяки чому значна кількість малозабезпечених родин отримала можливість дати своїм донькам середню освіту. Така практика була б доречною і у наш час, адже діти з багатодітних, малозабезпечених родин отримати висококоштовну вищу освіту не можуть.

Отже, практичне значення дослідженої проблеми визначає те, що висновки й узагальнення з проблем діяльності жіночих навчальних закладів Полтавської губернії в другій половині XIX – на початку XX ст. можуть слугувати джерелом для підготовки праць з історії педагогіки, створення спецкурсів і спецсеминарів з педагогіки, методик викладання мистецьких дисциплін для учнів загальноосвітніх шкіл, студентів закладів педагогічної та мистецької освіти III – IV рівнів акредитації та системи післядипломної педагогічної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Благова Т. Розвиток шкільної і професійної мистецької освіти на Полтавщині (друга половина XIX – початок XX ст.): навч. пос. / Т. Благова. – П.: Оріяна, 2009. – 240 с.
2. Двадцятилетие Полтавского епархиального женского училища: материалы для истории училища. – Полтава: Типо-литография Л.Фришберга, 1894. – 274с.
3. Мазанов П. Полтавский институт благородных девиц: 1818-1898. Архивные справки. / П.Мазанов. – Полтава: вид-во «Полтава», 1899. – 324с.
4. Памятная книжка Полтавской губернии на 1910 год. – Полтава: изд-во Полтавского Губернского статистического комитета, 1910. – 478 с.
5. Полтавский календарь на 1909 год. – Полтава: изд-во Полтавского Губернского статистического комитета, 1909. – 100с.
6. Полтавщина: Энциклопедичний довідник. / За ред. А.В. Кудрицького. – К.: Українська Енциклопедія, 1992. – 1024с.

РІЗНІ ВИДИ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ: ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Останнім часом питання організаційної культури, особливо у великих організаціях, дедалі більше привертає увагу теоретиків та практиків управління. Воно відносно нове і недостатньо висвітлене з наукової точки зору, як в нашій країні, так і за кордоном. Організаційна культура як напрям дослідження перетинається з такими науками, як менеджмент, соціологія, культурологія і психологія. З одного боку, це призводить до певних труднощів під час дослідження, а з іншого — дає змогу найповніше використовувати організаційну культуру як інструмент ефективного управління підприємством, який дає змогу значно підвищити продуктивність праці, звести до мінімуму плинність кадрів в умовах, коли конкуренція загострюється, і доводиться боротись за кожен копійку прибутку.

Особливої актуальності поняття феномену організаційної культури набув у зв'язку з переходом на ринкову економіку. Організаційна культура отримала статус одного з ефективних інструментів управління організацією. В організаціях є сформовані переконання щодо того, як має бути організована робота, як має здійснюватися керівництво, як потрібно заохочувати і контролювати працівників. Культура організації відбивається на оформленні приміщень, суспільного статусу організації, освіти та тип найманих на роботу людей, їхнє ставлення до кар'єри.

Едгар Шейн, який по праву вважається класиком досліджень у сфері організаційної культури, вказує, що культура організації пов'язана з певними цінностями, які нав'язуються персоналу менеджерами. Він визначає організаційну культуру як набір прийомів і правил вирішення проблем зовнішньої адаптації і внутрішньої інтеграції, правил, які виправдали себе в минулому і підтвердили свою актуальність тепер.

У нашій державі наразі триває активний процес становлення підприємництва. Поширеною організаційно-правовою формою комерційних організацій є корпорація. Такі комерційні структури, здебільшого чисельні організації мають найбільше можливостей формувати організаційну культуру. Вони зазвичай є лідерами в економіці держави, і впливають не тільки на економіку, а й на політику, соціальне життя. Цим і пояснюється пильна увага суспільства до їхньої діяльності, так само як і важливість організаційної культури для бізнесу.

Українські підприємці вже здобули певний досвід у впровадженні на своїх фірмах цієї культури. Роботи соціологів свідчать:

- 55% сучасних українських керівників вважають, що в ідеалі вона має бути на підприємстві;
- 40% підприємців намагаються сформувати її за допомогою західних технологій;
- 5 % визнають потребу у ній, але для цього в них не вистачає ні часу, ні ресурсів;
- 25% взагалі вважають її непотрібною.

Вид тієї чи іншої культури в організації базується на діяльності підприємства. Якщо це бізнес, який розповсюджений не в широкому аспекті, то найчастіше вживають культуру влади. Її можна виявити в маленьких підприємницьких організаціях, у компаніях, що займаються власністю, торгівлею, фінансами.

Щодо більш великих організацій, то найчастіше вживається рольова культура. Цей тип організації характеризується строгими функціональними і спеціалізованими

ділянками, такими, як фінансовий і торговий відділи, які координуються вузькою зв'язуючою ланкою управління зверху. В цій культурі, кожен працівник організації має певні обов'язки та правила, що виконуються в межах певного відділу. Ефективність цієї культури залежить від раціонального розподілу роботи і відповідальності, а не від окремих особистостей. Цей тип організації, ймовірно, буде успішно діяти в стабільному оточенні, зі стабільним ринком.

Також поширеним типом культури в Україні останнім часом є культура завдання. Ця культура зорієнтована на проект або роботу. Основна увага в цій культурі приділяється швидкому завершенню роботи. Організація з такою культурою намагається поєднати відповідні ресурси та відповідних співробітників на потрібному рівні і дати їм можливість добре завершити роботу.

"Культура особистості". У цій культурі особистість перебуває в центрі, якщо є якась структура і організація, вона існує тільки для обслуговування та допомоги особам у цій організації, для сприяння виконанню власних інтересів без будь-якої мети. Небагато організацій в Україні можуть існувати з таким видом культури, бо організації схильні мати якісь корпоративні цілі, що підносяться над особистими цілями своїх учасників. Для цієї культури неможливий контроль або навіть ієрархія управління, за винятком обопільної згоди.

Міжнародна консалтингова компанія «Нау Group» працює в Україні вже сім років. За цей час вона реалізувала багато цікавих масштабних проектів. Виклики, що стоять перед компаніями їх клієнтів, як правило, вимагають комплексних перетворень. Щоб побудувати, наприклад, більш ефективну, внутрішньо справедливу та мотивуючу систему винагород або систему оцінки та розвитку персоналу, недостатньо змінити інструментарій або методологічний підхід. Подібні трансформації безпосередньо пов'язані зі змінами способів роботи та менталітету, правил поведінки і взаємин співробітників. Тому найчастіше керівник починає проект з діагностики організаційної культури, а саме «Рольової культури», завдяки якій виявляються багато проблем і виявляються «вузькі місця». Дані, отримані в результаті аналізу ефективності організації, виявлення цільової культури допомагають менеджерам інтегрувати всі процеси управління персоналом. У результаті компанія починає підтримувати ті способи поведінки працівників, які приводять до бажаних результатів.

Взагалі, численні дослідження доводять, що успішні компанії характеризуються високим рівнем організаційної культури, який формується у результаті зусиль, спрямованих на розвиток духу корпорації на благо усіх зацікавлених сторін. А дослідженні культури обов'язково варто враховувати особливості українського менталітету, суспільної свідомості й психології, які завжди впливали на наше економічне середовище й економічну культуру. Будучи важливою складовою будь-якої національної культури, зокрема організаційної, він є не стільки сукупністю психологічних явищ, скільки формою народної самосвідомості.

Досліджуючи вплив характеру українців на формування організаційної культури, варто враховувати, що для нашого народу характерне надання пріоритету не формальному розуму, а нормам морального життя суспільства, які базуються на принципах індивідуальності й людяності, гармонії з природою.

Глибоке дослідження типів організаційної культури потрібне, як для сучасної управлінської науки, так і для практики використання цих ідей у діяльності. Світовий досвід ведення господарства переконує, що впровадження в корпоративні відносини норм, дотримання яких створило б атмосферу єдності цілей кожного учасника управління, дає змогу досягати високих рівнів організації. Чим сильніша організаційна культура, тим сильніша компанія, а потужна корпорація є важливою складовою

стабільності економічного й громадського життя держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мурашко М.І. Менеджмент персоналу: Навч. посібник. — К. : Знання, 2010. — 311с.
2. Нерсесян А.С.. Організаційна культура в сучасній економіці.—К.,2011.—104с.
3. Палеха Ю.І. Ключі до успіху або організаційна та управлінська культура : Навч. посіб., 2 вид. доповнене. —К. : Європейський університет, 2011. — 337с.
4. Персонал. Розвиток організаційної культури в Україні [Текст] —2005.—№5. 90с.

УДК 94(4)

*Д. А. Мартинович,
г. Минск, Республіка Беларусь*

**УКРАИНСКАЯ АЛЬТЕРНАТИВА «ПРАГМАТИЧЕСКОЙ МОДЕЛИ»
ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ (1920-е гг.)**

Период 1920-х гг. стал временем функционирования в высшей школе СССР «прагматической модели» «классического университета». Последней были характерные две альтернативы. Мы можем назвать их российской и украинской, однако не праве считать их национальными альтернативами. Скорее эти названия означают географическую привязку системы к определенному региону. Недаром народный комиссар просвещения УССР Н.А. Скрыпник признавался в 1930 г., что «ни российская, ни украинская системы народного образования не вытекали из национальных особенностей этих народов. Украинская система народного образования не вытекала из национальных особенностей культурно-просветительского процесса на Украине и из потребностей украинского народа, как и российская. Обе системы (...) претендовали на общую значимость, исключали другие и претендовали быть едиными для всего Союза» [8, с. 5]. Поэтому, на наш взгляд, корректно будет называть два подхода «профессиональным» и «политехническим». Именно такие термины фигурировали в отношении систем народного образования этих республик (в частности на партийном совещании, созванном для решения этих вопросов на рубеже 1920 – 1921 гг.) [1, с. 224 – 225]. Поскольку, на наш взгляд, между элементами системы присутствовало единство, их перенос можно считать корректным. Географически данные концепции были привязаны к определённым регионам: профессиональная – к Украине, политехническая – к остальной части будущего СССР (РСФСР и другим республикам).

Причина таких особенностей видится в следующих обстоятельствах. Во-первых, в СССР до середины 1930-х гг. отсутствовал единый орган управления в сфере высшего образования. Существовали лишь национальные Народные комиссариаты просвещения (РСФСР, БССР и т.д.). А Всесоюзный комитет по делам высшей школы при СНК СССР был образован лишь 21 мая 1936 г.

Необходимо подчеркнуть, что украинский НКП всячески придерживался самостоятельности в своей политике. Например, 4 ноября 1922 г., это учреждение отправило своим коллегам из РСФСР проект Положения о взаимоотношениях между Наркоматами, утверждённый СНК Украины. При общности целей, координации действий и заложенной возможности для студентов поступать в вузы другой республики или менять их, наиболее существенными выглядят следующие пункты: «1. Народный комиссариат Просвещения УССР по союзному договору между УССР и РСФСР не объединён с Народным комиссариатом Просвещения РСФСР, является совершенно самостоятельным наркоматом. 2. Наркомпрос РСФСР ведёт свои отношения

с местными органами и учреждениями Наркомпроса УСССР исключительно через Наркомпрос УССР, который, в свою очередь, все сношения с местными органами и учреждениями Наркомпроса РСФСР ведёт через Наркомпрос РСФСР». У НКП РСФСР просили согласия на установление взаимоотношений на основе положения [3, л. 127]. Эти обстоятельства делали возможным проведение собственной национальной политики в рассматриваемой сфере.

Во-вторых, необходимо напомнить, что большинство дореволюционных императорских университетов находились на территории России. Практически единственным исключением являлась Украина, где функционировало 28 высших учебных заведений, в том числе, три университета (Харьковский, Киевский и Новороссийский). Один вуз имелся на территории Грузии [9, с. 125]. Поскольку в других республиках традиции высшего образования практически отсутствовали, это привело к строительству высшей школы практически с нуля, без опоры на традиции. А также, в свою очередь, к неизбежной организационной и кадровой помощи со стороны РСФСР. В Украине это обусловило возможность поиска собственного пути.

Самостоятельная концепция высшего образования стала складываться в Украине несколько позже, чем в России. На это повлияло то обстоятельство, что в 1917 – 1920 гг. республика являлась ареной Гражданской войны, сопровождавшейся непрерывной сменой власти. Поэтому о полноценной политике в сфере высшего образования можно говорить лишь с 1920 г., когда прошло Второе Украинское Собрание по просвещению, формально одобрявшее преобразования [2, с. 4].

Фактически магистральное направление реформы значительно совпадало с «пролеткультовской моделью» высшей школы. Поэтому причина преобразований являлась отчасти схожей: отрицания прежней системы высшего образования. По мнению представителей украинского НКП, университет являлся «цитаделью буржуазного просвещения». А поскольку во время Великой Французской революции все 22 университета были ликвидированы как формы образования, насаждавшие феодальное самосознание, образец такой политики был принят на вооружение (теперь университеты должны были быть уничтожены как носители капиталистического сознания). По мнению чиновников, в вузах «разноречивые просветительские организации юристов, философов, врачей и математиков были несуразно объединены под одной крышей» [Там же]. Руководители системы высшего образования 1920-х гг. считали, что высшая школа веками стояла «вне жизни», поэтому формулировала законы человеческого развития «в исключительно сложной философской системе» [Там же, с. 35]. А её работники занимались «наукой ради науки» и «искусством ради искусства» [Там же, с. 4].

Соответственно, перед руководством высшей школой в лице Главпрофобра УССР ставились следующие задачи: «во-первых, максимально продвинуть программы и планы высшей школы к целевым заданиям, для которых они назначены; во-вторых, саму школу втянуть в орбиту жизни, которую она должна обслуживать; в-третьих, в максимально доступной степени упростить и сделать более целесообразной и сам метод обучения. Четкая цель обучения, максимальное насыщение практикой и глубокая самостоятельность учащегося, – вот те основания, на которых Главпрофобр начал свой подход к внутренней реорганизации высшей школы» [Там же, с. 35]. Иными словами, НКП Украины взял за основу профессиональную школу, причем как среднюю, так и высшую. В результате каждое учебное заведение рассматривалось с точки зрения того, что оно «может дать народному хозяйству, государственному и культурному строительству в условиях данного места и времени» [7, с. 62 – 64]. Поэтому все вузы должны были быть повернуты «насилыно лицом к трудовому фронту» [2, с. 4].

Согласно решению Второго Украинского Совещание по просвещению, университеты фактически прекратили существование, уступив место институтам. Их подразделения подверглись определенным преобразованиям. Юридические факультеты были объединены с институтами народного хозяйства, а медицинские выделены в самостоятельные институты [2, с. 4]. Неудивительно, что инициаторы таких изменений сами признавались в том, что «декларации о расчленении университетов по признаку специальности и целевого задания казались научным работникам недопустимым вандализмом» [2, с. 6]. А университетские круги «квалифицировали это как вандализм, разрушение и гибель культуры» [4, с. 5].

Но «более или менее законченная система просвещения переходного периода» была сформулирована лишь на Третьем Всеукраинском совещании по просвещению, прошедшем летом 1922 г. В целях понимания общей ситуации охарактеризуем всю систему образования республики. Вместо традиционного 3-ступенчатого деления на начальное, среднее и высшее образование, устанавливался, с одной стороны, 2-ступенчатый раздел на начальную и высшую школу, а, с другой стороны, деление на две части воспитания: социальное и профессиональное.

Начальное образование включало в себя две части. Первую (от социального воспитания) составляли детские сады, очаги и детские дома (4-8 лет) и 7-летние трудовые школы (8-15 лет). Вторую (от профессионального образования; от 15 до 18 лет) – 2-летние профессиональные школы и социально-экономические курсы, куда поступали «подростки с объемом знаний семилетки по классовому принципу».

Таким образом, высшее образования являлось одной из частей профессионального образования. Основными типами высшей школы выступали являлись институты и техникумы [2, с. 4]. Их отличие было в том, что техникум задумывался не как среднее учебное заведение, не как «проходной двор для поступления молодежи в институты» [4, с. 61], а как «высшая школа, дающая в отличие от института определенную узкую специализацию» [2, с. 7], «отрасль народного хозяйства», которая ограничивает и заостряет подготовку молодежи узким кругом знаний и готовит их к специальности и узкой отрасли народного хозяйства [Там же, с. 9].

Тогда как институт должен был дать широкую и всестороннюю подготовку, чтобы создать «руководителя или организатора широкой отрасли народного хозяйства и государственного строительства» [4, с. 8]. По мнению организаторов, он не должен претендовать на детализацию, предполагая такие детали усвоенными, а давать обобщение, синтез, метод. «В этом отношении наши институты напоминают университеты, но на практической основе» [Там же, с. 77].

Каждое из высших учебных заведений являлось строго профессиональным. Среди украинских вузов, которые охватывали молодежь в возрасте от 18 до 23 лет, выделялись следующие направления: индустриально-техническое, сельскохозяйственное, социально-экономическое, медицинское, педагогическое, художественное. Выше указанных учебных заведений находились научно-исследовательские кафедры и академии (от 22 – 24 лет и далее) [5, с. 57, 177; 2, с. 5].

Идеи об отрицании университета существовали и на территории РСФСР в виде «пролеткультовской модели». Почему же в Украине её положения были реализованы? Разумеется, нельзя отрицать отсутствия у лидеров НКП властных амбиций, что, в конце концов, и стубило «Пролеткульт». Однако думается, что существовала и другая причина, названная наркомом просвещения УССР Н.А. Скрыпником. По его признанию, украинская система народного образования имела до революции меньше корней в жизни. «Её легче было сломать, и мы её сломали». А вот в России, «где

имелось культурных достижений достаточное количество, где база культурная имела более значительная, там это было труднее сделать» [8, с. 12]. Очевидно, что феномен университета в России стал неотъемлемой частью культуры. Кроме того, в РСФСР существовала достаточно влиятельная группа во главе с А.В. Луначарским, которая понимала его и поэтому шла на уступки в некоторых вопросах. Что касается Украины, то на территории республики не имелось сдерживающего фактора в лице либеральных большевиков. А поскольку университеты в республике являлись скорее элементом русской, а не украинской культуры, они воспринимались как часть дореволюционной системы со всеми последствиями.

В конце 1920-х гг. рассматриваемая система была распространена на всю высшую школы СССР, а в первой половине 1930-х гг. прекратила своё существование.

ЛИТЕРАТУРА

1. В.И. Ленин и А.В. Луначарский. – М.: Наука, 1971. – 766 с. с ил.
2. Народное просвещение на Украине. – Харьков: Червоний шлях, 1924. – 213 с.
3. Проект Положения о взаимоотношениях между НКП// РГАСПИ Ф. 17, оп. 60 ед. хр. 250
4. Ряппо Я. Реформа высшей школы на Украине в годы революции (1920-1924). – Х.: Госиздат Украины, 1925. – 153 с.
5. Ряппо Я. Что дала Октябрьская революция в области просвещения на Украине. – Х.: Госиздат Украины 1928.
6. Ряппо Я. Система народного просвещения Украины. – Х.: Госиздат Украины, 1925. – 231 с.
7. Скрышник Н.А. Основные начала единой системы народного образования СССР. – М: Работник просвещения, 1930. – 31 с.
8. Федюкин С.А. Партия и интеллигенция. – М.: Политиздат, 1983. – 238 с.

УДК 74.0:746

*С. В. Найдюк,
м. Кіровоград, Україна*

ЗБЕРЕЖЕННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ ТРАДИЦІЙ У СУЧАСНІЙ ЛЯЛЬЦІ-МОТАНЦІ

Культурні і етнокультурні традиції є надзвичайно складним явищем, сформованим у системі різноманітних чинників: історичних, географічних, власне етнічних. Вони не тільки виконують прагматичні функції, а й становлять невід'ємний компонент духовної, зокрема обрядово-ритуальної культури. Народна матеріальна культура була одним з найважливіших каналів передачі міжпоколінної етнокультурної інформації, передусім за допомогою системи традицій. Однією із найважливіших складових цієї системи є власне народна іграшка із тканини, а саме лялька-мотанка, яка слугувала не одному поколінню, відтворюючи тим самим давні етнокультурні стереотипи й традиції, а нині трансформується в іншому ракурсі як новація українського сьогодення в мистецтвознавчій області.

Якщо звернутися до історії, то ми знаємо, що українську традиційну іграшку із тканини ще називають «вузловою» лялькою або мотанкою, від слова «мотати». Вона уособлює ідею єдності, цілісності світу, ототожнює соціальні процеси з природними, суспільство й природу, певним чином дублюючи дійсність через символіку і створюючи новий гармонійний світ. Етнічне, психологічне, мистецьке значення традиційної ляльки для розуміння і розвитку ментальності, світосприйняття і світовідчуття українців неможливо перебільшити. Мотанка є одним із вагомих критеріїв давності та своєрідності національної культури України, вона зберігає ті сюжетні, пластичні та обрядово-образні чинники, які вже втрачено в інших видах

народного мистецтва. Тому справедливо вважається, що одним з найбільших досягнень народних майстрів є іграшка із тканини. Вона є відтворенням у тій чи іншій спрощеній, узагальненій та систематизованій формі предметів із життя й діяльності суспільства. Також це одна з найцікавіших галузей народного мистецтва, у якій особливо виявилися творча фантазія народу, багатство і щедрість його душі, прагнення до краси.

Нині помічається тенденція в суспільстві свідомого звернення нашого покоління до свого історичного «коріння», витоків народного мистецтва. Не кожна сучасна лялька-мотанка зберігає свою пластичну образність, етносимволіку, символічно-обрядове значення і є своєрідним віддзеркаленням прадавньої культури українців. Сьогодні ми спостерігаємо картину масового захоплення традиційною лялькою, постає проблема деякої недосвідченості сучасних майстрів та й любителів у створенні, в правильному оформленні ляльки-мотанки, що приводить до деградації традиційних культурних цінностей народу. За нашим переконанням відхилитися повністю від давніх канонів її виготовлення не потрібно, так як тут йдеться про мудрість попередніх поколінь, що накопичувалася не одне тисячоліття, це пам'ять предків, сакральний дух віків. Проте ми не маємо на увазі строгого та бездумного наслідування традицій. Деякі майстри, що створюють колекційну вузлову ляльку або ж для дизайну інтер'єру повинні пам'ятати, що при трансформуванні з додаванням сучасних тенденцій до образу ляльки потрібно враховувати те, що для багатьох поколінь вона була і залишається одним із дієвих засобів естетичного, фізичного, розумового розвитку дітей, першим духовним чинником пізнання довкілля, народної обрядовості та звичаїв. Тому при створенні осучасненої мотанки повинна залишатися єдина умова – збереження етнокультурних традицій в процесі її створення, як архетипних основ.

Також не слід забувати про ритуально-обрядове, символічне та водночас магічне значення давньої ляльки, яке як на підсвідомому так і на «реальному» рівні залишається дуже важливим навіть в сучасності. Наприклад, найхарактерніші ознаки народних ляльок дають підстави шукати їхні глибинні семантичні витoki у давніх обрядових антропоморфних первообразах. Адже, походження традиційної ляльки лежить ще в язичницько-скотарському середовищі, зокрема на території України – у так званому трипільському суспільстві. Однак вони здебільшого образного або навіть формо образного характеру. Водночас лялька, як дитяча іграшка і як вид традиційного народного мистецтва, на всіх етапах та стадіях, особливо на останній, зазнала значних втрат [8, с. 5 – 8]. Ось чому зацікавленість сучасних майстрів не лише її історією, а й етапами створення є необхідною основою для відновлення етнокультурної ментальності нашого народу. Адже, знання про ляльку з її глибоким корінням не лише як про об'єкт гри, але й як культовий, обрядовий предмет – змінить ставлення суспільства до неї, поглибить знання про символічне значення та зупинить бездумне створення вузлової ляльки задля забавки. Саме це сприятиме розвитку серйозного ставлення і дотримання всіх канонічних правил виготовлення мотанки та наділення її особливим багатовіковим обрядовим духом наших предків.

За переконанням сучасних майстрів-лялькарів, для того, щоб лялька-мотанка стала справжнім оберегом, потрібно обличчя викласти хрестом. Це думка походить з глибокої давнини, ми знаємо що хрест відноситься до солярної символіки, яка є однією з найсвітліших в слов'янських традиціях. Серед солярних знаків, мабуть, немає жодного, що приносить шкоду. Навпаки – всі ці знаки пов'язані з придбанням як матеріальних, так і духовних благ, їх примноженням. Солярна символіка – символіка сонячної стихії, Сонця. Є версія, що слово «хрест» походить від слов'янського кореня «крес» – вогонь, можна порівняти: «кресало» – інструмент для розпалювання вогню. Археологічні дані свідчать про те, що хрест як символ шанували ще у верхньому

палеоліті. Він був символом життя, неба та вічності. Також, правильний (рівнокінцевий) хрест символізує принцип з'єднання і взаємодії двох начал: жіночого (горизонтальна риска) і чоловічого (вертикальна) [3, с. 57]. Хоча нині постало питання стосовно достовірності тлумачення символіки хреста та доцільності його використання у сучасній ляльці-мотанці. Це проблема є мало вивченою і потребує глибоких етнокультурних досліджень.

Якщо згадувати історико-етнологічні данні стосовно ляльок, щоб краще збагнути їх значення в сьогоденні та, власне, і для нашого суспільства, яке проявляє широкий інтерес до вузлової ляльки, то побачимо, ще в ХІХ ст. в приданому дівчини в Україні обов'язково були присутні ляльки-мотанки, як давні божества, за народним віруванням, вони піклувалися про добробут сім'ї. Причому в родині чоловіка дозволялось молодій дружині, допоки в молодят немає дітей, гратись лялькою, і чим більше, вважалося, вона грається нею, то швидше стане матір'ю, і тим здоровіші будуть діти. А коли народжувалась дитина, то молода мати клала своїх ляльок до дитячої колиски, щоб оберігали дитя від хвороб та поганих очей. Коли дитина підростала, то лялька віддавалась їй для грання. Здавна вважається, що вузлова лялька повинна бути безлика, а та, яка служить берегинею – з хрестом замість обличчя. Тож можна припустити, що лялька-мотанка не має очей, бо, згідно із давньою архаїчною традицією, у них може влетіти дух живої істоти. За традиціями нашого народу подаровану ляльку молода жінка зберігала аж до появи первістка. Її клали до колиски перед тим, як покласти туди дитятко. Також вона вважалась втіленням душі предків, заступницею проти злих чар. Очевидно, цей звичай іде ще від часів матриархату, коли саме жінка була головою роду, і вважалося, що в ляльку, яку везла до нової оселі молода, вселяється дух Праматері Роду, його Хранительки. А іноді бабуся чи мати робила ляльку нашвидкуруч, щоб «зайняти дитину», аби та не плакала. Тоді в голівку дитячої ляльки зав'язувався шматочок хліба (до цих пір така народна «пустушка» називається «куклою»), і для дитини це була і іграшка, і заспокоєння, і перший образ, який вона сприймала. І разом з тим, така «кукла» несла енергію любові, яка незримо формувала в майбутній людині підсвідоме ставлення до предків, до роду, до землі, яка її народила [7, с. 141]. Тому не дивно, що сьогодні яскраво проявляється тенденція зацікавлення, захоплення, використанням в дизайні традиційної ляльки, адже саме на підсвідомому рівні відбувається звернення людства до своїх витоків.

Мотанку від найдавніших часів, як предмет культовий, відповідно і робили дотримуючись певних правил: при її виготовленні в жодному разі не використовувалася голка, а тільки нитки і тканина. Лише в останні часи майстри, що роблять колекційні ляльки, які вже мають не тільки сакрально-обрядове, але й художнє та естетичне значення, використовують голку для лише пошиття одягу, оздоблення вбрання ляльки вишивкою або гаптуванням. Тоді як тіло, основа ляльки-оберегу, дотепер виготовляється без застосування голки та ножиць.

Із зміною часу, поколінь функції ляльки міняються: із символічно-обрядових вони переходять в ігрові та естетичні. Лялька-мотанка використовується як іграшка для дитини і як декоративний предмет в дизайні. Тут не можна говорити про негативні зміни, адже все одно, граючись традиційною лялькою дитина вступає у невидимий зв'язок із народною спадщиною, яка подібна до рідної мови, казки, пісні. Іграшка із тканини несе в собі художню культуру народної творчості, зберігає етнокультурні традиції, розвиває самобутні риси сприйняття дитиною естетики свого народу. А що стосується інтерпретації мотанки в сучасності, то спостерігаємо різні її різновиди, і колекційні, і дизайнерські для інтер'єрів, і любительські, і традиційні, створені за всіма давніми канонами. На наш погляд, це є також позитивними змінами, адже зацікавлення

народною іграшкою із тканини поступово приводить до обізнаності нашого суспільства стосовно обрядів, традицій та і взагалі культурної спадщини нашого народу. Всі ці зміни відбуваються після деякого спаду інтересу до власної історії. Проте це не дивно, адже ми підходимо до тієї межі, коли прогрес не вдосконалює людство, а навпаки призводить до занепаду суспільно-моральних норм. І нині єдиним порятунком від прогресивної ідеології сучасності залишається звернення до власних корнів, пізнання мудрості наших предків і проектування їх вірувань на власну модель життя. Саме однією з таких сполучних ниток між минулим і сучасним і є українська традиційна іграшка із тканини, яка виховала не одне покоління на своїх моральних, естетичних нормах добра, любові та поваги до культурних цінностей нашого народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Афанасьев А. Происхождение мифа. Статьи по фольклору, этнографии и мифологии / Сост., подготовка текста, статья, коммент. А.Л.Топоркова. – М.: Индрик, 1996. – 640 с.
2. Бортничук Є. Зберегти дороге і рідне. Народна іграшка у виховному процесі // Дошкільне виховання. – 1991. - №7. – 15 с.
3. Войтович В. Українська міфологія. – К.:Либідь, 2002. – 664 с.
4. Комарова С., Катушкин М. Кукольные люди. – СПб.: Паритет, 1999. – 61 с.
5. Котова И.Н., Котова А.С. Русские обряды и обычаи. Народная кукла. – СПб.: Паритет, 2005. – 150 с.Лащук Ю. Величне, осяяне тисячоліттями // Народне мистецтво. – 2000. - №1-2. – 40 с.
6. Лялька-мотанка. Секрети українського лялькарства та майстер-клас // посилання в мережі Інтернет: http://museumkamjanske.at.ua/news/ljalka_motanka_sekreti_ukrajinskogo_ljalkarstva/2011-04-03-80
7. Найден О. Українська народна іграшка. К.: АртЕк, 1999. – 255 с.
8. Найден О. Початкова семантика українських народних ляльок та перехід їх обрядових функцій в ігрові // Народна творчість та етнографія. – 1986. - №1. – 15 с.
- 9.Пашкова Н. Історичні витоки народної іграшки // Розкажіть онуку. – 2001. - №41. – 5 с.
10. Харузина В. Игрушки у малокультурных народов // Игрушка. Её истоки и значение. – М., 1912. –122 с.

УДК 78. 087. 68: 130.2

*Л. О. Немцова,
м. Чернівці, Україна*

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ КУЛЬТУРОТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ХОРОВОГО МИСТЕЦТВА

Філософія, вивчаючи проблему «людина і світ», тобто, суб'єктно-об'єктні відносини, закономірно втягує в орбіту своїх зацікавлень світ культури – багатогранний «інститут» речей, ідей, артефактів окремих талановитих особистостей і колективної творчості, що нагромаджувався віками. З цього огляду українське хорове мистецтво, як «одна із систем духовного життєзабезпечення» (А.Лащенко) суспільства, виявляє стійкі філософські засади національної культуротворчості.

Вони ґрунтуються, насамперед, на таких філософських категоріях, як екзистенція та трансценденція. Саме з ними тісно пов'язані національні архетипи й ментальність, складна історія з її не менш складним соціальним тлом, геополітичні умови, самобутні культурно-мистецькі надбання та інонаціональні культурні нашарування тощо – все, завдяки чому з етносу формувався народ, нація, визрівали державницькі інтенції. Українське хорове мистецтво включає у свій дискурс історико-соціальну екзистенцію націєтворчого процесу, його архетипово-ментальну базу через відображення певних елементів життя народу та рис його ментальності у хоровій літературі. Йдеться про відповідний фольклорний пласт у вигляді композиторських переосмислень (обрядові, родинно-побутові, історичні, гайдамацькі, чумацькі, бурлацькі, рекрутські та інші

зразки), напівфольклорні пісні визвольних змагань початку ХХ ст., численні авторські патріотичні пісні й гімни. Цей сегмент умовно окреслюється як широке, просторово-часове тлумачення поняття екзистенції у стосунку до хорового мистецтва.

Дотичність до екзистенції у вужчому розумінні проявляється у соціально-психологічному ракурсі існування окремого хорового колективу та у ракурсі його репетиційно-артистичної діяльності. Тут також присутні архетипово-ментальні витоки, адже українцям властиве тяжіння до згуртування в малі гурти, зумовлене історичними обставинами й особливим складом психіки. В.Храмова припускає, що «найцікавіший фактор становлення психіки українця – соціальний феномен «спільноти», «малого гурту», об'єднаного емоційно-почуттєво» [4, с. 31]. В етно-соціальному плані хор трактується «як злагоджена громада – модуль суспільства, в якому органічно діють ладотворчі й культуротворчі принципи» [1, с. 17]. Екзистенція «творчих буднів» та концертних виступів учасників хору може розглядатися на рівнях: лідер і група, психологічні особливості диригента, методика праці з хором, психологічний клімат хорового колективу тощо.

Водночас українська хорова культура тісно змикається із трансценденцією, оскільки умови національного буття перманентно породжували порив за його межі, прагнення до ідеального, до Абсолюту. У гуртовій пісні кожен співак відчував спільність думок і відчуттів, занурювався у трансцендентальний політ свідомості, де реальне зливалося з уявно-бажаним, окреме «я» зі світом. Поза фольклором, трансценденція знайшла безпосереднє і найвище вираження у вражаючому масиві богослужбового хорового співу, що має багатовікову історію і спирається на національну теоцентричність. Пізнання людиною Бога відбувається через глибинне містичне спілкування, найбільш проникливою формою якого є співана молитва. Вона має здатність викликати катарсис – надскладне перетворення внутрішнього ества, очищення душі від зустрічі з Творцем. Передуючі християнству язичницькі культури й обряди з хоровою складовою синкретичного дійства – також рід трансценденції.

Шлях до трансцендентного (особливого буття) пролягає через серце. Воно є дверима у трансцендентний світ, де панує вічне життя і вічна любов. Так підсумовує кордоцентричне вчення Г.Сковороди сучасний філософ [3, с. 195]. А хоровий спів, що йде від сердець і до сердець, стає «буттям-для-іншого» (Ж.-П.Сартр), «річчю для нас» (І.Кант). Звідси випливає перспективність вивчення індивідуальних трансценденцій учасника хорового колективу, як також само-трансценденцій диригента у ролі посередника між автором твору, колективом виконавців і слухачами.

Основоположник релігійного екзистенціалізму ХХ ст. К.Ясперс вважав, що екзистенція проявляється лише тоді, коли «співвідносить себе з іншою екзистенцією і трансценденцією» [3, с. 234]. Тому доцільно розглядати хорову трансценденцію і в суто соціальному зрізі, як спосіб соціальної реалізації людини, як засіб прилучення до давньої традиційної культури, як вагомий чинник духовного саморозвитку та простору продуктивної творчої комунікації.

Отже, такі філософські категорія як екзистенція та трансценденція, наближують до пізнання глибинної сутності культуротворення українського хорового мистецтва, унаочнюють його роль у діалозі минулих культурно-історичних епох із сучасністю. Але цим не вичерпується аксіологічний вимір цієї сфери музикування. Філософська категорія цінностей тут стосується й інших чинників, що їх, знову ж таки, можна розглядати на особистісному та колективному рівнях (учасник і хор). Перший виявляється у індивідуально-творчому зростанні (здобуття співацького досвіду, розширення комплексу спеціальних знань), у вихованні товарищескості й патріотизму, у поглибленні релігійного почуття, у позитивному впливі на психіку, у самоствердженні.

Коллективний рівень визначається майстерністю хору, мірою естетико-художньої дії на слухачську аудиторію, можливостями етнічної консолідації в різних регіонах України та діаспорі, здатністю репрезентації національного хорового мистецтва за кордоном, ресурсами міжетнічної інтеграції виконавців, вагомістю внеску до загальнокультурної скарбниці держави.

Таким чином філософські засади культуротворення українського хорового мистецтва вияскравлюють притаманні йому гуманістичні максими – як національні, так і загальнолюдські. Це мистецтво вплітається в тканину національно-культурних здобутків однією з найяскравіших і найпривабливіших барв.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бенч-Шокало О. Український хоровий спів: Актуалізація звичаєвої традиції: Навч. посіб. / О. Бенч-Шокало. – К.: Ред. журн. «Укр. Світ», 2002. – 440 с.
2. Лашенко А.П. Хоровая культура: аспекты изучения и развития / А.П. Лашенко. – К.: Музична Україна, 1989. – 136 с.
3. Хамітов Н., Гармаш Л., Крилова С. Історія філософії: Проблема людини: Навч. пос./ Н. Хамітов, Л. Гармаш, С. Крилова. – К.: Наукова думка, 2000. – 272 с.
4. Храмова В. До проблеми української ментальності / В. Храмова // Українська душа. – К.: Фенікс, 1992. – С. 3 – 34.

УДК 37.013.78+37.013.75

***О. Б. Петінова, В. Ю. Післар,
м. Одеса, Україна***

КОРУПЦІЯ В ОСВІТІ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН

Останнім часом тема корупції в Україні активно обговорюється. Корупція відома давно і сприймається як належне в багатьох країнах світу. Однак як соціальне явище вона усвідомилась останнім часом. Початок ХХІ ознаменувався підвищенням інтересу до корупції. Природа корупції, її причини та наслідки, антикорупційні заходи стали предметом нескінченних суперечок в Україні.

Термін «корупція» походить від латинського "corruptio", і тлумачиться як "псування" і "розбещування". Найчастіше корупцією називають зловживання владою для одержання переваг у особистих цілях, інтересах третіх осіб чи груп. Офіційне визначення корупції міститься в документах 34-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН (1979). Вона тлумачиться як виконання посадовою особою певних дій або бездіяльність в сфері її посадових обов'язків за винагороду в будь якій формі в інтересах того, хто дає таку винагороду, як з порушенням посадових інструкцій, так і без їх порушення" [1, с. 6 – 7].

Корупційні явища зустрічаються в різних сферах буття людини, що пов'язується з доступом до матеріальних і нематеріальних цінностей. На жаль, не залишилась осторонь від корупційних явищ і освіта. Розповсюдження корупції в сфері освіти – це розтління самого суспільства.

Перед майже гамлетівським питанням: платити чи не платити — батьки абітурієнта опиняються вже тоді, коли їхній син чи дочка збирається вступати до вищого навчального закладу. І йдеться не лише про роздуми: давати чи не давати хабар за вступ до ВНЗ. Батьки серйозно задумуються над тим, чи не простіше було б вчити дитину за контрактом? Але ж не всі можуть собі це дозволити. Підраховано, що коли рік навчання коштує 5-7 тисяч гривень (а це середня вартість контрактів у ВНЗ), то тільки один день перебування в стінах елітного закладу для студента обійдеться в 40 –

60 гривень. А якщо дати хабар перед вступом, щоб дитина вчилася на бюджеті? «Такса» в такому випадку може сягати половини вартості чотирьох років за контрактом — тобто двох-трьох тисяч доларів, які йдуть у кишеню «доброзичлику» з адміністрації університету. Часто батьки хочуть таким чином «влаштувати» своє чадо, тож ідуть самі на свідомий злочин. Останнім часом ситуація різко змінилась, адже з введенням ЗНО можливість вступити безкоштовно до ВНЗ значно зросла.

Освіта є єдиною спеціалізованою підсистемою суспільства, цільова функція якої співпадає з метою суспільства. Якщо різні сфери і галузі господарства виробляють певну матеріальну і духовну продукцію, а також послуги для людини, то через освіту відбувається виховання та навчання самої людини, впливаючи на її інтелектуальний, моральний, соціальний, психічний, естетичний і фізичний розвиток. Освіта – це основний агент соціалізації особистості, який визначає провідну соціальну функцію освіти – гуманістичну.

Система вищої освіти України знаходиться в глибокій кризі. Виною тому є високий рівень корупції, що руйнує систему зсередини. Ринок «освітніх послуг за гроші» став настільки стабільним, що тут з'явилися чіткі розцінки, які існують майже в кожному університеті.

Зруйнувати пагубну корупційну систему сьогодні під силу тільки державі. Для цього необхідно створити такі умови, в яких хабарність втратить сенс. Необхідно пропонувати педагогам такі соцпакети та умови роботи й оплати праці, щоб було вигідніше працювати якісно, ніж брати хабарі, ставлячи тим самим під загрозу своє благополуччя і кар'єрний зріст. Так, зокрема М.Я Азаров відзначає, що «...якщо ми не позбавимо систему освіти від корупції, ми втратимо молодих фахівців, без яких неможливий розвиток нашої країни...» [2]. Вища школа сьогодні являє собою гігантський тіньовий ринок, на якому крутяться мільярди.

Ми б хотіли розглянути структуру хабарництва в освіті. Можна виокремити такі елементи: хабарники – педагоги чи відповідальні особи освітнього закладу; хабародавці – ті, хто пропонують хабара (студенти чи їх родичі), ініціатори корупційних відносин – можливі варіанти: ініціатива сторони, що навчається або вимагання хабара з боку працівників освітнього закладу; форми та вигоди, одержувані хабарниками – грошові кошти, матеріальні ресурси (ремонт в будинку, побутова техніка, інше), обмін послугами; цілі корупції з точки зору хабародавця – вступ до престижного вузу, здача іспиту, заліку, купівля диплому, поселення в гуртожиток, отримання стипендії; рівень поширення корупції – задіяні всі рівні: від рядових співробітників до працівників міністерств [3].

Основними формами корупції у вищій освіті можна вважати хабарі при акредитації університету, нецільове використання державних коштів; купівлю диплому у відповідальних осіб вузу або через посередників; завищені вимоги при складанні іспитів та заліків; нав'язування платних консультацій, покупки власних книг, методичних посібників студентам; тиск студентів, які не бажають вчити предмет, на педагогів; тиск на педагогів з боку колег або керівництва з метою отримання іспиту або заліку.

Відмінними рисами корупції в освіті є те, що задіяні практично всі рівні поширення корупційних відносин (від методистів і лаборантів до старшого керівного складу міністерств і відомств). Зазвичай, серед основних причин, які спонукають до хабарництва, можна виділити відсутність академічної винагороди у педагогів, низький рівень оплати праці освітян, «підірвану» систему академічних статусів, зокрема, зниження статусу педагога в суспільстві. Праця педагога не користується повагою в суспільстві. Більш того, існує думка, що викладачами стають ті, кому «не знайшлося

місяця» в комерційних структурах або у сфері держуправління. В педагогічні ВНЗ вступають не кращі з випускників школи (як було раніше), значний відсоток майбутніх студентів – абітурієнти з середнім рівнем успішності. Існують «неписані схеми» отримання заліку чи іспиту з того чи іншого предмету. І взагалі, спостерігається загальне падіння моральності в суспільстві та розповсюдження корупції у всіх сферах. На жаль, хабарників і тим більше хабародавців суспільство не завжди засуджує. Більш того, вміння дати хабар в деяких випадках заохочується і ставиться в заслугу людині. Крім того, останнім часом через різні фактори у масовому середовищі студентства склався значний прошарок псевдостудентів. По-перше, цьому сприяє безробіття. Не маючи можливості знайти прийнятну роботу, молодь кинулася до вищих навчальних закладів. По-друге, до вузів приходять велика кількість юнаків, які не бажають служити в армії. Спостерігається низька зацікавленість молоді в якісній освіті. У багатьох прошарках суспільства існує фундаментальне нерозуміння важливості і дієвості освіченості, глибоких і різнобічних знань. Це, зокрема, виражається у формальності вимог установ, організацій і навіть приватних фірм до рівня освіти своїх службовців та працівників. Навіть високопоставлені чиновники іноді мають фальшиві дипломи. В більшості установ та відомств спостерігається кругова порука та родинні відносини у кар'єрному зрості та отриманні роботи.

Останнім часом посилюється економічний тиск на ВНЗ. Держава скорочує фінансову підтримку вищої школи. Навіть найпрестижніші університети зайняті підвищенням економічної ефективності своєї діяльності. Комерційні міркування стають провідними в академічних справах. І оскільки лише небагатьом установам вдається забезпечити адекватний прибуток в нових умовах, більшість схиляється до корупційних дій, щоб тримати навчальний заклад у належному стані. Усе перелічене вище призводить до зниження кваліфікації професорсько-педагогічного складу ВНЗ. Зниження заробітної плати педагогів, низький соціальний статус призводять до того, що у вузи приходять некваліфіковані кадри. Такі співробітники не здатні адаптувати базові цінності традиційної університетської освіти. Більшість вузів, щоб вижити в ринкових умовах, тримають професорсько-педагогічний склад до досить тривалого пенсійного віку (70 – 80 років).

Поширення корупційних явищ в освіті призводить до таких наслідків, як підрив конституційного принципу безкоштовної освіти, до духовної деградації суспільства, до втрати вузами принципів об'єктивності, невідкупності і високих етичних стандартів, до зниження рівня знань [1, с. 63 – 64].

Протидія корупції у ВНЗ має носити програмний характер. Так, наприклад, антикорупційна програма на рівні університету може включати такі аспекти:

- удосконалення нормативної бази (прийняття кодексу моральної культури обох сторін навчально-виховного процесу; внесення змін та доповнень в колективні та трудові договори; підвищення ролі профспілкових комітетів у ВНЗ та збільшення їх повноважень; регулярні проведення моніторингів корупції у ВНЗ (анкетування студентів));

- посилення контрольних функцій (більш пильний контроль за діяльністю педагогів з боку керівництва, проведення атестації персоналу на належному рівні, посилений та постійний контроль КРУ);

- кадрова політика (ознайомлення педагогів з нормативними документами, більш ретельний відбір кандидатів на посаду викладача, створення атмосфери неприймання корупції, активне реагування на факти появу корупції зі сторони ВНЗ);

- розвиток громадянської спілки студентів (створення правової основи діяльності незалежної спілки студентських об'єднань, забезпечення участі студентів у прийнятті

важливих рішень діяльності ВНЗ; заохочення студентів, які старанні в навчанні та активно займаються науковою роботою);

• антикорупційна робота через ЗМІ (створення системи інформаційної протидії корупції, налагодження системи зворотного зв'язку зі студентами, розвиток інформаційної системи ВНЗ, висвітлення роботи вузу постійно на сайті ВНЗ).

Такий підхід може бути базовим при розробці стратегії розвитку вищої освіти в нашій країні і діяльності кожного окремого ВНЗ. Відповідальність за корупцію в освіті є тотальною: лягає і на студентів (які доволі часто не можуть збагнути, чому вони навчаються на тому чи іншому факультеті), і на батьків (які опікують своїх дітей через настирливі домовляння за оцінку, тим самим вказуючи студенту простіший шлях здобуття вищої освіти), і на викладачів (які заради "додаткового" заробітку підірвали престиж педагогічної професії), і на чиновників. Багато викладачів вважають, що хабарники – це ті, хто беруть матеріальну винагороду за сприяння вдалому складанню іспиту, а прохання від колег, родичів, начальства розглядають як благодійну послугу або "необхідний" незначний проступок (у розмовній мові слово "хабар" навіть замінили на таке поняття як "подяка").

Отже, щоб протидіяти корупції, треба починати активну роботу у всіх сферах освітньої діяльності. На нашу думку, якщо викоринювати це соціальне явище, слід починати ще з початкового навчання. Звісно ця справа нелегка і не вирішується за один рік, але якщо всі сторони навчально-виховного процесу будуть мати однакові ціннісні пріоритети, то це сприятиме високому розвитку нашого суспільства і престижу нашої країни на світовому рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волошина А.В. Корупція – виклики для України // Матеріали шостого «Київського Діалогу» «Корупція в політиці, економіці та управлінні – стратегії громадянського суспільства та світової спільноти щодо її подолання», Кіровоград, 2011. – 79 с.
2. <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/>
3. Куликов В. Рейтинг взяточников / В.Куликов // Российская газета. – №13 (4837) от 29.01.2009. – С. 7.

УДК 791.43/45

*К. И. Ремишевский,
г. Минск, Республика Беларусь*

НОВАЯ ПОТРЕБИТЕЛЬСКАЯ СИТУАЦИЯ В ЭКРАННОЙ КУЛЬТУРЕ: ТРИУМФ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ДИСТРИБЬЮЦИИ РЕЗУЛЬТАТОВ АУДИОВИЗУАЛЬНОГО ТВОРЧЕСТВА

Анализ эволюции потребительских предпочтений в сфере экранной культуры позволяет охарактеризовать ситуацию 1920 – 1970-х на мировом кинорынке – даже с учетом всех известных сложностей и ограничений того или иного исторического этапа – в качестве золотого полувека производителей и прокатчиков. Ситуацию, увы, недостижимую сегодня в силу как социальных, так и технологических обстоятельств.

Под относительной комфортностью условий золотого полувека, в первую очередь, следует понимать неизменность общих подходов к экономике отрасли, а значит, и прозрачность экономических правил ее функционирования.

Разумеется, речь идет не о каких-то идиллических отношениях между участниками кинопроцесса, поскольку накал страстей в этой сфере культурного производства, как правило, всегда удерживался на предельной отметке. Смысл

закладається в іншому: ясне усвідомлення соціальної востребованості результатів творчості, яке знаходило зриме підтвердження в астрономічних цифрах проданих квитків, в ході творчих зустрічей зі зрителями, публічних обговорень і інших форм зворотного зв'язку, певною мірою вказувало на можливість не тільки говорити мовою екрана, але і бути вислуханим. Саме це обставина і підказувало молодим художникам шлях в кіноіндустрію, а потім і утримувало їх – навіть проти реальному змісту роботи – в обраній професії.

В багаточисельних авторських версіях «очерків», «міфів» і «історій» світового, радянського і російського кіно, а також кінематографа пострадянських республік в якості першорядного по значенню фактора, передвизначившого еволюцію тематических пріоритетів, кіноязика і загальне стан екранної культури в контексті розвитку кінематографії країн колишнього СРСР, звичайно розглядається комплекс формально-змістовних, соціально-політичних і навіть випадкових причин. При цьому, як правило, залишається в тіні той факт, що склалася на той момент модель дистрибуції екранної продукції грала в цьому процесі куди більш значущу, ніж прийнято вважати, роль.

Неадекватна реальності модель дистрибуції – особливо для невеликих по виробничим потужностям і масштабу потенціальної аудиторії кінематографії – частіше за все і виявляється тим самим каменем преткнення, який в значущій ступені уповільнює хід розвитку кінопроцесу або навіть перешкоджає йому. Це обставина в останні роки – особливо в контексті виявлення можливостей подолати депресію (в 1990-і роки) і стагнації (в початку 2000-х років) майже всіх національних кінематографій – набуло характер критично важливого для екранної культури держав – учасників СНГ, причому для Російської Федерації в відносно меншій ступені, ніж, наприклад, для України, Білорусії або Казахстану.

В цій зв'язі представляється корисним хоча б пунктирно прослідкувати основні фази еволюції системи «виробництво – дистрибуція», оскільки специфіка цих етапів дозволяє зрозуміти суть протиріччів, притаманних цій або іншій моделі.

Деякі з них виявилися вже тоді, коли принципові підходи ще тільки починали складатися в систему. Прикладом може служити непримирима боротьба двох крайніх тенденцій: творческо-пошукового інтелектуального кіно, складно знятого і витончено смонтованого, з однієї сторони, і касово-пропагандистського, заснованого на зрозумілій масовому глядачеві фабулі і відносно традиційній формі екранного представлення матеріалу, з іншої. Саме ця антитеза на багато десятиліть передвизначила суть тривалого конфлікту, маючого безпосереднє відношення до задоволення глядацьких уподобань.

Екранна культура, багато десятиліть представлена одним лише кінематографом, увійшла в фазу свого розквіту (1930 – 1950-і роки) як мистецтво найбільш масове, мистецтво великих залів і феноменальних – немислимих ні в якій іншій формі художньої культури – касових зборів. Економічна складова системи ґрунтувалася на тому, що касові збори були найважливішим критерієм успіху: у цього фільму і режисера стільки, у того – стільки. Була створена система економічного стимулювання, яка отримала своє відображення і в матеріальному поощренні основних творців фільму: у автора сценарію збільшувалася сума гонорарів (з ростом глядацького інтересу збільшувалося число виготовлених копій), у членів постановочного колективу – режисера, оператора і художника – зростає гонорар.

С точки зрения социологии культуры в этой модели далеко не последнее место занимает фактор коллективного восприятия произведения, свойственный экранной культуре обозначенного периода.

Рекордные результаты сборов в 40 – 46 млн зрителей (только за первый год проката), которые обеспечили такие востребованные зрителем из народа ленты начала 1950-х годов, как, например, «Кубанские казаки» или «Свадьба с приданным», почти 66-миллионная касса «Человека-амфибии» (1962 г.) и 77-миллионная аудитория лидера проката 1969 года «Бриллиантовая рука» Л. Гайдая, перешли в разряд фактов из истории кино в результате стремительного обвала кинопосещаемости, отчетливо проявившегося на рубеже 1970 – 1980-х годов.

Эти негативные явления не остались незамеченными самими фильмопроизводителями, организаторами и творцами кинопроцесса, но практическая реакция на изменение социокультурной ситуации оказалось не только неадекватной, но даже и принципиально ошибочной. Либеральный фланг творческой экранной элиты своей главной задачей избрал если и не полное свержение власти профильного ведомства – Госкино, реализующего государственную политику в отрасли, то, по крайней мере, существенное урезание его функций. После V съезда Союза кинематографистов СССР (май 1986 года) это было осуществлено почти в полном объеме: органы государственного регулирования лишились двух главных рычагов управления: тематического планирования и права редакторской правки – говоря проще, цензорского надзора над содержанием и идеологическим наполнением создаваемой кинопродукции. Косвенным результатом завоевания плацдармов на стратегических направлениях планирования и создания аудиовизуальной продукции – тематическом и цензурном – явился антихудожественный и профессионально беспомощный поток кинопродукции, справедливо названный кинокритиками и зрителями «чернухой».

И если подвижки в тематических приоритетах были вполне оправданы радикализацией социально-экономической ситуации, то почти полное игнорирование всех иных компонентов экранной сферы (кроме производства) нанесло ущерб куда более долговременный. Проблемы инвестиций, дистрибуции, кинопоказа, социологии экранной культуры, выявление приоритетов разных типов аудиторий, смены самой психологии кинокоммуникации в критически важный период 1990-х годов были отложены до лучших времен. Было упущено, что на состояние аудиовизуальной сферы громадное воздействие оказывают новые технологии, а их смена сейчас происходит значительно стремительнее человеческой жизни. Двести лет назад на один технологический цикл приходилось два-три поколения. В середине прошлого века длина технологического цикла совпала с продолжительностью жизни одного поколения; а в конце XX века реальностью стала радикальная смена технологий в течение 15 – 20 лет.

В десятилетие, когда графический компьютерный интерфейс уже триумфально шествовал по планете, оценка успешности фильма продолжала основываться на двух важных, но далеко не исчерпывающих показателях:

1) мнению узкой референтной группы, качественно совпадающей с частью творческой элиты;

2) формализованных цифрах прокатных сборов.

Именно в 1990-е годы был пропущен критически важный момент, когда следовало сконцентрировать внимание на создании своих собственных, альтернативных кинотеатру коммуникативных каналов. Другими словами, пересмотреть всю систему дистрибуции.

Творческо-производственная либерализация кинопроцесса оказалась не в силах

вернуть зрителя в кинотеатры (абсолютный лидер проката – фильм «Пираты XX века», в 1980 году собравший более 77 млн зрителей, был типичным порождением традиционной модели советского кинематографа), тем более, что широкое распространение техники видеозаписи и бытового воспроизведения видео (наличие видеомэгафона в эти годы стало одним из признаков благосостояния семьи) в условиях нарастающей открытости общества окончательно победило и без того уходящую традицию посещения большого экрана. Традиция коллективного просмотра была преодолена, а зачатки рефлекса индивидуального потребления экранной продукции не замедлили дать всходы. Пессимистическую картину существенного падения интереса (в 1980-е годы), а позже и явного отказа (в 1990-е годы), почти полного бойкота (в конце 1990-х годов) такой проверенной десятилетиями формы репрезентации экранного произведения, как просмотр в кинозале, дополняют удручающие показатели числа проданных билетов в наши кинотеатры в последнее десятилетие новейшей истории.

Телевидение – как относительно молодая и быстро развивающаяся ветвь экранной культуры – в критическое десятилетие 1990-х годов пришло на помощь угасающему «большому» экрану, обеспечив заказами на производство телесериалов многочисленную армию оставшихся «не у дел» кинематографистов.

Возвращаясь к проблемам «большого» экрана, следует сказать, что технические инновации (наподобие технологий 3D, 5D или, как принято теперь обозначать непрерывный рост числа измерений, – XD), имея в виду процесс бесконечных технических усложнений и улучшений, в какой-то степени усиливают позиции коллективного просмотра как «зрелища» или, по крайней мере, напоминают о его изначальном предназначении театра иллюзий, ориентированного на коллективное восприятие.

Однако, как убедительно демонстрирует статистика зрительского интереса, эффект новизны от технических инноваций весьма и весьма непродолжителен. Другими словами, значительные затраты кинопрокатчиков на приобретение и монтаж оборудования, например, для 3D-демонстрации, обеспечивают устойчивый эффект, то есть существенный количественный прирост числа посетителей, не более чем на 3 – 4 года. Сомнений нет: эффект новизны действительно работает, но лишь в течение короткого времени. И если этого времени не хватает для того, чтобы покрыть издержки на проведенную модернизацию, то экономическое фиаско неминуемо.

Логично предположить, что, вероятно, существует какой-то фактор или группа факторов, которые сводят к минимуму эффект от инноваций. Эти противодействующие факторы могут принадлежать к двум принципиально различным группам причин: в первом случае речь должна идти о радикальном, хотя, возможно, малозаметном и еще не до конца распознанном и понятом изменении потребительской ситуации; во втором – определяющей должна быть признана конкуренция со стороны новой (одной или нескольких) технологии опредмечивания результатов экранного творчества.

Возможно, что вышеперечисленные факторы действуют совместно, усиливая эффект от каждого в отдельности.

Анализируя первый фактор – изменение потребительской ситуации, – следует, в первую очередь, обратиться к смежным искусствам, поскольку, возможно, аналогичные процессы некогда происходили и в их недрах.

Так, например, поэзия (точнее, формы ее публичной презентации и репрезентации) на протяжении пяти или шести минувших столетий также претерпела существенные и очень симптоматичные метаморфозы. Более чем полутысячелетняя эволюция может быть сведена к движению *от публичного действия к приватному*,

почти интимному занятию. От публичных выступлений средневековых миннезингеров, трубадуров, вагантов и акынов поэзия постепенно перешла в круг домашних радостей, интимного общения с книгой (то есть потребитель предпочел медиа-носитель – книгу, почти отвергнув при этом изначальную вербальную, то есть неовещественную форму поэтического творчества).

Так и кино сегодня все чаще обращается к отдельному человеку с его домашнего цифрового воспроизводящего устройства *и переживается в одиночку*. А это уже совсем другое переживание, порождающее другие смыслы! Один из старейших российских исследователей и теоретиков кино Владимир Семенович Листов в своих выступлениях неоднократно делился мыслью о том, что «кино как массовый опыт, как факт коллективной жизни вот-вот станет (а в какой-то мере уже стало) архаикой. Вроде публичной декламации стихов на площади». Тенденция такова, что с ходом истории любой акт коммуникации все более и более индивидуализируется.

При этом на периферию отходит привычный и хорошо разработанный в киноведческой теории тезис о потребности идентификации в ходе кинопросмотра со своей средой, о психологическом усилении переживания за счет зала, когда дополнительные эмоции идут не только от экрана, но и от тех, кто сидит с тобой рядом. Эти старинные схемы коммуникаций не только в известной степени теряют свою значимость, но и трансформируются, потому что меняется стиль жизни. Культпоход в кино теперь носит скорее функциональный (главное – ознакомиться, составить впечатление), чем социальный характер (когда важнее самоидентифицироваться, приобщиться к референтной – на данный момент – группе).

Второй основополагающий аспект, как было указано выше, связан с новыми технологиями опредмечивания результатов экранного творчества, поскольку на наших глазах в течение всего лишь одного десятилетия произошла цифровая революция, буквально перевернувшая сферу аудиовизуального производства.

Носят ли цифровые нововведения характер системной революции?

Несомненно, на этот вопрос следует ответить положительно. Многие теоретики и специалисты-практики обоснованно считают, что цифровая революция – значительно более радикальная и системная, чем появление в кино звука, цвета и даже 3D (равно как и всех прочих XD). Появление звука, цвета, широкого экрана и широкого формата, Dolby Stereo и прочие улучшения – всего лишь более или менее серьезные модификации, с точки зрения маркетинга добавившие старой кинопрокатной услуге новые потребительские свойства.

Однако главное оставалось неизменным: с тех пор как существует киноиндустрия и кинопрокат, кинопоказ всегда опирался на пленку как на незыблемый и при этом овеществленный физический носитель. Все вышеперечисленные изменения были эволюционными, направленными на улучшение восприятия зрителем. Суть же перехода на цифровые технологии гораздо глобальнее. Переход к цифровым технологиям трансформировал все три составных компонента производственного цикла – собственно фильмопроизводство, дистрибуцию, показ – хотя и не в равной степени.

Цифровая революция в музыке, на телевидении, в домашнем видео, Интернете более всего влияет *на области доставки и просмотра*. В сфере производства эти преобразования происходят уже давно – первые цифровые системы возникли с первым компьютером, точнее, с появлением графического интерфейса и соответствующих операционных систем. Здесь важно то, что улучшение технологий съемки революционно ничего не изменило. Да, кинохудожники стали шире применять спецэффекты, использовать электронные способы обработки изображения, другие

средства для выражения творческих замыслов. Но все это не оказывало революционного влияния на сущностную модель киноиндустрии. *Появление же «цифры» в области дистрибуции и кинопоказа изменило ситуацию кардинально.*

Важнейший фактор – уход от физического носителя, который всегда был экономическим и идеологическим инструментом и продвижения, и ограничения, и регулирования кинопроката. Если некогда фильм признавался идеологически «неправильным», то было достаточно не выделить денег на тиражирование фильмокопий – и фильм гарантированно не доходил до зрителя, а единственная авторская версия, смонтированная из рабочего позитива, тихо доживала свой век в фильмотеке. Закон века пленочных технологий неумолим: нет овеществленного носителя – нет предмета для дистрибуции. Цифровая же технология обеспечивает такую форму передачи информации, которую очень сложно ограничить.

Симптоматично, что появление новых технологий записи, например, музыку – кардинально не изменило. Но возник беспрепятственный – дешевый и почти мгновенный – канал доставки произведений от создателя к потребителю. Каждый может зайти в Интернет и найти почти все, что он хочет. Внедряются новые экономические модели, когда даже профессиональная группа, записав новый альбом, выкладывает его бесплатно в Интернет, и слушатели скачивают его бесплатно.

Кроме того, цифровые технологии несут еще и «демократизацию» средств производства, которые некогда были монополией больших студий – сегодня каждый может снять свой фильм. Уже выходят в широкий прокат и получают широкий резонанс фильмы, которые были сняты с помощью бытовой видеотехники.

Сами понятия «самодеятельность», «любительское творчество» не только очень сильно мимикрируют, но и меняют свою природу в новых условиях. Неподготовленному, рядовому зрителю становится все труднее отличить профессиональную работу от непрофессиональной. Множество внешних атрибутов переходят в разряд доступных и для непрофессионалов. Техническое измерение художественного продукта, известное нам из теории маркетинга сферы культуры и по академической традиции основанное, главным образом, на уровне владения ремеслом, сегодня должно производиться по каким-то новым принципам и показателям.

С другой стороны, и профессионалы взяли на вооружение стилевые установки, ранее свойственные лишь любительскому кино, не только из соображений сиюминутной моды или желания задействовать мимикрию в своей стилевой игре. Сегодня еще трудно дать точное определение этим явлениям, но очевидно, что это не какая-то нарочитая «игра в биссер», хотя стилевая имитация «под любителя» не первое десятилетие используется как входной билет на многие фестивали. В качестве рабочей гипотезы можно предположить, что в умышленной, акцентированной и преднамеренной депрофессионализации языка многих экранных произведений причудливым образом проявляется одна из актуальных глобальных художественных тенденций – стремление к документализму.

В начале третьего тысячелетия эта тенденция стала проявляться несколько иначе, чем ранее (показательно сравнение природы и форм документализма в произведениях, которые отделены друг от друга полувекowym интервалом, например, фильм А. Кончаловского «История Аси Клячиной, которая любила, да не вышла замуж», 1966 г., и лента С. Лозницы «Счастье мое», 2010 г.). Но все же самыми неожиданными результатами использования цифровых технологий создания и дистрибуции аудиовизуальной продукции, вероятно, следует считать появление на специализированных сайтах подборок репортажных видеороликов (снятых методом скрытой или «привычной» камеры), в отдельных из которых казуальность и

феноменологічність запечатленого досягає абсолюта. С точки зору аналізу потрeбительської ситуації важливо те, що число користувачів, одночасно просматриваючих найбільш яскраві відеоролики з однієї конкретної колекції, стабільно утримується на цифрі в декілька десятків тисяч осіб.

Чому розвивається сфера завантаження з Інтернету? Тому що кожен глядач сьогодні стає більш індивідуальним, сам вибирає, Що, Коли і Як буде дивитися. Це головне соціальне досягнення цифрової технології.

Але цифрова революція породила і ряд складних питань, серед яких один з найважливіших – економіка процесу дистрибуції. При всіх своїх перевагах, серед яких найбільш інноваційним представляється розширення можливостей показів різного типу, нова технологія не гарантує повернення вкладених в виробництво коштів, а тим більше зростає обсяг фінансових зборів. Факти масового піратства, загальна неконтрольованість процесу використання – це важливі фактори, однак вони лише наслідок відсутності чіткого механізму моніторингу використання аудіовізуальної продукції.

Сьогодні ситуація принципово нова: створена «мультиплатформа» – фільм, незалежно від вихідного типу носія може бути конвертований в один з стандартних цифрових форматів і далі може розповсюджуватися будь-якими способами. Це безпосередньо впливає на *потрeбительський вибір форми кінопросмотра*, яку сьогодні можна точніше назвати *кіноознайомленням*. У молоді, як найбільш вразливої до нових тенденцій суспільства, з'являється можливість оперативно вибирати схему споживання, наприклад, приймати мотивоване рішення: «Я не буду дивитися цей фільм в кінотеатрі, тому що мені потрібно дивитися його одному, без глядачів».

Чому не подобається молоді кінотеатр, якщо за надійною статистикою саме молоді люди в віці від 14 до 21 року становлять більшу частину відвідувачів, купивших квитки? Справа в тому, що у кінотеатру є одна дуже важлива і незмінна риса, яка суперечить будь-якому особистому вибору, – великий зал є місцем масового, колективного перегляду. Таким чином, кінотеатр вступає в суперечність з індивідуальністю, масовий перегляд майже виключає можливість проявлення особистих відносин.

Іменно це і стало однією з причин того, чому глядач перестав ходити на такі фільми, які виходять за жанрові-стильові межі мейнстріма. Досвідчені кінопрокатники виявили закономірність: якщо мейнстрім не входить, образно кажучи, в «потрeбительську кошик» конкретного глядача, то він взагалі перестав ходити в кінотеатр. Таким чином, можна зробити висновок, що для авторського кіно особистий канал доставки і індивідуальний перегляд – значно більш важливий фактор, ніж для мейнстріма.

В умовах жорсткої конкуренції зберегти і зміцнити свої позиції можна лише завдяки усвідомленню того, що класичний кінопрокат давно не є основним джерелом доходу будь-якої великої студії, оскільки ця модель дистрибуції вже не життєздатна. Навіть DVD як носій цифрової інформації вже не має серйозних перспектив (очевидно, його сегмент ринку буде зведений до мінімуму); фахівці передбачають коротку існування і більш досконалому носію BluRay, який зникне, так повноцінно і не роздумавши...

Ще один найважливіший аспект нової ситуації в екранній культурі цифрової епохи: зміна форм дистрибуції (при переході від кіноплівки до файлу) змінило і структуру, і зміст реальної роботи кіноіндустрії.

Виробник фільма створює художественний продукт на одному і тому ж

носителе, который с равным успехом, без дополнительных затрат и усилий может быть показан и в кинотеатре, и на видео, и в Интернете. Зрителю же предоставляется возможность персонального выбора или интерактива, проявления личной реакции на то, что он видит.

Появление и развитие технологий коммуникации позволяют сохранить общение между конкретными зрителями, в том числе в рамках специфических социальных страт, микрогрупп. Люди смотрят сериал, видеоролик, фильм, например, на YouTube, и комментируют его с помощью того же Интернета как естественной среды коммуникации, тем самым продолжая формировать свое сообщество. Коммуникация не только ускоряется и облегчается, но и меняется ее механизм.

Функции традиционного газетного киноcritика в течение многих десятилетий кинолентного кино сводились к рекомендательному сервису: потенциальные зрители читали рецензию и думали: «Мнение этого человека мне ценно, я ему доверяю, следовательно, иду на этот фильм». А сегодня легкость коммуникации, возникновение блогеров привело к разделению на профессионалов и непрофессионалов в области кинорекомендаций, причем очевидного преимущества нет ни у первых, ни у вторых.

Существует еще одна грань, непосредственно связанная с дистрибьюцией экранной культуры как функциональной областью логистики, задача которой – интегрированное управление логистическими функциями и операциями продвижения готовой продукции.

С окончанием столетнего периода господства кинолентки как безальтернативного носителя – физического материала, который можно кому-то дать или, напротив, запретить к нему доступ, завершился период разрешительно-запретительной цензуры. Сегодня, когда носитель фильма стал эфемерным, то или иное произведение еще можно запретить для демонстрации на экранах кинотеатров, но оно мгновенно окажется в Интернете. Технологически воспрепятствовать этому крайне сложно; если это и оказывается возможным, то необходимы особые полномочия и средства... По той же причине сегодня отсутствуют эффективные технологические методы борьбы с пиратством в аудиовизуальной сфере. Любой продукт в цифровой форме так или иначе найдет контакт с потребителем.

Многие важные коммуникативные трансформации из числа тех, что обязательно скажутся на моделях дистрибьюции экранного продукта, еще не реализованы, хотя технологии уже полностью созрели. Речь идет о переходе к полностью цифровому телевидению, которое неизбежно приведет к значительному росту числа каналов. Если при этом государственным телеканалам не удастся удержать минимально необходимый процент телеаудитории, – а сделать это будет крайне сложно или почти невозможно – действующая ныне рекламно-рейтинговая модель окажется нежизнеспособной. Следовательно, ей на смену придут новые экономические и творческо-производственные модели. Экранный телеконтент в этих новых условиях также изменится. Это будет происходить на фоне того, что у одного отдельно взятого канала число поклонников уменьшится, а объем необходимого для заполнения эфирного времени (с учетом всех новых каналов) совокупного аудиовизуального продукта многократно увеличится. Принимая во внимание, что не менее 40 – 45% эфира основных (то есть неспециализированных, как, например, российские «Усадьба», «Охота и рыбалка», «Психология» и т. д.) каналов заполняют телесериалы, суммарная потребность в их производстве значительно возрастет.

С другой стороны, опыт российского и белорусского телевидения свидетельствует, что самые крупные каналы (например, ОНТ, Первый канал Белорусского телевидения) по рейтинговым соображениям сосредоточились почти

исключительно на массовом продукте (передачи в стиле «Поле чудес» или «Пусть говорят»). Поэтому для телесериалов, создаваемых этими каналами, потребуется найти альтернативную модель дистрибуции. Уже разрабатывается некий российский аналог НВО (канал НВО – Home Vox Office, дословный перевод – «домашняя билетная касса»; название придумал в 1965 году Чарльз Долан, основавший кабельную сеть в районе Манхэттена, где высотные здания затрудняли прием обычного сигнала), где более требовательные зрители за деньги (а сумма подписки не велика) могут смотреть качественные сериалы, премьеры новых фильмов. Возможно, НВО в ближайшее время станет принципиально новым каналом дистрибуции. Его возникновение, несомненно, окажет влияние на творческо-производственные параметры экранной продукции, специально создаваемой для наполнения нового трафика.

Различные модификации НВО – не единственный путь создания инновационных моделей дистрибуции: сейчас во всем мире пытаются найти новые адекватные модели, главным образом, основанные на использовании возможностей Интернета. К настоящему времени идея уже почти оформилась – остались лишь технические ограничения: время и стоимость доставки фильма до потребителя. Последняя сегодня еще относительно дорога, потому что речь идет о достаточно большом файле (100 – 250 Гб), а если речь идет об изображении с высокой четкостью (HD-изображении), то техническая сложность доставки еще более возрастает.

Сегодняшняя ситуация в аудиовизуальной сфере – с поправками на особенности нового витка спирали эволюции – имеет немало общего с ситуацией начала XX века, например, периодом становления американского кинорынка, когда вопрос дистрибуции для продюсеров и режиссеров того времени был не менее важен, чем творческая работа на съемочной площадке или в монтажной. Спутниковое и традиционное телевидение пока еще удерживает в своих руках основную массу потребителей аудиовизуальной продукции, но появление эффективно работающих моделей Интернет-дистрибуции способно стремительно и радикально трансформировать не только структуру, но и саму суть экранной культуры.

УДК 021.2

*Л. Е. Савич,
г. Казань, Российская Федерация*

БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК ИНСТРУМЕНТ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОГО ЗДОРОВЬЯ

Здоровым людям, писал А. Маслоу, присущи среди всего прочего следующие общие черты: способность лучше воспринимать действительность, хорошо относиться к себе, другим и природе; естественность, спонтанность и простота; автономность и активность; они с уважением, радостью и удивлением относятся к основополагающим жизненным благам, признавая их ценность; обладают чувством солидарности; им присущ демократический склад характера; у них выраженные этические задатки; их юмор носит не язвительный, а философский характер; все здоровые люди без исключения склоны к творчеству [4]. Наверное, это и есть идеал, к которому должно стремиться общество, и который невозможен без участия библиотек. Ведь библиотека способствует «включению конкретного человека в культуру, выступая ее ретранслятором (через духовные ценности, зафиксированные в информационных источниках)» [5, с. 102]. В этом выражается, на наш взгляд, ее социализирующая = оздоравливающая функция, реализуемая в комплексе с другими функциями

бібліотеки.

Становится все более очевидным, что здоровье человека – это, прежде всего, диалектическая функция его мировоззрения, что оно представляется как единство телесного, психического, социального и мировоззренческого здоровья. Приспособление человека к окружающему миру требует всесторонней социализации личности и усвоения ею определенного социального опыта. Так формируется «цивилизованный» человек, который может стать здоровой и полноценной личностью лишь в результате успешной социальной адаптации.

С профессиональных позиций мы определяем здоровье как социокультурный феномен, как характеристику интеллектуально и духовно развитого человека, и, соответственно, здоровый образ жизни как совокупность компонентов поведения и разных видов деятельности, направленных на его охрану и улучшение. Объектом внимания библиотекаря является как само здоровье в его триединстве: физическое (здоровье тела), психоземциональное (состояние внимания, памяти, мышления, эмоционально-волевые качества, способность к саморегуляции и т.п.) и социально-нравственное (система ценностей, мотивов поведения и т.п.), так и весь спектр проблем его сохранения, отношение личности к своему здоровью.

Особое место в контексте профессиональной деятельности мы все же отводим социальному здоровью как системе индивидуальных и общечеловеческих ценностей, установок и мотивов поведения в социальной среде; результату гармонии и сбалансированности процессов социального развития, социальной активности, социализации, которая предполагает адаптацию к физическим и социальным параметрам среды и к инновациям; адекватному восприятию социальной действительности, интересу к окружающему миру; количеству и качеству межличностных связей индивидуума и степени его участия в жизни общества; степени комфорта человека в том или ином социальном окружении.

Включенность библиотек в систему социальных институтов, обеспечивающих воспитание, образование, социализацию и профессионализацию личности, развитие науки, культуры, экономики общества, естественным образом предполагает «высокую реактивность» на возникающие проблемы и потребности их пользователей. В данном случае – это проблема здоровья нации. История библиотечного дела в нашей стране представляет множество фактов участия библиотек в решении общегосударственных задач, включая ликвидацию неграмотности, формирование мировоззрения, др. Представляется, что содействие сохранению и воспроизводству здоровья наших сограждан достойно быть в их числе. В подобных ситуациях библиотека наиболее ярко позиционирует себя как образовательный, просветительный, ценностно ориентирующий социальный институт. Место, роль и значение библиотек в процессах «образования через всю жизнь» (обучения, воспитания, самообразования), информационного сопровождения различных видов деятельности обусловлены их информационными и интеллектуальными (фондами, справочно-библиографическим аппаратом, профессионализмом сотрудников), возможностями протяженного во времени информационного сопровождения пользователя. Для этого библиотечно-информационный специалист должен обладать соответствующими компетенциями, которые необходимо обеспечить в процессе профессионального образования.

Реформа образования всегда есть реформа его содержания. Именно оно определяет, какую школу – общую, высшую - мы имеем: школу прошлого или школу будущего. Происходящая сейчас модернизация образования направлена на подготовку не только высокопрофессионального специалиста, востребованного на рынке труда, но и человека, готового в различных ситуациях стремительно изменяющегося

окружающего мира принять единственно верное решение, адаптированного к конкретным экономическим, социальным, производственным условиям.

В результате образования, по мнению И.А. Зимней, должно быть сформировано некоторое социально-профессиональное качество, позволяющее человеку успешно выполнять производственные задачи, взаимодействовать с другими людьми. Это качество определяется автором не только как целостная социально-профессиональная компетентность человека, основанная на определенном уровне развития его интеллектуальных и мыслительных действий, но и как целостное личностное качество [2; 3].

В таком понимании социально-профессиональная компетентность человека есть его личностное, интегративное, формируемое качество, проявляющееся в адекватности решения стандартных и особенно нестандартных, требующих творчества задач, во всем разнообразии социальных и профессиональных ситуаций. Социально-профессиональная компетентность проявляется в действиях, деятельности, поведении, поступках человека. Это сформированное на основе общей культуры человека его качество, обеспечивающее возможность решения социально-профессиональных задач, адекватно возникающим штатным и нештатным ситуациям.

Наряду с социальной частью единой социально-профессиональной компетентности, в ней представлена и деятельностная, т.е. собственно профессиональная как основанная на системных междисциплинарных, структурированных знаниях и множестве разноуровневых умений, саморегулируемых по их применению на практике.

Можно сказать, что социально-профессиональная компетентность – это:

- совокупная интегральная личностная характеристика человека, получившего квалификацию и характеризующегося профессионализмом;
- совокупное, формируемое на базе интеллектуальных (в частности, мыслительных) способностей и личностных свойств личностное качество человека, позволяющее определить его как компетентного в своей области.

В данном подходе привлекает комплексность, интеграция социального и профессионального. Применительно к библиотекарю речь может идти, в том числе, о профессиональном выполнении им социальных функций, о выполнении функций профессионала социального института.

Поскольку образовательная концепция не может не включать в себя формирование у будущего специалиста профессионального видения содержания практической деятельности, а также овладение профессиональными навыками, приемами, методами исполнения профессионально-должностных обязанностей, а также воспитание или развитие специалистом в себе тех личностных качеств, которые требуются для надлежащего исполнения этих обязанностей, посмотрим, как этот тезис отражен в ФГОС ВПО по направлению подготовки 071900 Библиотечно-информационная деятельность [7].

В первую очередь обращает на себя внимание понимание полифункциональности и видового многообразия современной библиотечно-информационной деятельности, необходимости ее многоаспектного раскрытия и перспективного информационно-методического обеспечения. Но на фоне повышенного внимания к ресурсам, технологиям, менеджменту, маркетингу и т.п. почти полностью отсутствует основной субъект библиотечно-информационной деятельности – читатель /пользователь. При этом среди видов профессиональной деятельности называется психолого-педагогическая, а в числе профессиональных задач - организация деятельности по воспитанию и культурному развитию личности, продвижению чтения и формированию

информационной культуры; участие в проектировании и реализации библиотечно-информационных продуктов и услуг для различных категорий пользователей; изучение потребителей информации и их информационных потребностей; применение педагогической теории и методики для решения информационно-образовательных задач в библиотеках; участие в процессах социализации личности; использование психолого-педагогических методик в продвижении и развитии чтения, формировании информационной культуры личности; содействие образовательной деятельности; реализация психолого-педагогических подходов в библиотечно-информационном обслуживании различных категорий пользователей; участие в реализации библиотечных программ в соответствии с национальными приоритетами культурно-воспитательной политики; участие в разработке и реализации образовательных и социокультурных программ для населения. Говориться и о применении психолого-педагогических методик, содействующих духовно-нравственному развитию личности и формированию информационной культуры.

К общекультурным компетенциям выпускника отнесены способность анализировать социально значимые проблемы и процессы и способность понимать сущность и значение информации в развитии современного информационного общества, осознанием опасности и угрозы, возникающих в этом процессе. В числе профессиональных компетенций - способность создавать и предоставлять информацию, отвечающую запросам пользователей; готовность к взаимодействию с потребителями информации, готовность выявлять и качественно удовлетворять запросы и потребности, повышать уровень их информационной культуры.

Именно эти компетенции ориентированы на реализацию специалистом своих профессиональных задач по библиотечно-информационному обслуживанию, как мы можем предположить а priori, содействию в формировании социального здоровья как пользователей, так и персонала библиотек.

Каким же образом в этих «условиях» могут быть отражены проблемы здоровья, каково их место в структуре стандарта и содержании предусмотренных им дисциплин? Вариантов может быть только два – либо проблемы здоровья, в различных их содержательных аспектах, рассматриваются в соответствующих дисциплинах (философия здоровья – в *Философии*, культура здоровья – в *Культурологии*, т.д.), либо создается комплексная, интегративная дисциплина, основанная на методологии науки и имеющемся потенциале специальных дисциплин.

Педагогическая интеграция рассматривается как высшая форма единства целей, принципов, содержания образования и как создание укрупненных педагогических единиц на основе взаимосвязи учебных дисциплин.

Традиционная система обучения, несмотря на многочисленные реформы, не в состоянии удовлетворить требования современного общества, поскольку она предполагает наличие значительного количества учебных предметов, содержательно и методологически не согласованных между собою. Предметная разьединенность знаний является одной из причин фрагментарности профессиональной подготовки в то время, когда в мире преобладают тенденции к экономической, политической, культурной, информационной интеграции. Представляется поэтому, что второй путь в случае *Библиотечной валеологии* - практико-ориентированной научной дисциплины, в комплексе представляющей проблемы сохранения здоровья субъектов информационно-библиотечной деятельности, опирающейся на достижения наук о человеке и его здоровье, детерминированные особенностями библиотечно-информационной деятельности, обладающей значительным теоретическим и практическим потенциалом, основанном на понимании здоровья как социально-гуманитарного феномена

предпочтительнее. Ведь своей основной целью *Библиотечная валеология* имеет содействие сохранению и воспроизводству здоровья пользователей библиотек и библиотечно-информационных работников через использование интеллектуальных, документных, технологических, материально-технических ресурсов библиотечно-информационных учреждений.

Высокий уровень конкретной предметной подготовки современного специалиста должен происходить на фоне хорошего владения им общей системой знаний. Это требует принципиального изменения образовательного пространства и образовательной политики.

Междисциплинарная интеграция – это объединение знания, убеждения и практического действия на всех этапах подготовки специалиста, синтез всех форм занятий относительно каждой конкретной цели образования в вузе. Важнейшей интегративной задачей учебных дисциплин следует признать обеспечение реального вклада в фундаментальную, технологическую и методическую подготовку обучаемых к дальнейшему образованию и профессиональной деятельности. Это возможно только на основе междисциплинарной интеграции, новой дидактической концепции целостной учебной дисциплины вуза.

Нельзя обойти вниманием и педагогическую составляющую – неотъемлемую часть библиотечно-информационной деятельности. Собираение и хранение накопленных человечеством знаний, обеспечение доступа к ним, просветительство, содействие образованию и самообразованию, организация досуга – это далеко не все направления деятельности библиотеки, способствующие реализации ею одной из важнейших социальных функций - педагогической (образовательной). В.И. Терешин совершенно справедливо указывал на то, что элементы библиотечной педагогики присутствуют во всех направлениях библиотечной деятельности, а сама библиотека есть ничто иное, как педагогическая система, призванная реализовывать функции образования и воспитания [6].

Сегодня возникает необходимость обратить внимание на такую педагогическую проблему, как обучение здоровью, формирование мотивации на здоровье, здоровый образ жизни библиотечными средствами и ресурсами.

Начало XXI века ознаменовалось тем, что формирование модели здорового поведения, определяющего развитие и здоровье на протяжении всей жизни, постулируется как приоритетная задача, а воспитание культуры отношения к своему здоровью должно стать ключевой идеей философии образования. Важнейшими составляющими процесса формирования позитивного отношения к здоровью и самосохранительного поведения, потребности в сохранении и приумножении своего здоровья являются информированность и наличие навыков заботы о здоровье общества, группы, индивида в области здоровья.

Концептуально педагогику здоровья можно рассматривать как научно организованный социальный институт внедрения комплекса идей о формировании, поддержании и укреплении здоровья как особого естественно-важного функционального состояния человека в системе «семья – школа - СМИ» на основе пропаганды здорового образа жизни, культуры здоровья [8, с. 4-6], как многоаспектное теоретико-прикладное исследовательское направление, имеющее исторические традиции различных оздоровительно-воспитательных систем, развивающееся сегодня как область интегрированного знания о человеческом организме и педагогических возможностях и условиях, которые позволяли бы решать задачу сохранения, восстановления, укрепления здоровья человека в условиях образовательной системы.

С позиций библиотечно-информационной деятельности мы не можем обойти

вниманием разнообразные обучающие и воспитательные воздействия, которые оказывают на людей всех возрастов и различного социального положения средства массовой информации, активно использующие образцы культуры и арсенал педагогики.

Чтобы ориентироваться в информации и делать правильный выбор, люди должны иметь определенный образовательный уровень в вопросах здоровья. Именно недостаточность распространяемых и, соответственно, получаемых знаний, предполагающих информированность членов сообщества о закономерностях развития здоровья, о методах его укрепления и коррекции, о влиянии негативных цивилизационных факторов, минимальная эффективность используемых при этом технологий распространения информации и обучения, являются одной из причин пассивного отношения человека к своему здоровью. Более того, это привело к возникновению противоречия между востребованностью обществом людей с высоким уровнем культуры здоровья и реальным уровнем развития этой культуры.

Одно из основных направлений в решении задач сохранения, укрепления и развития здоровья связано с формированием определенной системы ценностей, понимания, что здоровое будущее именно в развитии профилактических мер, в обучении человека (особенно молодого) здоровью, что гораздо эффективнее предупредить болезнь, чем потом с ней бороться, что необходимо ориентироваться на социальные мероприятия, основанные на целостном подходе к человеку и профилактике здоровья. Именно это направление, на наш взгляд, предполагает участие библиотек в решении проблем здоровья, которые в России получили статус общегосударственных.

Отсюда цель библиотечной педагогики здоровья мы формулируем как *содействие формированию мотивации на здоровье и здоровый образ жизни, ответственного отношения к сохранению и поддержанию здоровья*, которые находят отражение в культуре здоровья – важнейшей составляющей общей системы культуры, социальном артефакте, системе устойчивых социокультурных эталонов, работающих на уровне общественного сознания, уровне образованности людей в сфере их жизнедеятельности, части видения обществом самого себя и его членов. Культура здоровья включает в себя органически взаимосвязанные природные, экономические, социальные, культурные и психологические факторы.

Формирование культуры здоровья – задача в первую очередь педагогическая, поскольку формирование культуры здоровья связано с процессами воспитания и обучения. Приобщение к проблеме сохранения своего здоровья – это процесс социализации, воспитания, создание высокого уровня душевного комфорта, который закладывается с детства на всю жизнь.

Формирование культуры здоровья представляет собой и социальный процесс, так как человек ищет и находит специально созданные искусственным путем методы сохранения и воспроизводства здоровья: различные способы оптимальной организации труда и отдыха, положительных чувственно-эмоциональных переживаний, т.п.

В культуре здоровья, имеющей глубокие исторические и национальные корни, выделяют когнитивные и нормативные элементы поведения, прямо связанные со здоровьем, духовно-нравственный, эстетический, коммуникативный, креативный, мотивационно-деятельностный, чувственно-волевой, трансляционный компоненты, образующие систему на основе духовно-нравственного компонента.

Именно библиотека, библиотечное обслуживание, построенное на субъект-субъектных отношениях, методы библиотечной педагогики, основанные на свободном, кратковременном общении библиотекаря и читателя, на добровольности и активности

читателя, на его явном стремлении к знаниям, позволяет моделировать педагогическую библиотечно-валеологическую деятельность и с высокой степенью вероятности прогнозировать ее результат - в данном случае, формирование мотивации на здоровье в условиях библиотеки, библиотечно-информационными средствами и ресурсами.

Здоровье в большинстве случаев — это оценка, которую жизнь ставит нам за поведение. Но заботиться о своем организме никого не заставишь - это должно быть внутреннее решение каждого. Задача библиотеки – помочь принять правильное решение

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбунова С.М. Валеология: философско-антропологические аспекты: дис... канд. филос. наук: 09.00.04 «Философская антропология и философия культуры» /Таврический нац. ун-т им. В.И. Вернадского. - Симферополь, 2000. – 16 с.
2. Зимняя И.А. Ключевые компетенции - новая парадигма результата образования [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.navremya.kz/zimnyia.php>
3. Зимняя, И.А. Общая культура и социально-профессиональная компетентность человека // Интернет-журнал "Эйдос". - 2006. - 4 мая. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2006/0504.htm>. - В надзаг: Центр дистанционного образования "Эйдос", e-mail: list@eidos.ru.
4. Маслоу А. На подступах к психологии бытия. [Электронный ресурс]. - М.: "Рефл-бук" – К.: "Ваклер", 1997. Терминологическая правка В. Данченко К.: PSYLIB, 2003. - - Режим доступа: <http://psylib.org.ua/books/masla02/index.htm>
5. Матлина С.Г. Заметки на полях «Философских статей» в журнале «Библиотекосведение» // Библиотекосведение. – 1996. – № 4/5. – С. 101-110.
6. Терешин, В.И. Библиотека – педагогическая система /В.И. Терешин //Библиотекосведение. – 1998. - №5. – С. 33-46.
7. Федеральный государственный образовательный стандарт высшего профессионального образования по направлению подготовки 071900 Библиотечно-информационная деятельность (квалификация (степень) "бакалавр") (утв. приказом Министерства образования и науки РФ от 13 января 2010 г. N 3).
8. Флоренская, А.Н. О принципах педагогики здоровья /А.Н. Флоренская. // Актуальные проблемы сохранения здоровья на всех этапах дошкольного детства: матер. науч.-практ. конф. /Под ред. Т.А.Овечкиной, А.Н.Флоренской. – СПб., 2003. - С. 22-30. - [Электронный ресурс]: - URL : <http://www.proconsul-erg.ru/arina/index.htm>

УДК 378

*І. В. Сергєєва,
м. Київ, Україна*

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ МЕНЕДЖЕРІВ В УКРАЇНІ

Люди, які належать до різних культур, можуть мати спільні кінцеві цілі, але різні думки про способи їх досягнення. Часто з цієї причини поведінка одних може здаватися нерациональною і неадекватною, що призводить до конфліктів. Яскравим прикладом такої ситуації є спілкування західних менеджерів і місцевого населення (українських співробітників) у міжнародних компаніях.

Дослідження в сфері крос-культурного менеджменту розкривають «пояснюючу силу» культури відносно інших чинників як зовнішнього (соціально-економічних, політичних, інституційних), так і внутрішнього середовища організації (організаційно-правова форма і розмір підприємства, структура і тип власності, галузева приналежність, якісний склад персоналу).

Крос-культурний підхід є невід'ємною сферою роботи топ-менеджменту і передбачає порівняння, націлені переважно на вивчення соціокультурного контексту в

управлінні компанією [1, с. 139]. Розглядаючи цю ситуацію, виникає серія питань: яким потенціалом і знаннями повинен володіти іноземний менеджер для ефективної роботи в Україні? Яка підготовка, особливий перелік навичок, знань і досвіду менеджерів сприяє ефективній реалізації міжнародних проектів?

Відповісти на ці питання можливо, виділивши три рівні «компетентності» західних менеджерів для роботи в Україні:

1. Комунікативна компетентність.

Статус зарубіжних менеджерів в крос-культурному середовищі організації, наказує їм знати і поважати культурні відмінності; вибудовувати спільну з місцевим персоналом систему цінностей; використовувати англійську мову як інструмент професійної та підприємницької діяльності (лінгвістичні особливості); використовувати телекомунікаційні технології (Інтернет) для подолання просторово-часових обмежень [1, с. 213].

Основне завдання зарубіжних менеджерів на регіональному рівні — донесення місії організації до регіональних співробітників, формування прогресивних ціннісних установок у колег для підвищення ефективності роботи. Зарубіжний менеджер в даній ситуації виступає в якості основного комунікатора-транслятора і водночас є «носієм» культури і цінностей країни-партнера. Для досягнення цілей компанії менеджери повинні мати культурно зумовлену *комунікативну компетентність* — вміння взаємодіяти з оточуючими на основі досвіду або навченості, знання комунікативних установок в різних культурах.

2. Лінгвістична компетентність.

Важливим навиком спілкування в міжкультурному середовищі є мова (лінгвістична компетентність). Багато західних менеджерів в Україні вільно володіють російською або українською мовою, що значно покращує крос-культурну комунікацію [2, с. 335]. Більшість місцевих співробітників, які працюють у міжнародних компаніях вільно говорять англійською. Більша частина документації ведеться англійською мовою і офіційна мова офісних зборів і нарад також англійська. Однак рівень сприйняття рідною мовою набагато вищий. Лінгвістичні помилки можуть призводити до непорозумінь і конфліктів, і мовний бар'єр залишається перешкодою в комунікації. З іншого боку, партнери в регіонах не знають англійської мови і компанію сприймають через особистість начальника — західного менеджера. Знання регіональної мови (російської та української) викликає повагу з боку регіональних партнерів та співробітників, а також формує високий рівень довіри, що є вкрай важливим для реалізації проектів. Професіонали з лінгвістичною підготовкою усвідомлюють роль мови не тільки як інструменту передачі інформації, але і як додатковий засіб вивчення менталітету країни-партнера [3, с. 450].

3. Міжкультурна компетенція.

Міжкультурна компетенція розглядається як комплекс аналітичних та стратегічних здібностей, що розширює інтерпретаційний спектр західного менеджера в процесі взаємодії з представниками іншої культури. Це також позитивне відношення до іншої культури та її цінностей, подолання етнічного та культурного центризму. В ідеалі західний менеджер, що володіє *міжкультурною компетенцією*, спочатку позитивно ставиться до наявності в суспільстві різних етнокультурних груп і демонструє здатність ефективно спілкуватися з представниками будь-якої з них [1, с. 156].

Міжкультурну компетенцію можна опанувати за допомогою знань, отриманих у процесі міжкультурного спілкування. Ці знання поділяються на специфічні (відомості про конкретну культуру в традиційних аспектах) і загальні (володіння такими комунікативними навичками як: толерантність, знання загальнокультурних

універсальних речей).

Успішною стратегією досягнення *міжкультурної компетенції* є збереження власної культурної ідентичності поряд з освоєнням іншої культури. У російськомовних дослідженнях цей формат отримав назву крос-культурна грамотність/сприйнятливість. Основні її характеристики — толерантність до інших поглядів, звичаїв, вміння бачити особливості своєї культури в контексті культур інших народів і світової культури в цілому.

Міжкультурна комунікація на будь-якому рівні має свої цілі, реалізація яких зумовлює її ефективність [2, с. 28].

Менеджери-експати, які приїхали працювати в країну, що розвивається, відчують культурний шок, але в рівній мірі його відчуває і місцеве населення, що працює в цій іноземній компанії. Саме для того, щоб згладити ефекти культурного шоку, крос-культурний менеджмент вивчає поведінку людей, які представляють різні культури і працюють разом в одному організаційному середовищі. Завдання менеджера в крос-культурному середовищі — навчити, проконсультувати, пояснити і передати людям схеми поведінки, які допоможуть їм краще розуміти чужу культуру.

Комунікативна компетентність, лінгвістична компетентність та міжкультурна компетенція покладені в основу роботи менеджера, оскільки саме це дозволяє вільніше сприймати інші культури, адекватно усвідомлювати специфічний ціннісний базис (місію) компанії і досягати результатів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мясоєдов С.П. Основы кросскультурного менеджмента. Как вести бизнес с представителями других стран и культур. — М.: Дело, Академия народного хозяйства, 2008 – 256 с.
2. Тер-Минасова С.Г. Мова і міжкультурна комунікація. — М.: Слово, 2000 - 624 с.
3. Тромпенаарс Ф., Хампден-Тернер Ч. Национально - культурные различия в контексте глобального бизнеса (пер. с англ. Самсонова Е.П.) — М.: Попурри, 2004 — 528 с.

УДК 18:7.01

*С. П. Стоян,
м. Київ, Україна*

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СФЕРІ СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВА: «ШВИДКІСТЬ» ЯК ВТРАТА СИМВОЛІЧНОЇ ЦІННОСТІ ТВОРУ

На думку апологета сучасного мистецтва Бориса Гройса, “у нашому столітті мистецтво досягло не мислимої раніше швидкості” [3, с. 19] завдяки дюшанівському винаходу – реді-мейд (готової речі), яка стає твором мистецтва у ту мить, коли ми її таким чином визначаємо. Отже, нарешті, на думку автора, митець позбавляється того невідгданого становища, у якому він перебував усі попередні періоди існування мистецтва, адже кількість часу, яку витрачали на виконання своєї роботи, абсолютно не відповідала тому часовому відтинку, який урешті-решт витрачав глядач на її споглядання. За такою логікою славнозвісна теза Енді Ворхола – культової фігури поп-арту – про те, що будь-яка картина, на створення якої художник витратив більше п’яти хвилин, є поганою картиною, стає абсолютно виправданою (зрозуміло, з погляду прихильників подібних умовиводів). Отже, слідом за Ворхолом, Борис Гройс так само констатує, що наш час стає майже порятунком для художника, який тепер із повним правом може собі дозволити перебувати в абсолютно рівноправному становищі з глядачем, адже “глядач має докладати до свого сприйняття цього твору рівно стільки ж зусиль, скільки художник доклад до його виготовлення” [3, с. 19]. Таким чином,

сучасні апологети появу реді-мейд прирівнюють майже до “рятівного пристрою”, новації, яка відновила права пригніченого протягом тривалого часу митця, надавши йому, врешті-решт, омріяну свободу і з нею найбільш суттєвий важіль життя – “час”.

Але з цього приводу виникає цілий ряд абсолютно логічних запитань стосовно співвідношення і особливості співіснування таких понять як “швидкість”, “зміст”, “глибина”, “якість” тощо. Адже, у принципі подібна конвенційна домовленість, у результаті якої будь-який предмет, вилучений із нашої буденної обстановки, може бути названий витвором мистецтва, нагадує на своїх початкових етапах (як у випадку з дюшанівським пісуаром, який зараз має статус одного із найдорожчих експонатів у паризькому центрі Помпідю) епатажну витівку, яка (думаю, і на здивування самого Дюшана) здобула легітимного статусу і поступово стала найпоширенішим брендом сучасного мистецтва. Подібна “сміливість” у подальшому набула широкомасштабного поширення і, зрозуміло, що дедалі більша кількість митців почала активно використовувати цей “прогресивний винахід” у своїй творчості, адже з його легітимізацією поняття майстерності і належної освіти, яке раніше було необхідним складником приналежності до художньої професії, автоматично перетворилося на дещо непотрібне і навіть таке, що суттєво заважає митцю, адже воно знову ставить його у невиграшне становище щодо публіки і глядача.

Отже, подібна “швидкість” продукування сучасних “творів” мистецтва, на мою думку, по суті, за своїм змістовним наповненням практично уподібнюється поняттю “підміни” твору мистецтва на буденну річ, яка стає витвором завдяки маніпулятивній грі в означення, адже той, хто означає і має певний статус, що дозволяє йому виступати в цій іпостасі “суб’єкту вибору”, нав’язує подібні шаблони сприйняття спантеленому глядачу. Адже тепер саме глядач опиняється у зовсім незручному і незрозумілому становищі, споглядаючи іноді за абсолютно абсурдним і безглузким нагромадженням вирваних із контексту повсякденних речей, які йому пропонують сприймати як дещо значуще і надзвичайно коштовне. Це нагадує славнозвісний сюжет казки Андерсена про голого короля, а подібна “тра у мистецтво” асоціюється із грою в симулякри, про які доволі переконливо писав Жан Бодріяр, потужно критикуючи подібні постмодерністські новації.

Саме Бодріяр абсолютно обґрунтовано пов’язує виникнення подібних тенденцій із логікою розвитку суспільства споживання, яке відмежовується від спорідненості із справжніми, глибинними змістами буття, підміняючи їх спрощеними формами, позбавленими своєї внутрішньої наповненості. Радикально піддаючи критиці суспільство споживання, філософ зазначає, що “логіка споживання визначається як маніпуляція знаками. У ній відсутні символічні цінності творення, символічне відношення внутрішнього характеру, вона цілком зорієнтована на зовнішнє” [2, с. 150]. На його думку, у подібній системі взаємовідносин предмет “утрачає свій символічний зміст, свій тисячолітній антропоморфний статус і має тенденцію вичерпуватися в дискурсі коннотацій” [Там само].

Таким чином, виходячи із тверджень Бодріяра, “реді-мейд” – готові речі, що за сучасною конвенцією стають творами мистецтва, піддаються подвійній девальвації, оскільки сучасне суспільство споживання, відриваючи побутові речі від їхнього первинного змісту, позбавляючи їх сутнісного зв’язку із людиною і переводячи їх у суто функційний вимір, вже на цьому рівні девальвує річ як таку, які, опиняючись ще у ролі “твору мистецтва”, девальвується вдруге. Отже, десимволізована і деантропоморфована річ, що, по-суті своїй, вже на цьому побутовому рівні втрачає свої онтологічні ознаки, пересувається у сфері мистецтва на більш “високий” нівеляційний щабель, удруге й остаточно відмовляючись від своїх сутнісних рис, зрікаючись навіть

від сфери *функційності*. Вона симулює нібито появу нового, не характерного для неї в побуті змісту, але цю появу створюють абсолютно штучно, і ґрунтуючи нібито на творчій уяві автора, що наділяє цю річ новим, актуальним змістом, переводячи її у такий спосіб із розряду просто речі у розряд “твору мистецтва”. Таким чином, можна казати про те, що у випадку із реді-мейд виникає феномен симулякру другого порядку – більш потужного у порівнянні із симулякрами побутової сфери. Символічна значущість речі, утрачена нею ще на першому етапі трансформації, у мистецькій сфері підміняється концептуально-авторською інформативністю, що претендує на роль гідної альтернативи втраченому символічному змісту завдяки надзвичайно потужній раціоналізації та виваженій обґрунтованості, що врешті-решт є не більш ніж імітацією справжнього змісту, наповненості твору, за суттю, тим самим симулякром, що намагається створити чергову ілюзію змістовності і значущості. Адже наявність у художньому образі символічного змісту, на думку С. Аверинцева, робить акцент на “виході образу за власні межі, на присутності певного змісту, інтимно злитого з образом, але йому не тотожного. Предметний образ і глибинний зміст виступають у структурі символу як два полюси, що немислимі один без одного” [1, с. 155].

Так само С. Аверинцев дуже влучно зазначає, що “смісл символу не можна дешифрувати простим зусиллям розуму, у нього треба “вжитися”. Саме у цьому полягає принципова відмінність символу від алегорії: смісл символу не існує як певна раціональна формула, яку можна “вкласти” в образ і потім вийняти з образу” [Там само, с. 156]. Погоджуючись із подібним твердженням, можна висновувати, що переважна кількість сучасних “творів мистецтва” – особливо із використанням реді-мейд – позбавлені будь-якого символічного змісту, адже їх сприйняття, а, вірніше, розуміння, побудовано на суто раціональному сприйнятті запропонованої концепції, яка аж ніяк не передбачає “вживання” у твір і осягнення його сутності поза межами людської раціональності. Більше того, саме раціональний складник – концепція твору – стає визначальним чинником його легітимації, адже лише переконливість аргументів та логічна обґрунтованість запропонованого бачення буденної речі у поєднанні з неабиякими маркетинговими здібностями стають визначальними в набутті певного статусу і визначенні значущості цього “твору мистецтва”. Ідентифікація цих речей як “творів” поза зоною наявної конвенційної домовленості стає просто неможливою. Цей факт визнає і переважна більшість сучасних арт-критиків, у вигляді ілюстрації наводячи уявну ситуацію із далекого майбутнього, коли унаслідок археологічних розкопок буде знайдений, наприклад, пісуар Дюшана. Зрозуміло, що скоріше за все ця знахідка без наявності легітимного концептуального контексту буде просто прирівняна до буденного сантехнічного пристрою і повністю втратить свою ефемерну значущість і шалену коштовність, чого не скажеш про античні статуї чи середньовічні полотна, які просто неможливо сплутати із предметами побуту і таким чином нівелювати їхню позачасову значущість.

Отже, погоджуючись із багатьма дослідниками, можна констатувати, що потужні трансформаційні процеси у сфері сучасного мистецтва сприяють посиленню відчуженості сучасної людини – як митця, так і глядача, які максимально атомізуються і втрачають відчуття рятівної спорідненості зі світом, що досягалася в минулі епохи завдяки абсолютно унікальній і непересічній функції митця, котрий довгий час виконував місію пророка, посередника, завдяки якому відбувалося взаємопроникнення двох світів – матеріального і духовного. Символічна наповненість твору, на думку С. Аверинцева, допомагала долати прірву між сутністю та видимістю, завдяки чому мистецтво символічно сприяло подоланню загальної суспільної відчуженості людини, хоча і не перемагало її реально.

Зараз наявна зворотна тенденція – митець у переважній більшості випадків перетворюється на маніпулятора порожніми знаковими структурами, що позбавлені символічного змісту, в результаті чого сам автор стає відчуженим від первинних, глибинних змістів, що також унеможлиблює встановлення подальшого зв'язку між автором та глядачем, який так само опиняється в пастці відчуження з одного боку, від сучасного мистецтва, що усіяло відвертається від людини, а з іншого, від сучасного соціуму, який також є абсолютно байдужим до її існування. Отже, людина потрапляє у замкнене коло відчужень, єдиним порятунком із якого є інше симулятивне лоно масового мистецтва – простір «мильних опер», серіалів та численних розважальних шоу, що створюють ілюзію відпочинку та розради, майстерно привчаючи більшу частину населення до низкопробної анестезії, яка дозволяє на певний час позбутися відчуття суцільної відчуженості та самотньої безпорадності.

Масове мистецтво зорієнтоване на надзвичайну «швидкість», адже задля того, щоб дати можливість людині позбутися нудьги, слід невпинно продукувати все нові і нові реаліті-шоу, серіали або розважальні проекти, які, цілком зрозуміло, не передбачають глибинного занурення глядача у щось значуще і сповнене непересічного змісту. Таким чином, як не парадоксально, «швидкість» мистецтва виступає сьогодні у вигляді спільного знаменника як до псевдоелітарного, концептуалізованого і відстороненого від пересічного глядача contemporary art, так і до масового, розважального мистецтва, зорієнтованого на широкі пласти невибагливого спостерігача. Як у першому, так і у другому випадку, «швидкість» постає у прямій залежності зі зверхністю, фрагментарністю сприйняття, яке не передбачає глибинного занурення у твір і глибинного співпереживання його змістові. Таким чином, шалений ритм сучасного життя, який не міг не відбитися і на сутнісних ознаках різних сфер мистецтва, призвів до далеко не позитивних результатів – до втрати глибини та внутрішньої символічної наповненості творів, які перетворилися здебільшого на знакові пустотілі об'єкти, позбавлені глибинної змістовності і справжньої художньої цінності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аверинцев С. София-Логос : словарь / С. Аверинцев. – 2-е, изд., испр. – К. : Дух і Літера, 2001. – 450 с.
2. Бодрийяр Ж. Общество потребления. Его мифы и структуры / Ж. Бодрийяр. – М. : Культурная революция ; Республика, 2006. – 269 с.
3. Гройс Б. Скорость искусства / Б. Гройс // Мир Дизайна. – 1999. – № 33. – С. 19 – 21.

УДК 371.133

*Л. Г. Строева,
г. Стаханов, Украина*

ВКУС В СИСТЕМЕ СУБЪЕКТНЫХ ЦЕННОСТЕЙ КУЛЬТУРЫ ЛИЧНОСТИ И ОБЩЕСТВА

В статье подвергаются анализу особенности эстетического и художественного вкуса, проистекающие из сущности эстетического сознания в целом, из его онтологических оснований и феноменологического проявления. Делается акцент на проблеме места вкуса в системе предметных и субъектных ценностей.

Эстетические ценности, опосредствующие объект отражения эстетического сознания – это есть не что иное, как предметно выраженные общественные отношения. Следовательно, социальные связи, опредмеченные в определенной группе эстетических

ценностей, и составляют объект отражения эстетического сознания, а сами эти ценности – лишь формы его проявления. Невозможно определить специфику той или иной области духовных ценностей, в том числе и эстетических, исходя только из них самих, не выходя за рамки аксиологии и не связывая данной области ценностей с соответствующей формой общественного сознания.

Реальное непосредственное включение вкуса в систему эстетического сознания осуществимо только на уровне анализа феноменологии его объекта, когда он предстает как мир ценностей природы и культуры, предметных и субъектных ценностей.

Предметные и субъектные ценности различаются по механизму формирования. Ценности природы – это предметы, вовлеченные в сферу общественно-исторической практики и социальных связей. В предметных ценностях культуры овеществляются силы и способности человека как уникальной личности, поскольку она является реальным, а не собирательным, абстрагированным субъектом деятельности. В субъектных эстетических ценностях (вкус, идеал) сущность человека как личности не опредмечена, а только объективирована.

Вкус, как эстетический так и художественный, направлен на предметные эстетические и художественные ценности (природные явления, продукты деятельности, произведения искусства). Предметные ценности природы и культуры могут быть осмыслены как онтологическое основание субъектных ценностей, в частности вкуса, поскольку они представляют форму выражения специфического объекта эстетического сознания, т. е. индивидуально-личностного бытия общественных отношений [1].

Необходимость вкуса в эстетическом сознании вытекает как из содержания, так и из формы выражения объекта эстетического сознания. Вкус возможен и обязателен лишь при условии его направленности на предметные ценности. Можно говорить о политических симпатиях, предпочтениях и лишь в высшей степени условно о политических вкусах. Еще в меньшей степени это понятие находит свое применение в других формах общественного сознания, в области нравственности, религии. Вкус как феномен культуры, инструмент оценки органичен, имманентен самой сущности эстетического сознания.

Действительная необходимость вкуса как оценки в эстетическом сознании обнаруживает себя на социокультурном, ценностном срезе общественного бытия, служащего объектом отражения именно в эстетической форме.

Для всесторонней характеристики эстетического вкуса как субъектной ценности, важно соотнести его с субъектными ценностями другого рода: нравственными, политическими, научными и т. п. Нравственные нормы, религиозные заповеди, политические лозунги и принципы, научные понятия как правило не приобретают личностной окрашенности, проявляют себя по преимуществу как безличные. Эстетический вкус, напротив, лишь в абстракции существует как общественный, всеобщий; реальное же его проявление всегда глубоко лично, индивидуально. Нравственные нормы и тем более юридические законы исключают индивидуальные различия в противовес личностному многообразию эстетических вкусовых оценок. Научные теории, гипотезы могут быть истинными или неистинными, тогда как эстетические и художественные вкусы, будучи ценностными суждениями рассматриваются как развитые и неразвитые, испорченные, хорошие или дурные, профессиональные и непрофессиональные, изысканные, утонченные и т. д.

Такие субъектные ценности как нормы, законы, правила поведения, нравственные принципы, непосредственно отражающие общественные отношения личности к обществу, между личностями, граждан к государству, между социальными группами, направлены на поступки людей. Что же касается художественного и эстетического

вкусом, то они всегда направлены на предметные ценности природы и культуры, произведения искусства, дизайна, ремесла.

Таким образом, личностное многообразие эстетического и художественного вкуса обусловлено спецификой объекта эстетического сознания, который в своей субстанциальности, изначальности представляет индивидуально-личностное бытие всех безличных, надличностных общественных отношений. В эстетической форме общественного сознания они по необходимости обретают ценностное проявление.

Вкус представляет собой пересечение всех уровней, сторон, связей (внутренних и внешних) эстетического сознания, является как бы его фокусом. В этом плане важнее всего то, что предметные эстетические ценности культуры и природы, этот мир «оживших предметов», представляет объект интенции вкуса как субъектной ценности. Он существенно расширяет свою сферу за счет художественных ценностей, произведений искусства, которые объединяют обширную сферу эстетических ценностей природы и культуры с чувствами, переживаниями, оценками, идеалами в творчестве художника. Иначе говоря, в художественных произведениях богатый, неисчерпаемый внешний мир предметных ценностей пропущен через внутренний мир уникальной личности художника, которая при всей своей неповторимости представляет индивидуальное воплощение духовной атмосферы общества, в котором он живет и творит, своей эпохи. Именно поэтому произведение искусства предстает как особое пространство, поле, в котором осуществляется конгениальность художника-гения и индивида как эстетического субъекта, носителя эстетического и художественного вкуса. Такова многослойная внутренняя связь вкуса как субъектной ценности с предметными эстетическими и художественными ценностями.

Посредством предметных эстетических и художественных ценностей вкус обретает свою укорененность, онтологическое основание в объекте эстетического сознания. Большую или меньшую степень идеологической окрашенности вкус может приобрести через общественный идеал, более непосредственно – через эстетический и художественный идеалы.

Оценочная сущность вкуса позволяет соотнести его с категориями, установить связь уровней эстетического сознания. Если категории позволяют осуществлять чисто рациональную глубокую оценку на метауровне эстетического сознания, то вкус эмоционально оценивает явления эстетического сознания, эстетические и художественные ценности на социально-психологическом уровне. Категориальная оценка исключает индивидуальные различия, является по необходимости всеобщей; вкусовая оценка индивидуальна, личностна, хотя она тоже включает момент всеобщности.

Вкус позволяет также раскрывать и внешние связи эстетического сознания, отличать его от других форм сознания – политической, религиозной, моральной и т.д., которые не предполагают с необходимостью вкуса как особого структурного элемента.

ЛИТЕРАТУРА

1. Домбровская Т. И. Введение в эстетику. Спецкурс. – Курск: КГУ, 2007. – 195 с.
2. Каган М. С. Эстетика как философская наука. Санкт-Петербург, ТОО ТК «Петрополис», 1997. – 544 с.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ, ЩО ВПЛИНУЛИ НА ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ШКІЛЬНОЇ ІСТОРІЇ (1990 – 2010 рр.)

Із 90-х рр. ХХ ст. в освіті України розпочалися еволюційні процеси, спрямовані на її приведення у відповідність до освітньої системи світового рівня, обов'язковими ознаками якої є доступність і якість, а також демократизація навчально-виховного процесу. За останні роки упродовж цього еволюційного періоду українська система освіти зазнала суттєвих змін у всіх її системотвірних елементах [6, с. 3]. Разом з тим відбулися значні трансформаційні зміни і в шкільній історичній освіті. У процесі реформування шкільної історичної освіти протягом 1990 – 2010 рр. було прийнято чимало нормативно-правових актів, розроблено нові програми з історії, переглянуто концепції підручників та посібників [7, с. 8].

Тому дослідження політики незалежної України в галузі шкільної історичної освіти, творення нормативно-правових засад та їх вплив на зміст шкільної історії має вагому практичну і наукову значущість.

Проблема оновлення змісту шкільної освіти стала предметом уваги не лише наукових установ, фахівців Академії педагогічних наук України. Вона дискутується на сторінках періодики ученими інших академічних осередків, викладачами вишів, вчителями, батьками, державними та політичними діячами. Відбувається пошук нових парадигм освіти та оптимальних моделей її структури й змісту. Особливо це є актуальним для шкільної історичної освіти, на яку покладаються основні надії щодо подолання кризи в історичній свідомості суспільства в перехідний період.

Для сучасного українського суспільства характерним явищем – попри усі перешкоди на цьому шляху – залишається відродження забутих сторінок вітчизняної історії, тобто повернення йому історичної пам'яті.

Особливо є актуальним звернення до проблем формування матриці історичної пам'яті (національної пам'яті) у підростаючого покоління. Вагоме місце у цій справі належить історичній освіті. Остання покликана не стільки давати знання фактів, скільки навчити учнів розуміти історичний процес та осмислювати його, виховувати в підростаючого покоління повагу до національної мови, історії, культури, до всього того, з чим пов'язана історична пам'ять.

Означений шкільний курс є складовою національної системи освіти, яка функціонує в правовому полі. Основу останнього складають Конституція України та закони України, що стосуються освіти – “Про освіту” (23.05.1991 р.), “Про професійно-технічну освіту” (10.02.1998 р.), “Про загальну середню освіту” (13.05.1999 р.), “Про позашкільну освіту” (22.06.2000 р.), “Про дошкільну освіту” (11.07.2001 р.), “Про вищу освіту” (17.01.2002 р.) . Систему концептуальних ідей та поглядів на стратегію і основні напрями розвитку вітчизняної освіти у першій чверті ХХІ століття визначила Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ століття), затверджена 3 листопада 1993 р. Постановою Кабінету Міністрів України [2], а також Указ Президента України від 17 квітня 2002 р. “Про Національну доктрину розвитку освіти ” [9]. Стратегічними цілями визначено гуманізацію і гуманітаризацію навчального процесу, виховання школярів на засадах національних, загальнолюдських цінностей і морально-естетичних ідеалів гуманістичного світогляду.

У процесі реформування всієї вітчизняної системи освіти відбулися помітні зміни і в царині шкільної історичної освіти. Ними стали відмова від монополії однієї

ідеології, викладання історії України як пріоритетної дисципліни, внесення змін в зміст навчальних програм, вдосконалення змістового наповнення підручників та різноманітної навчально-методичної літератури, поява нових теоретичних засад щодо обґрунтування мети і завдань навчання історії. Переосмислення українським соціумом багатьох подій та фактів минулого також знаходило відображення у шкільній історії [13, с. 113].

Основним документом в якому чітко прослідковувалось ставлення Української держави до історії як навчальної дисципліни в школі, стали програми, затвержені Міністерство освіти і науки України.

Протягом останнього десятиріччя ХХ – першого десятиріччя ХХІ ст. зміст шкільної історичної освіти в Україні зазнав глибоких докорінних змін, які знайшли відбиття в навчальних планах, програмах і державних стандартах. На підставі характеру змін, що відбулися, спираючись на аналіз навчальних програм, у процесі оновлення змісту шкільної історичної освіти можна простежити, принаймні, чотири періоди (кожний з них пов'язаний з появою принципово нового програмового документа в його змістовому наповненні). Це такі періоди:

1) 1989 – 1992 рр. – запровадження історії України як самостійного курсу з урахуванням реалій “нової політичної лінії”, вдосконалення програм відповідно до цієї лінії, орієнтація на загальнолюдські цінності за старим формаційним підходом та радянськими схемами відповідно до Закону Української Радянської Соціалістичної Республіки “Про освіту” [8]; 2) 1992 – 1996 рр. – формування змісту курсу історії України як і всесвітньої історії за новими схемами відповідно до Державної національної програми “Освіта” (Україна ХХІ століття) [2], Постанови Президії Національної Академії Наук України “Актуальні методологічні проблеми української історичної науки” [1] та Указу Президента України “Про Національну доктрину розвитку освіти” [9], що зумовило відхід від формаційного підходу як єдино правильного та спроби впровадити цивілізаційний підхід;

3) 1996 – 2005 рр. – створення нових схем і підходів у формуванні змісту шкільної історичної освіти відповідно до Конституції України [5] та Постанови Кабінету Міністрів України “Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти” [10]; 4) 2010 р. – прийняття Закону України “Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу ”, відповідно до якого термін навчання у загальноосвітніх навчальних закладах з 12-и річного змінився на 11-и річний [12]. У зв'язку з цим особлива увага була звернута “...на вивчення історії у 10 класі. Програма з історії України у 10-му класі охоплює 1900-1939 роки, що були переломними як для вітчизняної, так і світової історії” [3, с. 1].

За 1991 – 2009 рр. держава докладала чимало зусиль щодо справедливої оцінки минулого України. Свідченням цього стали укази, розпорядження, доручення, звернення Президента України; постанови Кабінету Міністрів України; накази та рекомендаційні листи Міністерства освіти і науки України, інші документи. Серед них слід назвати насамперед укази Президента України “Про створення літопису народної пам'яті” від 13 березня 2002 р., “Про заходи у зв'язку з 70-ми роковинами голодомору в Україні” від 20 березня 2002 р., “Про 150-річчя Східної (Кримської) війни 1853-1856 років” від 22 липня 2003 р., “Про відзначення 85-ї річниці проголошення Акта злуки” від 12 січня 2004 р., “Про відзначення 295-ї річниці та підготовку заходів до 300-ї річниці прийняття Конституції гетьмана Пилипа Орлика” від 21 березня 2005 р., “Про заходи у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932-1933 років в Україні” від 28 березня 2007 р., “Про заходи з відзначення 90-річчя подій Української революції 1917-

1921 років та вшанування пам'яті її учасників” від 12 травня 2007 р., “Про заходи у зв'язку з 70-ми роковинами Великого терору – масових політичних репресій 1937-1938 років” від 21 травня 2007р., “Про відзначення у 2008 році 360-ї річниці подій, пов'язаних з початком Національно-визвольної війни українського народу середини XVII століття” від 1 лютого 2008 р. Глава держави також своїми розпорядженнями привернув увагу суспільства до таких важливих подій в історії України, як утворення та діяльність Української Центральної Ради (“Про відзначення 85-ї річниці утворення Української Центральної Ради” від 5 березня 2002 р), депортації з Криму кримських татар (“Про 60-ту річницю депортації з Криму кримських татар і осіб інших національностей” від 15 вересня 2003 р.), проголошення Карпатської України (“Про відзначення 65-ї річниці проголошення Карпатської України та вшанування пам'яті її президента Августина Волошина” від 28 лютого 2004 р.) та ін.

Важливим кроком на шляху відновлення історичної пам'яті став Указ Президента України “Про всебічне вивчення та об'єктивне висвітлення діяльності українського визвольного руху та сприяння процесу національного примирення” від 14 жовтня 2006 р. В документі зокрема, висунуто завдання “... всебічного та об'єктивного висвітлення у навчально-виховному процесі питань, що стосуються участі українців у Другій світовій війні, інших військових конфліктах XX століття, діяльності українського визвольного руху, зокрема діяльності Української повстанської армії, Української військової організації, Організації українських націоналістів, Української головної визвольної ради”. Звертається увага на “використання досліджень вітчизняних учених щодо визвольної боротьби Українського народу у програмах загальноосвітніх та вищих навчальних закладів” [11].

Суспільно-політичне значення цих нормативно-правових актів обумовлено необхідністю усунення конфронтаційних моментів у масовій свідомості як однієї з передумов формування консолідованої української політичної нації. Саме тут слід говорити про “політику історичної пам'яті”. Іншими словами держава пропонує, як потрібно спільноті уявляти минуле, створює “потрібний” синтез теперішнього з минулим; одночасно відбувається “залучення істориків до створення “історичної пам'яті” та розробки сценаріїв “політики пам'яті” в сучасному суспільстві [4, с. 7].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Актуальні методологічні проблеми української історичної науки: Постанова Президії Національної Академії Наук України від 25.04.2001р. № 115. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mon.gov.ua/laws/
2. Державна національна програма, “Освіта ” (Україна XXI століття): Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. // Освіта. – (Спец. вип.) – 1993. – грудень – № 44 – 46– С. 2 – 3.
3. Євтушенко Р. Про вивчення історії у 2010 – 2011 навчальному році / Р. Євтушенко // Історія України. – 2010. – № 33– 35. – С. 1– 4.
4. Киридон А. Поняття “Історична пам'ять”: проблеми дослідження / А. Киридон // Історія та правознавство. – 2010. – № 19 – 20. – С. 6 – 8.
5. Конституція України. / Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 141.
6. Лікарчук І. Доступність і якість – основні ознаки сучасної освіти / І. Лікарчук // Інформатика. – 2009. – № 32. – С. 3–10.
7. Пометун О. Сучасні цілі та завдання шкільної історичної освіти в Україні / О. Пометун, Г. Фрейман // Історія України. – 2006. № 19. С. – 8 – 13.
8. Про освіту: Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки від 23 травня 1991 р. / Відомості Верховної Ради Української Радянської Соціалістичної Республіки. – 1991. – № 34. – С. 943 – 961.
9. Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України від 17 квітня 2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/legislation/other/2827>
10. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 14 січня 2004 р. № 24 // Інформаційний збірник. Міністерства

освіти і науки України. – 2004. – № 1 – 2. – С. 19.

11. Про всебічне вивчення та об'єктивне висвітлення діяльності українського визвольного руху та сприяння процесу національного примирення: Указ Президента України 14 жовтня 2006 р. № 879 / Уряд. кур'єр. – 2006. – 20 жовт. – С. 14.

12. Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу: Закон України від 6 червня 2010 р. / Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 46. – С. 545.

13. Томаченко О. Трансформаційні процеси у шкільній історичній освіті України / О. Томаченко // Історичний архів. Наукові студії: [зб. наук. праць]. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – Вип. 4. – С. 112 – 115.

УДК 658

*М. С. Троцька,
м. Київ, Україна*

РОЛЬ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ В РЕАЛІЗАЦІЇ ЦІЛЕЙ ПІДПРИЄМСТВА

Корпоративна культура впливає як на процес управління персоналом, так і на роботу підприємства в цілому. Так, чим вище рівень корпоративної культури, тим у меншому ступені персонал має потребу у чіткому регламентуванні діяльності, в директивах, настановах, детальних схемах і докладних інструкціях. До того ж, чим вище рівень корпоративної культури, тим вище престиж і конкурентоспроможність підприємства.[1]

Нині не має єдиного підходу до трактування поняття «корпоративна культура». До того ж, різні автори для її характеристики використовують такі терміни як: «культура», «організаційна культура», «культура організації», «фірмова культура», «культура підприємництва». Аналіз наявних трактувань цих понять дав змогу зробити висновок про те, що їх сутність є тотожною.

Так, корпоративна культура – це добре сформована система керівних переконань, принципів і технологій у життєдіяльності підприємства.

Корпоративна культура виявляється у філософії та ідеології управління, ціннісних орієнтаціях, віруваннях, очікуваннях, нормах поведінки. Корпоративна культура регламентує поведінку людини і дає можливість прогнозувати її реакцію в критичних ситуаціях.

Корпоративна культура повною мірою пояснює складові управління підприємством: стратегію, цілі, ринкові ніші, стан продуктивності праці, якості товарів, відношення до споживачів, конкурентів і т. д.

Сутність корпоративної культури у системі управління підприємством реалізується через:

— загальнолюдські цінності, сполучення інтересів персоналу (співробітництво, новаторство, довіра і т. д.) з корпоративними інтересами (підвищення конкурентоспроможності, завоювання ринкової ніші і т. д.);

— реальні ринкові вимоги до управління підприємством (пріоритет споживача, якість роботи та ін.) і вимоги до персоналу (відданість роботі, акцент на почутті спільності, причетності до загальної справи підприємства та ін.).

Метою корпоративної культури є формування функціональної поведінки персоналу, яка спрямована на досягнення цілей підприємства [6].

Для досягнення цієї мети в процесі управління потрібно вирішувати такі завдання:

— розвиток у персоналу почуття причетності до справ підприємства;

— заохочення залучення персоналу у спільну діяльність на благо підприємства;

- зміцнення стабільності системи соціальних відносин;
- підтримка індивідуальної ініціативи працівників;
- надання допомоги персоналу в досягненні особистого успіху;
- створення атмосфери єдності менеджерів і персоналу у підприємстві;
- делегування відповідальності;
- зміцнення корпоративної родини (поздоровлення персоналу із сімейними, трудовими святами, подіями і т. д.).

Аналізуючи найбільш значущі фактори, що впливають на формування корпоративної культури, можна визначити критерії, відповідність яким свідчить про сильну корпоративну культуру:

- спільність інтересів – більшість співробітників і менеджерів поділяють спільні цінності і методи ведення бізнесу.

- адекватність обраної стратегії – цілі компанії не протирічають корпоративній культурі.

- адаптивність культури – здатність бути каталізатором змін.

Проведено сутнісно-змістовний аналіз наявного поняття «корпоративна культура» у широкому та вузькому розумінні для визначення напрямів, принципів та механізмів її розвитку та удосконалення. Зроблено висновок, що теоретичною

основою корпоративної культури є система відносин зовнішніх та внутрішніх суб'єктів організації. Це дає підстави формувати корпоративну культуру із залученням до цього процесу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Корпоративна культура : навч. посібник / Г.М. Захарчин, Н.П. Любомудрова, Р.О. Винничук, Н.В. Смолінська. – Л. : Новий Світ - 2000, 2011. – 342 [2] с.
2. Кузьмін О.Є. Менеджмент : навч. посібник для студентів галузей знань «Економіка і підприємництво» та «Менеджмент та адміністрування» / О.Є. Кузьмін, Л.С. Ноджак, О.Г. Мельник. – Л. : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2009. – 152 с.
3. Процик І.С. Підприємництво і менеджмент : навч. посібник / Ярошевич Н.Б., Мирончук Т.В., Романишин С.Б., Процик І.С. – Л. : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2009. – 240 с.
4. Скібіцька Л. І. Організація праці менеджера : навч. посібник / Л. І. Скібіцька. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 360 с.
5. Ярошевич Н.Б. Підприємництво і менеджмент : навч. посібник / Ярошевич Н.Б., Берлінг Р.З., Гавриляк А.С. – Л. : Новий Світ - 2000, 2009. – 408 с.

УДК 82.0:130.2

*О. С. Фетісова,
м. Луганськ, Україна*

КУЛЬТУРА МОДЕРНУ В ПОСТМОДЕРНІСТСЬКИХ ТВОРАХ ЛАДИ ЛУЗІНОЇ

Стиль модерн – одне з найскладніших явищ в історії культури. Завдяки своїй оригінальності та новизні використаних форм, модерн привертав до себе увагу численних митців та дослідників. Саме тому сьогодні можна констатувати постійний та стійкий інтерес до стилю модерн та до прояву його типологічних рис в різних видах мистецтва та в різний час.

На нашу думку, причина інтересу до стилю модерн криється, перш за все, в його особливостях, оригінальності, художньо-естетичної концепції, подвійній функції – підсумку по відношенню до попередніх історичних стилів та намагання зазірнути в майбутнє, мистецтво ХХ століття. Тому не дивно, що інтерес до модерну як до художнього стилю межі ХІХ та ХХ століття загострився на межі століття ХХ та ХХІ.

Однією з українських письменниць, що звернулися в своїй творчості до естетики модерну, була Лада Лузіна.

Модерн неодноразово ставав об'єктом вивчення науковців. Серед них можна назвати Д. Сараб'янова, Г. Стерніна, Л. Буткевич, А. Барсеневу. Проте літературна творчість Лади Лузіної, зокрема, її цикл „Киевские ведьмы”, повною мірою ще не знайшла всебічного дослідження.

Метою цієї роботи є не стільки виявлення та дослідження головних рис модерну як художнього стилю, скільки його трактування в постмодерністських творах Лади Лузіної. Хоча стильових особливостей модерну ми теж торкнемося.

Стилістичною особливістю модерну стала відмова від прямих ліній та кутів на користь більш природнього плавного руху вигнутих ліній. Стильова оригінальність модерну базувалася на орнаментальності хвилястої лінії природних форм тваринного та рослинного світу. Тому лінії модерну в живописі та архітектурі часто нагадують танцюючі хвилясті арабески, що просякнуті органічною енергією та життєвою силою рослин.

Другою особливістю нового стилю стало прагнення архітекторів та художників створити єдиний синтетичний стиль, в якому всі елементи архітектурного об'єкта, убранства його інтер'єрів були б пов'язані в єдине ціле.

Аби зрозуміти межі модерну як стилю, краще за все розглянути його крайні прояви: раціоналізм та декоративізм. Ці назви доволі умовні, бо модерн не обмежується лише крайніми ситуаціями. Перший тип модерну «декоративізм» – це інтуїтивні, декоративно-вишукані плетіння орнаментального декору, який руйнує цілісність форм та покликаний створювати враження чогось живого, фантастичного, таємничого. При перебуванні в просторі між цими формами може виникнути враження знаходження в живому організмі [6, с. 116].

Типові риси модерну в живописі – претензійна загадкова символіка та містика, стилізований декоративно-площинний характер композиції.

Загадковість модерну стає однією з причин, чому цим стилем починають цікавитися сучасні постмодерні автори, чия стилістика теж тяжіє до загадковості та міфологічності. Так, в циклі творів Лади Лузіної „Киевские ведьмы” простежується не лише звертання до модерну як стилю, а й реміфологізація народних уявлень.

В центрі романів Лади Лузіної стоять три жінки, які випадково набувають чаклунських здібностей, перетворюючись на киевиць, охоронниць Києва. Звертаючись до міфології та переосмислюючи образ відьми, Лада Лузіна не зупиняється на простому осучасненні образу відьми, а й реміфологізує його та додає до сюжету ще один модус побутування міфу в літературі – авторський міф.

Відьма (від древньоруського ведь ‘знання’) – один з основних персонажів демонології східних і західних слов'ян, який поєднує в собі риси реальної жінки й чорта.

Архетип відьми неодноразово використовувався художниками слова, проте ніколи не втрачав свого органічного зв'язку з фольклорним першоджерелом. В образі української відьми злилися початки добра і зла [2, с. 432]. У міфологічних уявленнях середньовічної Західної Європи зустрічаємо подібні дуальні погляди на природу відьми. Згідно зі словником Є. Мелетинського, відьми – носії магічного знання. Вони наділялися здібностями впливати на природу й людину та здійснювати надприродні вчинки – ставати невидимими, літати, викликати хвороби, проходити крізь зачинені двері [4, с. 243].

Про міфічний характер відьом писав і відомий дослідник українського фольклору І. Нечуй-Левицький, який зазначав, що відьми можуть завідувати дощем, хмарами,

градом, рососою, місяцем та зорями, тобто ще раз підкреслює органічний зв'язок відьми з силами природи та стихіями [5, с. 60]

Як і в народній традиції, відьми Лади Лузіної вміють керувати силами стихій, згодом освоюють замовляння та магію, пов'язану з рослинами та тваринами. Так, в романі „Киевские ведьмы. Выстрел в опере” одній з героїнь вдається заволодіти браслетом, що належав правительці амазонок та дарував власниці здатність керувати силою природних стихій, зокрема, вогню та повітря. Поступово до героїнь, сучасних жінок за походженням, приходять розуміння природної гармонії та знання, проте дія романів розгортається на тлі київських міських пейзажів як ХХІ, так і межі ХІХ та ХХ століття.

Аби ще виразніше підкреслити загадковість героїнь, їхній органічний зв'язок з минулими поколіннями, Лада Лузіна звертається до історії Києва, зокрема, до історії архітектури, скульптури та живопису. Такий підхід дозволяє не лише акцентувати увагу читача на важливому для образу відьми культурі предків, а й зробити митців минулих поколінь повноцінними героями творів. Так, у романі діють Михайло Врубель, Віктор Васнецов, Михайло Булгаков, Альфонс Муха, Сара Бернард, Анна Ахматова. Останню, до речі, її сучасники іноді називали чаклункою: Марина Цветаєва називала її у віршах „чорнокнижницею”, а чоловік Микола Гумільов написав: „Из города Киева, из логова Змиева я взял не жену, а колдунью” [1, с. 168]. В образі поетеси, створеному сучасниками, виразно проглядають риси модерну.

Таке прагнення поєднати укорінений на фольклорі образ відьми з мистецькими тенденціями межі ХІХ та ХХ століття особливо характерне для повісті Лади Лузіної „Киевские ведьмы. Принцесса Греза”, де дійовими особами стають Альфонс Муха та Сара Бернард.

Образ дівчини, жінки займає головне місце в творчості Альфонса Мухи. Усі його роботи відрізняються своєрідним неповторним стилем. Фігура прекрасної дівчини вільно, але органічно вписана в орнаментальну систему з квітів та листя, символів та арабесок. Центром композиції, як правило, є молода здорова жінка слов'янської зовнішності у вільному одязі, з розкішною копицею волосся, яка тоне в морі квітів. Картини обрамляють чудернацькі рослинні орнаменти, адже стиль модерн – це стиль жінок та квітів. Образи жінок на плакатах Альфонса Мухи подібні до міфічних образів принцес, прекрасних богинь родючості, мавок, русалок або відьом.

Оригінальних прикрас за ескізами Альфонса Мухи світі залишилося небагато. Найвідомішим з них є золотий браслет у вигляді змії, оздоблений емаллю та коштовним камінням. Він був призначений для великої французької актриси Сари Бернард. У повісті „Киевские ведьмы. Принцесса Греза” ця прикраса лише згадується, в той час як майже детективна історія розгортається навколо іншої прикраси Альфонса Мухи. Її власниця, Сара Бернард, виявляється володаркою надприродних сил, здатних керувати природою та надавати актрисі майже відьомської чарівності та життєвої наснаги.

У кількох творах Лузіної модерн пов'язаний із відьмами або ж просто жінками, які мають надприродні сили. Так, героїні звертають увагу на те, що „жіночі обличчя-модерн обліпили будинок на вулиці Меринговській, 7, де мешкала Анна Ахматова” [3, с. 166] та будинок в стилі модерн, у якому жила булгаковська Маргарита. Модерні ковані перила знаходяться в будинку, де жива одна з києвиць, головних відьом Києва. Ось чому цей художній стиль в контексті творів авторки не лише робить оповідь живою та переконливою, а й поєднує в єдине ціле всі сюжетні лінії, які розгортаються в різних часових та просторових площинах, надаючи твору закінченості.

Декоративізм та його концептуальна риса ілюзія знаходження в середині живого

організму стають вирішальними в сюжеті творів авторки, адже одним з головних героїв циклу „Киевские ведьмы” стає місто Київ, чий образ втілено в особистості вродливого юнака, який опікується долею головних героїнь.

Таким чином Ладі Лузіній вдається передати одну з чільних ознак модерну – його жіночність та природність, тому „модерн був жіночим стилем, що оспівував жінку” [3, с. 166] та підтвердити цю думку докладним розкриттям образів жінок-відьом, заснованих на східнослов'янських фольклорних мотивах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гумилёв Н. Стихотворения и поэмы : / Н. Гумилёв. – Л. : Совет. писатель, 1988. – 632 с.
2. Дяченко Ю. П. Українці : народні вірування, повір'я, демонологія / Ю. П. Дяченко. – К. : Академвидав, 2003. – 240 с.
3. Лузина Л. Киевские ведьмы. Выстрел в опере / Л. Лузина. – Х. : Фолио, 2008. – 442 с.
4. Мифологический словарь / Мелетинский Е. М., Аверинцев С. С., Иванов В. В.; гл. ред. Мелетинский Е. М. – М. : Советская энциклопедия, 1991. – 672 с.
5. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу : Ескіз української міфології / І. Нечуй-Левицький. – К. : Обереги, 1992. – 66 с.
6. Сокольникова Н. История стилей в искусстве / Сокольникова Н., Крейн В. – М. : Гардарики, 2006. – 295 с.

УДК 141.3:75.01

***В. Л. Филиппов,
г. Луганск, Украина***

РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ ИДЕЙ ЭКЗИСТЕНЦИАЛИЗМА В ЖИВОПИСИ XX ВЕКА

Жизнь общества обозначена рядом глобальных проблем, которые непосредственно связаны с вопросом существования человека в условиях современной цивилизации, в условиях нового информационного и технического пространства. В связи с этим актуальными становятся вопросы культуры, нравственности и духовности.

Для технической цивилизации характерна установка на потребительское отношение к миру, природе и самому человеку, и здесь он становится частью искусственно созданной социальной системы. Такое отношение приводит к тому, что человек воспринимает себя лишь как некую деталь тотальной системы, осознавая свое бессилие, ущербность и предрешенность. Лишенный духовных и культурных корней, человек приходит к пониманию, что его личная свобода находится под угрозой.

Идеи философии XVII – XVIII вв. (Декарт, Локк, Гельвеций), где человек рассматривался как некое средство научно-технического прогресса, привели к тому, что технократизм и утилитаризм провозглашены главными принципами общества, в соответствии с чем сформировался новый образ человека. Понимание сущности личности новой цивилизации позволяет утверждать, что чувственность, нравственность, свобода и творчество остаются вне человека XX – XXI столетий.

Объектом философии разных исторических эпох и направлений был и остается человек и связанные с его бытием вопросы смысла, цели существования, способствующие постижению человека во всей целостности. Особенную значимость данные проблемы приобретают в переломные, конфликтные периоды развития общества.

Предчувствие социально-исторических потрясений (фашизм и тоталитарные режимы), страшные события (2 мировые войны), которые привели к разрушениям и гибели миллионов (70 млн жертв войн, концлагерей и трудовых лагерей), обозначили появление новых философских концепций, новых теорий, связанных с человеком и

отношением к миру.

«Верно, что люди моего поколения видели слишком много, чтобы мир мог сохранить для них видимость "розовой библиотеки", – говорил Камю в 1948 г. – Они знают, что есть тюрьмы и казни на рассвете, что невинность часто убивается, а ложь торжествует. Но это – не отчаяние! Это – ясность» [4].

В романе «Тошнота» Ж.-П. Сартра находим: «Так вот что такое тошнота, – понимает Рокантен, – значит, она и есть эта бьющая в глаза очевидность?.. Теперь я знаю: я существую, мир существует, и я знаю, что мир существует. Вот и все. Но мне безразлично» [7].

Одним из ведущих и самых популярных философских течений этого периода (20 – 70-е гг. XX в.) становится экзистенциализм, основной предмет которого связан с изучением человека, его проблем и смысла его существования.

Новые идеи получили широкое распространение и нашли отражение в работах философов: в Европе – М. Хайдеггер, А. Камю, К. Ясперс, Ж.-П. Сартр; в США – Баррет; в России – Л. Шестов, Н. Бердяев.

Именно С. Кьеркегору принадлежат основополагающие идеи экзистенциализма, которые сформулированы им в работах «Философские крохи», «Повторение», «Страх и трепет». Здесь на первый план поставлены темы личности и судьбы в их философском обобщении.

Представители экзистенциализма, изучая проблему личности, провозгласили идею о том, что человек познает сущность через свое существование, т. е. экзистенцию. И далее формулируют тезис о свободе, достижение которой возможно лишь через освобождение от социально-общественных ценностей и норм. Такого состояния человек достигает лишь в «пограничной ситуации», т. е. в момент смерти, в страданиях, в борьбе. В таких ситуациях к человеку приходит понимание смысла жизни, происходит переоценка ценностей, и тогда открывается настоящая сущность личности.

Высказывание Рене Декарта «Я мыслю, следовательно, существую» заменяется тезисом Альбера Камю «Я бунтую, следовательно, мы существуем».

Философские поиски экзистенциалистов во многом обогащались художественными явлениями, отражаясь в горизонтали культурного поля.

В 1900 – 1970-е годы происходит репрезентация экзистенциализма во многих видах искусства, но особо следует акцентировать внимание на живописи, которая наполнялась смысловыми концептами нового философского течения.

Художники стремятся к созданию образов, в которых отражается вся глубина чувств и переживаний человека. Вместе с тем в искусстве на первый план выходит проблема соотношения творческой личности и общества, и тогда ведущей становится тема противоречия и конфликта между внутренним миром человека и обществом, его отчужденности от реальности мира.

Анализируя живопись художников XX столетия, мы видим, что интерес вызывает именно внутренний мир человека, уникальность личности. Во многих случаях, находясь в поисках образа человека, живописцы обращаются к пониманию собственного «Я» и обозначенности своего места в жизни.

Наиболее ярким примером репрезентации экзистенциалистских тем, образов и художественных смыслов служит искусство экспрессионизма. Субъективное восприятие картины мира, обнаруживающее его абсурдность и алогичность, бесконечный интерес к вопросам человеческого бытия – основополагающие аспекты этого художественного стиля.

Индивидуализм эстетики Э. Мунка представляет сложность для точного

определения его принадлежности к какому-либо направлению, однако чаще всего о художнике говорят как об одном из самых ярких экспрессионистов. Основой творчества художника стали личные переживания и трагические перипетии жизни, реализовавшиеся в его работах («Большая девочка», «Смерть в комнате больного», «Крик», «Танец жизни»). Но главным персонажем создаваемой Э. Мунком драмы остается он сам. В многочисленных автопортретах художник без всякой рисовки и самолюбования вновь и вновь рисует себя, проявляя желание увидеть себя со стороны, проникнуть в глубину души. Э. Мунк – личность трагедийная, от того на полотне возникает искаженное в муках и страданиях лицо («Автопортрет в аду»).

Так, в картинах Э. Мунка личность оказывается именно в той ситуации «пограничного состояния» (смерти, боли и страха), в ситуации высшей экспрессии, где раскрывается истинная сущность бытия.

Мотивы экзистенциализма можно обнаружить и в творчестве Э. Шилле. Художник определяет свое кредо: «Ограничивать художника в его творчестве – преступление, это то же самое, что прервать зарождающуюся жизнь...» Многочисленные ню художника – это прежде всего обнаженность внутреннего «Я» человека, незащитность перед разрушающей реальностью. В своих работах художник выступает в роли тонкого психолога, стремящегося проникнуть в глубины подсознательного модели. И вновь главным портретируемым становится он сам.

Э. Шилле провозгласил уродливость как высшее проявление красоты, высказывая мысль о том, что бедность, ущербность, болезнь обостряют восприятие и осознание красоты. Вслед за экзистенциалистами художник приходит к выводу, что только в момент смерти наступает момент ощущения истинной красоты («Смерть и де вушка», «Агония»).

Идеями одиночества человека в мире, его несовершенства и неизбежного конца наполнены картины Э. Шилле.

Индивидуализм и антропоцентризм философии экзистенциализма определил развитие искусства XX века в целом. Для искусства современности и сегодня остается актуальным вопрос восприятия уникальности и ценности человека.

ЛИТЕРАТУРА

1. Больнов О. Ф. Философия экзистенциализма / О. Ф. Больнов. – СПб. : Лань, 1999. – 224 с.
2. Великовский С. И. Грани «несчастливого сознания» / С. И. Великовский. – М. : Искусство, 1973. – 240 с.
3. Долгов К. М. От Киркегора до Камю: Очерки европейской философско-эстетической мысли XX века / К. М. Долгов. – М. : Искусство, 1990. – 399 с.
4. Камю А. Бунтующий человек. Философия. Политика. Искусство / А. Камю ; пер. с фр. – М. : Политиздат, 1990. – 415 с. – (Мыслители XX века).
5. Куликова И. Н. Экспрессионизм в искусстве / И. Н. Куликова. – М. : Наука, 1978. – 184 с.
6. Рычкова Ю. В. Энциклопедия модернизма / Ю. В. Рычкова. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2002. – 224 с.
7. Сартр Ж.-П. Тошнота / Ж.-П. Сартр. – М. : АСТ, 2009. – 317 с.
8. Сумерки богов. Ф. Ницше, З. Фрейд, Э. Фромм, А. Камю, Ж.-П. Сартр / сост. и общ. ред. А. А. Яковлева. – М. : Политиздат, 1989. – 398 с.
9. Философия культуры. Становление и развитие / под ред. М. С. Кагана, Ю. В. Перова, В. В. Прозерского, Э. П. Юровской. – СПб. : Лань, 1998. – 448 с.

**СПЕЦИФІКА СТВОРЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ ПРИРОДИ ЗАСОБАМИ
БАТИКУ В СУЧАСНОМУ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОМУ
МИСТЕЦТВІ УКРАЇНИ**

Декоративно-прикладне мистецтво має особливий вплив на людину як такий вид художньої творчості, в якому відобразилися потреби людини в оформленні свого побуту. На всіх етапах історичного розвитку його твори, залишаючись невід'ємною частиною матеріальної культури, водночас є важливою галуззю духовної культури народу. На сучасному етапі розвитку різних видів мистецтва багато традицій, що сформувалися протягом довгих століть в національній культурі, зацікавлюють майстрів і вони оживають знову, але вже іноді в поєднанні з традиціями інших народів. У цьому процесі збереження змістовного сенсу народного українського мистецтва є дуже суттєвим.

В житті кожної людини протягом тисячоліть відігравала значну роль тканина як матеріал для одягу, як елемент інтер'єра, як захисна або ритуальна річ. Тому оздоблення тканини вишивкою та декоративним розписом – це одна з найцікавіших галузей народного ужиткового, а згодом і професійного декоративно-прикладного мистецтва, у якій особливо виявилися творча фантазія народу, багатство і щедрість його душі, прагнення до краси. Історія розпису тканини має етнічні та обрядові особливості, через які виявляється специфіка національного сприйняття навколишнього середовища та відображається розуміння естетичних законів краси й гармонії. Художній образ природи створений власноруч в особливій техніці, а не в традиційному живопису або малюнку, може ефективно впливати на формування ціннісних ідеалів, потреб, смаків, збагачувати та розвивати творчу уяву, почуттєво-емоційну сферу, стимулювати творчу активність особистості. Тому тема, яка обрана для дослідження, є надзвичайно актуальною.

Важливість теми дослідження обумовлена ні тільки і не стільки нечисленністю робіт з проблеми створення художнього образу природи в декоративно-прикладному мистецтві, зокрема в техніці батик, скільки вузькістю розгляду питання у зв'язку з конкретними дисциплінарними традиціями. В процесі написання даної статті довелося спиратися на праці багатьох дослідників українського декоративно-прикладного мистецтва, авторів, що розглядають техніки та види батик в сучасному культурному просторі, також на роботи присвячені вивченню теоретичних категорій художнього образу та власне декоративно-прикладного мистецтва. Спеціального дослідження, яке б узагальнювало особливості створення художнього образу природи засобами батик, немає [1; 3; 4; 7]. Опосередковано вивчалось це питання в контексті інших проблем декоративно-прикладного мистецтва, зокрема при виявленні технічних прийомів сучасного батик (А.К.Жук, Т.В.Кара-Васильєва, А.О. і І.О.Малиніни. Т.Печепюк).

Метою даної статті є визначення специфіки образотворчих прийомів, які використовуються в техніці батик для створення художнього образу природи.

Категорія художнього образу є найважливішою в процесі створення власних художніх виробів. Словники пояснюють цю категорію як специфічну для мистецтва форму відображення дійсності і вираження думок і почуттів художника і підкреслюють, що художній образ, відображаючи ті чи інші явища дійсності, одночасно несе в собі цілісно-духовний зміст, в якому органічно злито емоційне й інтелектуальне ставлення художника до світу [5]. Це дає підставу вченим говорити про

образну мову мистецтва, необхідну для того, щоб втілювати і передавати певні ціннісно-пізнавальні уявлення, естетичні ідеї й ідеали [2, с. 4 – 5]. У кожному виді мистецтва художній образ має особливу структуру, зумовлену, з одного боку, особливостями вираження в ньому духовного змісту, а з іншого – характером матеріалу, в якому цей зміст втілюється. Так, художній образ в архітектурі є статичним, в літературі – динамічним, в живопису образотворчим, а в музиці – інтонаційним [5]. В одних жанрах художній образ постає як образ людини, в інших виступає як образ природи, в третіх – речі, в четвертих з'єднує уявлення про дії людини в середовищі, в якому вона розгортається. Але в усіх випадках способом сприйняття художнього образу є не одне тільки споглядання, а й переживання. Останнє якраз і свідчить, що твір, який сприймається глядачем, читачем, слухачем, має відношення до мистецтва, є художнім твором. У кожному творі мистецтва живе авторська оцінка дійсності, яка визначається ставленням автора до світу.

Кожен вид мистецтва виділяється специфікою функціонального призначення, образності, матеріалом, засобами творчості тощо. За цими ознаками (або частиною їх) у межах кожного виду відгалужуються родові, жанрові і типові різновидності. Види мистецтва не ізольовані, вони доповнюють один одного, широко розкриваючи людське життя. Один з видів мистецтва – декоративно-прикладне мистецтво, яке призначено для побуту та художнього оформлення побутових предметів. „Твори декоративно-прикладного мистецтва відображають художні традиції нації, світорозуміння, світосприйняття і художній досвід народу, зберігають історичну пам'ять” [6, с. 12], тому цей вид творчості взагалі має велике значення в кожній національній культурі. Декоративно-прикладне мистецтво в сучасній культурі розглядається як важлива художня цінність, що виконує численні функції – пізнавальну, комунікаційну, естетичну та ін. [Там само, с. 13]. Життя підтверджує, що декоративно-прикладне мистецтво збагачується новими аспектами філософсько-естетичного звучання, його змістовна краса потрібна людині, в наш час зростає його художньо-культурна цінність. Декоративно-прикладне мистецтво є однією з важливих галузей культури українського народу, воно відображає предметно-духовний світ людини і включає в себе численні види художньої практики. А є такі види декоративно-прикладного мистецтва, які надійшли до нас з інших країн і вже тут перетворилися на новий вид національного мистецтва, до подібних можна віднести батик.

Сучасний стан декоративно-прикладного мистецтва України демонструє багатоманітність підходів майстрів до синтетичного об'єднання художніх традицій нашої країни з новими образотворчими техніками. Виявлення технічних засобів створення художнього образу в декоративно-прикладному мистецтві демонструє, що техніки розпису тканини мають різнобічні можливості для надання образному звучанню твору особливого змістового, символічного, естетичного наповнення. Серед українських митців, що займаються батиком, популярні всі техніки розпису тканини – це холодний та гарячий батик, а також прийоми вільного розпису, які нерідко поєднуються з вищеназваними техніками, в цьому сенсі як приклади назвемо таких авторів, як І.Тернавська, В.Роєнко, М.Кирницька, Т.Мисковець, Н.Гронська, Н.Бондаренко, кіровоградська художниця Н.Федоренко. В роботах цих майстринь об'єднуються не тільки технічні засоби, але й естетичні уявлення світової та національної культури. Так, твір Т.Мисковець „Седнівська весна” (1992) прагне до символічного відтворення всесвіту засобами, в яких згадується китайський живопис водяними фарбами; в роботі Н.Бондаренко „Травень у Гурзуфі” (2000) ніби оживає японська гравюра, а, наприклад, знаки спіралі, хреста, хвилястих ліній, образи птахів, коней, рослин, символи весни, води, сонця, що нагадують давню трипільську

орнаментику, зустрічаються у всіх композиціях Н.Федоренко („Таємниця весняного переродження”, „Енергія скіфського степу”, обидві 2005). Як стверджують дослідники, „наприкінці ХХ ст. відбувається небувале розкриття пластичних, колористичних, фактурних можливостей текстилю” [4, с. 249].

Серед тем, якими зацікавлюються майстри розпису тканини, важливе місце займають образи природи, пейзажні композиції. Системна оцінка культурної картини світу різних епох та різних народів дозволяє розглядати пейзаж як найважливіший її елемент. Пейзаж у своєму розвитку динамічний, мінливий і досить точно відображає внутрішній світ людини, весь спектр її душевних переживань і духовних устремлень. Пейзаж – це і жанрова форма, і художній прийом характеристики образу, і феномен естетики ландшафту. В мистецтві пейзаж має декілька різновидів. Кожен тип пейзажу завжди точно відображав ті зміни, які відбувалися в оцінках навколишнього світу, в характері суспільних пріоритетів, в сприйнятті природи, в складних процесах духовного розвитку. Будь-який краєвид забарвлений тією палітрою культурних смислів, які задає людина, тому в українському сучасному батикі прочитуються багатоманітні інтонації в інтерпретації природних мотивів країни. Але природа вникає в декоративному розпису тканини не тільки як пейзаж, це можуть бути символічні композиції з умовними засобами відображення природних елементів.

Існує декілька прийомів, за допомогою яких художники декоративно-прикладного мистецтва створюють художній образ природи. Перш за все це прийом стилізації, що є притаманним саме декоративно-прикладному мистецтву взагалі. Це головний прийом створення образу в декоративно-прикладному мистецтві. Сьогодні інтерес до стилізації набуває новий ракурс, бо з її допомогою конкретний художній образ можна наповнити філософської змістовністю, як це робили наші предки. Тому освоєння складних стародавніх знаків, символів і можлива їх інтерпретація за допомогою спрощення або ускладнення відомих форм здатне збагатити сучасну мову декоративно-прикладного мистецтва. Умовність художньої мови цілком виправдана глибоким укоріненням в українській культурі образотворчих традицій, які формувались задовго до нормативних канонів натуроподібності.

Другим найважливішим засобом виразності художнього образу природи в техніці батик є колір в поєднанні з фактурним збагаченням поверхні тканини. Наприклад, в образному звучанні батиків Н.Федоренко важливу роль відіграє колірний компонент та фактура тканини – в одному випадку це матова поверхня бавовни, що як би вбирає в себе фарбу, в інших – шовк, який виблискує та відливає холоднуватими або гарячими відтінками. Доповнення штрихами та смугами з золотистої та срібної фарби створює деяку подібність до вишивки, що майже нагадує „золотне шиття” слов'янського князівського вбрання.

Звичайно, в творах українських митців має значення композиційне рішення. Композиція для багатьох художників сучасного декоративного розпису тканини – це мікро- і макрокосмос, який символічно відображений у співставленні людини і безмежних просторів. В роботах усіх майстринь, що згадані вище, ніби непомітно створюється могутній зв'язок людини з Всесвітом, і звичайний побутовий сюжет переростає у символ.

Простежуючи художній доробок мистців сучасного українського батикі, приходимо до висновку, що їхня творчість різноманітна не тільки в плані належності їх до певного виду мистецтва і тематики творів, а й у плані виконання їх у різних жанрах, техніках розпису тканини із застосуванням яскравих і глибоко символічних виражальних засобів та прийомів. Мистецтво батикі розвивається в контексті загальних пошуків виразності художньої мови, що притаманне сучасній українській

художній культурі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович Е.А. Декоративно-прикладне мистецтво / Антонович Е. А., Захарчук-Чугай Р. В., Станкевич М. Е.. – К. : Світ, 1992. – 272 с.
2. Білецький П. О. Мова образотворчих мистецтв / П. О. Білецький. – К.: Рад. шк., 1973. – 126 с.
3. Жук А. К. Сучасні українські художні тканини / Жук А. К. – К. : Наук. думка, 1983. – 216 с.
4. Кара-Васильєва Т. Декоративне мистецтво України ХХ століття. У пошуках „великого стилю” / Кара-Васильєва Т., Чегусова З. – К. : Либідь, 2005. – 280 с.
5. Культура и культурология : справочник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.artap.ru/cult/o_hud.htm
6. Луцан Н. Декоративно-прикладне мистецтво та основи дизайну : навч. посібник / Н.Луцан. – К. : Видав. Дім „Слово”, 2009. – 172 с.
7. Малиніна А.О. Основи розпису тканини. Батик : навч.-метод. посібник / Малиніна А.О., Малиніна І.О. – Х. : Скорпіон, 2005. – 48 с.

УДК 378.937:378.147

*Г. М. Шмелькова,
м. Запоріжжя, Україна*

МЕТА І ЗМІСТ ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Виховання майбутнього фахівця з вищою освітою завжди мала і має зараз особливу актуальність. Питання професійної діяльності, готовності до професійної діяльності розглядаються в сучасних наукових дослідженнях українських і російських учених, переважно в галузі педагогіки, теорії та методології вищої освіти. У роботах таких авторів як О. О. Абдуліна, І. Д. Бех, С. У. Гончаренко, І. А. Зязюн, Г. С. Костюк, В. В. Краєвський, Н. В. Кузьміна, А. К. Марков, І. С. Москальова, Н. Г. Ничкало, О. С. Пономарьов та інші, аналізуються дефініції “професійна діяльність”, “готовність”, “підготовленість”, “компетентність”. Теорію моделювання у природничих, соціальних і гуманітарних науках досліджували вітчизняні та закордонні вчені: Є. Н. Богданов, А. А. Деркач, В. Г. Зазикін, Т. Ван Дейк, О. А. Конопкін, Б. Ф. Ломов, Ю. М. Лотман, А. К. Маркова, Х. Хеккаузен, В. Д. Шадриков та ін. Вивченню різних аспектів педагогічного моделювання приділяли увагу А. П. Аношкін, С. І. Архангельський, В. С. Безрукова, А. Н. Дахін і деякі інші вчені.

Пріоритетне завдання сучасної освіти в Україні – дати країні спеціаліста з вищою освітою, що має професійні, світоглядні й громадські якості. Головним системоутворюючим чинником виконання цих завдань є навчальний процес. Виховання через навчальний процес робить розвиток особистості студента цілеспрямованим і конкретним, обмежує стихійний вплив середовища. Тому цілісний педагогічний процес має орієнтуватися на духовне оновлення особистості майбутнього фахівця, на розвиток внутрішньої свободи, почуття власної гідності, самоповаги, здатності до об'єктивної самооцінки, до саморегуляції.

Результатом виховання повинно стати засвоєння молоддю соціальних цінностей, моральних, етичних, естетичних уявлень. Виховання у вузькому сенсі – процес цілеспрямованого і систематичного впливу одного суб'єкта виховання (педагога, викладача) на іншого суб'єкта (вихованця, студента), щоб набути останнім якостей, які відповідають виховній меті й завданням. На сучасному етапі вищої освіти виховання, у широкому розуміння, розглядається у двох аспектах: виховання творчої особистості майбутнього фахівця і виховання високоморальної, толерантної особистості з високими

громадянськими якостями.

Завданням вищої школи є забезпечення тісного зв'язку професійного навчання й морального виховання студентів, підготовка майбутніх фахівців до виконання соціальних функцій у нових умовах розвитку суспільства. Головною особливістю готовності до професійної діяльності є її інтегративний характер, що проявляється в упорядкованості внутрішніх структур, погодженості основних компонентів особистості професіонала, у стійкості, стабільності та спадковості їх функціонування. Тобто професійна готовність має ознаки, які свідчать про психологічну єдність, цілісність особистості професіонала, що сприяє продуктивності діяльності. Як інтегральне утворення готовність відображає цілісний стан особистості, що включає в себе не лише наявність здібностей і якостей, необхідних у майбутній діяльності, але й ставлення до неї, що виражається у потребах, бажаннях, мотивах.

Зараз у педагогічному процесі вищої школи потрібно посилити увагу на розвиток не тільки інтелектуального, а й морального і культурного потенціалу особистості, допомогти студентові зрозуміти самого себе, мотиви своєї поведінки, правильно визначити свої життєві позиції, реалізувати творчі можливості у своєму майбутньому житті та праці.

Завдання викладача – надавати кваліфіковану психологічну допомогу студентам, які опинилися у складній ситуації вибору, і сприяти здійсненню повноцінних життєвих виборів. Це також передбачає самостійний пошук поведінкового сценарію, який повинен здійснюватися людиною на вищих моральних засадах.

Завданням виховання студентської молоді є такий принцип, щоб кожен студент міг визначитися, що для нього є суттєвим, обов'язковим, необхідним для власного професійного й особистісного зростання. Важливим до того ж є моральна основа самовизначення, та й воля має смисл лише при свідомому виборі життєвої перспективи, мети майбутньої професійної діяльності. Студентські роки є визначальними і в розвитку самосвідомості, і в життєвому самовизначенні, і в розвитку національної самосвідомості.

Однією з найголовніших категорій етики є обов'язок, тобто ставлення особистості до суспільства. Професійний обов'язок відображає ставлення до своєї праці. Почуття професійного обов'язку ґрунтується на переконанні в життєвій необхідності узгодження особистих бажань із суспільним обов'язком. З цього погляду професійний обов'язок студента можна розглядати як прагнення повною мірою оволодіти знаннями, вміннями та навичками з обраної спеціальності, дотримуватись професійної дисципліни, стати справжнім майстром своєї справи, берегти професійні традиції, розширювати професійні зв'язки. Іншими словами, наявність почуття професійного обов'язку є запорукою і неодмінною умовою високого рівня професіоналізму людини.

Професійна честь вимагає від працівника підтримувати репутацію своєї професії, захищати інтереси колективу, до якого він належить. Досягнення та успіхи окремих людей кожної професії формують авторитет професії. Так поступово зростає суспільна значущість і цінність певного виду діяльності, формується професійна честь. Під час навчання у вищому навчальному закладі студенти повинні навчитися по-справжньому цінувати обрану професію, усвідомити її суспільне значення, примножувати її добру славу і захищати її честь.

В міру оволодіння професією юнаки та дівчата пізнають її привабливість, глибше вникають в її зміст, проймаються почуттям поваги до обраного фаху і до людей, які його прославили. Професійна гордість активізує студента, спрямовує його на належне вивчення предметів, є потужним стимулом в опануванні професії. З розвитком у молоді почуття професійної гордості професійне виховання стає повнішим і змістовнішим.

Майбутні фахівці повинні усвідомлювати, що вони самі відповідають за свої вчинки, що кожен їх крок буде морально оцінено. Лише за цієї умови вони будуть готові до роботи в професійному колективі. Важливо, щоб студенти знали моральні вимоги щодо професій, які вони опановують, і якості, які повинні виховати в собі, щоб відповідати цим вимогам. Засвоєння норм професійної етики допомагає молодій людині швидше професійно адаптуватися.

Найефективнішим методом формування у студентів необхідних етичних якостей є особистий приклад викладача. Важливо також враховувати й те, що основи професійної етики формуються у професійній діяльності, у безпосередньому контакті з професією.

Отже, мета і зміст виховання студентів як фахівців із вищою освітою передбачає: запровадження національних, державних і загальнолюдських цінностей; створення умов для вільного розвитку особистості – індивідуальності студента; забезпечення тісного зв'язку професійного і морального виховання, підготовка студента – майбутнього фахівця до виконання соціальних функцій у нових умовах розвитку нашого суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д. Виховання особистості – К.: Либідь, 2003. – Т 1. – С. 269; Т 2. – С. 245-273.
2. Бех І.Д. Духовний розвиток особистості: поступ у незвідане // Педагогіка і психологія. – 2007. - № 1. – С. 5-27.
3. Быков А.К. Концептуальные основы мониторинга воспитания // Педагогика. – 2006. - № 6. – С. 19-27.
4. Головінський І.З. Педагогічна психологія: Навчальний посібник. – К.: Аконтіт, 2003. – 288 с.
5. Калаціна А. Виховання самосвідомості особистості студента як умова її розвитку і самореалізації // Рідна школа. – 2004. - № 11. – С. 26-27.
6. Мороз О.Г. Педагогіка і психологія вищої школи. – К.: НПУ, 2003. – 267 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Азеева Ірина Вікторівна, кандидат культурології, доцент, проректор з наукової та інноваційної діяльності, професор кафедри загальних гуманітарних наук та театрознавства Федерального державного бюджетного освітнього закладу вищої професійної освіти «Ярославський державний театральний інститут» (м. Ярославль, Російська Федерація)

Алексеева Ніна Симонівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди (м. Харків, Україна)

Алієва Гюльшен Теймур гизи, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри «Література та азербайджанська мова» Азербайджанського державного університету культури і мистецтв (м. Баку, Азербайджан)

Алієва Садагат, кандидат культурології, доцент Азербайджанського державного університету культури і мистецтв (м. Баку, Азербайджан)

Алізаде Абдін, кандидат філософських наук, доцент, декан факультету культурознавства Азербайджанського державного університету культури і мистецтв (м. Баку, Азербайджан)

Амірханов Сабір Абузар огли, кандидат педагогічних наук, доцент Азербайджанського державного університету культури і мистецтв (м. Баку, Азербайджан)

Ахмедова Тамілла, Азербайджанський державний університет культури і мистецтв (м. Баку, Азербайджан)

Бабушка Лариса Дмитрівна, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії Національного університету харчових технологій (м. Київ, Україна)

Багіров Чингіз Гусейнович, кандидат культурології, доцент, проректор з міжнародних зв'язків Азербайджанського державного університету культури і мистецтв (м. Баку, Азербайджан)

Балацька Олена Борисівна, кандидат політичних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Луганського державного інституту культури і мистецтв (м. Луганськ, Україна)

Бондар Неллі Олексіївна, кандидат філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії і гуманітарних наук Одеської державної музичної академії ім. А. В. Нежданової (м. Одеса, Україна)

Божкевич Яна Борисівна, асистент кафедри соціально-економічних та педагогічних дисциплін Стахановського навчально-наукового інституту гірничих та освітніх технологій Української інженерно-педагогічної академії (м. Стаханов, Україна)

Боса Олена Олександрівна, студентка 5 курсу гр. ДГ-ОП1-спец Стахановського навчально-наукового інституту гірничих та освітніх технологій Української інженерно-педагогічної академії (м. Стаханов, Україна)

Булекова Ольга Вікторівна, викладач КЗ «Сєверодонецьке обласне музичне училище ім. С. С. Прокоф'єва» (м. Северодонецьк, Україна)

Булгаков Сергій Ігорович, студент Стахановського навчально-наукового інституту гірничих та освітніх технологій Української інженерно-педагогічної академії (м. Стаханов, Україна)

Вакуленко Василь Федорович, викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Луганського державного інституту культури і мистецтв (м. Луганськ, Україна)

Вікторова Леся Вікторівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри східноєвропейських мов Національної академії Служби безпеки України (м. Київ, Україна)

Возник Ілонна Степанівна, аспірант Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, викладач Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (м. Кіровоград, Україна)

Гамідова Гюльшан, кандидат мистецтвознавства, доцент Азербайджанського державного університету культури і мистецтв (м. Баку, Азербайджан)

Голуб В. М., кандидат біологічних наук, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (м. Умань, Україна)

Голуб Н. П., кандидат біологічних наук, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (м. Умань, Україна)

Гончарова Наталія Олексіївна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (м. Полтава, Україна)

Гречко Тамара Іванівна, асистент Гірничого факультету Української інженерно-педагогічної академії (м. Стаханов, Україна)

Гурська Світлана Михайлівна, старший викладач кафедри спеціальних психолого-педагогічних дисциплін Могильовського державного університету ім. А. О. Кулешова (м. Могильов, Республіка Білорусь)

Гусейнов Ільгар, доктор культурології, професор Азербайджанського державного університету культури і мистецтв (м. Баку, Азербайджан)

Денисовець Тамара Михайлівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри медико-біологічних дисциплін і фізичного виховання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (м. Полтава, Україна)

Діщук Вікторія Григорівна, викладач вищої категорії відокремленого підрозділу «Політехнічний коледж Луганського національного аграрного університету» (м. Луганськ, Україна)

Доброносова Юлія Дмитрівна, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії та педагогіки Національного транспортного університету (м. Київ, Україна)

Дрешер Ю. Н., Казанський державний університет культури і мистецтв (м. Казань, Російська Федерація)

Д'якова Тетяна Олексіївна, кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Луганського державного інституту культури і мистецтв (м. Луганськ, Україна)

Ейвазова Єгана, кандидат педагогічних наук, Азербайджанський державний університет культури і мистецтв (м. Баку, Азербайджан)

Єрмолович Юлія Миколаївна, викладач-стажист кафедри філософії Гродненського державного університету імені Янки Купали (м. Гродно, Республіка Білорусь)

Єрєміна Олена Анатоліївна, кандидат філософських наук, викладач, голова ЦК соціально-економічних та гуманітарних дисциплін Коледжу Луганського державного інституту культури і мистецтв (м. Луганськ, Україна)

Єрєміна Ольга Єгорівна, заступник декана факультету культури, викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Луганського державного інституту культури і мистецтв (м. Луганськ, Україна)

Захарова Оксана Віталіївна, аспірант кафедри педагогіки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. Володимира Винниченка, викладач кафедри фізичної і психофізіологічної підготовки Державної льотної академії України (м. Кіровоград, Україна)

Ібрагімов Аман Ілесович, кандидат педагогічних наук, старший викладач Інституту магістратури та докторантури PhD Казахського національного педагогічного університету імені Абая (м. Алмати, Республіка Казахстан)

Іванченко Юлія Миколаївна, викладач кафедри фізичного виховання та спорту Донецького національного технічного університету (м. Донецьк, Україна)

Ігнатова Віра Сергіївна, керівник відділу науково-дослідної роботи студентів Белгородського державного інституту культури і мистецтв (м. Белгород, Російська Федерація)

Ігнатова Тетяна Олексіївна, викладач кафедри фізичного виховання Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна)

Карчевська Наталія Василівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціально-економічних та педагогічних дисциплін Стахановського навчально-наукового інституту гірничих та освітніх технологій Української інженерно-педагогічної академії (м. Стаханов, Україна)

Каптур Тетяна Олександрівна, асистент кафедри соціально-економічних та педагогічних дисциплін Стахановського навчально-наукового інституту гірничих та освітніх технологій Української інженерно-педагогічної академії (м. Стаханов, Україна)

Клименко Олена Юріївна, студентка Стахановського навчально-наукового інституту гірничих та освітніх технологій Української інженерно-педагогічної академії (м. Стаханов, Україна)

Кірдан Олена Леонідівна, кандидат педагогічних наук, доцент, докторант, доцент кафедри загальної педагогіки, педагогіки вищої школи та управління Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (м. Умань, Україна)

Кириченко Лілія Георгіївна, старший викладач кафедри менеджменту Луганського державного інституту культури і мистецтв (м. Луганськ, Україна)

Клевака Леся Петрівна, старший викладач кафедри початкової і дошкільної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, аспірант кафедри історії педагогіки та порівняльної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (м. Полтава, Україна)

Коденко Юрій Володимирович, старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Луганського державного інституту культури і мистецтв (м. Луганськ, Україна)

Коломейцева Ольга Михайлівна, викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Луганського державного інституту культури і мистецтв (м. Луганськ, Україна)

Корнієнко Неля Вікторівна, викладач української мови, заступник директора з навчальної роботи Донецького художнього училища (м. Донецьк, Україна)

Кот Антоніна Андріївна, студентка 5 курсу теоретико-композиторського факультету (магістратура), кафедра історії музики Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка (м. Львів, Україна)

Кретов Андрій Іванович, кандидат філософських наук, доцент кафедри культури та соціально-гуманітарних дисциплін Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури (м. Київ, Україна)

Кривошеев Володимир Олександрович, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри експериментальної та прикладної психології Гродненського державного університету імені Янки Купали (м. Гродно, Республіка Білорусь)

Кучер Анатолій Васильович, аспірант кафедри психології та педагогіки ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» (м. Київ, Україна)

Лашко Валерій Анатолійович, викладач кафедри української, англійської і латинської мов імені М. О. Драй-Хмари Національного університету біоресурсів та природокористування України (м. Київ, Україна)

Литвиненко Анна Вікторівна, студентка Київського національного лінгвістичного університету (м. Васильків, Київська обл., Україна)

Литвинова Наталія Борисівна, кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Луганського державного інституту культури і мистецтв (м. Луганськ, Україна)

Лісовець Олег Васильович, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (м. Ніжин, Україна)

Лук'янченко Лариса Володимирівна, завідувач навчально-методичного кабінету ВП «Політехнічний коледж ЛНАУ» (м. Луганськ, Україна)

Маліцька Марина Віталіївна, магістрант Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (м. Кіровоград, Україна)

Мартинович Денис Олександрович, магістр історичних наук, аспірант Історичного факультету Білоруського державного університету (м. Мінск, Республіка Білорусь)

Меркулов Олег Олександрович, асистент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (м. Ніжин, Україна)

Мосейчук Яна Павлівна, студентка 4 курсу факультету психології та соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (м. Ніжин, Україна)

Мухіна Юлія Василівна, викладач КЗ «Северодонецьке обласне музичне училище ім. С. С. Прокоф'єва» (м. Северодонецьк, Україна)

Найдюк Світлана Володимирівна, магістрант Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (м. Кіровоград, Україна)

Немцова Лілія Орестівна, асистент кафедри музики Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, здобувач кафедри музикознавства та акордеонного мистецтва Інституту мистецтв Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника (м. Чернівці, Україна)

Нестерук Вікторія Володимирівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Луганського державного інституту культури і мистецтв (м. Луганськ, Україна)

Остряньська Олена Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, доцент, заступник декана психолого-педагогічного факультету, доцент кафедри початкової і дошкільної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (м. Полтава, Україна)

Паршина Ірина Геннадіївна, керівник відділу з організації та супроводу науково-дослідної роботи Белгородського державного інституту культури і мистецтв (м. Белгород, Російська Федерація)

Першина Ольга Вікторівна, викладач гуманітарних дисциплін, голова циклової комісії гуманітарних дисциплін відокремленого підрозділу «Політехнічний коледж Луганського національного аграрного університету» (м. Луганськ, Україна)

Петінова Оксана Борисівна, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії та соціології Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (м. Одеса, Україна)

Післар Вікторія Юріївна, студентка 4 курсу Інституту мов світу (м. Одеса, Україна)

Плешакова Олена Володимирівна, заслужений тренер України, викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Луганського державного інституту культури і мистецтв (м. Луганськ, Україна)

Полікарпова Ольга Юріївна, старший викладач кафедри соціально-культурної діяльності та акторської майстерності Придністровського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (м. Тирасполь, Придністров'я)

Ремішевський Костянтин Ігорович, кандидат мистецтвознавства, проректор з інноваційної діяльності та художньої творчості Білоруського державного університету культури і мистецтв (м. Мінськ, Республіка Білорусь)

Роджеро Олексій Миколайович, кандидат філософських наук, професор, професор кафедри філософії і гуманітарних наук Одеської державної музичної академії ім. А. В. Нежданової (м. Одеса, Україна)

Савич Людмила Юхимівна, кандидат педагогічних наук, почесний працівник вищої професійної освіти РФ, професор кафедри бібліотечно-інформаційної діяльності, проректор з інноваційних технологій та додаткової освіти Казанського державного університету культури і мистецтв (м. Казань, Російська Федерація)

Савченко Наталія Сергіївна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. Володимира Винниченка (м. Кіровоград, Україна)

Сафарова Ільгاما, кандидат культурології, Азербайджанський державний університет культури і мистецтв (м. Баку, Азербайджан)

Сергеева Ірина Василівна, студентка 2 курсу 205 групи економіко-правового факультету напряму підготовки «Менеджмент» Київського національного лінгвістичного університету (м. Київ, Україна)

Сич Марина Олександрівна, викладач Коледжу мистецтв художнього моделювання та дизайну (м. Біла Церква, Україна)

Сікорська Зінаїда Степанівна, кандидат філологічних наук, професор, професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Луганського державного інституту культури і мистецтв (м. Луганськ, Україна)

Смоляк Степан Григорович, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії та історії Білоруського державного аграрного технічного університету (м. Мінськ, Республіка Білорусь)

Соловійова Оксана Сергіївна, викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Луганського державного інституту культури і мистецтв (м. Луганськ, Україна)

Стоян Світлана Петрівна, кандидат філософських наук, доцент кафедри суспільних наук Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (м. Київ, Україна)

Строева Лариса Григорівна, старший викладач кафедри соціально-економічних та педагогічних дисциплін Стахановського навчально-наукового інституту гірничих та освітніх технологій Української інженерно-педагогічної академії (м. Стаханов, Україна)

Стьопін Анатолій Опанасович, доктор історичних наук, професор, професор кафедри філософії і гуманітарних наук Одеської державної музичної академії ім. А. В. Нежданової (м. Одеса, Україна)

Тихомирова Наталія Федорівна, викладач-методист Коледжу Луганського державного інституту культури і мистецтв (м. Луганськ, Україна)

Томаченко Олександр Володимирович, аспірант кафедри нової та новітньої історії України ВНУ ім. Лесі Українки, головний спеціаліст відділу освіти Луцької райдержадміністрації (м. Луцьк, Україна)

Томенко Олеся Миколаївна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри культури та соціально-гуманітарних дисциплін Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури (м. Київ, Україна)

Топольський Владислав Олегович, асистент кафедри соціальної педагогіки Слов'янського державного педагогічного університету (м. Слов'янськ, Україна)

Троцька М. С., Київський національний лінгвістичний університет (м. Київ, Україна)

Фетісова Олена Сергіївна, магістр філології, викладач ВП «Політехнічний коледж ЛНАУ» (м. Луганськ, Україна)

Філіппов Валерій Леонідович, кандидат педагогічних наук, професор, заслужений працівник культури України, ректор Луганського державного інституту культури і мистецтв (м. Луганськ, Україна)

Філоненко Ольга Леонідівна, магістрант Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (м. Кіровоград, Україна)

Харченко Анжела Станіславівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (м. Полтава, Україна)

Хоменко П. В. (м. Полтава, Україна)

Хуснулліна А. А., Казанський державний університет культури і мистецтв (м. Казань, Російська Федерація)

Халатурдін Володимир Олексійович, студент 2 курсу групи М5А01 Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна)

Цой Ірина Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент, проректор з наукової роботи Луганського державного інституту культури і мистецтв (м. Луганськ, Україна)

Шахгусейнова Севіндж Асифівна, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри «Культурознавство» Азербайджанського державного університету культури і мистецтв (м. Баку, Азербайджан)

Шевченко Лідія Петрівна, методист навчальної частини відокремленого підрозділу «Політехнічний коледж Луганського національного аграрного університету» (м. Луганськ, Україна)

Шегута Михайло Андрійович, кандидат філософських наук, доцент, академік Міжнародної академії наук педагогічної освіти, доцент Стахановського науково-навчального інституту гірничих і освітніх технологій Української інженерно-педагогічної академії (м. Стаханов, Україна)

Шкуран Оксана Володимирівна, кандидат філологічних наук, викладач загальної філології ВП «Лисичанський педагогічний коледж ЛНУ» (м. Лисичанськ, Україна)

Шмелькова Ганна Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри ділової комунікації Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

Шпакова Наталія Григорівна, викладач кафедри ділової комунікації Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

Яковенко Тетяна Вікторівна, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціально-економічних та педагогічних дисциплін Стахановського навчально-наукового інституту гірничих та освітніх технологій Української інженерно-педагогічної академії (м. Стаханов, Україна)

Яновська Тамара Анатоліївна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (м. Полтава, Україна)

**СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ДИСЦИПЛІНИ
У ТВОРЧОМУ ВНЗ: ПРОБЛЕМИ
МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ
У СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ**

**МАТЕРІАЛИ
II МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

16 – 17 лютого 2012 р.

Відповідальний за випуск:

І. М. Цой

Технічний редактор – *Н. В. Колотовкіна*

Комп'ютерний макет – *К. В. Токар*

Дизайн обкладинки – *С. В. Вейда*

**За достовірність викладених фактів, цитат
та інших відомостей відповідає автор**

Підп. до друку 28.12.2011. Формат 60x84 1/16. Папір офсет.
Гарнітура Times New Roman. Друк RISO. Ум. друк. арк. 18,75.
Тираж 120 пр. Зам. № 174.

Видавництво

Луганського державного інституту культури і мистецтв

91055, м. Луганськ, Красна площа, 7.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 2686 від 15.11.2006 р.

Тел.: (0642) 59-02-62.